Part first, price 2s. free by post.

THE ANCIENT LITURGIES OF THE GALLICAN CHURCH:

NOW FIRST COLLECTED,

WITH AN INTRODUCTORY DISSERTATION, NOTES, AND VARIOUS READINGS,

TOGETHER WITH

PARALLEL PASSAGES

FROM THE

ROMAN, AMBROSIAN, AND MOZARABIC RITES.

BY

J. M. NEALE, M.A.,

WARDEN OF SACKVILLE COLLEGE;

AND

G. H. FORBES.

BURNTISLAND:
AT THE PITSLIGO PRESS.

1855.

Pract Theol

Pract. Theol.

Catholic Church. Liturgy and ritual.
Missal. Gallican rite.

THE

ANCIENT LITURGIES

OF THE

GALLICAN CHURCH;

NOW FIRST COLLECTED,

WITH AN INTRODUCTORY DISSERTATION, NOTES, AND VARIOUS READINGS,

TOGETHER WITH

PARALLEL PASSAGES

FROM THE

ROMAN, AMBROSIAN, AND MOZARABIC RITES.

BY

J. M. NEALE, M.A.,

WARDEN OF SACKVILLE COLLEGE;

AND

G. H. FORBES.

BURNTISLAND:
AT THE PITSLIGO PRESS.

1855.

TO THE

HON. G. F. BOYLE,

ONE OF THE FOUNDERS

OF

THE CATHEDRAL CHURCH OF S. NINIAN,

AT PERTH,

AND

FOUNDER

OF

THE COLLEGIATE CHURCH OF THE HOLY SPIRIT

IN CUMBRAE,

THESE LITURGIES

COGNATE TO THAT GREAT EASTERN FAMILY

WHENCE

THE COMMUNION OFFICE

OF THE

CHURCH OF SCOTLAND

IS DERIVED,

ARE DEDICATED BY

THE EDITORS.

PREFACE.

As the general introduction to the Gallican Liturgies will not appear till the whole is completed, it has been thought right here to say a few words on the subject of the present edition of these venerable monuments of the Western Church, by way of explaining what has been done in it to throw light upon their character and origin.

The fortunes of the Ephesine Liturgy, which was once universally used throughout France and Spain, may not unfitly be compared to those of the original inhabitants of these countries, who, by the irruption of the Arian races, have been so entirely driven out of France, that hardly a memorial exists of their former occupation, while in Spain they are now confined to a single province.

The Ephesine Liturgy, in like manner, though in Spain it was preserved, at first from intermixture with the Roman, and afterwards (in part through the patriotic zeal of the great Ximenes) from total oblivion, was so thoroughly disused in France in the time of Charlemagne, that even in the reign of his successor Charles the Bald all recollection of its nature seems to have faded away, and priests had to be brought from Toledo to gratify the king's curiosity concerning the service by which his predecessors had worshipped God.

We need no further proof of the entire ignorance that prevailed on this subject in more recent times, than the fact that the *Missa* published by the Lutheran, Flaccus Illyricus, at Strasburg in 1557, was for some time accepted by learned men as the original Gallican Liturgy, although it is purely Roman.

The first person who laid a solid foundation for the settlement of this matter, was the truly eminent Bona. He in his great work on Liturgical Matters, laid down four peculiarities which had distinguished the Gallican service from the Roman, being mentioned in the writings of authors who had lived while it was yet used; and proceeding a step further, he pointed out two Missals in the Vatican Library, which, as they corresponded with these particulars, he pronounced to be genuine Gallican Liturgies. They were soon after published by Cardinal Thomasius, with the addition of a third, which resembled them; he added a few notes.

The subject was now taken up by Mabillon. In one of his journeys he discovered at Luxeuil a Lectionary which he perceived to have belonged to the Gallican Rite. This he published at Paris, in 1685, with a very learned introduction and notes, adding thereto the three Missals which Thomasius had printed at Rome about two years before.

We cannot here withhold our tribute of admiration for the skill which he displayed in amending the very faulty text which the Italian had given with scarcely any alteration from

the MS. Almost all the numerous errors which are to be found noted in the margin of the present edition as occurring in it, have been corrected by the diligence of the learned Benedictine; though it would certainly have been more satisfactory had he not done so *sub silentio;* and the more so, because many of the readings which he has altered, rather proceed from the *infima latinitas* of the time, than from mistakes of the copyist.

We have only to add that these three Missals, the Gothic, Frankish, and Gallican, were reprinted by Muratori in his Collection of Western Liturgies published at Venice in 1748 (strangely misnamed *Liturgia Romana Vetus,*) from the original edition of Thomasius, without making any use of the emendations of Mabillon, while Vezzosi in his collected edition of the works of Thomasius, in which the sixth volume is occupied with these sacramentaries, does not take nearly so much advantage of Mabillon's labours as he might have done.

The next circumstance that threw light on this subject was the discovery of the Gallican Sacramentary in the library of Bobio, by Mabillon during his journey into Italy. He printed it in the first volume of his *Museum Italicum* with a good many notes and an introduction; from this it also was copied into Muratori's collection. All the four have been reprinted by the Abbé Migne in the lxxii volume of his Patrologia, Paris, 1849, but without any corrections, together with the Expositio Brevis of S. Germanus of Paris; which also will accompany the present edition. Thus stood the researches of the learned for a century.

M. Mone, who is Librarian at Karlsruhe, was engaged in collecting the original writers of the History of Baden. In the library there exists a Commentary of S. Jerome on S. Matthew, the first leaves being of the seventh, and the rest of the eighth century. It came from the Abbey of Reichenau, and contains in a later hand and in blacker ink, at the end, Benedicat Deus Johanni Episcopo et congregationi nostræ. This points out John II. Bishop of Constance and Abbot of Reichenau, (A.D. 760—781.) Hence the later part of the MS. is coeval with S. Pirmin, the founder of Reichenau, who died in A.D. 754. It is not, then, unnatural to conclude, as the former part of the MS is earlier than the foundation of the Abbey, that S. Pirmin brought it with him from his native Austrasia. But the MS was clearly palimpsest, and M. Mone, anxious to examine it for his Historical Collection, ascertained that the old ink only was metallic, and by the application of suitable chemical agents, he was thus enabled to restore the first writing without destroying the second. He then discovered fragments of eleven Gallican Masses, written on forty-five leaves, but sadly cut about to suit the formation of the new work. The variable parts only

of the Mass are given, and M. Mone devotes a learned dissertation to the discovery of their age.

The text is so exceedingly corrupt, that we have thought it best to give both that and a conjectural emendation of it. In the latter, for which Mr Neale is responsible, we have followed the usual orthography; because it is so exceedingly difficult to determine what in the original is patois, and what is simply a blunder on the part of the transcriber, or rather amanuensis; for, as will be seen, the MS seems to have been written from dictation.

The only other relic of the French Liturgies is that which Mr. Bunsen has published in his Hippolytus. It was communicated to him by Niebuhr.

It remains to speak of what has been done as to the Services edited by Mabillon and Thomasius. The publisher having had occasion to examine several of the Western Liturgies for his work on *the Christian Sacrifice*, was struck with the number of collects which were found both in the Gothic Missal and in the Roman Sacramentary that goes under the name of S. Leo. Further investigation into other Roman rituals greatly increased the number, and it was observed that a large proportion of those which could not be traced in Roman service-books, occurred in the Mozarabic.

He, therefore, resolved in printing the Gallican services to make an attempt at separating what was borrowed from other Churches from what might be considered the genuine compositions of the ancient French ritualists. Starting from the supposition that France would borrow from Rome, and not Rome from France (a supposition borne out by the internal evidence) he has given in smaller type whatever could be found in any Roman Liturgy, including under that head the Ambrosian Missal. What the Gallican services have in common with the Mozarabic has not been so distinguished, as this latter belongs to the same general Ephesine family. Had he, however, been as strongly persuaded at the outset as he now is, that the Mozarabic is the original from which the compilers of the following services have borrowed, he would probably have adopted some method to distinguish these portions also; but as the parallel passage is always printed in the margin, this is of less moment.

He is fully sensible how imperfectly he has executed the task he proposed to himself, and wishes, therefore to bear the full blame of the defects that will be found in it, as also in the revision of the text of those printed by Mabillon. He trusts, however, that allowance will be made by those who reflect on the labour necessary to trace the various collects, which are often considerably altered and applied to different services. He has to a certain degree endeavoured to give

the earliest authority he could find (e. g. not to quote the Sacramentary of S. Gregory for a prayer occurring in that ascribed to S. Gelasius) but this has not been always carried out. It is hoped that what has been done will direct the attention of others to this enquiry, especially of those who have access to the MS rituals of Western Europe, as there can be no doubt that much more light might thereby be thrown on the ancient Gallican rite, both by removing prayers of foreign origin, and also by supplying better readings of those which really belong to it, and, it may be, fuller recensions which have been abridged by the compilers of the services which have been preserved.

The text has been formed by a careful collation of the editions of Vezzosi, Mabillon, and Muratori. When the first and third of these agree in differing from Mabillon, the reading has been given as that of the MS. But in the few instances in which Muratori agrees with Mabillon, it has been supposed to be a change of Vezzosi's, and is marked accordingly. The pages of Mabillon's edition are given in the mg. distinguished by a *, and those of Vezzosi's Thomasius preceded by a †.

The following are the editions employed, and the abbreviations by which they are designated.

S. Leon.—The Sacramentary ascribed to S. Leo, from the 2nd volume of his works published by the Ballerini; Ven. 1756.

S. Gel.—That ascribed to S. Gelasius from the 6th volume of Vezzosi's edition of Thomasius' works.

S. Greg.—That compiled by S. Gregory as edited by Menard; from the Benedictine edition of his works; Paris 1705.

S. Greg. vet.—The edition of the same Sacramentary published by A. Rocca; quoted from the edition of S. Gregory's works, Ant. 1615.

S. Greg. apud Pam.—The edition of the same published by Pamelius in his *Liturgica Latinorum;* Col. Agr. 1571.

S. Greg. apud Mur.—That published by Muratori in his *Liturgia Romana Vetus,* already referred to.

S. Greg. apud Gerb.—That published by Gerbert in his *Monumenta Veteris Liturgiæ Alemannicæ;* Typis San-Blasianis, 1777.

Miss. Ambr.—The Ambrosian Missal from the edition of Pamelius in his work mentioned above; also from that authorised by Cardinal Puteobonelli, Milan, 1768.

Miss. Moz.—The Mozarabic Missal is quoted from Lesley's edition Rome 1755, and also from that of Arevalus; Rome 1804.

Brev. Moz.—The Mozarabic Breviary was printed at Madrid in 1775, by Cardinal Lorenzana.

Martene's work *de Ant. Eccl. Ritibus* has also been referred to; Ant. 1773.

M. Goth. M. Franc. M. Goth.—The Gothic, Frankish, and Gallican Missals are referred to by the pages of Mabillon's edition, but the text is taken from Vezzosi's Thomasius.

Sac. Gall.—The Sacramentarium Gallicanum from Mabillon's edition mentioned above.

M. Rich.—The Missal of Richenau, first published by Mone in his Messen Lateinische und Griechische, 1850.

M. San-Gall.—The fragments printed by Bunsen in his Hippolytus.

MISSALE RICHENOVENSE.

(*MISSA I.*)

(*ante orationem dominicam.*) a [a] peccato sancto nomine suo jubeat liberari; et jam eos nostris precibus adjuvemus, qui ignorantes adhuc iter verum à diabolo in erroribus sæculi [b] detinentur, ut omnes agnitione suae majestatis illuminet. Per Jesum Christum Dominum nostrum; cujus mandata retinentes oramus et dicimus:

(*post orationem dominicam.*) Libera, Domine, libera nos ab omni malo, et constitue nos in omni opere bono: qui [c] vivis et regnas cum Patre et Spiritu Sancto in secula seculorum. Amen.

(*post communionem.*) Spiritali escâ haustuque recreati, omnipotentem Deum Patrem debitâ gratiarum actione veneremur. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium suum viventem manentemque secum cum Spiritu Sancto in æterna saecula saeculorum. Amen.

[a] The preceding sentence probably referred to heretics or open sinners.

[b] A clear proof that this mass is of a date anterior to the establishment of Christianity as the religion of the country.

[c] In the Gothic Missal, this prayer, the *Embolismus*, (sec Introduction) is almost universally addressed to the Father: but there do occur some instances where (as here) it is directed to the Son: see pp. 214a, 230a, 237a.

Libera Domine, libera nos ab omni malo: et a fortissimis adversariis diabolo et morte, ea, quæ cunetis fortior est, virtutis et dexteræ tuæ protectione defende.—Miss. Goth. p. 238b.

Libera nos a malis, auctor bonorum omnium, Deus: libera nos ab omni tentatione, ab omni scandalo, ab omni hæresi, ab omni opere tenebrarum; et constitue nos in omni opere bono: et da pacem in diebus nostris auctor pacis et veritatis, Deus. Per.—Miss. Goth. p. 296a.

Accepto cœlesti corporis sacramento, et salutis æternæ calice recreati, Deo Patri omnipotenti gratias agamus laudesque dicamus. Per.—Miss. Goth. p. 294b.

Textus codicis.

(MISSA I.)

(*ante orationem dominicam.*) * * cato sancto nomine suo jubeat liberari et 71b
iam eos nostris precibus adiuuemus. qui ignorantes adhuc iter uerum a Mone 15 Mone 16
diabulo in erroribus saeculi detinentur. ut omnes agnitione suae maiestatis inluminet per Jhesum Christum dominum nostrum cujus mandata retenentes oramus et dicimus.

(*post orationem dominicam.*) Libera domine libera nus ab omni malo. et constitue nos in omni opere bono qui uiues et regnas cum patre et spiritu sancto in secula seculorum. amen.

(*post communionem.*) Spirita- | li esca haustuque recreati omnipotentem 71a
deum patrem debita gratiarum actione ueneremur per dominum nostrum Jhesum Christum filium suum uiuentem manentemque secum cum spiritu sancto in aeterna secula seculorum. amen.

(collectio.) Exaudi nos, Deus Pater omnipotens, et præsta quæ petimus per Dominum Jesum Christum Filium tuum qui vivit et regnat Deus in sæcula seculorum.

(benedictio.) Sit, Domine, miseratione tuâ digna misericordiam vox petentum: cunctos respiciens tu singulos non repelles: hoc votivum nobis faciens, quod necessarium esse cognoscis, ne aliud nostra intemperantia studeat petere, quàm tua præsciat potentia convenire. Per Dominum.

(MISSA II.)

(collectio.) Deum fidelium salvatorem, conservatoremque credentium, Deum æternæ immortalitatis auctorem, fratres dilectissimi, unianimiter Dominum deprecemur, ut nobis pietatis suæ dono spiritali misericordiam indeficienter impertiat. Per Dominum.

(ante nomina.) Deus, qui pro magnitudine tuâ per universa diffunderis et ubique tamen totus adsistis, discritens [a] omnium voluntates, qualitatibus, locis, temporibus, atque personis, votorum omnium capax, propitiatus nos exaudi; dum ad cunctos adspicis, foves, omnibus misereris. Per Dominum.

(post nomina.) Recitata nomina Dominus benedicat, et accepta sint Domino: uti hujus oblationis [b] nostris precibus intercessio suffra-

[a] Mone would read *discretius*, which has no sense. *Discritens*, or rather *discretens*, is mere patois for *discernens*, the verb being re-formed from the participle.

The passage is undoubtedly obscure: but may perhaps mean: "Thou canst distinguish the will and design which give birth to the action, and makest allowance for the action itself, as it is necessarily influenced by circumstance, place, time, and person." *E. g.* God saw the difference between the question of Zacharias, identical in words with that of the Blessed Virgin Mary: and punished the one, while He rewarded the other. In the last clause we may perhaps read, ad cunctos adspicis, *cunctos* foves, omnibus misereris.

[b] If our emendation be correct, the sense is: "that the intercession of this oblation may assist our prayers." The *nis* might easily have been dropped before the *nostris*.

Textus codicis.

(collectio.) Exaudi nos deus pater omnipotens et praesta quae petimus per dominum Jhesum Christum filium tuum qui uiuet regnat deus in saecula scculorum.

(benedictio.) Sit domine meseratio tua digna misericordia uox petentum 57b cunctus | respiciens jn singulus non repelles. hoc uotiuum nobis faciens. quod necessarium esse cognusces. ne aliut nostra intemperantia studeat petere. quam tua praesciat potentia conuenire. p. d.

MISSA II.

(collectio.) Deum fidelium saluatorem, conseruatoremque credentium. deum aeterne. inmortalitatis auctorem. fratres dilectissimi. unianimiter dominum 57a depraecemur. ut nobis pietatis suae dono spiritali | misericordiam indeficienter inperciat p. d.

(collectio ante nomina.) Deus qui pro magnitudinem tuam per uniuersa Mone 17 deffunderis et ubi tamen totus adsistis. discriteus omnium uoluntatis qualitatebus locis temporibus adque personis. uotorum omnium capax. propiciatus exaudi. dum ad cunctus adspices foues omnebus misereris. p. d.

73b *(post nomina.)* Recitata nomina dominus benedicat. et accep- | ta sit domino uti huius oblatio. nostrisque praecebus intercessio suffragetur. spiri-

getur. Spiritus quoque carorum [c] nostrorum lætis sedibus conquiescant, et primæ resurrectionis gaudia consequantur. Per Dominum.

(ad pacem.) Exaudi nos, Deus salutaris noster, et in consortio nos divinorum sacrificiorum dignanter admitte; hanc pacem tuam benignus largire. Per Dominum.

(contestatio.) Dignum et justum est, æquum et justum est, ut te, sancte Pater, omnipotens æterne Deus, omnibus locis, omnibusque temporibus, per omnia momenta veneremur: tibi supplices simus, tibi deferamus preces, te totis studiis et affectibus adoremus: Deus, qui ultra omnes virtutes, ultra omnes es potestates, Deus universorum arbiter, judex secretorum; quem cæli et terra, quem angeli et archangeli, quem throni et dominationes, quem Cherubin et Seraphin incessabili voce proclamant, dicentes: Sanctus, Sanctus, Sanctus.

(alia contestatio.) Dignum et justum est, nos tibi gratias agere, Domine Deus, per Christum Jesum Filium tuum: qui, cùm Deus esset æternus, homo fieri pro nostrâ salute dignatus est. O unice singulare, et multiplex Salvatoris nostri mysterium! nam unus idemque et Deus summus et homo perfectus, et pontifex maximus et sacrificii sacratissimum, secundum divinam potentiam creavit omnia, secundum humanam conditionem liberavit hominem: secundum vim sacrificii expiavit

[c] This peculiarly tender expression is characteristic of Gallican prayers for the departed; while in the very numerous examples of such prayers in the Mozarabic Missal it does not occur more than two or three times. See pp. 416. 101 and 314. 55. In like manner the prayer that they may be admitted to the joys of the first resurrection, common in the Gallican Liturgies (see Miss. Goth. pp. 237b 246a, 271b, 292a, 299a. Sacram. Gall. p. 384b, 385a) is not applied once to the departed in the Mozarabic, though there are some few instances of its being used for the living: see e.g. p. 207. 47. 209. 65. We may therefore, safely infer that the present Missa belongs entirely to the Gallican family of the Ephesine Liturgy.

Textus codicis.

tibus quoque karorum nostrorum laetis sedibus conquiiscant. et primi resurrectionis gaudia consequantur. p. d. nm.

(ad pacem.) Exaudi nos deus salutares noster. et in consortio nos diuinorum sacrificiorum dignanter admitte. hac pacem tuam benignus largire. p. d.

(contestatio.) Dignum et iustum est. equum et iustum est ut te sancte 73a
pater omnipotens aeterne deus. omnibus locis. omnibusque temporibus. per omnia momenta ueneremur. tibi supplices simus. tibi deferamus praecis, te totis stodiis et effectibus adoremus. deus qui ultra omnibus uirtutis. ultra omnis es potestatis. deux uniuersorum arbiter. judex secretorum. quem caeli et terra. quem angeli | et archangeli. quem throni et dominationis. quem cherubin. 65b
et serafin. incessabili uoce proclamant dicentes. SS. SCS. SS.

(contestatio.) Dignum et iustum est. nos tibi gratias agere domine deus per Xpm Jhm filium tuum. qui cum deus esset aeternus. homo fieri pro nostra salute dignatus est. O unice singulare. et multiplex saluatoris nostri mysterium. nam unus idemque et deus summus et homo perfectus, | et pontifex maximus. 65a
et sacrificii sacratissimum. secundum diuinam potentiam creauit omnia. secundum humanam conditionem liberabit hominem. secundum uim sacrificii

commaculatus,[d] secundum jus sacerdotii reconciliavit offensus. O unice redemptionis mysterium singulare! in quo vetusta illa vulnera nova Domino[e] medicina sanavit: et primi hominis præjudicia salutaris nostri privilegia resciderunt! Ille concupiscentiæ exagitatus stimulis, hic obedientiæ confixus est clavis: ille ad arborem manus incontinenter extendit, iste ad crucem patienter aptavit: ille, voluptate illicitus, gustus explevit, iste cruciatu indebiti doloris afflictus est. Ideo merito pœna innocentiæ facta est absolutio debitoris: jure etenim obnoxiis dimittuntur debita quæ pro eis ille qui nihil habebat absolvit. Quod singulare mysterium non solùm homines in terris, verùm etiam angeli venerantur in cælis. Cui merito.

d The accusative plural, as is also *offensus.*

e Mone would read *Domini,* but the text seems correct; "A new medicine healed those ancient wounds *to* the LORD;" i. e. to His glory, and for His service. But, if any correction be necessary, *Dominus* would undoubtedly be better:—"The Lord healed those ancient wounds by a new medicine."

(post sanctus.) Vere sanctus, vere benedictus Dominus noster Jesus Christus Filius tuus. Qui pridie.

Vere sanctus, vere benedictus Dominus noster Jesus Christus Filius tuus, manens in cœlis, manifestatus in terris. Ipse enim pridie.—Miss. Goth. 189a.

(post mysterium.) Domini ac Dei nostri sempiterni gloriam deprecemur, orantes uti hoc sacrificium tuâ[f] benedictione benedicas et Sancti Spiritûs tui rore perfundas: ut accipientibus universis legitima[g] sit eucharistia per Jesum Christum Filium tuum Deum ac Dominum conservatoremque nostrum: cui est apud te, Domine, cum Spiritu Sancto regnum sempiternum, perpetua divinitas, in secula seculorum. Amen.

Te oramus, uti hoc sacrificium tua benedictione benedicas et Spiritus Sancti tui rore perfundas; ut sit omnibus legitima Eucharistia per Christum.—Miss. Goth. p. 251a.

f This change of person, however awkward it may seem, is not without other examples.

g A *legitima eucharistia* is, according to the commentators, one in which all the rite is not only validly, but duly and orderly performed. The expression is found in the Mozarabic Missal. See Areval. p. 1314. From a comparison of the passages in which the expression occurs it would rather seem to refer to the effect of the Holy Eucharist, and to imply "*grace giving.*"

Textus codicis.

expiauit conmaculatus. secundum jus sacerdocii reconciliauit offensus. O unice
Mone 18 redemptionis. mysterium singulare. in quo uetusta illa uulnera. noua domino
58b medicina sanauit. et primi hominis praeiudi- | cia. salutares nostri praeuiligia resciderunt. ille concupiscentiae exagitatus stimolis. hic oboedientiae, confixus est clauis. ille ad arborem manus incontinenter extendit. iste ad crucem pacienter abtauit. ille uoluptate inlecitus gustus explebit. iste cruciatu indebite dolores afflictus est. ideo merito poena innocentiae facta est absolutio debe-
58a tores jure. etenim obnoxii demittuntur debita | quae pro eis ille qui nihil habebat absoluit. quod singulare mystirium. non solum homines in terris. uerum etiam. angeli uenerantur in caelis. cui me.

(post sanctus.) Uere sanctus. uere benedictus dominus noster Jhs Xps filius tuus. Qui pridie.

66b *(post mysterium.)* Domini ac dei nostri sempeterni gloriam depraecemur. orantis uti hoc sacrificium tua benedictione. benedicas et sancti spiritus | tui rore perfundas. ut accipientibus uniuersis. legitima sit eucharestia per Jhm Xpm filium tuum deum ac dominum conseruatoremque nostrum. cui est aput te domine cum spiritum sanctum regnum sempiternum perpetua diuinitas in secula seculorum amen.

(*MISSA III.*)

(*collectio.*) Omnipotentem Deum in Trinitate venerabili subsistentem, Patrem divinitatis auctorem, Filium cum Patre semper extantem ante omnia sæcula, consubstantialiter et æqualiter dominantem, fratres carissimi, dilectionis plenitudinem deprecemur: ut sensus nostri terrenis actibus segregati, illi inseparabiliter copulentur, à quo se intelligunt accepisse quod vivunt: et cùm, Auctori[a] suo se humiliando, mens devota subdederit, Reparator noster exaltet[b] inclinatâ majestatis potentiâ quos redemit. Per Dominum.

(*ante nomina.*) Deus qui exuberantem fontem misericordiæ [ministras,[c]] tardus ad vindictam, celeriter[d] ad veniam; quem peccatorum nostrorum non ignorantia revocat, sed patientia clementer expectat:[e] propitiatum nobis te indulge. Intellectum dirige: directum irreprehensibiliter tutare: ut vitantes quo moriamur, valeamus accedere, te prævio, quo vivamus. Per Dominum.

(*post nomina.*) Propitiatorem nostris facinoribus, fratres amantissimi, venerabiliter supplices exoremus: ut recitatis nominibus defunctorum dignanter munera respiciat offerentum. Ut suæ potestatis sanctificatione largitâ, hæc oblatio in Christi corpore et

Are the words dilectionis plenitudinem to be referred to the Holy Ghost, so as to complete the mention of the persons of the B. Trinity, Who is spoken of in the beginning, of the prayer? If the preceding words given by Mone as fratres carissimi were taken from a contraction in his MS, it is not impossible that they were written by mistake instead of the contraction Sps scti.

[a] If this correction be right, the sense that will be elicited is this; "And when the devout mind, by humbling itself, shall have submitted to its Creator, our Restorer may exalt those whom He redeemed by bowing down the power of His Majesty."—Compare the words inclinata potentia in this same Missa p. 7.

[b] Comparo: Ut qui te auctore sumus conditi, te reparatore salvemur.—Sac. Leon. p. 121.

[c] The verb is wanting: perhaps we may read *ministras*.

[d] Celeriter is manifestly a corruption. Was the genuine reading *celere iter*, the *swift way* to obtain pardon?

[e] The MS. gives pure nonsense, which a less violent emendation can hardly rectify.

Auditis nominibus recensitis, Deum pietatis et misericordiæ deprecemur; ut hæc quæ oblata sunt benignus adsumat.—Miss. Goth. 293b.

Recensitis offerentum nominibus, divinam misericordiam exoremus, ut offerentes sibi placitos esse faciat, et quæ offerunt in odorem incensi bene flagrantis adsumat.—Miss. Goth. 295a.

Textus codicis.

(MISSA III.)

(*collectio.*) Omnipotentem deum in trinitatem uenerabilis subsistentem patrem diuinitatis. auctorem. filium cum patrem semper extantem omnia saecula. cumsubstantialiter et | aequaliter dominantem. fratres karissimi. 66a
dilectionis plinitudinem depraecemur. ut sinsus nostri terrensis actibus segregati. illi inseparabiliter. copolentur. a quo se intellegunt. accepisse quod Mone 19
uiuunt. et cum auctore suo se humiliando. mens deuota subdederint reparatur noster exaltet. inclinata. maiestatis potentiam quos redemit. p. d.

(*ante nomina.*) Deus qui exuberantem fontem misericor- | diae. tardus ad 50b
uindicta. celeriter ad ueniam. quem peccatorum nostrorum non ignorantia reuocat. sed patientia clementer expectat. propiciosa a nobis te indulge. intellectum. dilige dilectum inrepraehinsibiliter. emitari. ut uitantis. qui morimur ualeamus accidire te praeuio quo uiuamus. p. d. nm.

(*post nomina.*) Propiciatorem nostris facinoribus, fratres amantissimi uene- | rabiliter supplicis exoremus. ut recitatis nominibus defunctorum 50c
dignanter munera respiciat offerentum. ut suae potestatis sanctificationem largita. haec oblatio in Xpi corpore et cruore conuersa proviciat, defunctis ad

cruore conversa, proficiat defunctis ad requiem, fiat offerentibus ad mercedem, maneat sumentibus ad salutem: Per Dominum.

(ad pacem.) Deus universalis creaturæ dominator et conditor, quem agnoscere lux est et colere salus, desiderare corona est, suscipe[f] humilitatis nostræ orationem libenter, et tribue divinitatis tuæ dignanter indulta: ut qui munera tui honoris offerimus, culpæ nostræ debita non luamus. Deprecantes ut quicumque junguntur ad osculum, magis[g] illigentur affectu, tenentes[h] hoc pectore quod ore profertur. Per Dominum.

(contestatio.) Dignum et justum est, vere æquum et justum est, nos tibi gratias agere, omnipotens æterne Deus, Pater, Unigenite, Spiritus Sancte ex Patre et Filio[i] mysticâ processione subsistens: una eademque in Sanctâ Trinitate trium personarum substantia, coæterna essentia et non discreta concordia: æqualis potentia; voluntas unita; ipsa apud se permanens ante tempora universa vel sæcula; nihil[j] ultra se habens; nihil intra se nesciens; cuncta supereminens, et se cunctis infundens; loca continens, et locis excedens; nullius indigens et omnia complens; sermone ineffabilis, virtute efficax. Etsi voce non capax, solo præcepto potentiæ, cælum, terram, maria, cum suis formis in generibus procreasti; sed inter reliquas animantium creaturas, ut peculi-

[f] The MS. *suscipire*, i. e. *suscipere*; perhaps intended for a deponent imperative.

Quicunque ex præcepto junguntur ad osculum.—Miss. Goth. p. 227a.

Et pacem quam in labiis oris exequimur, immaculatis cordibus teneamus.—Miss. Goth. p. 289a.

[g] i. e. that those who outwardly express their love by this kiss, may be yet more really knit together by inward love.

[h] The MS. has *teneantur*, which is either a mistake of the copyist, whose eye may have been caught by *profertur*, further on, or a deponent form.

[i] If this passage has not been subsequently tampered with, it is perhaps the earliest definite dogmatic assertion of the Double Procession which can be found. That it has been altered seems probable from the fact that the Gallic. Sacr. p. 313a, 376a; mentions only the procession from the Father.

[j] Compare S. Hildebert:
Intra cuncta, nec inclusus:
Extra cuncta, nec exclusus:
Super cuncta, nec elatus:
Subter cuncta, nec substratus.
Super totus, præsidendo:
Subter totus, sustinendo:
Extra totus, complectendo:
Intra totus es, implendo.
Mundum movens, non moveris:
Locum tenens, non teneris:
Tempus mutans, non mutaris:
Vaga firmans, non vagaris.

Textus codicis.

requiem fiat. offerentibus ad mercidem maniat. sumentibus ad salutem, p. d. nm.

(ad pacem.) Deus uniuersalis creaturae dominatur et conditur. quem
68b agnuscere lux est. et colere salus | desiderare corona est. suscipire humilitatis nostrae libenter. et tribuae diuinitatis tuae dignanter indulta. ut qui munira tui honoris offerimus. culpae nostrae debita non luamus. depraecantes ut quicumque junguntur ad osculum. magis inlegentur affectu teneantur hoc pectore quod ore profertur. p. d. I. Xm.

(contestatio.) Dignum et iustum est. uere equum et iustum est. nos tibi
68a gratias agere. omnipotens. aeterne deus, | pater unigenite spiritus sancte. ex patre et filio mystica processione. subsistens. una eademque in sanctam trinitatem. trium personarum substantiam. coaeterna essent. et non discreta concordia. aequalis potentia. uoluntas unita. ipsa apud se permanens. ante tempora uniuersa uel saecula nihil ultra se habens. nihil intra se nesciens. cuncta supereminens. et se cunctis infundens, loca continens. et locis excedens.
31b nullius | indigens. et omnia conplens. sermone ineffabilis. uirtute efficax. etsi uoce non capax solo praecepto potentiae. caelum terram maria cum suis formis
Mone 20 in generibus procreasti. sed inter reliquas animantium creaturas et peculi-

ariùs in tuâ laude viverent, hominem ad imaginem et similitudinem beatissimæ Trinitatis condidisti, ut collocatus in suavitate paradisi, Creatori serviens, creaturis reliquis imperaret, et tibi fideliter famulando haberet in aliis generibus dominatum. Sed culpâ prævaricationis[k] admissâ, homini, projecto de vitâ paradisi, successit mors de pœnâ peccati: et jacebat in tenebris, tuæ lucis jussa contemnens. Inter hoc nullus erat, qui cæco lumen ostenderet, prostrato manum porrigeret, exuli patriam redderet, sepulto vitæ munera reformaret. Tu autem clemens et conditor[l] condolens tuo homini prævaluisse culpam peccati, ut jacens potuisset erigi, ad illum inclinatâ potentiâ descendisti. In hoc enim persona unigeniti Filii humana carnis absolvit: et quod omnipotens dedit per pietatem humilis reformavit formis.[m] Igitur dignè proferat quod indignis præstitit divina clementia; ut Deo admirabiliter uniretur humanitas, et homini per Deum tribuetur æternitas. Cui merito.

(alia contestatio.) Dignum et justum est, vere æquum et justum est et sanctum est, nos tibi gratias agere, Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, precem fundere, te confiteri, in tuis laudibus gloriari: Qui omne verbo jubes, sapientiâ disponis, virtute confirmas, ratione dispensas. Digne igitur[n] ac juste te laudare, quem omnes angeli conlaudant, et astra mirantur, maria benedicunt, terra

k Compare *culpa peccati*, just below.

l Compare the hymn;—
Qui condolens interitu
Mortis perire seculum,
Salvasti mundum languidum,
Donans eis remedium.

m This passage appears incurably corrupt. May we not read *reformavit per meritum?*

n Either we must read *Digne igitur ac juste debemus;* or more probably, *Dignum igitur ac justum est.*

Textus codicis.

arius in tua laude uiuerint. hominem ad imaginem in similitudinem beatissima trinitatis condedisti ut conlocatus in suauitate paradyssi creaturi seruiens, creaturis reliquis imperarit. | et tibi fedeliter famolando haberit in aliis 31a
generibus dominatum. sed culpa praeuareccatione admissa. homine proiecto. de uita paradissi successit mors de poena. peccati. et iacebat in tenebris. tuae lucis. iussa contemnens. inter hoc nullus erat. qui caeco lumen ostenderit. prostramanuu porregerit. exoli patriam redderit. sepulto uitae munera reformarit. tu autem climens et conditor condo- | lens tuo homini praeualuisse. 26b
culpam peccati. ut iacens potuissit erigi. ad illum inclinata potentia discendisti. in hoc enim personam. unigeniti fili humana carnis absoluit. et quod omnipotens dedit per pietatem humilis reformauit formis. igitur digne proferat. quod indignis praestetit diuinae clementiae. et deum admirabiliter. uniretur diuinitas. et homini per deo trebuetur aeternitas, cui me.

(contestatio.) Dignum et iustum est. uere equum et iustum est. et sanctum 26a
est. nos tibi gratias agere. domine sancte pater omnipotens aeterne deus. praecem funde . . . te confetiri. in tuis laudibus gloriari. qui omnem verbum. iubes sapientia. sapientia disponis uirtutem. confirmas, rationem dispensas, digne igitur ac iuste. te laudare quem omnis angeli cumlaudant. et astra

veneratur, inferna suscipiunt; cui Cherubim et Seraphim non cessant clamare dicentes:—

(post sanctus.) Benedictus Deus et[o] clementi proposito pro erudiendis[p] mortalitati nostræ facinoribus[q] infertis: Ipse etiam unigenitus pro partu quo caro factus est, habitus est mortalis, ultro se subdens ludibriis: et columnâ sui corporis direptionis nostræ ruinas fulcivit, ac sui casus pondere hostis arma conterens fortiore robore quam . . . ecclesiam ruituram erigit. Per Dominum. Qui pridie.

(post secreta.) Recolentes igitur et servantes præcepta Unigeniti, deprecamur, Pater omnipotens, ut his creaturis altario tuo superpositis Spiritum sanctificationis infundas, ut per transfusionem cælestis atque invisibilis sacramenti, panis hic mutatus in carnem, et calix translatus in sanguinem, sit totius[r] gratia, sit sumentibus medicina. Per Dominum.

(MISSA IV.)

(post prophetiam.) Dum prophetica dicta nostræ devotionis comitamur obsequiis, et benedictione reddimus gratias, et vicissitudinem pro visitatione desolvimus: et quia omnipotens plebi suæ fecit, in domo David cornu erecturus, et gaudio adsignans, post spatia temporum, vaticinia prophetarum, gressusque nostros in viam pacis dirigens[s] et salutis. Per Dominum.

o We would rather read, *ex*.

p Mone would read, *eradicandis*; but there is no occasion for the change. *Erudire* is *to heal*; and so Du Cange quotes from a MS. life of S. Felix, by S. Gregory of Tours; "Cumque, profluente sanguine, nullus manum ad erudiendum auderet apponere."

q We might perhaps read, *mortalitati nostræ*: *infertis* is patois for *illatis*. Mone would read *infertis ipsi*: but *ipse* clearly goes with *unigenitus*.

Hæc igitur præcepta servantes.—Miss. Goth. 227b.
Hæc, Domine, dona tua et præcepta servantes, in altare tuum panis ac vini holocausta proponimus; rogantes profusissimam tuæ misericordiæ pietatem, ut in eodem Spiritu quo te in carne virginitas incorrupta concepit, has hostias Trinitas indivisa sanctificet &c.—Miss. Moz. p. 40. 55.
Ut has hostias sancto altario tuo superpositas . . .—Miss. Moz. 77. 29.

r There is clearly a corruption here.

s The reference is to the *Benedictus*, and perhaps the prayer may be understood almost as it stands; "We render thanks by benediction, and pay to Thee that which we can return *(vicissitudinem)* for Thy visitation" (for He hath visited and redeemed His people:) "and because the Almighty hath done great things for His people, when He was about to lift up a horn in the house of David, and assigning over to joy, after a long interval of time, the oracles of the Prophets, and guiding our feet in the way of peace and salvation." We must in this case add *magna* after *fecit*.

We compare with this prayer two others in the Missale Goth. which are also based on the Benedictus, and are both found in the same part of the service as this one, a fact which is worthy of notice. See M. Goth. pp. 190a, 251a.

Textus codicis.

81b mirantur, maria be- | nedicunt, terra ueneratur. ininferna suscipiunt, cui cyruphym et seraphym non cessant. clamare dicentes,

(post sanctus.) Benedictus deus et clementi proposito. pro erudiendis. mortalitatis nostrae facinoribus, infertis ipse. etiam unigenitus pro parte quae caro factus est. abitus est. mortalis ultro se subdens ludibriis. et colomna sui
81a corporis. dilectionis nostrae ruinas fulcirit | ac sui casus condere hostes arma
Mone 21 conterens forciore rubore. quam eclesiam ruiramus erigit. p. d. Qui pridie.

(post secreta.) Recolentes igitur. et seruantes praecepta unigeniti. depraecamur pater omnipotens. ut his creaturis altario tuo superpositis spiritus sanctificationis infundas, ut per transfusione caelestis adque inuisibilis sacra-
61b menti. panis hic mutatur, in carne, et | calex translatus in sanguine, sit totius gratia, sit sumentibus medicina. p. d.

(MISSA IV.)

POST PROFETIAM. Dum profitica dicta, nostrae deuotionis cometamur obsequiis. et benedictionem reddimus gratias, et uecessitudinem. pro uisitatione
Mone 22 desoluemus, et quia omnipotens plebi suae fecit in domo Dauid cornu erecturus. et gaudio adsignans, post spacia temporum, uaticinia profetarum
61a gressusque nostros. | et uia paces dirigens, et salutes p. d. nm. Ihm. Xpm.

(præfatio.) Unum Deum Patrem et Filium cum Spiritu Sancto, divisis personarum nominibus, indivisâ divinitate confessi, fratres carissimi, totis mentibus deprecemur, ut in omni loco, vel tempore, cuncti fidem rectam, vitam habeant innocentem, auctorem conditionis suæ ac redemptionis agnoscant, resurrecturos se, ac secundum sua opera judicandos intelligant: et quia ex vitiatæ naturæ contactu nostræ voluntatis habet fragilitas ut lædatur, suæ benignitatis præstet pietas ut placetur. Per Dominum.

(ante nomina.) Deus, cujus tam immensa est bonitas quàm potestas, præsta quod justis polliceris accipere, quod reis minaris evadere, veraciter te credere, rationabiliter confiteri, salubriter conversari; si quies adrideat, te colere, si temptatio ingruat, non negare; temporariæ vitæ necessariis abundare, æternis gaudiis non carere. Per Dominum.

(post nomina.) Sanctifica, æterne omnipotens Deus, ea quæ à te ordinata sunt, placabilitate. Dignator[u] libens suscipere quod offerimus, et clemens indulgere, quod lætemus; sanctorum tuorum nos gloriosa merita, ne in pœnam veniamus, excusent. Defunctorum fidelium animæ quæ beatitudine gaudent, nobis opitulentur; quæ consolatione indigent, ecclesiæ precibus absolvantur; eorumque oblatio, quorum ante altare tuum nomina recitantur,

[u] If this correction be right, the sense must be: "Sanctify, O eternal Almighty God, by Thy mercy, those things which have been ordained by Thee. Vouchsafe freely to receive what we offer, and mercifully to bestow upon us that in which we may rejoice."

Textus codicis.

VI. *(praefatio.)* Unum deum patrem et filium hac spirito sancto, diuisis personarum nominibus, indiuisa diuinitate confessi. fratres. karissimi. totis mentibus depraecemur, ut in omni loco. uel tempore, cuncti fidem rectam uitam habiant innocentem, auctorem conditionibus suae ac redemptiones agnuscant resurrecturus se, ac secundum sua opera judi- | candus intelle- 62b gant. et quia ex uiciate naturae, contacto nostrae uoluntatis habit fragilitas, ut laedatur suae benignitatis. praestit pietas ut placetur. p. d. nm.

(ante nomina.) Deus cuius tam inmensa est. bonitas, quam potestas, praesta quod iustis polliceris. accepire quod reis minaris, euadere, ueraciter te credere, rationabiliter confetiri, salubriter conuersari, sit quies. adridat, | te 62a colere, si timptatio ingruat non negare, temporariae uitae, necessariis abundare. aeternis gaudiis non carere p. d.

(post nomina.) Sanctifica tua omnipotens deus ea quae a te ordinata sunt, plagabilitate dignatur. libens suscipe. quod offeremus, et clemins indulgeat, quod laetamus, sanctorum tuorum nos gloriosa merita. ne in poena. ueniamus. excusent, defunctorum fedilium. animae quae beate- | tudinem gaudent. nobis 74b opetulentur, quae consolatione indigent, eclesiae praecibus. absoluantur, quorumque oblatio, quorum ante altarem tuum, nomina recitantur. ita sit in tuis Mone 23

ita sit in tuis oculis placita, ut illis sit in beneficiis copiosa. Per Dominum.

(ad pacem.) Dona nobis, Domine Deus noster, in custodiendâ pace tuum donum,[v] tuumque depositum custodire, et sic in hominibus sequi quam ipse jubes et tribuis caritatem, ut in aliquibus culpas noverimus odisse, non animas; finem optare crimini, non saluti: si cunctis [w] concordia, sit amori; ut discordiam nec inferre ulli liceat, nec referre. Per Dominum.

(contestatio.) Dignum et justum est, omnipotens Pater, tibi semper gratias agere, te super omnia diligere, pro omnibus te laudare; cujus munere cunctis hominibus imaginis tuæ dignitas conceditur in naturâ; æternitatis facultas dignatur in animâ; libertas arbitrii præstatur in vitâ; felicitas baptismi offertur in gratiâ; hereditas cæli promittitur in innocentiâ; utilitas remedii servatur in pænitentiâ; bonitatis venia iniquitatis pœnæ proponitur: ut abundantius in omnes homines Dei pietas, nec in malitiâ vellet degenerare quos condidit, nec in ignorantiâ perire quos docuit, nec in supplicio permanere quos diligit, nec à regno discedere quos redemit. Ante cujus conspectum omnes angeli non cessant clamare dicentes: Sanctus, Sanctus, Sanctus.

(alia contestatio.) Dignum et justum est, nos tibi semper gratias agere, Trinitas Deus,

[v] The reference is of course to S. John 14. 27. "Peace I leave with you, My peace I give unto you."

[w] The context seems to show that some word or words are wanting, and that the sense originally was, "While we are in *concord* with all, let us exhibit our *love* more especially to the household of faith."

Textus codicis.

oculis placita, ut illis sit in beneficiis copiosa p. d. nm.

(ad pacem.) Dona nobis domine deus noster, in custodienda. pacem tuum
74a donum, tuumque depositum custudire, et sic in nominibus sequi. quam ipsi, | jubias. et trebues caritate, ut in aliquibus culpas noueremus odisse. non animas, finem optare crimine, non salute si cunctis, concordia sit amori. ut discordia. nec inferre ulli liceat. nec referre p. d.

(contestatio.) Dignum et iustum est. omnipotens pater. tibi semper gratias agere, te super omnia diligere, pro omnibus te laudare, cujus munera cunctis
33b homenibus. imaginis tuae, dignitas concedetur. in natu- | ra. aeternitatis facultas dignatur. in anima libertas arbitrii praestatur in uita filicitas baptismi offertur. in gratia hereditas. caeli promittetur. in innocentia. utelitas remedii seruatur. in paenitentia bonitatis ueniam. iniquitatis poenam. proponetur. ut habundantius in omnes homines dei pietas, nec in militia uellit degenere quos condedit, nec in ignorantia perire. quos docuit. nec in supplicio permanere
33a quos diliget. nec a regno discedere | quos redemit, ante cujus conspectu. omnes angeli non cessant clamare dicentes. SSS.

ITEM CONTESTATIO. Dignum et iustum est. nos tibi semper gratias agere,

cujus nos potestas verbo creavit, pro merito nostro offensa damnavit, per Filium pietas liberavit: per baptismum et pœnitentiam ad cælos vocavit. Cui merito.

(post sanctus.) Deus,[x] qui nos cœlestium numquid hymnum tibi vis offerre, sed meritum, et sacra angelorum tam loca tenere, quàm carmina: dona, ut qui supernarum virtutum concentum in tuâ prædicatione sumimus, etiam superioris vitæ affectum ex correctione sumamus: illa Domini nostri Jesu Christi quæ in memoriam passionis suæ tradidit verba dicturi. Per Dominum. Qui pridie.

x Mone calls this prayer unintelligible. If we take *numquid* in the sense of *non solum*, the meaning seems easily elicited. "God, Who willest that we should not only offer to Thee the hymn, but the good works (*meritum*) of celestial spirits, and should have no less the holy places than the holy songs of the Angels, grant that we, who in setting forth Thy praises take to ourselves the united strains of the supernal Virtues, may also by correcting our evil ways, take to ourselves the love of the heavenly life, &c."

(post secreta.) Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob, Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, tu de cælis tuis propitius affavens, hoc sacrificium nostrum indulgentissimâ pietate prosequere. Descendat, Domine, plenitudo majestatis, divinitatis, pietatis, virtutis, benedictionis et gloriæ tuæ super hunc panem et super hunc calicem: et fiat nobis legitima eucharistia in transformatione corporis et sanguinis Domini: ut quicumque et quotiescumque ex hoc pane et ex hoc calice libaverimus, sumamus nobis monumentum fidei, sincerem [y] dilectionis, tranquillam spem resurrectionis atque immortalitatis æternæ in tuo Filiique tui. . . . .

Hanc quoque oblationem ut acceptam habeas et benedicas supplices exoramus . . . Descendat hic, quæso, invisibiliter benedictio tua . . . et oblata pariter et vota sanctificet, ut quicunque ex hoc corpore libaverimus sumamus nobis. . . .—Miss. Moz. 200. 102.

y Either *sincerem* is patois for *sinceritatem*, or we must read *sinceram* and imagine the noun to be lost.

Textus codicis.

trinitas deus. cujus nos potestas uerbo creauit, per mereto nostro offensa damnauit, per filio pietas liberauit. per baptismum et paenitentia. ad caelos uocauit. cui m. omnes. SS.

POST SANCTUS DICES. Deus qui nos caelestium numquid hymnum tibi uis offerri sed meretum et sacrum, angelorum tam | loca tenere quam carmena 28b dona qui supernarum uirtutum concentum. in tua praedicationem sumemus etiam superiores uitae affectum. ex correctione. sumamus. illa domini nostri Ihu Xpi que in memoria passionis suae tradedit uerba dicturi p. d. Qui pridie.

COLLECTIO. Deus Abraham. deus Isaac. deus Jacob deus et pater domini nostri Ihu Xpi tu de caelis tuis. propitius affauens. hoc sacrificium nostrum. indullentissima pietate prosequere. discendat | domine plenitudo. magistatis. Mone 24 28a
diuinitatis, pietatis. uirtutis, benedictionibus et gloriae tuae. super hunc panem. et super hunc calicem. et fiat nobis. legitima eucharistia in transformatione corporis et sanguinis domini. ut quicumque et cotienscumque ex hoc panem. et ex hoc calice libaberimus. sumamus nobis. monimentum, fidei. sincerem dilectiones. tranquilla. spem resurrectionis. adque inmortalitatis aeterne in tuo filique tui. hac. * * *

(MISSA V.[a])

(contestatio.) . . . res gratiæ debitores, jugi continuatione, veneremur, seu cum publicâ prece sacra adolemus altaria, sive cum secretis mentium penetralibus ineffabilia dictu quæ feceris æstimantes, tacito fovemus affectu. Justæ enim viæ tuæ, Rex gentium. Quis non timebit et magnificabit nomen tuum? Nullæ quidem nobis adhuc cytharæ personant: sancti tui qui bestiam sæculi hujus concordiâ virtutum perseverante vicerunt.[b] . . . nullum de nobis Moysi canticum qui inter fluctus adhuc istius sæculi volutamur. Nulla vox angelorum, nisi forte laudare nos possunt,[c] qui adesse nobis possent, cùm Filii tui dilectissimi corpus sacramus et sanguinem. Sed pia cura pro populo, et sancta pro salute plebis oratio: et mens cultui intenta divino si non potest majestatem tanti operis explicare,[d] nititur tamen usum concessi muneris frequentare. Quis enim possit perfunctorio sensu divina tua præterire munera?[e] Tu corruptibili limo lutoque solubili spiritum vitæ insufflare dignatus es; hominem fecisti esse quod limus est: materiamque mortalem, ad imaginem similitudinemque tuam spiritali vivificasti vigore naturæ, ut pigram humum hebetemque limum igneus vigor[f] intus animaret, agilique motu venæ tepentis

Textus codicis.

MISSA V.

59b *(contestatio.)* * * res gratiae debitores, iugi continuatione, ueneremur, seu cum publica praece sacra adolemus altaria, siue cum secretis mentium penetralibus ineffabilia dicta quae feceris, aestimantes tacito fouemus adfectu. justae enim uox tuae rex gentium. quis non timebit. et magnificabit nomen tuum. nullae quidem nobis adhuc cythare personant. saucti tui. qui bestiam saeculi
59a hujus. concordia uirtutum perseuerante uicerint | nullum de nobis Moysi canticum. qui inter fluctus adhuc istius saeculi uolutamur. nulla uox angelorum nisi forte laudare nos possunt, qui adesse nobis possent, cum fili tui dilectissimi corpus sacramus et sanguinem, sed pia cura pro populo. et sancta pro salute plebis oratio. et mens cultui intenta diuino si non potest maiestatem tanti
Mone 25 operis explecare, nititur tamen usum concessi muneris, frequentare, quis enim |
49b possit perfuncturio sensu, diuina tua praeterire munera, tu corruptibili. limo lutoque solubili spiritu uitae insufflare dignatus es, hominem fecisti esse quod limos est. materiamque mortalem, ad imaginem similitudinemque tuam spiritali uiuificasti uigore naturae, ut pigram humum hebetemque limum igneus uigor. intus animaret. agilisque motu uenae tepentis. caro nostra uiues-

[a] This *Missa* appears to be one of the earliest now extant. It is clear that it was composed in time of a violent persecution; "Nullæ quidem nobis adhuc cytharæ personant;" "quos ungulæ pœna non invenit;" &c. The Liturgy itself is, almost certainly, of the South of France; and its extreme antiquity appears also from the hypothetical way in which it alludes to the presence of Angels in the Holy Eucharist; "qui adesse nobis *possent*." The fourth century would have spoken with far greater certainty on the subject. Therefore a (1) violent, and (2) very early persecution (3) in the south of France, naturally leads our thoughts to that of Lyons, A. D. 177, which sent the Bishop S. Pothinus, and so many martyrs to glory. Mone is very anxious to fix its date to that epoch; and compares with it, not unsuccessfully, the celebrated letter of the Church of Lyons to those of Asia. Notice especially these passages; "Qui *bestiam sæculi hujus* vicerunt;" as compared with *ἵνα ἀποπνιχθεὶς ὁ θὴρ, οὓς πρότερον ᾤετο καταπεπωκέναι, ζῶντας ἐξεμέσῃ*, and *concordia virtutum perseverante* with *βουλόμενοι νικῆσαι τὴν ἐκείνων ὑπομονήν*. We may remark, too, that the phrase *edictum*, in the Post Secreta, does not elsewhere occur in these masses.

[b] Something is wanting here, the palimpsest being cut. The sense may, we conceive, be completed thus: "The Saints who by the perseverant concord of virtues have conquered the Beast of this world [may join in the song of Moses and of the Lamb:] but we have no song of Moses &c." It is those "that had gotten the victory over the beast and over his image," who are represented in Revel. xv. 2. as uniting in that Song.

[c] This is an extremely difficult passage. Mone would read *possumus*: but perhaps the following meaning may be elicited from the words as they stand: "We hear no voice of Angels, unless perchance they may praise us, who may possibly be present with us, when we consecrate &c."

[d] *Explicare*, to set forth publicly: another reference to time of persecution.

[e] The sense is probably, "for who can negligently pass over Thy divine gifts."

[f] A clear reference to Virgil's Igneus est ollis vigor, et cœlestis origo; again an argument for an early date.

caro nostra vivesceret. Quid sumus, et quantum meruimus?[g] Huic limo leges; huic limo prophetarum oracula, angelorum ministeria, militarunt; huic limo ipse Dominus Jesus, labores miseratus humanos, cruce sui corporis triumphavit. Quid loquar ad tuorum cineres martyrum torqueri incorporeas[h] potestates? Urit hic limus quos flamma non tangit; torquet favilla quos ungulæ pœna non invenit; auditur gemitus quorum tormenta non cernimus. Et hæc quàm[i] magna parvi laboris præmia, infelix voluptas quæ rejicit! Misera caro, quid sibi invidet? de cælo se revocat, et luto reddit. Nec hoc mirum si terra præponderat. Sed quia tu, Domine Deus Pater omnipotens, in tui Unigeniti levatos corpore cælum nos reparare jussisti; ne, quæso, patiaris perire nobis misericordiam tuam. Satis sit quod inclusa corpore anima in leges misera transit alienas, generisque pœna communis pro errore unius est persoluta. Amiserimus certè prærogativam naturæ, non amittamus redemptionis tuæ gratiam. Mercem igitur, Domine, tuam tibi serva, quam Filii tui dilectissimi tibi corpore comparasti. Nihil huic carni debemus et sanguini: jussumque dominicæ redemptionis,[k] ut quemadmodum scriptum est, simus ejus qui à mortuis resurrexit. Merito tibi.

(alia contestatio.) Dignum et justum est, æquum et justum est, nos tibi gratias agere,

[g] *Meruimus* is Mone's suggestion; it is simply used in the sense of "what hast Thou vouchsafed to do for us!"—So Dracontius, in perhaps the most marked of a thousand similar examples, speaking of the song of the newly created birds in Paradise:

Et, puto, laudabant Dominum meruisse creari.

[h] Anxious to draw the parallel between the Contestatio and the Martyrs of Lyons as close as possible, Mone has here recourse to a most extraordinary interpretation. He will have *incorporeæ* to be a false reading for *corporeæ*, and *potestates* to mean magistrates, because in the letter of the Church of Lyons they are called ἐξούσιαι. He says, "If the expression be explained of evil spirits, and not of the powers of this world, *incorporeæ* in this connexion is excessively strange," (not half so strange as *corporeæ*, according to the other interpretation,) "and the relative *quos* in the following clause does not suit, since it is masculine." Why may it not exactly as well refer to *diabolos*, or *spiritus*, as to *magistratus?* "And how can it be said of evil spirits, *quos flamma non tangit*, in direct opposition to Scripture?" The passage does not speak of *any* flame; it simply mentions the fire which consumed the Martyrs; and *that* flame did not touch the devils. Mone here sees a reference to the six days and nights in which the bodies of the Martyrs lay unburied, and their then being burnt, and the ashes cast into the Rhone. But how can it be said that the magistrates were *tortured* or *burnt* by these remains? How can it be said of the city officials *auditur gemitus quorum tormenta non cernimus?* Whereas, if applied to the casting out of evil spirits, by the relics of the Martyrs, the whole becomes clear. In fact, how almost impossible is it that *incorporeæ* shall have been written for *corporeæ!* And, if it were, who ever heard of *corporea potestas* meaning a magistrate?

[i] The masterly correction of the next passage is due to the late Dr. Mill, and affords, as he most truly observed, a noble meaning. *Reparare* must be taken in the sense of *to reseek.* Mone makes no further attempt at correction than the suggestion of *aera* (!) for erra.

[k] Some such future as *observabimus* seems wanting to complete the sense.

Textus codicis.

ceret, quid sumus. et quantum eruemus | huic limo
leges. huic limo profetarum oracula angelorum ministeria
militarunt, huic limo ipse dominus Ihesus labores mise-
ratus humanos. cruce sui corporis triumfauit, quid loquar
ad tuorum cineres martyrum torqueri incorporeas potestates, urit hic limus
quos flamma non tangit, torquet fauilla quos ungulae poena non inuenit.
auditur gemitus quorum tormenta non cernimus, et haec quam magna parui
laboris prae- | mia, infilex uoluptas quod eicit misera caro. quid sibi inuidet. 63b
de caelo se reuocat, et luto reddit. nec hoc mirum sit erra praeponderat. sed
quia tu domine deus pater omnipotens. in tui unigeniti leuatus corpore
caelum nos separare iussisti. ne quaeso. patiar ui perire, nobis misericordiam
tuam satis sit quod inclusa corpore anima in leges misera transit alienas
generisque poena communi pro errore unius est persoluta | amiserimus certe 63a
proerogatiuam naturae non amittamus redemptionis tuae gratiam, mercem
igitur domine tuam tibi serua, quam fili tui dilectissimi tibi corpore conparasti,
nihil huic carni debemus et sanguini jussumque dominicae redemptionis. ut
quemadmodum scriptum est. simus eius qui a mortuis resurrexit. merito tibi.
ALIA CONTESTATIO. Dignum et iustum est. aequum et iustum est, nos tibi

sancte Pater, omnipotens Deus: qui quamvis magnitudinis tuæ meritum digno sermone non valemus attingere, laudis tamen debitum libentissimè confitemur.[1] Cujus nomen invictum regit cælum, terram, maria; et cùm ex te omnia, tu in omnibus inveniris; es enim tam excellens, ut celsa possideas, tam dignabilis ut terrena non deseras; sic etiam pius ut nec inferis desis; namque cùm totus semper et ubique sis, clementia majestatis tuæ, nota sideribus, patefacta terrenis, apud inferos manifestata perclaruit; quia miseratione quâ polles sic fidem credentium pascis, ut hoc tam copioso prophetarum numero Spiritus Sanctus semper operatus sit; nec discrepans alter ab alio, sed potius Deum unum et Dei dona omnis prophetia consonâ voce testetur, ut eo sit nobis manifesta fides quæ abundantius prophetarum numero et testimonio perhibetur. Incrementum majus habitura credulitatis intentio cum conlatis, hinc et inde fidei membris plenitudo corporis invenitur. Nec frustra in nobis per sæcula nuntiantur, videlicet ne inopinantibus accederet cœleste beneficium, et difficilè ignorantia crederet quod statim deberet fides illuminata suscipere. Traditis itaque legis ordinibus et inspiratis prophetarum vocibus indicia cucurrerunt, ut cum cælesti beneficio gratularemur, beneficiorum etiam confiteremur auctorem qui, Dei clemen-

[1] Mone compares the 60th epigram of S. Prosper.
Unde licet fandi vires animique vigorem
Vincat et excedat gloria lausque Dei:
Nos tamen officio cordis gaudemus et oris,
Et tanto oblectat succubuisse bono.

Textus codicis.

60b gratias agere | sancte pater omnipotens deus qui quamuis magnitudinis tuae meritum digno sermone non ualemus attingere, laudis tamen debitum liben-
Mone 26 tissime confitemur, cuius nomen inuictum regit caelum, terram maria, et cum ex te omnia tu in omnibus inueniris, es enim tam excellens. ut celsa possedeas, tam dignabilis ut terrena non deseras, sic etiam pius ut nec inferis
60a desis, namque cum totus semper et ubique sis, clementia maiestatis tuae, | nota sideribus patefacta terrenis. apud inferos manifestata perclaruit, quia miseratione qua polles. sic fidem credentium pascis, ut hoc tam copioso profetarum numerum spiritus sanctus semper operatus sit, nec discrepans. alter ab alio sed potius deum unum et dei dona. omnis profetia consona uoce testetur, ut eo sit nobis manifesta fides. qui abundantius profetarum numero et testimonio
42b perhibetur. incrementum ma- | ius habitura credulitatis intentio cum conlatis, hinc et inde fidei membris plenitudo corporis inuenitur. nec frustra in nobis per saecula nuntiantur, uidelicet ne inopinantibus accederet caeleste beneficium. et difficile ignorantia crederet quod statim deberet, fides inluminata suscipere, traditis itaque legis ordinibus et inspiratis profetarum uocibus indicia cucurrerunt, ut cum caelesti beneficio gratularemur, beneficiorum
42a etiam | confiteremur auctorem qui dei clementiam uenerati praecolorata

tiam venerati, præcolorata singula videmus in Christo; qualiter signa præmissa indicium mox futuræ passionis ostenderent, ut captivitatem generis humani triumphus passionis evinceret, cùm Deus noster adversarium morte destruxerit qui mortis obtinuerat potestatem. Cui merito.

(post sanctus.) Hic, inquam, Christus Dominus noster et Deus noster, qui sponte mortalibus factus adsimilis per omnem hunc ævi diem, immaculatum tibi corpus ostendit, veterisque delicti idoneus expiator, sinceram inviolatamque peccatis exhibuit animam, quam sordentem rursus sanguis elueret; abrogatâque in ultimum lege moriendi, in cælo corpus perditum atque ad Patris dexteram relevaret. Per Dominum. Qui pridie.

(post secreta.) Addit etiam istud edictum, ut quotiescumque corpus ipsius sumeretur et sanguis, commemoratio fieret dominicæ passionis, quod nos facientes Jesu Christi Filii tui Domini ac Dei nostri semper gloriam prædicamus. Rogamus uti hoc sacrificium tuâ benedictione benedicas, et Sancti Spiritûs rore perfundas; ut accipientibus universis sit eucharistia pura, vera, legitima, per Jesum Christum Filium tuum, Dominum ac Deum nostrum, qui vivit et regnat tecum cum Spiritu Sancto in æterna sæcula sæculorum. Amen.

Textus codicis.

singula uideremus in Xpo, qualiter signa praemissa indicium mox futurae passionis ostenderent, ut captiuitatem generis humani triumphus passionis euinceret. cum deus noster aduersarium mortis destruxerit qui mortis obtinuerat potestatem, cui merito.

OR. POST SCS. Hic inquam Christus dominus noster. et deus noster qui sponte mortalibus | factus adsimiles per omne hunc aeui diem. inmaculatum 64b
tibi corpus ostendit. ueterisque delecti idoneus expiator. sinceram, inuiolatamque peccatis exhibuit animam, quam sordentem rursus sanguis elueret, abrogataque in ultimum lege moriendi. in caelo corpus perditum adque ad patris dexteram releuaret. p. d. nm. Qui pridie.

POST SECRETA. Addit etiam istud edictum. ut quotienscumque corpus ipsius sumeretur. et sanguis. | commemoratio fierit dominicae passionis, quod nos 64a
facientis Jhesu Christi fili tui domini ac dei nostri. semper gloriam praedi- Mone 27
camus, rogamus uti hoc sacrificium tua benedictione benedicas et sancti spiritus rore perfundas, ut accipientibus uniuersis. sit eucharia pura uera legitima, per Jhesum Christum filium tuum dominum ac deum nostrum qui uiuet et regnat tecum cum spirito sancto in aeterna saecula saeculorum amen.

(post orationem dominicam.) Oremus Deum nostrum ut oblationem quam. . . .

(MISSA VI.)

(ante nomina.) populo adsto [a] imperata servitia persolventi sit saltem obedientia pro merito, quia polluitur conscientia per reatum; obtineatque veniam quadrata confessio,[b] quia amisit gloriam scelerata conversatio; et quod in nobis stimulis carnalibus petulans culpa contraxit, purgent suspiria per dolorem, quod perpetrasse caro cognoscitur voluptate. Per Dominum.

(post nomina.) Offerentum nuncupatione [c] compertamque etiam dantum accipiendumque personas, notâ vocabulorum designatione, monstravit; ad dilecta precum revertamur officia; sperantes dè potentiâ Trinitatis immensæ, ut et superstitum confirmet vota et defunctorum laxet ergastula: ut vivis præstans gratiam, pariter et sepultis: [d] et hos exaudiat cum invocaverint, et illos quia quondam invocaverunt non condemnet. Per Dominum.

(ad pacem.) Exaudi nos, Deus Pater omnipotens, et præsta quæ petimus. Per Dominum. Pax Domini sit.

(contestatio.) Dignum et justum est, te lau-

a Mone woul read *adesto*: but the sense clearly requires a continued sentence. We may either read *adstante*, or *a te*. The *imperata servitia* is of course the reasonable *service* which our Lord instituted at the Last Supper.

b *Quadrata confessio* is exact and complete confession: and so the word is used by Quintilian.

c This corrupt clause may perhaps be read thus: "Offerentium nuncupationem compertasque etiam dantium accipientiumque personas, nota vocabulorum designatione monstrantes, ad dilecta &c.

d Something seems wanting to the antithesis: e. g. ut vivis præstans gratiam, pariter et sepultis *conferat veniam*;

Textus codicis.

ITEM ORATIO. Oremus deum nostrum ut oblationem quam * * *

MISSA VI.

95b *(oratio ante nomina.)* * * * pulo. adsto imperata seruicia. persoluenti sit saltim obidientia. pro meretum quia polloetur, conscientia. per reatum obteneatque ueniam quatrata confessio. quia amisit gloriam scelerata conuersatio. et quod in nobis stimolis carnalibus petolans culpa contraxit. purgent suspiria. per dolorem, quod perpetrasse caro cognuscetur uoluptate p. d.

95a POST *(nomina.)* Offerentum nun- | copatione conpertamque etiam dantum. accipiendumque personas. nota uocabolorum. designatione, monstrauit ad delictam. praecum reuertamur officia, sperantes de potentiam trinitatis inminse ut et superstitum confirmit uota. et defunctorum laxit ergastola. ut uiuis praestans gratiam. pariter et sepultis. et os exaudiat cum inuocauerint. et illus quia condam inuocauerunt non condemnet p. d.

47b *(ad pacem.)* Exaudi nos deus pater omnipotens. et praesta que petemus p. d. pax domini sit.

(contestatio.) Dignum et iustum est. te laudare trinitas deus. qui homi-

dare, Trinitas Deus, qui hominem tuum limi glutino coagulante constrictum, et ad imaginis tuæ speciem concordantium lineamentorum officio normali ratione plasmatum, effeceras de terrâ sidereum, de pulvere sempiternum; nam spiritum tuum infundens protinus per membra torpentia, caluit sanguis in venis, vigor in nervis: et ad cælestis creatoris imperium mox meruit terra animam, anima spiritum, spiritus rationem: cui cuncta operis tui elementa committens, sicut eum plasmaveras præstantiorem membris, ita volueras esse sublimiorem et meritis; sed miseræ carnis illecebrosâ voluptate flammatus, concessa perdidit, dum illicita concupivit: nam dum dissimilis [e] fieri per edulia interdicta contendit, accepit confestim pro æternitate mortem, pro edacitate jejunium, pro præsumptione [f] supplicium: cunctisque mortalibus conformis [g] effectui meruit per culpam, quod non acceperat in naturâ. Sed formæ tuæ imaginis miserator, tibi doluit perire quod feceras, cùm ille nesciret se perdidisse quod dederas. Igitur cum ipse captivitatis nesciret vinculum, tu redemptionis destinas modum, mittendum [h] nobis Unigenitum tuum, Dominum ac Deum nostrum Jesum Christum, qui in se et per se nostrorum nexus exsolveret debitorum, qui mortem nostram suâ morte prosterneret, et vulneris sui cruore pariter lymphâque perfusus purgaret; baptismo martyrium [i] coronaret,

[e] One would naturally, at first sight, read *Dei similis*, with reference to the promise, "in the day thou eatest thereof, ye shall be as gods." But *dissimilis* may stand, on a comparison of other passages. Miss. Goth. p. 334. "ne imago . . . . . dissimilis haberetur ex morte." Miss. Mozarab. p. 206. "Dissimilem redemptorem." The sense seems to be; "they desired to be unlike what God had made them; and they obtained their wish: for they immediately received death instead of eternity."

[f] i. e. Instead of that which by his presumption he expected to gain, glory, he did in reality obtain only punishment.

[g] This is a very difficult clause. If we read *effici*, the sense may possibly be: "and by his fault he merited to become like that which other mortals now are,—a likeness which did not exist in his original nature."

[h] Mone would read *mittendo*. But *mittendum* is right. "Thou didst ordain a method of redemption,—namely, that Thy Son should be sent, &c." This inaccurate way of speaking, as if the sacrifice of Christ had not been foreordained before the beginning of the world, would scarcely have been employed in Arian times;—and this is one fair argument for the extreme antiquity of the present liturgy. We may find another in the resemblance of the first *Contestatio* to that of the preceding mass; and a third in the classical turn of the second *Contestatio*.

[i] If we read *martyrii*, the sense will be: "might crown us by means of the Baptism which derives all its virtue from His Martyrdom or Crucifixion." If *martyrium*, then we must understand the passage; "might crown His Martyrdom by Baptism:" i. e. might complete it by ordaining that His side should be pierced, and that blood and water should thence flow forth, to be a type of, and to hallow, Baptism.

Textus codicis.

nem tuum limi glotino. quoagolante constrictum. et ad imaginis tuae. speciem
concordantium. liniamentorum officio nurmali ratione plasmatum. effeceras. de
terra sidereum. de puluere sempeternum, nam spiritum tuum infundens pro-
tenus per mem- | bra turpentia. caluit sanguis in uinis. uigor in neruis. et Mone 28
ad caelestis c . . . oris imperio mox meruit. terra. animam. anima spiritum. 47a
spiritus rationem. cui cuncta. operis tui elementa conmittens, sicut eum
plasmaueras praestanciorem membris. ita uolueras esse sublimiorem et
meretis. sed misire carnis. inlicebrosa uoluptate. flammatus concessa perdedit.
dum inlicita concupiuit, nam dum dissimiles fieri. per edulia in- | terdicta 41b
contendit, accepit confertim. pro aeternitatem mortim, pro edacitate ieiunium.
pro praesumcione supplicium. cunctisque mortalibus. conformis effectui
meruit per culpam. quod non acceperat in naturam. sed formae tuae imaginis.
miseratur. tibi doluit perire quod feceras. cum ille nescirit. se perdedisse
quod dederas, igetur cum ipse captinitates nescirit uinculum. tu raedemp-
tionis | distenas modum. mittendum nobis. unigenitum tuum dominum ac 41a
deum nostrum Jhesum Christum. qui in se et per se nostrum nexus exsol-
ueret. debetorum. qui mortem nostram. sua morte prosterneret. et uulneres
sui cruore pariter lymfaque perfusus purgaret. baptismo martyrio coronarit.

fieretque nobis prævius in paradiso, redemptor in tartaro, doctor in mundo, invitator in cælo. Cui merito.

(item contestatio.) Dignum et justum est, æquum et justum est, hic et ubique tibi gratias agere, Domine, sancte Pater, æterne Deus: qui nos ex morte perpetuâ, atque ultimis inferorum tenebris evulsisti, materiamque mortalem, luto solubili congregatam, Filio tuo æternitateque donasti. Quis in laudibus tuis gratus relator, quis operum copiosus adsertor? te omnis lingua miratur, tuam cuncti extollunt gloiam sacerdotes. Tu chaos[i] confusisque principiis, et nantum rerum caliginem sempiternam, admirabiles formas elementis stupentibus addidisti, cùm solis ignibus[j] tener mundus erubuit; et lunare commercium rudis terra mirata est. Ac, ne hæc omnia nullus habitator ornaret, solisque rebus vacuus orbis intenderet, facta est de limo manibus tuis figura præstantior: quam sacer ignis intus animaret, pigrasque per partes agilis anima vivesceret. Scrutari non licet, Pater, interiora mysteria; tibi soli operis tui nota majestas, quid illud in homine quod pavidos artus, terramque viventem, clausus in venis sanguis interluit; quod solutæ corporum species nervis rigentibus colliguntur, et internis fota visceribus ossa redolescunt.[k] Sed unde tantum miseris bonum, ut Filio tuo tibique similes

Something is wanting, or corrupted.

j Mone compares the *tener mundi orbis* of Proba Falconia (vers. 130).

k *et in terris sola visceribus ossa redolescunt* is manifestly nonsense. But *sola* might easily have been written for *fota*; and thus the sense becomes easy: "and the bones, perpetually nourished by the internal organization, are refreshed and supported;" which is, of course, philosophically true.

Textus codicis.

fieritque nobis praeuius in paradyso. raedemptor in tartaro, doctor in mundo, inuitatur in caelo. cui merito.

43b ITEM CONTESTATIO. Dignum et iustum est. aequum et iustum est. hic et ubique tibi gratias agere domine sancte pater. aeterne deus. qui nos ex morte perpetua. adque ultimis inferorum tenebris euulsisti, materiamque mortalem luto solubili. congregatam filio tuo aeternitatique donasti. quis in laudibus tuis gratus relator, quis operum tuorum copiosus adsertor, te omnis lingua
43a miratur, tuam cuncti | extollunt gloriam sacerdotes, tu chaos confusisque principiis. et nantum rerum. caliginem sempiternam, admirabiles formas elementis, stupentibus addidisti, cum solis ignibus tener mundus erubuit. et lunare commercium rudis terra mirata est, hac ne haec omnia nullus habitator
Mone 29 ornaret, solisque rebus uacuis orbis intenderet, facta est de limo manibus
48b tuis figura. praestantior. quam sacer ignis | intus animaret, pigrasque per partes agilis anima uiuesceret, scrutari non licet pater interiora mysteria, tibi soli operis tui nota maiestas, quid illud in homine quod pauidus artus. terraque uiuentem, clausus in uenis sanguis. interluit quod solutae corporum. species neruis rigentibus colliguntur, et in terris sola uisceribus. ossa redo-
48a lescunt, sed unde tantum miseris bonum, ut filio tuo tibique si- | miles

fingeremur, et aliquid de terrâ esset æternum? Beatæ majestatis tuæ præcepta perdidimus, mortalesque rursum in terram ex quâ veneramus immersi, deflebamus æterna doni[1] tui amissa solatia. Sed tua multiplex bonitas, inæstimataque majestas, salutare Verbum misit è cælo, quod, humani corporis immixtione concretum, perditas sæculi partes, et vulnera antiqua curaret. Ipsum igitur omnes angeli cum multiplici turbâ sanctorum incessabili voce conlaudant dicentes. Sanctus, Sanctus, Sanctus.

[1] It is possible that the original reading may have been *domi*, the genitive and the gender being alike patois.

(post sanctus.) Hanc in excelsis gloriæ tuæ laudem supernarum creaturarum voce resonante, nobis quoque famulis tuis cognitam fieri pietas tua voluit, et hæc præconia sedibus celebrata sidereis, magnificentiæ tuæ donum, non solum noscenda famulis tuis, sed etiam imitanda patuerunt. Qui pridie.

(post secreta.) Respice igitur, clementissime Pater, Filii instituta, ecclesiæ mysteria, credentibus munera, à supplicantibus oblata, et eroganda supplicantibus.[m] Per Dominum.

[m] This second *supplicantibus* has a very suspicious look.

(ante orationem dominicam.) Indigni quidem sumus nomine filiorum, omnipotens Deus; sed jubente Domino nostro Jesu Christo Filio tuo, licèt trepidantes tamen obedientes, humili mente oramus et dicimus.

Indigni quidem sumus nomine filiorum; sed jubemur dicere, Pater noster.—M. Goth. p. 210b.

(post orationem dominicam.) Libera nos à malo, nostra libertas, quia tibi soli licet

Libera nos æterna pietas et vera libertas.—M. Goth. p. 228a.

Textus codicis.

fingeremur, et aliquid de terra esse aeternum. beatae maiestates tuae praecepta perdidimus, mortalesque rursum in terram ex qua ueneramus immersi deflebamus, aeterna doni tui amissa solacia. sed tua multiplex bonitas. inaestimataque maiestas, salutare uerbum misit e caelo, quod humani corporis inmixtione concretum. perditas saeculi partes. et uulnera antiqua curaret, ip- | sum igitur omnes angeli cum multiplici. turba sanctorum. incessabili 34b uoce conlaudant dicentes. SSS

(post sanctus.) Hanc in excelsis gloriae tuae laudem supernarum creaturarum uoce resonante, nobis quoque famulis tuis cognitam fieri pietas tua uoluit, et haec praecunia sedebus celebrata. sidereis. magnificentiae tuae donum. non solum noscendam famulis tuis. sed etiam himetandum patuerunt, Qui pridie.

| *(post secreta.)* Respice igitur clementissime pater. fili instituta eclesiae 35a mystiria credentibus munera, a supplicantibus oblata et eroganda supplecantibus p. d. nm.

(ante orationem dominicam.) Indigni quidem sumus nomina filiorum omnipotens deus sed iouente te domino nostro Jhesu Christo filio tuo. licet tripidantes tamen oboedientes, humili mente oramus et dicemus,

(post orationem dominicam.) Libera nus a malo nos- | tra libertas, quia 35b

augere merita, et dimittere peccata. Evacua nos vitiis, et reple nos virtutibus, ut sanctificata atque aucta sanctificet corda [mysterium[n]] dum creditur, deleat peccata dum sumitur, ut hîc et in æternum salvi esse mereamur. Per Dominum.

Evacua nos vitiis, et reple virtutibus:—M. Goth. p. 189b

. . . et quia tibi soli est præstandi potestas, tribue, ut solemne hoc sacrificium sanctificet corda nostra, dum creditur: deleat peccata, dum sumitur. Per.—M. Goth. p. 293a M. Gall. p. 335b

[n] We must plainly supply some nominative, either *mysterium*, or perhaps *oblatio* referring the words *sanctificata* and *aucta* to it instead of to *corda*.

(post communionem.) Refecti escâ cælesti, poculo Domini recreati, Deo Patri omnipotenti laudes et gratias referamus. Per Dominum.

. . . ut hic et in æternum, te auxiliante, salvi et liberi esse mereamur.—Brev. Rom.

(benedictio.) Exaudi nos, Domine, et præsta quæ te petimus, pacem tuam perfectam de cælis. Da nobis hodie pacificum quoque hunc diem, et cæteros dies vitæ nostræ præsta[o] pacem. Per Dominum.

[o] We may perhaps take *præsta* as intended to govern a double accusative; "and to bestow peace on the remaining days of our life."

(MISSA VII.)

(præfatio) Supplicantes humili prece, Dei Patris et Domini nostri Jesu Christi majestatem ubique dominantem humili prece deprecemur; commemorationem facientes, pro omnibus episcopis, presbyteris, diaconibus, subdiaconibus, omnibusque ministris suis: uti eos Sancto Spiritu regat; devotum sibi ac dicatum virginum pudorem, et continentium propositum, integrum in omnibus intemeratumque concedat: viduarum laboriosam tolerantiam suâ miseratione confoveat; orphanis quoque opem paternæ pietatis indulgeat;

Devotum ac dicatum sibi virginalem pudorcm et continentiæ propositum gloriosum atque bcatum in omnibus custodiat: viduarum laboriosam continentiam sua miseratione confoveat, orphanis opem pietatis paternae impertiat.—M. Goth. p. 253.

Textus codicis.

tibi suli. licet augere merita. et demitti peccata. euacua nos uitiis. et reple nos uirtutibus, ut sanctificata atque auxta. sanctificet corda dum creditur. deleat peccata dum sumetur, ut hic et in aeternum salui esse mereamur p. d. nm.

(post communionem.) Refesti esca caelesti. poculó domini recreati deo patri omnipotenti laudes et gratias referamus. p. d.

Mone 30 *(benedictio.)* Exaudi nos domine et praesta quae te petimus, pacem tuam
44a | perfectam de caelis. da nobis hodie pacificum quoque hunc diem. et citeros dies uitae nostrae praesta pacem p. d. nm.

III (MISSA VII.)

(praefatio.) Supplicantes. humili praece. dei patris, et domini nostri Jhesu Christi. maiestatem ubique dominantem. humili praece depraecemur, commemorationem facientes, pro omnibus epyscopis, praesbiteris diaconibus subdiaconibus omnibusque menistris suis. uti eos sancto spiritu regat. deuotum
92b sibi ac dicatum | uirginum podorem. et continentium propositum integrum in omnibus intemeratumque concedat uiduarum laboriosam. tolerantiam sua miseratione confoueat, orfanis quoque opem paternae pietatis indulgeat,

misericordibus misericordiam largiatur, ægrotis medelam tribuat, ubertatem quoque terræ et frugum copiam subministret; afflictos pœnis ac vexationibus liberet,[a] piasque omnium preces exaudire dignetur. Per Dominum.

(collectio.) Exaudi nos, Deus Pater omnipotens, et præsta quæ petimus per unigenitum et primogenitum Jesum Christum Filium tuum Dominum et Deum nostrum; viventem manentemque tecum cum Spiritu Sancto in æterna sæcula sæculorum. Amen.

(ante nomina.) Oremus, carissimi, pro fratribus nostris qui offerunt Deo nostro spiritalia munera; petentes ut oblationes illorum [b] accepto ferre dignetur; restituat illis pro modicis.

(cetera desunt.)

(MISSA VIII.[a])

(præfatio.)

Sidereâ de sede nitens, bone Conditor orbis,
Te pietate probans, non nostra hic crimina pensans,
Expositas admitte preces, et, judice librâ
Mitior æquali non reddens pondere pœnam,
Errores ignosce gregis; pastorque fidelis
Ereptis ovibus paradisi pabula reddas.
Per Dominum.

(collectio.)

Summe sator rerum, qui spinis cultor ademptis
Catholicæ ecclesiæ plantaria fida locasti,

[a] Hence we may gather that this Mass is of a later date than the last persecution; otherwise the sufferings of Confessors would have been particularised.

[b] This passage is corrupt; the sense seems to require that we should read, *referre* dignatur, and supply some such word as mercem.

Oremus pro his qui offerunt munera Domino Deo nostro sacrosancta spiritalia pro . . .:—M. Goth. 249h

[a] The whole structure, the cadences and the cœsuras, of this versified mass, shew—1. That it cannot be much later than A.D. 400: 2. That it was composed in some place where Latin was still used in some degree of purity: and therefore probably in Provence. Now the *nullo cruciata vapore* of v. 12. exactly applies to the poisonous, blighting, torturing *mistral* of that country; while the special mention of the *murex* in the second Contestatio would naturally lead us to some town carrying on a trade in that article. Hence we may with great probability ascribe it to the Church of Arles.—Now S. Hilary, Bishop of Poitiers, who died in 367 has left a poem which begins:—

Dignum opus et justum est, semper tibi dicere grates,
Omnipotens mundi genitor.

Is there anything so improbable in the supposition that this mass should also be his? He, it is well known, interfered in defence of the Catholics at Arles, where Saturninus, alone among the Gallican Bishops, was inclined to Arianism; and a composition of his would therefore easily be received into the offices of that Church.

Deus, qui evulsis superstitionum spinis in Ecclesia tua plantaria fidei, alta radice posuisti, respice de cœlo et visita vineam istam et praesta, ut te inrigante fructum accipiat in ubertate, quæ te plantante incrementum accipit in germine.—M. Goth. p. 251.

Textus codicis.

misericordibus misericordiam largiatur, aegrotis medellam tribuat, ubertatem quoque terrae et frugum copiam sumministret, adflictos poenis. ac uexationibus. piasque omnium praeces exaudire dignetur p. d.

(collectio.) Exaudi nos deus pater omnipotens et praesta que petimus 92a
per unigenitum et primogenitom Jhesum Christum filium tuum dominum et deum nostrum uiuentem manentemque tecum. cum spiritu sancto in aeterna saecula saeculorum. amen.

(ante nomina.) Oremus carissimi pro fratribus nostris. qui offerunt deo nostro spiritalia munera. petentes ut oblationis illorum. accepto ferre dignetur. restituat illis. pro modicis |

SS (MISSA VIII.)

(praefatio.) Siderea de sede nitens bone conditur orbis, 143b
te pietate probans non nostra hic crimina pinsas,
expositas admitte preces, et iudice libra
mitior aequali non reddens pondere poenam,
errores ignosce gregis pastorque fidilis Mone 31
ereptis obibus paradissi pabola reddas. p. d. n.

(collectio.) Summe satur rerum, qui spinis cultor ad- | imptis 143a
catholicae ecclesiae plantaria fida locasti,

Flecte oculos ad vota pios : age, mente serenâ,
Hæc ut apostolico fodiatur vinea rastro;
Adridens foliis, vivaci palmite vernans,
Roscida fonte tuo, nullo cruciata vapore,
Nutriat æternos felici germine fructus,
Fertilis et placeat largo vindemia partu.

(ante nomina.)

Adnue, rector, opem, vultuque adverte secundo,
Quæ damus, accipiens; quod poscimus, ipse rependens;
Et quamvis trepidet proprio mens tacta reatu,
Vel[b] sacra reddentes commendet causa redemptos;
Hoc speciale bonum tribuens, ut corde fideli
Vivamus Domino, moriamur crimine mundo.[c]
Per Dominum.

[b] Join *vel* with *causa*. "Let the very cause why we offer our devotions, commend us who have been redeemed by Thee . . ."

[c] Mone understands the expression to mean, *crimini et mundo*. But perhaps we may take *crimine* for the ablative, the sense being,—"that we may die to the world through or by sin," i. e. so far as sin is concerned.

(post nomina.)

Quod poscit divinus honor, quod funus amantum
Obsequio reddente Deo solemne tributum,
Suppliciter Dominum per vota gemella precemur,
Ut quos culpa premit, pietas miserata relaxet,
Atque interventu sacri libaminis hujus
Vita superstitibus detur, indulgentia functis.
Per Dominum.

(ad pacem.)

Arbiter orbis, apex rerum, spes una reorum,
Tardus vindictæ, veniæ celer, immemor iræ,
Qui loca perquiris, miseris ubi parcere possis,

Textus codicis.

plecte oculos ad uota pius. age mente serena,
haec ut apostoleco fodeatur uinea rastro,
adridens foliis, uiuaci palmite uernans,
ruscida fonte tuo, nullo cruciata uapore,
nutriat aeternus filici germine fructus.
fertiles, et placeat largo uindimiae partu.
(ante nomina.) Adnuae rector opem, uultuque aduerte secundo,
97b quae damus, acci- | piens, quod poscimus, ipse rependens;
et quamuis trepidet proprio mins tacta reatus,
uel sacra reddentes commendet causa redimptus,
hoc speciale bonum tribuens, ut corde fidili
uiuamus domino, moriamur crimine mundo. p. d.
POST NOMINA. Quod poscit diuinus honor, quod funus amantum
obsequio reddente deo solemni tributum,
suppliciter dominum per uota gemella praecemur,
ut quos culpa praemit, pietas miserata relaxit.
Mone 32 | atque interventu sacri libamini huius
97a uita superstitibus detur, indulgentia functis. p. d.
(ad pacem.) Arbiter orbis, apex rerum, spis una reorum.
tardus uindictae, uiniae celer, inmemor irae,
qui loca perquiris, miseris ubi parcere possis,

Invitans ad dona magis, ne crimina damnes,
Necte fidem populis, pacem sere, pectora junge,
Ut teneant animo, quod blanda per oscula produnt. Per Dominum.

(contestatio.)

Dignum et justum est, nos gratias tibi dicere dignas,
Summe Deus, semperque manens dominator ubique,
Et qui cuncta potens propriis animata figuris
Artifici sermone facis, quique edita cernens,
Ante vides rerumque creas per nomina formas.
Cùm fierent, vox semen erat, nec distulit ortus
Imperium natura sequens; mox Spiritus oris
Æthera curvavit, sola,[d] nec sueta æquora fudit,
Materiamque operis sola est largita voluntas.
Ne deforme jugum similis portaret imago,
Tegmine servili latuit regnator Olympi,[e]
Ut sua gentiles implerent cœpta furore.
Quis dolus Herodis, cum tristia bella moveret
Infantum, mandata neci? quos ubere raptos
Vulnera suscipiunt parvis errantia membris,
Vix[f] habitura locum, sævoque jubente tyranno
Nasci pœna fuit, cujus tulit impetus ævum,
Quem nescivit agi, qui perdidit. O nova mortis
Conditio, solus vitam pro fine subire,
Et cùm prima dies atque ultima sit simul una,

[d] Mone would read *solidata* or *solida* without proposing any emendation for the latter part of the verse. But perhaps *sola* may be right, and may have been intended to signify *continents*: the verse in that case might stand thus: *sola nexit, et æquora fudit.*

[e] The use of the word *Olympus* proves this mass to have an early date, and yet to be subsequent to the time of persecution.

[f] The poet is either imitating the sermon of S. Ambrose, on S. Agnes, (in which case it cannot be S. Hilary:) or perhaps it may more probably be said that both drew the idea from the same source; the observation must have been a common one from the very beginning in the case of Martyr children. "Fuit-ne in illo corpusculo vulneri locus? Et quæ non habuit quo ferrum reciperet, habuit quo ferrum vinceret: . . . militibus totum offerre corpus, mori adhuc nescia sed parata." But if one of the passages were directly taken from the other, the vigour and compactness of the expression, "posse magis quam scire mori," would lead one to consider this as the original. Both, however, are inferior to the exquisite beauty of the Mozarabic Mass for the Holy Innocents. "Decepti furoris insania fecit martyres esse per meritum, qui adhuc confessores non erant per ætatem. Et ubi non accessit possibilitas judicandi, cessit felicitas pereundi. . . . Nec præjudicat, quod illis defuit sermo, quos constat perire pro Verbo. Et qui non poterant discernere, quid sitirent, nunc habent in gaudio, quod biberunt."

Textus codicis.

inuitans ad dona magis, ne crimina damnis,
necte fidem populis, pacem serere, pectora iunge,
ut teneant animo, quod blanda per os- | cola produnt. p. d. nm 51b
CONTESTATIO. Dignum et justum est, nos gratias tibi dicere dignas,
summe deus semperque manens dominatur ubique,
et qui cuncta potens propriis animata figuris
artefice sermone facis, quique edita cernens
ante uidens rerumque creans per nomina formas.
cum fierent, uox semen erat, nec distulit ortus
imperium natura sequens; mox spiritus oris
aethera curuauit sola, | nec suetaequora fudit, 51a
materiamque operis sola est largita uolontas. Mone 33
Ne defurme iugum similis portarit imago,
tigmine seruile latuit regnat . . Olimpi,
ut sua gentiles implerent coepta furoris.
Quis dolus Herodis, cum tristia bella moueret
infantum, mandata neci? quos ubire raptus
uulnera suscipiunt paruis errantia membris,
uix habitura locum, saeuoque iubente thiranno
nasci poena fu- | it, cuius tulit impitus aeuum. 56b
quem nesciuit agi, qui perdedit. o noua mortis
condicio solus uitam pro fine subire.
et cum prima dies atque ultima sit simul una,

Posse magis quàm scire mori! Quis lumine sicco
Aut gemitu cessante queat memorare Pilàti,
Quod deflent elementa, nefas? quo judice Christus
Subdere pro mundi voluit sua membra periclis.
Ut carnale malum caro solveret, et ferus hostis
Cujus ab ingenio fluxerunt tela veneni,
Perderet antiqui lacrimosa piacula belli,
Materiâ superante pari; nec criminis ultra
Per sobolem prodiret onus. Damnatio justi
Libertas est facta reis. Da semina verbi
Per tua dona; colis signisque novalibus usa
Colligat ista manus te fructificante maniplos,
De quibus ipse tui componas horrea cœli
Triticeamque fidem lolio pereunte corones.
Per quem cuncta tibi, quæ sunt cælestia, semper
Virtutesque tonant[g] sacro modulamine carmen,
Ang'lorumque chorus resonant his vocibus hymnum:
Quæsumus ut jubeas nunc nos audire canentes,
Et tibi sint placitæ, laudes cùm dicimus istas.
Cui merito.

(alia contestatio.)

Dignum æquum ac justum est, tibi nos, pie, clangere laudes,

g If we read *tuas* for *toas*, and join it with *virtutes*, it seems scarcely possible to elicit any grammatical sense. *Virtutes* we rather take as the angelic *virtues*: and so we get a triple ascription of heavenly praise: Cuncta cœlestia . . . virtutesque . . . angelorumque chori; followed up

Textus codicis.

posse magis quam scire mori. Quis lumine sicco
aut gemetu cessante queat memorare Pilati,
quod deflent elimenta, nefas? quod iudice Christus
subdere pro mundi uoluit sua membra periclis,
ut carnalem malum caro soluerit et feros hostis,
56a cuius ab injenium | fluxerunt tela ueneni,
perderet antiqui lacrimosa piacola belli,
materia superante pari; nec criminis ultra
per subolum proderit onus. damnatio justi
libertas est facta reis. Da semina uerbi
per tua dona, colis signisque noualibus usa,
collegat ista manus te fructificante manipolus,
de quibus ipse tui conponas horrea caeli
triticiamque fidem lulio pereunte coronis.
90b Per quem cuncta tibi, quae sunt caelestia, | semper
uirtutisque toas sacro modolamine carmen
angelorumque chorus resonant his uocibus hymnum.
Mone 34 quaesumus ut iubeas nunc nos audire canentes
et tibi sint placitae, laudes cum dicimus istas.
CUI SS SS SS

(contestatio.)

Dignum aequum ac iustum est, tibi nos piae clangere laudes,

Lux, via, vita, decus, spes, fons, sator, arbiter, auctor,
Gratia, dulcedo, sapientia, gloria, regnum,
Qui sine principio perstas, sine fine per ævum.
Cujus trinus apex statuit tria maxima rerum.
Sol, luna, astra, polus, radiarunt lumine mundum,
Fons, pecus, herba, frutex, terras variavit honore;
Piscis, concha, lapis, sal, murex, æquora complet.[h]
Sic hominem, Genitor, finxisti ductile[i] limo,
Atque reformasti post crimina fonte lavacri.
Unde tibi merito rerum Deus, una triades,[j]
Vocibus angelicis hæc carmine sancta resultat.[k]
Cui merito.

(post sanctus.)

Verè terribilis, sanctus, metuendus, amandus,
Conditor, instructor, moderator, tutor, opertor,[l]
Qui proprium Genitum, per quem, virtute paternâ,
Tunc adolescentis formasti exordia mundi,
Mittere sede poli demum dignatus es orbi,
Qui reparator adest nostrarum[m] animarum.
Per Dominum. Qui pridie.

(post secreta.) Miserere, Domine, supplicibus tuis, et petitiones humiliatæ tibi plebis placatus intellige. Moveat te ad misericordiam, imminens nobis, te deserente, discrimen.

[h] by a triple ascription of earthly praise, from the terrestrial *trina rerum machina*, sky, earth, and ocean. Compare
Hunc cœlum, terra, hunc mare
Hunc omne, quod in eis est,
Auctorem adventus tui
Laudat exultans cantico.

[i] This is, of course, a barbarous ablative for *ductili.*

[j] Nothing is more usual than bad grammar in the adoption of Greek words by western poets. e.g.
Tu Theos, tu Enos,
Nitens flos, virens ros.

[k] *Hæc sancta* i. e. the *Triades* (for *Trias*) in the Ter Sanctus.

[l] We read *opertor* for *operator,* which not only satisfies the metre, but agrees with the preceding word *tutor:* "Thou That defendest us, and That coverest us."

[m] We may perhaps read *nunc* before *animarum,* to make the verse good.

Textus codicis.

lux, uia, uita, decus, spis, fons, sator, arbiter, auctor,
gratia, dulcido, sapientia, gloria, regnum,
qui sine prin- | cipio praestas, sine fine per eum. 90a
cuius trinus apex statuit tria maxime rerum.
sol, luna, astra, polus radiarunt lumine mundum,
funs. pecus, herba, frutex terras uariauit honore, Mone 35
piscis, concha, lapis, sal, murex aequora conplet.
sic hominem genitor finxisti ductile limo
atque reformasti post crimina fonte lauacri.
unde tibi merito rerum deus una triades
uocibus angelicis haec carmine sancta resultat. | cui m 139b
(post sanctus.) Uere terribilis, sanctus, metuendus, amandus,
conditur, instructor, modiratur, tutor, operatur,
qui proprium genitum, per quem uirtutem paternam
tunc adoliscentes formasti exordia mundi,
mittere sede poli demum dignatus es orbi,
qui repa.. tur adest nostrarum animarum. p. d. n. qui pridie.
(post secreta.) Misirere domine supplecibus tuis. et peticionis humiliate |
tibi plebis placatus intellege, moueat te ad misericordia, inmenens nobis te, 139a

Aspice, quæsumus, lacrimas nostras, ubertat fletuum vix cadentes; audi singultibus interpellata suspiria, et præsta in judicio libero quos vides in confessione compunctos: et quo aspicis humiles per reatum, erectos munerare digneris in præmio, mitigans. . . .

(MISSA IX.)

(ad pacem.) . . . Spiritu Sancto nomine, in communione omnium sanctorum, remissionem omnium nostrorum criminum. Credimus, Domine, quòd hæc nobis fixâ credulitate poscentibus præstabis. Per Dominum.

(contestatio.) [a]Dignum et justum et æquum et justum est, nos tibi semper gratias agere Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, qui in sanctorum tuorum patriarcharum [numero] Heliam famosissimum dare dignatus es vatem. Discurrebat inter Deum et homines verus legatus, castitatis balteo cinctus; ad propitiandam divinam potentiam stabat fidelissimus servus. Redundabat contrà gens cervicata,[b] et inter dapsiles dapes patriam neglexerat: jure unius mulieris impudicæ, portentosa colebantur figmenta, et sacrorum voluminum legalia contemnebantur præcepta. Conflagrat at Helias, supernum zelum accensus, adversus indomitam plebem; mox imperat

a This is simply a poetical *Contestatio* done into prose. Mone has reduced it in one or two lines: but has failed to see that the whole is of the same nature. The least alteration will throw whole passages into hexameters: e. g.
Conflagrat Helias, zelo accendente superno,
Indomitam plebem. Mox imperat hic elementis,
Cœlis præcipiens ac nubibus . . .
Lugebat tellus viduata, et roscida prata,
Et terrena sacris pallebant ora jejunis:
(the abbreviation of the first syllable is not without other examples.)
Ætherea *de* sede jubet descendere flammam, ut
Hostia sidereas . . . vectatur ad ædes.
Quid fuit, inquam, illud mir*um* summumque . . .
Septus, ad angelicam . . . perg*ere* vitam
Serus; rapta*ri* carruca flammigerante, et
Ignitis vallatus equis voli*tare* per astra!
Ascendit . . . cuneis circumdatus . . .

b A very corrupt passage. The meaning seems to be: Elias stood alone: (I even I only, remain a prophet of the Lord; but Baal's prophets are four hundred and fifty men:) the stiff-necked people, *gens cervicata*, stood by multitudes, *redundabat*, on the other side. (We read contra, which would have been written *cuntra*, for *cupiens*.) The particular force of the next clause, it seems impossible to explain.

Textus codicis.

deserente discrimen, aspice quaesomus. lacrimas nostras. ubertate fletuum. uix cadentis audi. singultebus. interpellata suspiria, et praesta in iudicio libero quos uides in confessione conpunctus. et quos aspices humilis per reatum erictus munerare digneris in praemio, mitigans |

MISSA IX.

15b *(ad pacem.)* spirito sancto nomine, in conmunione, omnium. sanctorum remissionem. omnium. nostrorum. criminum. credemus domine quod haec nobis fessa credulitate poscentibus praestabis p. d.

Mone 36 CONTESTATIO. Dignum. et iustum, et aequum et iustum. est. nos tibi semper gratias agere. domine sancte pater omnipotens aeterne deus, qui in sanctorum tuorum patriarcarum Heliam famosissimo. dare dignatus es uatem discur-
15a rebat inter deum | et homines uirus legatus, castitatis balteo cinctus, ad propiciandam diuinam potentiam. stabat fidelissimus seruus. redundabat cupiens. gens ceruicatam, et inter dapsilis. dapes patriam neglexerat. jure unius mulieres inpudice, purtentuosae colebantur figmenta. et ad sacrorum uolumenum. legalia contemnebantur praecepta. conflagrat at Helias, super-
79b num zelum accensus, | aduersus indometa plebem, mox imperat aelementis,

elementis, cœlis præcepit ac nubibus ne ros darent nec pluvias; lugebat tellus sterilis, viduata roscida prata, et terrena sacris pallebant ora jejuna. Placabilis exorat denuo, et imbrium cataractæ reserantur; et ætheriâ à sede jubet descendere ignem, ut impolluta hostia sideream vectatur ad sedem. Quid fuit, nquam, illud mirificum, summumque prodigium ut, quod prius pulsaverat infernum et mortiferum jam antrum defunctorum, unicum filium suæque[c] matri redderet vivum? His virtutibus septus, ad angelorum vitam pergit serus: raptatur carrucâ flammigerâ, et ignitis vallatus equis volat per astra. Ascendit angelorum cuneis circumdatus, in cujus translatione unus testis est Helisæus. Glorioso nunc fruitur choro, conlaudat regem sedentem in throno. Cui merito.

(contestatio.) Dignum et justum et æquum et justum est, nos tibi semper gratias agere, Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus; tu in sanctis laudibus gloriaris, tu in cælis regnas, tu agnus immaculatus, tu Patris sempiternus es filius;[d] tu splendor sanctorum;[e] tu martyrum coronator, omnium animarum protector, orphanorum pastor, viduarum gubernator, cæcorum illuminator, peccatorum veniæ promissor, captivorum liberator, languentium salvator, mortuorum suscitator, paradisi plantator, maris stabilitor, cæli et terræ

[c] If the *que* is to stand, we must supply some such word as *revocaret* before *suæ*.

[d] This quotation from the *Te Deum* is very remarkable.

[e] The reference is to Ps. cx. 3. Tecum principium in die virtutis tuæ in splendoribus Sanctorum.

Textus codicis.

caelos praecepit ac nubebus. ne ros darent ne pluuias, lugebat tellus steriles. uiduata rosceda prata. et terrena sacries pallebat ora ieiuna. placabiles exorat denuo. et inbrium cataractae, reserantur. et aetherio a sacra jobet discendere ignem. ut inpuluta hostia. siderea uectat ad side ' ' ' quid fuit inquid illum mirificum. summum- | que prodigio ut quod prius pulsauerat. infernum et 79a
mortеferum. jam antrum defunctum, unicum filium suaeque matri reddedit uiuum. his uirtutebus septus, ad angelorum uita pergit serus. raptatur carruca flammegera. et igniis uallatis equis. uolat per astra. ascendit angelorum cuniis circumdatus jn cuijus translatione unus testis est. Helisaeus. gloriosum. | 75b
nunc fruetur chorum, conlaudat regem sedentem in tronum, merito.

CONTESTATIO. Dignum et iustum et. aequum et iustum est. nos tibi semper gratias agere, domine sancte pater omnipotens aeterne deus, tu in sanctis laudibus gloriaris, tu in caelis regnaris, tu agnus immaculatus tu pater sempeternus es filius, tu splendor sacrum, tu martyrum coronatur omnium animarum protectur. orfanorum, | pastor. uiduarum. gobernatur. caecorum inluminatur. 75a
peccatorum ueniam promissor captiuorum liberatur, languentium saluatur. mortuorum suscitatur, paradyssi plantatur, maris stabilitur. caeli et terrae

fabricator, gentibus intellectum, catechumenos ad baptismum[b] provocator, presbyteris sacerdotium, episcopis apostolatum datum; tu, Domine, cœlestia possides, terrestria judicas, inferna suscitas, æterna moderaris; merito tibi, Domine, omnes angeli.

d Whatever the composer *wrote*, it is very easy to see that he *meant*—catechumenorum ad baptismum provocator, presbyteris sacerdotii, episcopis Apostolatus dator.

(MISSA X.)

(post prophetiam.) [a]Deus sancte, ecclesiæ constitutor, qui stans in medio discipulorum tuorum, venerationis hujus sacramenta docuisti, præsta ori meo divinitatis gratiam, ut quæ acceptabilia sunt in laude tuâ verba labiorum meorum inveniant. Illumina faciem tuam super servum tuum, ut de meis oneribus absolutus, rectè etiam tibi pro populo tuo rogaturus adsistam. Per Dominum.

a This *Apologia*, taking the place of the Collectio post prophetiam, shows that the present fragment belongs to a different family from the preceding *Missæ*.

(collectio.) Misericors et miserator Domine, qui si nobis quod meremur rependeres, nullum tuis dignum remissionibus invenires, multiplica super nos indulgentiam tuam, ut ubi abundavit peccatum, gratia remissionis exuberet. Per Dominum.

(MISSA XI.)

(De s. Germano episcopo Autissiodorensi.)

(collectio.) [a] Unianimes, fratres carissimi, Dominum deprecemur ut hæc nobis sollemnitas beatissimi patris nostri Germani episcopi

a The whole structure of this Missa evidently shews the much greater antiquity of those preceding it.

Textus codicis.

Mone 37 fabricatur, gentibus intellectum, catecuminus ad baptismum prouocatur, presbiteris sacerdotium, episcopis apostolatum datum, tu domine caelestia
77b possedes, terrestria iudicas, inferna suscitas, aeterna | moderaris, merito tibi domine omnes angeli. N. SS. SS. SS.

MISSA X.

POST PROFETIAm. Deus sancte eclisiae constitutur, qui stans in medio discipolorum tuorum, uenerationis huius sacramenta docuisti. praesta ori meo diuinitatis gratiam ut quae acceptabilia sunt in laude tua verba labiorum meorum inueniant, inlumina faciem tuam super seruum tuum ut de meis oneribus absolutus, recte etiam tibi pro populo tuo rogaturus adsistam. p. dnm. nm. Ihm.

77a *(collectio.)* | Misericors. et miserator domine. qui si nobis quod meremur rependeris. nullum tuis dignum remissionibus inueneris, multiplica super nos indulgentiam tuam, ut ubi abundauit peccatum. gratia remissionis exuberet. p. d.

.VII. MISSA XI.

(De s. Germano episcopo Autissiodorensi.)

(collectio.) Unianimes. fratres karissimi domino depraecemur ut haec nobis sollemnitas beatissimi patris nostri Germani episcopi. meretis inchoata ipso

meritis inchoata, ipso interveniente, plebi suæ pacem tribuat, fidem augeat, corda purificet, lumbos accingat, et januam salutis aperiat. Per Dominum.

(ante nomina.) Exaudi nos, Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, et meritis sive intercessionibus sancti antistitis tui, Germani episcopi, hanc plebem tuam tuâ miseratione custodi, benignitate conserva, pietate salvifica. Per Dominum.

(collectio post nomina.) Oremus, fratres carissimi, ut hæc oblatio nostra accepta sit Domino: ut quos in honorem summi sacerdotis sui Germani episcopi videt esse devotos, ita sibi beneplacitos esse concedat, ut defunctorum spiritibus et requiem tribuat, et beatitudinem largiatur. Per Dominum.

(ad pacem.) Præsta, Domine, intercedente sancto antistite tuo Germano, cujus hodie in conspectu majestatis tuæ beatitudinis gloriam dignis laudibus exaltamus, ut omissis odiis in pace, quia[b] nobis daturi sumus, pura tibi ac pacifica corda nostra pandamus. Per Dominum. Pax Domini.

[b] Should we not rather read *quam*?

(contestatio.) Dignum et justum est, Deus noster, verè dignum est, majestati tuæ semper gratias agere atque in laudibus tuis cum lætitiâ et exultatione sanctorum tuorum præconia dicere; laudes attollere eorumque jugiter exaltare virtutes: nam beatissimi patris nostri antistitis tui, Germani episcopi, cujus hodie

Textus codicis.

interueniente, plebi suae pacem tribuat, fidem augeat, corda pure- | ficit, 78b lumbus accingat. et ianuam salutis. aperiat. p. d.

(ante nomina.) Exaudi nus domine sancte pater omnipotens aeterne deus, et meritis, siue intercessionibus sacti antestitis tui, Germani episcopi hanc plebem tuam tuae miserationis costudi. benignitate conserua pietate saluifica. p. d.

COLL. POST *(nomina.)* Oremus, fratres karissimi. ut hanc oblatio nostra. accepta sit domino. ut quos in honorem summi sacerdotis sui Germani episcopi uidet esse deuotus ita sibi beneplacito esse concedat, ut defunc- | torum 78a spiritibus et requiem tribuat. et beatitudinem largiatur. p. d.

(ad pacem.) Praesta domine ut intercedente sancto antestite tuo Germano, Mone 38 cuius hodie in conspectu maiestatis tuae beatitudinis gloriam dignis laudibus exultamus, ut omissis, odiis in pace, quia nobis daturi sumus, pura tibi ac pacifica corda nostra pandamus. p. d. pax domini sit

CONTE*statio.* Dignum et iustum est deus noster, uere dignum est, majestati tuae semper gratias agere atquae in laudibus, | tuis cum laetitia et exultatione 80b sanctorum tuorum praeconia dicere; laudes adtollere eorumque jugiter exultare uirtutis, nam beatissimi, patris nostri, antestitis tui Germani episcopi. cuius

annua, ac præcipua depositionis festa celebramus, cujus tantus erga te fuit amor, Domine, tanta dilectio, ut jam præsentis sæculi seductione calcatâ, ad futuram beatitudinem mirabili virtute tetenderit; nec potuerit peccatorum funibus illigari, aut gladiis vel sagittis antiqui hostis attingi, quem per loricam justitiæ et scutum fidei, protectio tua ovibus suis liberum ac securum fecerat esse pastorem: pro quibus utique ovibus, in eleemosynis, in jejuniis, in vigiliis, omni tempore constitutus pastor egregius, mori potius desideravit, quàm lupi rapacis potuerit [c] in aliquo morsibus superari. Fuit etiam ecclesiæ justissimus judex, sapientiâ primus, spiritali instructione præcipuus, humilitate magnus, affabilitate suavis, patientiâ fortis, instructione necessarius doctrinæ, religione pater, dilectione frater, fidei amicus, misericordiâ proximus. Coepiscopos suos oratione juvit, consilio supplevit, auctoritate monuit; presbyteros, diaconos, omnemque clerum totamque plebem tuam, Domine, velut sua membra dilexit; erexit oppressos, defessos fovit, dissidentes fecit esse pacificos, discordes docuit servare concordiam, reddidit cæcis visum, claudis gressum, febricitantibus medicinam, et occupatas ab immundissimis spiritibus animas velociter liberavit. Quo igitur interveniente, supplices tui pietatis tuæ misericordiam postulamus, omnipotens Domine,

c The sense would be clearer if this word were omitted.

Textus codicis.

hodie annua, ac praecipua dispositionis festa celebramus, cuius tantus erga te fuit amor domine, tanta dilictio ut tam praesentes saeculi seductione calcata, ad futuram beatitudinem mirabile uirtute tetenderit nec potuerit peccatorum
80a funibus inligari, aut gladiis, uel sagittis, antiqui, | hostis attingi, quem per luricam justitiae et scutum fidei, protectio tua, ouibus suis liberum ac securum fecerat. esse pastorem, pro quibus, utique obibus in elymosinis in ieiuniis, in uigiliis, omni tempore. constitutus. pastor egregius, mori potius desiderauit. quam lupi rapacis potuerit in aliquo morsibus superari, fuit etiam eclisiae iustissimus judex, sapientiae primus. spiritali instructione praecipuus. humili-
76b tate magnus, affabilitate, suauis, patientia fortis distructione necessa- | rius doctrinae. religionis pater, dilectione frater, fidei amicus misericordia proximus. coepyscopus suos, oratione iuuit, consilio suppleuit. auctoritate monuit. praesbiteros diaconos omnemque clerum totaque plebem tuam domine uelut sua membra dilexit, erexit obpressos, indefessos fouit dissidentes fecit esse pacificus. discordes docuit seruare concordiam, reddedit caecis uisum, clodis gressum. febricitantibus medicinam. et occubatas, ab inmundissimis spiritibus
76a animas | uelociter liberauit, quo igitur interueniente. supplicis tui pietates tuae misericordiam postulamus. omnipotens domine, ut qui eius meritis

ut qui ejus meritis æquari non possumus, saltem [c] peccatorum nostrorum veniam consequi mereamur, angelicâ te exultatione laudantes. Cui merito angeli et clamant [d] dicentes.

[c] This is one instance among many that the present Missal was written by ear from dictation, by some copyist who scarcely understood Latin; and that to this cause some of its worst barbarisms are to be attributed. No one could have copied *psaltim* for *saltem*; but nothing easier than so to have set down the word from dictation.

[d] Unless this be a strange inversion for *et angeli*, we may read *exclamant*.

Textus codicis.

aequari non possumus, psaltim peccatorum nostorum ueniam consequi mereamur, angelica te exultatione laudantes, cui merito angeli et clamant dicentes.

* M. 188
T. 231

*MISSALE GOTHICUM
SEU
GOTHICO-GALLICANUM.

III Ordo Missæ in vigilia Natalis Domini.[a]

(Collectio post nomina.) Grata tibi sit, Domine, quæsumus, hodiernæ festivitatis oblatio: ut, tuâ gratiâ largiente, per hæc sacrosancta commercia in illius inveniamur formâ, in quo tecum est nostra substantia.[b] Spiritibus quoque carorum nostrorum tribue, ut mortalibus segregati cœtibus, litteris mereantur conscribi cœlestibus.[c] Præsta per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum.

(Collectio ad pacem.) Da nobis, quæsumus, Domine, ut sicut adoranda Filii tui natalitia celebraturi,† ab hodiernis vigiliis in confessione tui nominis prævenimus; sic ejus munere capiamus sempiternum; et dirigere dignare Angelum pacis, qui oscula nostra puris sensibus inligata connectat: nosque tibi ab omnibus peccatorum maculis expurgatos adjungat. Per coæternum tibi Jesum Christum Filium tuum Dominum nostrum.

† T. 232

(Immolatio Missæ.) Dignum et justum est. Verè dignum et justum est, nos tibi gratias agere, Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, amanda pietas, tremenda virtus, veneranda majestas. Qui hanc noctem venturam, toto orbe venerandam, cœlorum gratulatione, et terrarum remuneratione, angelicâ exultatione ditasti; ut nascente in carne Domino nostro Jesu Christo Filio tuo, superiora pariter et inferiora gauderent. Aspice nunc familiam tibi supplicem: conserva populum tuis laudibus personantem: et superventuræ noctis* solemnitati ita pervigiles redde,

* M. 189

[a] The MS being imperfect at the beginning, this title has been supplied by Mabillon from the references to the Eve of the Nativity which occur in the service. By comparing it with those which follow, we see that several prayers are also wanting. The two preceding *Missæ* were, no doubt, those for Advent.

Grata tibi sit, Domine, quæsumus, hodiernæ festivitatis oblatio; ut, tua gratia largiente, per hæc sacrosancta commercia in illius inveniamur forma, in quo tecum est nostra substantia. Per.—Sac. Leon. p. 150. cf. S. Greg. p. 6.

[b] It will be observed that in this and the following prayers, a collect has been taken from the Roman Missal, and added to at the end; a practice of which we shall find many instances in this Missal.

Da nobis, omnipotens Deus, ut sicut adoranda Filii tui natalitia prævenimus, sic ejus munera capiamus sempiterna gaudentes. Per. — Sac. Leon. p. 151. S. Greg. p. 5.

[c] *literis cœlestibus*, that is, in the book of life; a prayer which is very common in the Gallican Missals with considerable variety of expression. Thus we find, in libro vitæ jubeas ascribi cœlesti chirographo:—M. Goth. 232a, b in æterno vitæ libro conscribi.—S. Gall. 359a in libri vitæ paginam jubeas intimare.—S. Gall. 384b in libro vitæ censeas deputari.—M. Goth. 273a in cœlesti pagina conscribi præcipias—M. Goth. 231a S. Gall. 332a in cœlesti pagina jubeas intimari—M. Goth. 276a in cœlesti pagina jubeas intimare—ib. 286a in cœlestibus paginis conscribantur—ib. 283b ut æternalibus indita paginis, sanctorum cœtibus aggregentur.—ib. 255b nomina scribi jubeas in æternitate.—ib. 191b in beatitudinem æterni gaudii recenseri facias.—ib. 270b æternitatis titulo jubeas præsignari.—ib. 234b figere in scriptione sempiterna.—ib. 233b. The same prayer is found in the Mozarabic Missal with equal variety of expression, but always extended to the living, a curious fact similar to that noticed above on Miss. Richen. p. 3. It is also found in the Roman once, of the living: See S. Leon. p. 24.

ut sinceris mentibus Domini nostri percipere mereamur natalem venturum. In quo invisibilis ex substantiâ tuâ, visibilis per carnem apparuit in nostrâ: tecumque unus, non tempore genitus, non naturâ inferior, ad nos venit ex tempore natus. Per cujus nativitatem indulgentia criminum conceditur, et resurrectio non negatur. Meritò itaque omnis terra adorat te, et confitetur tibi. Sed et cœli cœlorum et angelicæ Potestates non cessant laudare dicentes: Sanctus, Sanctus, Sanctus.

Ut superventuræ noctis officiis nos ita pervigiles reddat, ut sinceris mentibus ejus percipere natale venturum. In quo invisibilis ex substantia tua visibilis per carnem apparuit in nostra: tecumque unus, non tempore genitus, non natura inferior, ad nos venit ex tempore natus.—S. Greg. p. 5.

Per cujus nativitatem indulgentia criminum conceditur, et resurrectio non negatur.—Sac. Gall. eodem die et loco p. 289 b.

(Collectio post Sanctus.) Verè sanctus, verè benedictus Dominus noster Jesus Christus Filius tuus, manens in cœlis, manifestatus in terris. Ipse enim pridie quàm pateretur.

See above M. Richen. II and below M. Goth. p. 292 b.

(Post Mysterium.) Hæc facimus, Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, commemorantes et celebrantes Passionem unici Filii tui Jesu Christi Domini nostri. Qui tecum vivit et regnat cum Spiritu Sancto in sæcula sæculorum.

(Ante Orationem Dominicam.) His precibus te, Deus, Pater omnipotens,† deprecamur, quibus nos Dominus noster Jesus Christus Filius tuus orare præcepit, dicens: Pater noster.

† T. 233

(Post Orationem Dominicam.) Libera nos à malo omnipotens Deus, et custodi in bono. Evacua nos vitiis, et reple virtutibus: et bona nobis tam præsentia, quàm æterna concede. Per Dominum nostrum Jesum Filium tuum.

See M. Goth. p. 294b 297a.

See M. Richen. VI eod. loco.

(Benedictio Populi.) Deus, qui adventum tuæ majestatis per Angelum Gabrielem, priùs quàm descenderes, nuntiare[d] jussisti: Amen.

See M. Goth. p. 192 b.

[d] Perhaps we might read nuntiar*i*.

Qui sine initio sempiternus es, terras inlustrare per Virginem, tartara lavare dignasti per crucem: Amen.

This word *lavare* seems strange. One would rather expect *spoliare* or some such word.

Præsta, ut hic populus tuus in præceptis obedienter ambulans, sicut est partus Virginis singularis, ita eis[e] benedictionum tuarum veri luminis imbrem infundas. Amen.

Sit hæc plebs tuis præceptis obedienter amabilis, sicut est partus Virginis in origine singularis, ut cum dies tui fulgoris effulserit . . . —Benedict. ex cod. S. Theod. in opp. Gregorii p. 626. cf. Ipse super vos benedictionis suæ gratissimum imbrem infundat.—S. Greg. p. 6.

Et tentationum insidias, vel aculeos tentatoris, spiritalibus armis accinctos, adversarii tentamenta, et præsentis vitæ inlecebras in tuo nomine facias superare: Amen.

Et primæ nativitatis, et secundæ regenerationis auctorem suum sciant esse quod natum est; seque tibi intelligant debere quod sanctum est: Amen.

It might naturally be expected, that even after the Gallican Liturgies had been abandoned, some of their rich stores of devotional forms would be retained in the offices of the French Churches. Accordingly, we find a considerable number of the benedictions of the M. Goth. in the Benedictionale printed in the Benedictine ed. of S. Gregory the Great from a MS of a Monastery near Rheims.

[e] Vezzosi has *cos*.

Quod ipse præstare digneris: qui cum Patre et Spiritu Sancto vivis et regnas.

* M. 190 *(*Post Communionem.*) Cœlesti cibo potuque roborati, omnipotenti Deo laudes et gratias, fratres carissimi, referamus, poscentes, ut nos, quos dignos habuit participatione Corporis et Sanguinis Domini nostri Jesu Christi Unigeniti sui, dignos etiam cœlesti remuneratione percenseat. Per ipsum Dominum nostrum Jesum Christum Filium suum.

Quod oro sumpsimus, Domine, quæsumus, mente capiamus, et de munere temporali fiat nobis remedium sempiternum. Per.—Sac. Leon. p. 65.

(*Collectio sequitur.*) Quod ore sumpsimus, Domine, mentibus capiamus: et de munere temporali, fiat nobis remedium sempiternum.

† T. 234

† IV. Ordo Missæ in die Nativitatis Domini nostri Jesu Christi.[a]

[a] Notice that the Gallican like the Mozarabic offices, provide only one mass for Christmas Day, instead of the three which, from the very beginning, formed a part of the Roman Rite.
In the Missale Gothicum, this prayer and the following occur merely in the Offices for Christmas and Easter. On all the other days, the service seems to have begun with the Præfatio or exhortation to the people, or else with a Collect in its place. We learn from the exposition of the Gallican service ascribed to S. Germanus that the *Prophetia* was the song of Zacharias, which indeed we might have gathered from the fact that both of the *Collectiones post Prophetiam* which occur in the M. Goth. and the five which are found in the Sac. Gall. p. 285b, 340b 365b, 370b 373a are all based on the *Benedictus*.— See M. Riehen. II note 2.
[b] So we read instead of *in*.
[c] We might perhaps read *antiquo*.

(*Collectio post Prophetiam.*) Ortus es nobis verus Sol justitiæ, Jesu Christe. Venisti de cœlo, humani generis Redemptor. Erexisti nobis cornu salutis; et celsi Genitoris Proles perpetua, genitus in domo David propter priscorum oracula vatum, propriam volens absolvere plebem, et vetusti criminis delere chirographum: ut æternæ vitæ panderes triumphum. Ideoque nunc te quæsumus, ut per [b] misericordiæ tuæ viscera nostris appareas mentibus, salus æterna: et nos, eripiendo ab iniquo [c] hoste, justitiæ cultores efficias: omnique mortis errore spreto, pacis viam recto itinere gradientes, tibi rectè servire possimus, Salvator mundi. Qui cum Patre et Spiritu Sancto vivis, dominaris et regnas Deus in sæcula sæculorum.

[d] According to Mabillon, by *precem* we are here to understand the Song of the Three Children, which formed part of the Missa for Christmas Day. But Vezzosi, with greater probability, refers it to the prayers preceding the expulsion of the Catechumens.

(*Collectio post Precem.*[d]) Exaudi, Domine, familiam tibi dicatam, et in tuæ Ecclesiæ gremio in hac hodiernâ sollemnitate Nativitatis tuæ congregatam, ut laudes tuas exponat.

† T. 235 † Tribue captivis redemptionem, cæcis visum, peccantibus remissionem: quia tu venisti, ut salvos facias nos. Aspice de cœlo sancto tuo, et illumina populum tuum, quorum animus in te plenâ devotione confidit, Salvator mundi. Qui vivis.

(*Præfatio Missæ.*) Sacrosanctum beatæ Nativitatis diem, in quo nascente Domino, virginalis uteri arcana laxata sunt, incorruptorumque genitalium pondus, sæculi levamen,

effusum est, sicut exoptavimus votis, ita veneremur et gaudiis. Hic namque ortus die splendidior, luce coruscantior est. In hoc omnipotentem Deum, qui terrenam fragilemque materiam* causâ nostræ redemptionis* adsumpsit, fratres dilectissimi, supplices deprecemur: uti nos, quos ortu corporis visitavit, societate conversationis edocuit, præcepto prædicationis instituit, degustatione mortis[e] redemit, participatione mortis amplexus est, divini Spiritûs infusione ditavit; sub perpetuâ devotione custodiat, et in his beati famulatûs studiis permanere concedat. Qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat Deus in sæcula sæculorum.

* M. 191

[e] Should we not read *Passionis* for *mortis?* yet perhaps there is an allusion to the words, "Tasted death for every man." (Heb. 2. 9.)

(Collectio sequitur.) Deus, qui dives es in misericordiâ, quâ mortuos nos peccatis, convivificasti Christo Filio tuo, ut formam servi acciperet, qui omnia formavit: ut qui erat in Deitate, generaretur in carne: ut involveretur in pannis, qui adorabatur in stellis: ut jaceret in præsepio, qui regnabat in cœlo: invocantibus nobis aurem majestatis tuæ propitiatus accommoda, donans hoc per ineffabilem tuæ misericordiæ caritatem: ut qui exultamus de Nativitate Filii tui, qui vel ex Virgine natus, vel ex Spiritu Sancto regeneratus est, pareamus præceptis ejus, quibus nos edocuit ad salutem. Præsta per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum: qui tecum.

The *contestatio* for Christmas eve in the Sac. Gall. p. 289b much resembles this prayer.

(Collectio post nomina.) Suscipe, quæsumus, Domine Jesu,† omnipotens Deus, sacrificium laudis oblatum, quod pro tuâ hodiernâ Incarnatione à nobis offertur: et per eum sic propitiatus adesto, ut superstitibus vitam, defunctis requiem tribuas sempiternam. Nomina quorum sunt recitatione complexa, scribi jubeas in æternitate; pro quibus apparuisti in carne, Salvator mundi, qui cum coæterno Patre vivis et regnas.

† T. 236

See above p. 32 note c.

(Collectio ad pacem.) Omnipotens sempiterne Deus, qui hunc diem Incarnationis tuæ et partum beatæ Mariæ Virginis consecrasti:[f] quique discordiam vetustam per transgressionem ligni veteris cum Angelis et hominibus per Incarnationis mysterium, lapis angularis, junxisti: da familiæ tuæ in hâc celebritate lætitiæ, ut qui te consortem in carnis pro-

[f] Ought we not to read, *Incarnatione tua et partu?*

Omnipotens, sempiterne Deus, qui hunc diem per incarnationem Verbi tui, et per partum beatæ virginis Mariæ consecrasti:—S. Gelas. p. 5b eodem die;

cf. M. Moz. p. 27. 102 "dum discordiam quæ inter Angelos et homines per culpam primi parentis contracta fuerat, verum hominem assumendo ac pro omnibus moriendo, per crucis tuæ trophæum resolvisti.

da populis tuis in hac celebritate justitiæ, ut et qui tua gratia sunt redempti, tua adoptione sint filii: Per.—S. Gelas. p. 5b eodem die.

pinquitate lætantur; ad summorum civium unitatem, super quos corpus adsumptum evexisti, perducantur; et [inter [g]] semetipsos per externa complexa jungantur: ut jurgii non pateat interruptio, qui te auctorem gaudent in suâ naturâ per carnis venisse contubernium. Quod ipse præstare digneris, qui cum Patre et.

[g] The word *inter* has been added by Mabillon.

(Immolatio Missæ.) Verè dignum et justum est, æquum et salutare est, nos tibi gratias agere, Domine sancte, Pater omnipotens,
* M. 192 æterne Deus,* quia hodie Dominus noster Jesus Christus dignatus est visitare mundum. Processit de sacrario corporis virginalis, et descendit pietate de cœlis. Cecinerunt Angeli, *Gloria in excelsis*, cùm humanitas claruit Salvatoris. Omnis denique turba exultabat Angelorum: quia terra Regem suscepit æternum. Maria beata facta est templum pretiosum, portans Dominum dominorum. Genuit enim pro nostris delictis vitam præclaram, ut mors pelleretur amara. Illa enim viscera, quæ humana non noverant macula, Deum portare meruerunt. Natus est in mundo, qui semper vixit et vivit in cœlo, Jesus Christus, Filius tuus, Dominus noster. Per quem maiestatem tuam laudant Angeli.

(Post Sanctus.) Gloria in excelsis Deo, et in terrâ pax hominibus bonæ voluntatis: quia appropinquavit redemptio nostra. Venit antiqua expectatio Gentium: adest promissa resurrectio mortuorum: jamque præfulget æterna expectatio beatorum, per Christum Dominum nostrum. Qui pridie.

cf. Deus, antiqua expectatio gentium.—Sac. Gall. p. 291a eodem die.

(Post Secreta.) Credimus, Domine, adventum tuum: recolimus passionem tuam. Corpus tuum in peccatorum nostrorum remissionem [h] confractum; [i] Sanguis † sanctus tuus in pretium nostræ redemptionis effusus est: qui
† T. 237 cum Patre et Spiritu Sancto vivis et regnas.

[h] The MS has *remissione.*

[i] These words, as Mabillon has well observed, seem to refer to the ancient formula of consecration, "*For this is My Body Which shall be broken for you;*" as it certainly existed in the Ambrosian, and probably also in the Gallican Missals.

(Ante Orationem Dominicam.) Non nostro præsumentes, Pater sancte, merito, sed Domini nostri Jesu Christi Filii tui obedientes imperio, audemus dicere.

Non nostro merito, omnipotens Deus, sed Jesu Christi Filii tui obedientes præcepto audemus dicere: Pater.—M. Goth. p. 298 b see also p. 210. a.

(Post Orationem Dominicam.) Libera nos, omnipotens Deus, ab omni malo, ab omni periculo: et custodi nos in omni opere bono, perfecta veritas et vera libertas, Deus. Qui regnas in sæcula sæculorum.

(Benedictio Populi.) Deus, qui adventum tuæ majestatis per Angelum Gabrielem, priusquàm descenderes, nuntiare jussisti: qui dignanter intra humana viscera ingressus, et alvo Virginis hodie te mundus clarificatus * . . . . . Amen. See above p. 33. * M. 193

Tu, Domine, benedic hanc familiam tuam, quam hodierna sollemnitas in adventu tuo fecit gaudere: Amen.

Da pacem populo tuo, quem pretiosâ nativitate vivificas; et passionis tolerantiâ à morte perpetuâ redemisti: Amen.

Tribue eis de thesauro tuo indeficientes divitias bonitatis: reple eos scientiâ, ut impollutis actibus et puro corde sequantur te ducem justitiæ, quem suum cognoscunt factorem:[j] Amen.

[j] Vezzosi proposes to read, *cognoscunt esse factorem.*

Et sicut in diebus illis advenientem te in mundo perfidia Herodis expavit, et periit rex impius à facie Regis magni: ita nunc præsenti tempore celebrata sollemnitas peccatorum nostrorum vincula dissolvat: Amen.

cf. cujus susceptæ in carne nativitatis infantiam sic *rex impius* ac profanus *expavit.*—M. Moz. p. 94. 100.

Ut cùm iterum ad judicandum veneris, nullus ex nobis ante tribunal tuum reus appareat: sed discussâ de pectoribus nostris caligine tenebrarum, placeamus conspectui tuo: et perveniamus ad illam terram, quam sancti tui in requiem possidebunt æternam: Amen.

(Post Communionem.) Cibo cœlesti saginati, et poculo æterni calicis recreati, fratres carissimi, Domino Deo nostro laudes et gratias indesinenter agamus, petentes: ut qui sacrosanctum corpus Domini nostri Jesu Christi spiritaliter sumpsimus, exuti à carnalibus vitiis, spiritales effici mereamur. Per Dominum nostrum Jesum Filium suum.

cf. M. Goth. p. 294 b. This collect does not seem of Gallican origin.

(Collectio sequitur.) Sit nobis, Domine, quæsumus, medicina mentis et corporis, quod de sancti altaris tui benedictione percipimus: ut nullis adversitatibus opprimamur, qui tanti remedii participatione munimur. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum.

Sit nobis, quæsumus, Domine, medicina mentes & corporibus; quod de sancti Altaris tui benedictione percipimus; ut nullis adversitatibus perfruamur, qui tanti remedii participatione munimur. Per.—S. Gelas. p. 184 b.

† V. Ordo Missæ in Natale sancti Stephani Protomartyris.[a]

† T. 238

[a] The repeated and direct references to the intercession of S. Stephen, and the whole language and tenor of this Missa, amply prove the far earlier origin of that for the same day in the Mozarabic Missal.

(Præfatio.) Venerabilem atque sublimem

beatissimi Protomartyris Stephani passionem hodie celebrantes, Deum martyrum, fratres carissimi, deprecemur: ut sicut illi contemplatione meritorum suorum coronam dare dignatus est; nobis quoque plenissimam misericordiam, ipsius precibus flexus, in omnibus largiatur. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium suum.

* M. 194 *(*Collectio sequitur.*) Deus, qui S. Stephano martyri tuo et principatum in ministerio, et principem in martyrio [locum][b] contulisti; dum nobis sancti diei hujus festivitatem pro ejus vel commemoratione, vel passione donasti: exaudi, quæsumus, supplices familiæ tuæ preces: nobis ejus peculiare præsidium tribue, cujus pro inimicis ac peccatoribus preces piissimus acceptasti: tribue etiam, ut pro nobis intercessor existat, qui pro suis persecutoribus supplicavit. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum: qui tecum beatus vivit.

(*Collectio post nomina.*) Omnipotens sempiterne Deus, qui sanctorum virtute multiplici Ecclesiæ tuæ sacrum corpus exornans, primitias Martyrum gloriosi Levitæ tui Stephani sanguine dedicasti; da nobis diem natalis ejus honore præcipuo celebrare: quia non diffidimus eum fidelibus tuis posse suffragari, qui Dominicæ caritatis imitator, etiam pro suis persecutoribus supplicavit. Tribue,[c] quæsumus, per interventum ipsius, ut viventes salutem, defuncti requiem consequantur æternam. Præsta per Dominum nostrum Filium tuum.

(*Collectio ad pacem.*) Deus caritatis indultor, Deus indulgentiæ munerator, qui sancto martyri tuo Stephano in passione largitus es, ui mbrem lapidum clementer exciperet, et pro lapidantibus supplicaret: pietatem tuam, Domine, subnixis precibus exoramus, ut dum martyris tui passionem recolimus, per intercessionem ipsius pacis securitatem cum peccatorum nostrorum veniâ consequi mereamur. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum.

(*Contestatio Missæ.*) Dignum et justum est, æquum et justum est, te laudare, teque benedicere, tibi gratias agere, omnipotens sempiterne Deus. Qui gloriaris in conventu Sanctorum tuorum, quos ante mundi constitutionem præelectos spiritali in cœlestibus benedictione signasti: quosque Unigenito tuo per adsumptionem carnis, et crucis redemptionem soci-

b *locum* is an addition of Mabillon's.

Tribue, quæsumus, ut pro nobis intercessor existat, qui pro suis etiam persecutoribus supplicavit: Per.—S. Leon. p. 79 in 4 Nonas Aug. Natale S. Steph. in cœm. Callisti in via Appia.

Omnipotens sempiterne Deus, qui primitias Martyrum gloriosi Levitæ Stephani sanguine dedicasti: da nobis, diem Natalis ejus honore præcipuo celebrare: quia non diffidimus eum fidelibus tuis specialiter suffragari, qui dominicæ caritatis imitator, etiam pro persequutoribus supplicavit. Per.—S. Leon. p. 81—cf. p. 80 Missa II.

cf. M. Moz. p. 163. 70 Fiatque hoc cœnæ tuæ sacrificium defunctis ad requiem, et viventibus ad salutem.

c Vezzosi proposes to read, *Tribue*que.

cf. M. Goth. p. 273a (& p. 285b) Deus caritatis indultor.

Deus pacis conditor, Deus indulgentiæ remunerator, qui sancto martyri tuo Stefano in passione largitus es, ut imbrem lapidum clementer exciperet, & pro lapidantibus se supplicaret: pietatem tuam Domine supplices deprecamur, ut peccatorum veniam consequamur. — S. Gal. p. 292a.

asti: in quibus † Spiritum tuum Sanctum † T. 239
regnare fecisti, per quem ad felicis martyrii gloriam pietatis tuæ favore venerunt. Dignè igitur tibi, Domine virtutum, festa sollemnitas agitur; tibi hæc dies sacrata celebratur; quâ [d] beati Stephani primi martyris tui sanguis in tuæ veritatis testimonio profusus, magnificum nominis tui honorem signavit. Hic est enim illius Nominis primus confessor, quod est supra omne nomen; in quo unicum salutis
* nostræ præsidium, Pater æterne, posuisti. * M. 195
Hic in Ecclesiâ tuâ quàm splendidum ad cunctorum animos confirmandos unicæ laudis præcessit exemplum! Hic post passionem Domini nostri Jesu Christi, victoriæ palmam primus invasit. Hic, ut levitico ministerio per Spiritum Sanctum ab Apostolis consecratus est, niveo candore confestim emicuit, martyrii cruore purpureus. O benedictum Abrahæ semen, apostolicæ doctrinæ et Dominicæ crucis prior omnium factus imitator et testis! Meritò cœlos apertos vidit, et Jesum stantem [e] ad dexteram Dei. Dignè igitur ac justè talem sub tui nominis confessione laudamus, omnipotens Deus, quem ad tantam gloriam vocare dignatus es. Suffragia ejus nobis pro tuâ pietate concede. Talis pro hâc plebe precetur, qualem illum post trophæa venientem exultans Christus excepit. Illi pro nobis oculi sublimentur, qui adhuc in hoc mortis corpore constituti, stantem ad dexteram Patris Filium Dei in ipsâ passionis horâ viderunt. Ille pro nobis obtineat, qui pro persecutoribus suis, dum lapidaretur, orabat ad te, sancte Deus, Pater omnipotens, per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui pro peccatis nostris nasci carne per Virginem, et pati dignatus est mortem, ut martyres suos suo pati doceret exemplo. Cui meritò omnes Angeli atque Archangeli sine cessatione proclamant, dicentes: Sanctus, Sanctus, Sanctus.

(Collectio post Sanctus.) Verè sanctus, verè benedictus Dominus noster Jesus Christus Unigenitus tuus: qui martyrem suum Stephanum cœlestis aulæ collegio muneravit: qui corporis nostri infirmitatem suscepit: [et]

[d] The MS has *quam*.

[e] Ne lateat quod Christus agat: pro Martyre surgit: Quem tunc *stare* videt, confessio nostra *sedentem* Cum soleat celebrare magis.—Arator: Act. vii.

See Rom. 7. 24

Hic semper pro subjectis dum rogat, obtineat, qui pro inimicis dum lapidaretur, orabat.—M. Moz. p. 43. 51.

priusquam pium sanguinem pro humanâ salute funderet, mysterium sacræ sollemnitatis instituit. Ipse enim pridie quam pateretur.

[f] The MS has *hæc*.

(Post Mysterium.) Hoc ergo facimus, Domine, hæc præcepta servamus, hanc [f] sacri corporis passionem sacris sollemnibus prædicamus. Quæsumus, omnipotens Deus: ut sicut veritatem nunc Sacramenti cœlestis exequimur, ipsi veritati Dominici Corporis ac Sanguinis hæreamus. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum.

Veritas dominici corporis et sanguinis is here (according to the phraseology introduced by S. Augustine in his later years) put for being a member of the invisible Church, or rather, a living member of the visible Church. *These* words have no reference to the doctrine of the Holy Eucharist. We may compare with this, a prayer in S. Leon. p. 5 M. 10 Sumentes pignus cœlestis arcani, & in terris positi, jam superno pane satiati, supplicamus, Domine, deprecantibus Sanctis tuis, ut quod in nobis mystice geritur, vèraciter impleatur. Per.

(Ante Orationem Dominicam.) Gloriosi Levitæ exemplis et beatissimi martyris Stephani magisteriis instituti, æterno Regi et Patri Deo precem, fratres carissimi, cum omni humilitate fundamus: ut dato nobis fidei calore vel munere, ad martyrii nos desiderium

* M. 196 amoris sui igne* succendat: ejusque imitatores

T. 240 efficiat, qui non solùm pro sui gloriâ, verùm etiam pro exemplis eruditionis nostræ passionem sustinuit. Et cui conferre dignatus est in passione virtutem, intercedendi pro nobis tribuat facultatem: et orationem, quam præcipere dignatus est, dicere sine cunctatione permittat. Pater noster.

This sentence seems adopted from the Roman Liturgy: cf. "quibus et in confessione virtutem, et in passione victoriam contulisti: Per."—S. Leon. p. 7 M. 15 p. 8 M. 18 p. 9. M. 19 p. 13 M. 29 &c.

(Post Orationem Dominicam.) Libera nos à malo, omnipotens Deus: et tribue nobis supplicibus tuis tam promptum pro Christo tuo ad patiendum animum; ut probemur, non nos martyrio, sed nobis defuisse martyrium. Per.

This expression was used of S. Martin: Cum sciamus non Martinum martyrio, sed martyrium defuisse Martino:—Sac. Gall. 349a M. Moz. 402. 104.

(Benedictio Populi.) Deus, qui tuos Martyres ita vinxisti caritate, ut pro te etiam mori cuperent, ne perirent: Amen.

Et beatum Stephanum in confessione ita succendisti fide, ut imbrem lapidum non timeret: Amen.

Exaudi precem familiæ tuæ amatoris inter festa plaudentem: Amen.

Accedat ad te vox illa intercedens pro populo, quæ orabat pro inimicis in ipso martyrio.

Accedat ad te vox illa intercedens pro populo, pro inimicis quæ orabat in ipso martyrio: Amen.

Ut se obtinente, et te remunerante, perveniat illuc plebs acquisita per gratiam, ubi te cœlis apertis ipse vidit in gloria: Amen.—Bened. S. Theod. p. 626 eod. die.

Ut se obtinente, et te remunerante, perveniat illuc plebs adquisita per gratiam, ubi te, cœlis apertis, ipse vidit in gloriâ: [g] Amen.

Quod ipse præstare digneris.

[g] So we read on the authority of the prayer in the margin. The MS has *gloriam*, which has no doubt originated in the preceding *gratiam*.

(Collectio post Eucharistiam.) Deus, perennis salus, beatitudo inæstimabilis, da,

quæsumus, omnibus tuis: ut qui sancta ac beata sumpserunt, et sancti jugiter et beati esse mereantur. Quod ipse præstare digneris.

(Consummatio Missæ.) Gratias agimus tibi, Domine, multiplicatis circa nos miserationibus tuis: qui et Filii tui nativitate nos salvas, et martyris Stephani deprecatione sustentas. Per Dominum nostrum Filium tuum.

Gratias agimus, Domine, multiplicatis circa nos miserationibus tuis, qui et Filii tui nativitate nos salvas, et Martyrum beatorum deprecatione sustentas. Per.—S. Leon. p. 83.

VI. Missa in Natale Apostolorum Jacobi et Johannis.[a]

[*Praefatio.*] Electionis Dominicæ præclarum testimonium, atque apostolicæ congregationis admirabile ornamentum, et evangelicæ veritatis cœleste præconium, sanctos Dei Apostolos et Martyres, Jacobum et Johannem, præsenti festivitate venerantes, fratres carissimi, Domino ac Deo nostro pariter supplicemus: ut qui eorum electionem vocatione suâ præsciit, nostram quoque* vocationem [b] munerum suâ electione confirmet; donetque nobis timoris sui perseverantiam, qui illis Apostolatûs gratiam, vel Martyrii dedit coronam. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium suum.

†*(Collectio sequitur.)* Domine, qui beatissimis Apostolis tuis Jacobo et Johanni gloriam martyrii bibitione tui calicis prædixisti; ut et confirmares responsionem,[c] quam fides pura protulerat; et conferres virtutem, quam caritas devota præsumpserat: hanc eorum passionis memoriam Ecclesiam tuam sollemniter celebrantem placatus intende. Prosit, quæsumus, commemoratio Sanctorum beatissimorum ad obtinendum tuæ miserationis auditum. Prosit Apostolorum titulos recolere, ut majestatis tuæ aures oratio nostra valeat inclinare. Prosit supplicare patrociniis, ut digneris exaudire suffragiis, Salvator mundi. Qui cum æterno Patre, et Spiritu Sancto vivis et regnas.

(Collectio post nomina.) Domine, quem vocantem sancti Apostoli Jacobus et Johannes fide integrâ sunt secuti; et quem sequentes ex caritate integrâ sunt electi: ut mundi piscatores fierent, qui profundi retia reliquissent: auribus percipe, quæsumus, orationem

[a] In the greater part of the Gallican Church, as elsewhere, and in the Mozarabic Missal, the 27th of December is the festival of S. John alone. But Mabillon quotes from a French Martyrology of the Ninth Century: VI. Kal. Januarii ordinatio episcopatus Jacobi Apostoli Fratris Domini, et assumptio sancti Johannis evangelistæ. And so in the Greek Martyrology, where the verses for the commemoration of S. James are *Σὺ τέκτονος παῖς, ἀλλ' ἀδελφὸς Κυρίου τοῦ πάντα τεκτήναντος ἐν Λόγῳ μάκαρ.*

The confusion between S. James the son of Alphæus, and S. James the son of Zebedee is remarkable. In the Greek Menology, and in Mabillon's Martyrology the former is clearly intended; in the present office, manifestly the latter.

Electionis Dominicæ præclarum testimonium, atque apostolicæ congregationis mirabile ornamentum, et evangelicæ veritatis cœleste præconium sanctos Dei apostolos et martyres Jacobum et Johannem, Dominum deprecemur: ut qui illis apostolatus gratiam vel martyrii dedit coronam, nobis quoque concedat veniam peccatorum.—Sac. Gall. p. 294a.

The Office for this day in Sac. Gall. is an abridgement of this of Miss. Goth., retaining even the order of the prayers, as will be seen by the margin.

The present prayer is remarkable as being one of the very few which show traces of the phraseology introduced by S. Augustine.

* M. 197

[b] This is Mabillon's correction for *nostra quoque vocatione.*

† T. 241

(Collectio.) Deus qui beatissimis apostolis tuis Jacobo et Johanni gloriam martyrii, bibitionis tui calicis prædixisti, ut et confirmares responsionem, quam fides pura protulerat: prosit patrociniis, ut digneris exaudire suffragiis.—Sac. Gall. ib.

[c] Compare S. Matt. 20, 22. which is the Gospel for this day in the Sac. Gall. In the Lect. Luxov. the Gospel is from the corresponding passage in S. Mark.

(Post nomina.) Domine, quem vocantem sancti apostoli Jacobus et Johannes fide integra sunt secuti, et quem sequentes caritate integra sunt electi, ut mundi piscatores fierent, qui profundi retia reliquissent: auribus percipe quæsumus orationem nos-

tram, ut dum adsequi eorum facta non possumus, implere saltim monita pertendamus.—Sac. Gall. ib.

d The MS. like Sac. Gall. spells it *saltim*; see also above p. 31.

nostram; et tribue, ut dum apostolicos triumphos admiramur et colimus, si adsequi eorum facta non possumus, implere saltem[d] monita contendamus. Quod ipse præstare digneris, qui cum Patre et Spiritu.

(Collectio ad pacem.) Domine æterne, cui ita in sanctis apostolis tuis Jacobo et Johanne placuit arcanum dispensationis implere, ut glorioso passionis exemplo Apostolorum, quorum ille præcederet, iste præmitteret.—Sac. Gall. ib.

(Collectio ad pacem.) Domine æterne, cui ita in sanctis Apostolis tuis Jacobo et Johanne placuit arcanum dispensationis im[plere,] ut glorioso passionis exemplo, Apostolorum chorum ille præcederet, iste præmitteret; atque ita inter utrumque grex consummaretur beatus, ut omnium devotionem ille præcederet, iste concluderet: miserere nostri, et exaudi nos, et præsta: ut possimus prædictorum Martyrum tuorum Apostolorumque, vel illius exemplo fidem tenere, quâ coronatur; vel istius magisterio caritatem discere, quam docetur.[e] Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum.

e Some correction is needed here.

The beginning of this Inmolatio is probably borrowed from a Roman source. cf. Vere dignum; Tuum est enim omne quod vivimus:—S. Leon. p. 102 and, vere dignum; Teque in omni factura tua laudare mirabilem.—ib. p. 99. cf. also; Vere dignum; Tibi enim serviunt omnes creaturæ tuæ; quia te solum auctorem et Dominum recognoscunt, et in omni factura eorum te conlaudant et benedicunt omnes sancti tui.—M. Goth. p. 288a.

f Vezzosi suggests, *imaginis*, there being a reference to Rom. 8. 29 "prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui."

(Immolatio Missæ.) Dignum et justum est. Verè æquum et justum est, nos tibi gratias agere, vota persolvere, Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus. Quoniam tibi vivimus omnia opera tua; et in facturâ eorum te conlaudant et benedicunt omnes sancti tui, quos prædestinasti conformes fieri imagini[f] Filii tui. In* quo exaltatum est cornu salutis eorum, qui nomen ejus, quod est super omne nomen, coram Regibus et Potestatibus

* M. 198

hujus sæculi voce liberâ confitentes, ipsius Domini Salvatoris exemplo per patibula pœnarum, de persecutoribus suis et diabolo triumpharunt: et corpora sua dantes hostiam Deo, pretiosâ tibi morte ceciderunt. Ex quibus exstant beatissimi Apostoli et Martyres tui Jacobus et Johannes, quorum natalem hodie celebramus; obsecrantes misericordiam tuam, piissime atque omnipotens Deus: ut eorum meritis suffragantibus, preces nostras propitius exaudias, per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum: qui† est sanctorum omnium virtus et gloria, victoria martyrum et corona, Pastor ovium, et Hostia sacerdotum, redemptio Gentium, et propitiatio peccatorum. Ante cujus sacratissimam sedem stant Angeli atque Archangeli; et sine cessatione proclamant, dicentes: Sanctus, Sanctus, Sanctus.

cf. Qui magnum illud Unigeniti tui nomen, quod est super omne nomen, coram regibus et potestatibus sæculi hujus voce libera confitentes, de persecutoribus tuis et diabolo triumpharunt, et pretiosum tibi sanguinem gloriosa morte fuderunt.—M. Goth. p. 288b.

(Contestatio.) Vere dignum et justum est omnipotens Deus, ut apostolos tuos Jacobum et Johannem meritis suffragantibus preces nostras propitius exaudias, per Christum Dominum nostrum. Qui est sanctorum omnium virtus et gloria, victoria martyrum et corona, Pastor ovium et Hostia sacerdotum, redemtio gentium et propiciatio peccatorum, ipse Dominus ac redemtor noster, ante cujus sacratissimam sedem stant Angeli, ad . . .—Sac. Gall. p. 294b.

† T. 242

(Collectio post Sanctus.) Hosanna in excelsis. Verè sanctus, verè benedictus Dominus noster Jesus Christus Filius tuus: qui Sanctus in sanctis, pro morte vitam, pro pœnâ gloriam, pro confessione victoriam præstare dignatus est. Ipse enim qui pridie.

cf. Deus, qui sanctæ martyræ tuæ Eulaliæ pro pœna gloriam, pro morte vitam, pro infirmitate virtutem, pro passione coronam tribuisti.—M. Goth. p. 223b.

(Benedictio populi.) Deus, qui tuos Apostolos pretiosa Gentium lumina præparasti; dum Jacobum et Johannem ad inlustrandas animas inter vasa Ecclesiæ, candelabra fidei prætulisti: Amen.

Da plebi tuæ imitari, quod unus exorando, alius docendo formavit: Amen.

Fructificet in hoc populo, quod seminavit iste verbo, plantavit ille martyrio. Ut eorum interventu hæc turba illius reficiatur dulcedine, supra cujus pectus carus Johannes accubuit: Amen.

Quod ipse præstare digneris, qui in Trinitate perfectâ.

Deus qui tuos Apostolos pretiosa gentium lumina præparasti, qui Jacobum et Johannem ad illustrandas animas, inter vasa Ecclesiæ, candelabra fidei prætulisti; fac plebem tuam imitari, quod unus exorando formavit, alter evangelizando eructavit. Amen.

Fructificet in populo quod seminavit iste verbo, plantavit ille martyrio. Amen.

Ut eorum interventu, hæc turba illius reficiatur dulcedine, super cujus pectus carus Johannes accubuit præ amore. Amen.

Quod ipse præstare dignetur, &c.—Bened. S. Theod. p. 626.

(Post Communionem.) Repleti, Domine, Apostolorum celebritate tuorum, quæsumus: ut te semper in eorum commemoratione laudemus, et tuam misericordiam, iisdem semper deprecantibus, consequamur. Per Dominum.

(Collectio sequitur.) Apostolorum, quæsumus Domine, intercessione nos adjuva: pro quorum sollemnitate lætantes, sancta tua percepimus dona. Per Dominum.

Beatorum Apostolorum, Domine, quæsumus, intercessione nos adjuva, pro quorum solemnitate percepimus tua sancta lætantes. Per.—S. Leon. p. 42.

VII. Missa in natale Sanctorum Infantum.

[*Collectio.*] Deus, qui universam Ecclesiam tuam pretiosorum* Martyrum tuorum * M. 199
virtutibus, velut quibusdam floribus coronasti; ut per triumphos tuorum testium, et sollemnitatum gloriam et devotionum exempla susciperes: sicut in hoc die, quo pro Domino nostro Jesu Christo Infantum innocentiam extollis usque ad merita passionum. Feliciter pro Christo mortui sunt; sed feliciùs cum eodem in æternitate victuri: qui ad hoc tantùm per humanam infirmitatem nati sunt ad ærumnam, ut per Dei gratiam nascerentur martyres ad coronam. Præsta, omnipotens Deus, in hac sollemnitate diei

hujus: ut sicut illis dedisti palmas victoriæ; ita nobis quoque consortium tribuas sempiternum. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum: qui tecum vivit.

(Collectio sequitur.) Deus omnipotentiæ ac benignitatis, Deus misericordiæ atque pietatis, qui Bethleemiticæ plebi, ac Dominicæ civitati pro temporalibus ærumnis gaudia† æterna tribuisti: ut Rachel[a] sancta plorans filios suos, quæ præferebat ex dolore luctum, nollet ex consolatione solatium: quæ[b] licèt videretur de præsenti infantum amissione conterrita, erat tamen beata de martyrum perpetuitate securâ. Da cunctis, Domine, in hoc loco consistentibus, et universæ plebi istius loci: ut sic habeant ex sanctæ vitæ conversatione palmam, sicut habuerunt parvuli ex passione victoriam. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum: qui tecum vivit.

(Collectio post nomina.) Deus, qui id quod per infantiam videtur exiguum, magnum facis esse per merita: qui primordia adventûs tui triumphis glorificas parvulorum: priùs eos passionis martyrio, quàm ætatis provehis incremento. Felix mors eorum, et beatificanda conditio! per quam eis contigit ut sævitiam crudelissimi Herodis devicerint triumphando; et Christum mererentur in præmio. Da huic populo, tuo nomini consecrato, per consimilis gratiæ admirationem, [c] meritorum similium dignitatem: ut qui hanc sanctorum infantum festivitatem pro honore nominis tui celebrant; ad ipsorum infantum beatitudinem profectu fidei semper ascendant. Quod ipse præstare digneris, qui.

(Immolatio Missæ.) Dignum et justum est. Verè dignum et justum est, nos tibi semper et ubique gratias agere, Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, pro his præcipuè, quorum hodierno die annuâ festivitate recolentes memoriam passionis celebramus: quos[d] Herodianus satelles lactantum * matrum uberibus abstraxit. Qui jure dicuntur[e] martyrum flores, qui in medio frigore infidelitatis exorti, velut primas erumpentes Ecclesiæ gemmas quædam persecutionis pruina discussit, rutilante fonte in Bethlehem civitate.[f]

Deus omnipotentie ac benignitatis: Deus misericordie ac pietatis; qui bethleemitice ac dominice civitati pro temporalibus erumnis gaudia eterna tribuisti: ut Rachel sanctos plorans filios suos; que proferebat ex dolore luctum: nollet ex consolatione solatium: que licet videretur de presenti infantium amissione conterrita: erat tamen beata: ac de martyrum perpetuitate secura. Da cunctis Domine in hoc loco consistentibus et universe plebi istius loci: ut sic habeant ex sancte vite conversatione palmam: sicut habuerunt parvuli ex passione victoriam, quo eorum meritis: et salus viventium: et defunctorum requies impetretur.—Amen.—M. Moz. p. 49. 65 eod. die.

Deum omnipotentem oremus, qui Bethlemiticæ plebi ac Dominicæ civitati pro temporalibus ærumnis gaudia æterna tribuit, ut Rachel sancta plorans, quæ proferebat ex dolore gemitum, nollet ex consolatione solatium: quæ licet videretur de præsente infantum amissione conterrita, erat tamen de martyrii beata perpetuitate secura.—S. Gall. 293. eod. die.

The addition at the end of the prayer in the Mozarabic Missal is worthy of note as showing the interpolations which that Ritual has suffered by its continued use to later times, and from which the Gallican services have in some degree been spared by being so early set aside.

[a] The MS has *Rachiel.* †T. 243

[b] The Edd. have *quia*, but *quæ*, which is supported by both authorities in the margin seems the better reading. The following word *licet* is Mabillon's correction for *videlicet.*

cf. Da huic populo tuo nomini consecrato per consimilis gratie admirationem meritorum similium dignitatem: ut ad hanc sanctorum infantium beatitudinem et profectum fidei et pacis semper ascendat. Amen.—M. Moz. p. 49. 90 eodem die ad pacem. The first part of this Spanish Collect is the same as one in S. Gal. p. 293b. It will be observed that in the text the *Collectio ad pacem* is awanting. From the latter part of the *Coll. post nomina* occurring in M. Mozar. as a prayer *ad pacem*, it would seem as if the copyist of the M. Goth. had fused the two into one.

[c] The MS has *admiratione.* Mabillon's plausible correction is *administrationem*, but the text is supported by M. Moz. as quoted in the margin, while the correction derives countenance from the following passage; "ut plebi . . . divinæ credulitatis infundatur affectus, ut ejus *administratione* firmentur, qui martyris meritis non junguntur:—M. Goth. p. 280b. If the text is to stand, it should probably be rendered, "by a like admirable grace."

[d] Part of this Immolatio is taken, as Vezzosi points out, from a sermon ascribed to S. Augustine (t. 5 app. serm. 220 § 1) "Quos Herodis impietas lactentes matrum uberibus abstraxit, qui jure dicuntur 'Martyrum flores,' quos in medio frigore infidelitatis exortos, velut primas erumpentes Ecclesiæ gemmas, quædam persecutionis pruina decoxit."

* M. 200

[e] The reference is to the hymn of Prudentius: –

Infantes enim quia[g] ætate loqui non poterant, laudem Domini cum gaudio[h] resonabant. Occisi prædicant, quod vivi non poterant. Loquuntur sanguine, quod linguâ nequiverunt. Contulit his martyrium laudem, quibus abnegaverat lingua sermonem. Præmittit infantes Infans Christus ad cœlos; transmittit nova exenia Patri; primitias exhibet Genitori parvulorum prima martyria, Herodis scelere perpetrata. Præstat hostis corpori, dum nocet: beneficium tribuit, dum occidit: moriendo vivitur, cadendo resurgitur, victoria per interitum comprobatur. Pro his ergo beneficiis et pro præsenti sollemnitate immensas pietati tuæ gratias referentes potiùs, quàm rependentes, cum sanctis Angelis et Archangelis, qui Unum te Deum dominantem, distinctum, nec divisum; Trinum, nec triplicem;[i] Solum, nec solitarium, consonâ laudamus voce, dicentes: Sanctus, Sanctus, Sanctus.

(Benedictio Populi.) Deus, qui tibi consecrasti primitias Martyrum ab innocentiâ parvulorum: Amen.

†Et priùs tibi coaptasti in confessione infantiam, quàm lingua solveretur in verba: Amen.

Concede plebem tuam innocentem per gratiam, etsi non sint tempore[j] sanguine fuso martyria: Amen.

Servetur hic populus purgatus baptismate, qui tibi placitam fecisti innocentiam per cruorem: Amen.

Ut illic suo interventu grex accedat per lavacrum, ubi felices parvuli perfusi rore sanguinis glorientur: Amen.

Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum: qui tecum vivit et regnat.

Salvete flores Martyrum,
Quos lucis ipse in limine
Christi insecutor sustulit,
Ceu turbo nascentes rosas.
Cath. Hymn. xii. 125.

[f] Vezz. has *civitatem*.

Vere dignum et justum est omnipotens Deus, per Christum Dominum nostrum. Qui rutilante fonte in Betthelem civitate Infantes, qui ætate loqui non poterant, laudem Domini cum gaudio resonabant: occisi prædicabant quod vivi nequiverant loquentes: Infans Christus transmittit ad cœlos nova exsenia Patri, primitias exhibet genitori, per Christum Dominum nostrum.—S. Gall. p. 293b cod. die.

[g] *qui* seems a better reading.

[h] Mabillon suggests *gladio*.

[i] If *Hincmar* of Rheims had been acquainted with this *Immolatio*, the work of his own Church, he might not have been so ready to accuse the expression Trina Deitas of heresy, or at least of grievous error in his work *De non Trina Deitate*. We may compare the following passage from the Mozarabic Missal; "Una divinitas. Trina majestas. Natura inseparabilis: persona individua. Deus unus: et non solus: unitas triplex: trinitas simplex: sapientia multiplex. Inconfusa conjunctio: et indivisa distinctio. Quem unum substantialiter confitemur: et trinum personaliter nunciamus: Patrem et Filium et Spiritum Sanctum. Qui in uno trinus appares: et in trino unus agnosceris.—p. 84. 94.

Concede, quæsumus, Domine, plebi tuæ innocentum gratiam, qui tib consecrasti primitias martyrum ab innocentia parvulorum. Amen.

Servetur hic populus purgatus baptismate, qui tibi placitam fecisti innocentiam in cruore. Amen.

Ut illuc suo interventu grex accedat post lavacrum. ubi felices parvuli perfusi rore sanguinis, gloriantur in perpetuam. Amen.

Quod ipse præstare, &c.—Bened. S. Theod. p. 626.

† T. 244

[j] Hence we may gather that this Missa is of later date than the Tenth Persecution.

VIII. Ordo Missæ in Circumcisione Domini nostri Jesu Christi.[a]

[*Præfatio.*] Christo Domino nostro, qui pro nobis dignatus est carne nasci, lege circumcidi, flumine baptizari; in hac octavâ nativitatis ejus die, quâ in se circumcisionis sacramentum secundùm præcepti veteris formam agi voluit, fratres carissimi, humiliter deprecemur: ut intra Ecclesiæ uterum nos

[a] The title of this Missa shows that it is not of very early date. The 1st of January in all the old Calendars is called the Octave of the Lord; S. Ambrose, S. Augustine, S. Maximus, and others whose sermons for this festival are still extant, make no mention of the Circumcision; and the case is the same with Amalarius and Micrologus. It would seem that the present name and celebration had their origin in France, were thence adopted in Italy, and so passed into Germany and England. The earliest distinct reference to the Circumcision, is in the eighteenth Canon of the Council of Tours, A. D. 580. "Et hora octava in ipsis calendis circumcisionis Missa Deo propitio celebrata.'

viventes quotidie recreatione parturiat, quousque in nobis sua forma, in quâ perfectæ ætatis plenitudinem teneamus, appareat. Cordis
* M. 201 nostri præputia, quæ gentilibus* vitiis excreverunt, non ferro, sed spiritu circumcidat: donec carnali incremento, facinoribus amputatis, hoc solum in naturâ nostrâ faciat vivere, quod sibi et servire valeat et placere. Quod ipse præstare dignetur, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat.

(Collectio sequitur.) Sancte, omnipotens, æterne Deus, tu nos convertens vivifica: et quos error Gentilitatis involvit, agnitionis tuæ munus absolvat, ut aculeo mortis extincto,[b] æternis vivificemur oraculis: ut sicut per infirmitatem carnis, servivimus injustitiæ et iniquitati; ita nunc liberati à peccatis, serviamus justitiæ in sanctificatione.[c] Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum.

(Collectio post nomina.) Auditis nominibus offerentum, fratres dilectissimi, Christum Dominum deprecemur: ut sicut pro ejus Circumcisione carnali sollemnia celebramus; ita spiritalium nequitiarum inlusione devictâ lætemur: præstante pietate suâ, ut hæc sacrificia sic viventibus proficiant ad emendationem, ut defunctis opitulentur ad requiem. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium suum, secum viventem, semperque regnantem in unitate Spiritûs Sancti in sæcula sæculorum.

(Collectio ad pacem.) Deus qui magis circumcisionem cordis quàm corporis diligis: et non admittis inductam per literam præputii circumcisionem, sed fidei, innexam cum bono opere, caritatem. Tu nostras aures deseca, ne audiant sanguinem; corda, ne teneant dolum; oculos, ne invadant alienum. Tu in
† T. 245 †manibus succide, quod polluit; in pedibus, quod ad malum currit; in præputiis, quod carnalia concupiscit. Tu incide, quod laniat; præcide, quod vulnerat; abscide,[d] quod lacerat; excide, quod scandala incrementat: ut amputato facinore, sola in nos valeat caritas propagari. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum.

(Immolatio.) Dignum et justum est. Verè æquum et justum est, nos tibi gratias agere, teque benedicere in omni tempore, omnipotens, æterne Deus; quia in te vivimus, movemur, et sumus: et nullum tempus,

[b] Another singular reference to the *Te Deum*. see above p. 27

[c] There is a reference to Rom. 6. 19 Sicut enim exhibuistis membra vestra servire immunditiæ et iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra vestra servire justitiæ in sanctificationem; in accordance with which we ought probably to read *sanctificationem* in the accusative.

cf. ut acceptio benedicti corporis, et sacri poculi prælibata communio defunctis opituletur ad requiem, viventibus proficiat ad salutem.—M. Gall. p. 365a

[d] Mabillon and Vezzosi read *abscinde*.

Vere dignum et justum est, æquum et salutare, nos tibi semper et ubique gratias agere, Domine sancte, pater omnipotens, æterne Deus: Et te omni tempore collaudare et benedicere, quia in te vivimus, et movemur, et sumus. Et nullum tempus,

nullumque momentum est, quo à beneficiis pietatis tuæ vacuum transigamus.[e] His autem diebus, quos variis sollemnitatum causis, salutarium nobis operum tuorum et munerum memoria signavit, vel innovante lætitiâ præteriti gaudii vel permanentis boni tempus agnoscimus. Et propterea exultamus uberiùs: quia sicut in recens gaudium, de venerabilis gratiæ recordatione reviviscimus. Unde hodiernum* diem à die salutiferi Natalis octavum, legitimâ Domini secundùm carnem geniti circumcisione signatum, ordinatâ commemoratione recolentes, sacrificium pacis in votis sollemnibus honoramus, et tantæ dignationis opus in Domini Altissimi piâ humilitate veneramur. Qui sicut mortalitatem nostram adsumpsit, ut mortem consumeret: ita et jugum legis in suâ carne suscepit, ut jugum diaboli à nostrâ cervice discuteret. Circumcisus est in carne corporis nostri; ut nos per verbum Spiritûs sui in corde purgati, sine carnis vulnere circumcideremur in spiritu: ut utrique sexui proficeret circumcisio spiritalis; quia pro universitate generis humani Salvator advenerat. Unde utrumque sexum sacramentum[f] Incarnationis amplexus est, suscipiens virum, natus ex feminâ. Quamobrem, Domine, sacrificium circumcisionis sollemnitate votivâ pro nostræ æternitatis gaudio suppliciter offerentes, placido dignare conspectu conspicere, et offerentium preces placatus exaudi, per Christum Dominum nostrum. Per quem majestatem tuam laudant Angeli.

(Post Sanctus.) Verè Sanctus, verè benedictus Dominus noster Jesus Christus Filius tuus: qui venit quærere et salvum facere quod perierat. Ipse enim pridiè quàm.

(Post Secreta.) Hæc nos, Domine, instituta et præcepta retinentes, suppliciter oramus, uti hoc sacrificium suscipere, et benedicere, et sanctificare digneris: ut fiat nobis eucharistia legitima[g] in tuo Filiique tui nomine et Spiritûs Sancti, in transformationem[h] corporis ac† sanguinis Domini Dei nostri Jesu Christi Unigeniti tui. Per quem omnia creas, creata benedicis, benedicta sanctificas, et sanctificata largiris, Deus, qui in Trinitate perfectâ vivis et regnas in sæcula sæculorum.

(Ante Orationem Dominicam.) Omnipotentem sempiternum Dominum deprecemur: ut qui in

nullumque momentum est, quod a beneficiis pietatis tuæ vacuum transigamus Variis etenim solemnitatum causis, salutarium nobis operum tuorum et munerum memoria præsentis vitæ tempora exornat. Unde et nos vel innovante lætitia præteriti gaudii, vel permanentis boni tempus agnoscentes, indefessas Majestati tuæ grates exsolvimus. Per Christum Dominum nostrum.—S. Greg. p. 26; M. Ambros. t. 1. 318 in Dom. 3 post Epiph.

[e] MS. has *transagamus*.

Vere dignum et justum est omnipotens Deus, propterea exultemus uberius, quia scimus in hodiernum diem salutaris fieri natalis octavum legitimum Domini secundum carnem geniti circumcisione signatum: quia sicut mortalitatem nostram adsumpsit ut mortem consumeret, ita et jugum legis in sua carne suscepit ut nostra cervice discuteret, quia pro universitate humani generis Salvator advenerat. Quem laud.—S. Gall. p. 295b eod. die.

* M. 202

Domine Jesu Christe qui mortalitatis hominem sic assumpsisti: ut mortem nostram consumeres. Sic jugum legis in tua carne suscepisti: ut a nostra carne eum discuteres: sic circumcisus in earne corporis es: ut nos sine vulnere earnis in corde purgares: atque utroque sexui proficeret circumcisio spiritualis: cum ex virginitate genitricis ipse tanquam Sponsus procederes: et utrumque sexum in sacramentum incarnationis amplecteres: suscipiens scilicet virum natum ex femina . . . . Te quesumus ut sacrum circumcisionis diem solemnitate votiva nobis prosequentibus: orationes supplicum placatus exaudias: et offerentium sacrificia sanctificanda suscipias: atque spiritus quiescentium quorum est facta commemoratio nominum in requiem electorum perducas. Amen.—M. Moz. p. 54. 49 eodem die.

[f] This seems meant for *sacramento*, as there is such constant confusion in these Liturgies between the accusative and ablative cases.

[g] On the word *legitima* see above M. Rich. p. 4.

[h] Besides the passages referred to in the index under the word *transformatio*, see M. Moz. 69. 23; 267. 28; 281. 31; 348. 98.

† T. 246

cf. Hæc igitur præcepta servantes, sacrosancta munera nostræ salutis offerimus, obsecrantes: ut immittere digneris Spiritum tuum sanctum super hæc sollemnia; ut fiat nobis legitima Eucharistia in tuo, Filiique tui nomine, et Spiritus-sancti, in transformatione corporis ac sanguinis Domini nostri Jesu Christi Unigeniti tui, edentibus nobis vitam æternam, regnumque perpetuum conlatura bibituris. Per ipsum Dominum.—M. Goth. 227b.

Omnipotens sempiterne Deus, quia

Domini nostri Jesu Christi circumcisione tribuit totius religionis initium perfectionemque constare; det nobis in ejus portione censeri, in quo totius salutis humanæ perfectio summa consistit: et orationem, quam nos Dominus noster edocuit, cum fiduciâ dicere permittat. Pater noster.

(Post Orationem Dominicam.) Libera nos à malo omnipotens *Deus, et præsta, ut incisâ
* M. 203 mole facinorum, sola in nos proficiant incrementa virtutum. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum.

(Benedictio Populi.) Deus rerum omnium rector et conditor, qui omnia quæ à te facta sunt, majestate imples, scientiâ ordinas, pietate custodis: Amen.

Respicere dignare hos populos tuos, qui per nostri oris officium benedictionum tuarum dona desiderant: Amen.

Reple eos tuæ scientiâ voluntatis: ut in omnibus mandatorum imperio piæ venerationis famulentur officio. Amen.

Averte ab his inhonesta et turpia libidinum probra. Averte jocundas et noxias corporum voluptates. Averte invidiam,[i] tuis beneficiis et
† T. 247 bonis omnibus inimicam: Amen.

Ut in omni patientiâ et longanimitate crescentes, à te vocati ad Patrem † æterni luminis, transeant in regnum hereditariæ claritatis. Amen.

Quod ipse præstare digneris, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivis et regnas in sæcula sæculorum. Amen.

(Collectio post Communionem.) Refecti[j] spiritali cibo, et cœlesti poculo reparati, omnipotentem Deum, fratres carissimi, deprecemur: ut qui nos corporis sui participatione et sanguinis effusione[k] redemit; in requiem sempiternam jubeat conlocare.[l] Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium suum.

(Collectio sequitur.) Misericordiam tuam, Domine supplices exoramus: ut hoc tuum sacramentum non sit nobis reatus ad pœnam; sed fiat intercessio salutaris ad veniam. Quod ipse præstare digneris.

(Benedictio.) . . . .
. . . .

Benedicat vos Dominus omnipotens; et per abundantiam misericordiæ suæ cor vestrum conroboret: Amen.

---

in Domini nostri Jesu Christi Filii tui Nativitate tribuisti totius religionis initium perfectionemque constare: da nobis, quæsumus, in ejus portione censeri, in quo totius salutis humanæ summa consistit. Per.—S. Leon. p. 150 S. Greg. p. 9. M. Ambros. t. i. p. 446. It should be observed that in all the Roman service-books this prayer is applied to the Nativity, to which alone it is suitable.

i A plain reference to the superstition of the *evil eye*, so prevalent from the 6th to the 10th centuries in France.

j cf. Agamus omnipotenti Deo gratias, quia refecit nos pane cœlesti et poculo spirituali.—M. Goth. p. 300b.

k cf. Eos quos sanguinis tui effusione redemisti.—M. Goth. p. 256b. Credimus in hac confractione corporis et effusione tui sanguinis nos esse redemptos.—ib. p. 297a. Purifica nos ea miseratione, qua dudum redemisti per sanguinis effusionem.—M. Moz. p. 88. 108.

l We should probably read *collocari*.

Omnipotens sempiterne Deus, misericordiam tuam supplices exoramus, ut hoc tuum Sacramentum non sit nobis reatus ad pœnam, sed fiat intercessio salutaris ad veniam.—S. Leon. p. 103 cf. p. 67.

a This Benediction, according to Mabillon's conjecture belongs to a Missa *ad prohibendum ab idolis*, which was used according to the Roman Rite on the first of January, but judging from the *Lectionarium Luxoviense*, where there is no separate Missa with that title (some of the lessons relating to the Circumcision and others to abstaining from idolatry) it would rather seem to be for the Sunday after the Circumcision. Mabillon and Vezzosi in their editions imply that something is wanting here. But, as it does not appear that a leaf of the MS has been lost, or that any part has become illegible, we would rather suggest that this Benediction belongs to the last Missa, being added as a substitute at will, for the former one.

Benedicat vos omnipotens Deus, ut per abundantiam misericordiæ suæ cor vestrum corroboret. Amen.

Mentem sanctificet, vitam amplificet, castimoniam decoret, atque sensus vestros in bonis operibus semper ædificet: Amen

Prospera tribuat, pacem concedat, salutem conferat, quietem nutriat, caritatem muniat; et ab omnibus diabolicis et humanis insidiis suâ vos semper protectione et virtute defendat: Amen.

Et ita devotionem vestram placatus semper suscipiat; ut quæcumque ab eo postulaveritis, clementer concedat: Amen.

Auferat omnia mala, quæ * gessistis: et tribuat gratiam, quam rogastis: Amen.

Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium suum.

Mentem sanctificet, vitam amplificet, castimoniam decoret, atque sensus vestros in bonis operibus semper ædificet: prospera tribuat; pacem concedat; salutem conferat; quietem nutriat; caritatem uniat; et ab omnibus diabolicis et humanis insidiis sua semper vos protectione et virtute defendat. Amen.

Et ita devotionem vestram placatus semper suscipiat; ut quæque ab eo postulaveritis elementer concedat. Auferat mala omnia quæ gessistis; et tribuat gratiam quam semper rogatis. Amen.

Quod ipse præstare.—Bened. S. Theod. p. 633 B. in Dom. 7 post Pentec.

cf. Abstergat propitius mala omnia quæ gessistis; et tribuat veniam quam ab eo depossitis: Amen.—M. Moz. p. 82. 101.

Auferat a vobis omnia mala: que gessistis: et tribuat gratiam; quam ab eo deposcitis. Amen.—ib. p. 447. 59.

* M. 204

IX. INCIPIUNT PRÆFATIONES CUM COLLECTIONIBUS[a] IN VIGILIIS EPIPHANIÆ.[b]

(Præfatio.) Miraculorum primordia, quæ Dominus noster Jesus Christus proferre in adsumptæ carnis novitate dignatus est, fratres carissimi, debitâ exultatione veneremur: quia dum se Deum intra humana viscera proferebat, jam de salutis nostræ absolutione tractabat. Homo est utique invitatus ad nuptias; et quod in nuptiis protulit, Deum probavit. Cujus præconia nec inter ipsa quidem virtutum possumus rudimenta depromere: sed dum tantarum rerum stupescimus gloriam, temeritatem [c] proferendæ laudis ingredimur. Humili ergo oratione poscamus, ut per ipsum ad vitam æternam nobis tribuatur ingressus, cujus nativitatis lumine orbis inlustratus est universus.† Quod ipse præstare dignetur, qui in Trinitate perfectâ vivit et regnat in sæcula sæculorum.

† T. 248

(Collectio sequitur.) Omnipotens et misericors Deus, plebi tuæ suppliciter exoranti piâ benignitate responde, quam cernis in hoc die fideli devotione gaudere: quo Dominus ac Deus noster, verâ humilitate susceptâ, sic servilem formam misericorditer ostendit in sæculo, ut divinam potentiam suam mirabiliter monstraret in cœlo. Qui enim pro nobis puer parvulus fuit, ipse ad se Magos officio stellæ præeuntis adduxit. Obsecramus itaque, Domine, clementiam tuam, ut sicut illis dedisti

a *prefatas cum collectiones.* MS.

b The Gallican service-books seem invariably to read Ephiphania or Ephyfania.

c a correction of Mabillon's for *temeritatis.*

Christum tuum verum Deum in verâ carne cognoscere: sic omnes fideles tuos, quos materno sinu sancta gestat Ecclesia, in præsenti tempore protegas invictæ virtutis auxilio, et in futuro facias regni cœlestis adipisci munere sempiterno. Per ipsum Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum: qui tecum beatus vivit.

(Præfatio.) Omnipotentem Dominum, fratres carissimi, et Jesum Christum Filium ejus et Salvatorem nostrum, qui tantis virtutibus se manifestavit in terris, et multa mirabilia demonstravit in populis, universi summis precibus deprecemur: ut qui infirmos curavit, et mortuos suscitavit: leprosos mundavit, cæcos inluminavit: et de quinque panibus, et duobus piscibus quinque millia hominum satiavit: ut qui hæc operatus est in terris, nobis quoque
* M 205 propitius adesse * dignetur in cunctis delictis, Salvator mundi, qui cum æterno Patre vivit et regnat.

(Collectio sequitur.) Omnipotens sempiterne Deus, mundi creator et rector, qui hunc superventuræ sollemnitatis diem electionis Gentium primitiis consecrasti: imple mundum gloriâ tuâ, et subditis tibi populis per luminis tui lumen [d] appare: ut salutare tuum novâ cœlorum claritate mirabile nostris semper innovandis cordibus oriatur. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium, qui tecum vivit et regnat.

Omnipotens sempiterne Deus, fidelium splendor animarum, qui hanc solemnitatem electionis Gentium primitiis consecrasti, imple mundum gloria tua, et subditis tibi populis per luminis tui appare claritatem. Per.—S. Greg. p. 16.

Concede nobis, omnipotens Deus, ut salutare tuum nova cœlorum luce mirabili, quod ad salutem mundi hodierna festivitate processit, nostris semper innovandis cordibus oriatur. Per.—S. Greg. a Pamelio vulg. t. 2. 197.

[d] "Luminis tui lumen" i.e. the Son of God, who is "Light of Light."

(Præfatio.) Deum omnipotentem, qui nobis hujus noctis festivitatem indulsit, fratres carissimi, deprecemur, ut det nobis etiam munditiam cordis: ut sicut Magi, stellâ præeunte, Dominum Jesum Christum invenerunt, et optata consecuti sunt gaudia, atque apertis thesauris suis, obtulerunt ei munera, aurum, thus, et myrrham: ita et nos famuli sui, ejusdem Salvatoris nostri auxilio præmoniti, terram promissionis mereamur ingredi; ut gaudeamus nos æterna regni cœlestis possessione ditari. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium suum, secum viventem semperque regnantem.

(Collectio sequitur.) Deus, qui Verbi tui incarnationem præclari testimonio sideris indicasti; quod videntes Magi, oblatis majestatem tuam muneribus adorarunt: concede, ut semper in mentibus nostris tuæ appareat stellæ notitia,[e] ac noster in tuâ sit confessione thesaurus. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum.

Omnipotens sempiterne Deus, qui Verbi tui incarnationem præclari testimonio sideris indicasti: quod videntes Magi oblatis majestatem tuam muneribus adorarunt: Concede, ut semper in mentibus nostris tuæ appareat stella justitiæ, et noster in tua sit confessione thesaurus. Per.—S. Gel. p. 112.

[e] *notia* MS. The reading *stella notitiæ* would seem better.

(Præfatio.) Omnipotentem sempiternum

Dominum, cujus non minor est misericordia, † T. 249
quàm potestas; qui licèt æstimatione operum universorum operum suorum vicerit;[f] ipse tamen suorum operum magnitudinem pietate vicit, mittendo[g] nobis Jesum Christum Filium suum Dominum nostrum, cujus et onus leve est et jugum suave:[h] virginali utero procreatus ad hoc tradidit nobis salutis jugum, ut omnes nos exaltaret in regnum: fratres dilectissimi, supplici oratione precemur, ut expellat de sensibus nostris pravæ cogitationis obscuritatem: ut nullis deinceps peccatorum fuscemur maculis, quibus jubar suæ splenduit caritatis.[i] Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium suum: qui secum.

(Collectio sequitur.) Exaudi nos, salutaris noster, et hanc annuam sollemnitatis nostræ devotionem dignanter suscipe: ut sicut Magis ad ostensionem salutaris viæ refulsit stella; * * M. 206
ita nostris mentibus per gratiam, tui muneris lumen infundas: ut possimus in viam veritatis confidenter,[j] te protegente, incedere. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum.

(Præfatio.) Narrantes laudes Domini, et potentias et mirabilia, quæ fecit, fratres carissimi, cùm ante conspectum populi sui mare divideret, lumen prætenderet, ignem præferret, cœli januas aperiret, panem angelicum ministraret; rogemus, uti quoque nobis similibus virtutum suarum circumdet excubiis: ne vel sæculi hujus fluctus obvolvat, vel incertum vitæ cursum iter teneat, vel ignorantiæ nox fidei inluminatione deficiat, vel cœli aditus orationi non pateat, vel panis vivus vitam, se negando, non præbeat: sed in redemptionem adquisitionis, atque in laudem gloriæ suæ,[l] quod tribuit ænigmate, tribuat veritati.[m] Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium suum, qui vivit et regnat.

(Collectio sequitur.) Operum tuorum, Deus, quantum miranda potentia, tantum magis est gratia diligenda. Tuo namque imperio stella Magis ducatum præbuit, et usque ad Christum certâ itineris directione perduxit: cujus humanitas verâ sic fuit in carne, ut vera majestas resplenderet in opere. Infans enim astris famulantibus ostenditur: et à Magis parvulus adoratur. Quæsumus

[f] There is something wrong here, but the sense seems to be that although the greatness of God's works transcends the comprehension of His creatures, (*operum*) yet His mercy in sending Jesus Christ, surpasses even that.

[g] v. M. Moz. 329. 61

[h] Compare S. Matthew 11. 30.

[i] Perhaps rather *claritatis*.

[j] *confitentis* MS. *confitentes* Mab. *confidenter* is our correction.

cf. Psalm 78. 4 "Narrantes laudes Domini et virtutes ejus, et mirabilia ejus quæ fecit." The substitution of the word *potentias* for *virtutes* is from the Itala version: see S. Augustine *in loc.*

[l] The reference is to Eph. 1. 14.

[m] Ought it not to be, *veritate?*

ergo, Domine, ut etiam nostros errores misericorditer corrigas; et ad veritatis tuæ salutiferam visionem, præcedente nos tuæ miserationis inluminatione, perducas. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum.

Deum qui sanctificavit Jordanis fluenta, benedixit conjugia nuptialia, fratres carissimi, deprecemur, ut cujus miracula annuis recolimus vicibus, sola ejus gratia mereamur indulgentiam peccatorum.—S. Gal. p. 296b.

† T 250

(Præfatio.) Deum, qui sanctificavit Jordanis fluenta, benedixit conjugia nuptialium, fratres carissimi, deprecemur: ut cujus † miracula annuis recolimus vicibus; solâ ejus gratiâ mereamur indulgentiam peccatorum. Quod ipse præstare dignetur; qui cùm Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat.

This prayer is evidently corrupt.

(Collectio sequitur.) Exaudi nos, Domine, in hujus sollemnitatis excubias, et quæsumus: ut plebis hujus corda in tuis mirabilibus sacratas tibi excubias celebrantibus, benignus adesse digneris: et qui Jordanis sanctificare dignatus es aquas; nos quoque tibi sanctos et immaculatos sistere facias. Qui cum Patre et Spiritu Sancto vivis et regnas.

* M. 207

* X. Missa in Vigiliis Epiphaniæ.[a]

[a] It is somewhat remarkable that in this Missa there is no trace of the ancient practice of baptizing Catechumens on the eve of the Epiphany, as well as on those of Easter and Whitsunday. The Mozarabic clearly alludes to it in the *Sacrificium* of the Eve; "Vos, qui transituri estis Jordanem, ædificate altare Domino ex lapidibus, quos ferrum non tetigit:" and in the *Officium* of the day; "Vos, qui in Christo baptizati estis: Christum induistis, alleluia. This was denounced as an abuse by Himerius of Tarragona to S. Damasus; and was abolished by the Council of Gerona. The case was the same in Africa, and in the north of Italy. It long lingered on in France, for we find it forbidden, except in case of necessity by the 24th Canon of the Council of Rouen, A.D. 1072.

(Præfatio.) Incorruptarum naturarum beneficiorum Dominum ac Deum nostrum, fratres carissimi, deprecemur: ut nos in Epiphaniæ, id est, manifestationis suæ diem, ad sacram excubiarum sollemnitatem collectos, tales faciat, qui inlustrationem incarnationis ejus, vel nativitatem ex Virgine, vel baptismum apud Jordanem, vel mirabile apud Cana signum pro nostrâ salute credimus factum, nostro in nobis opere demonstremus: ut beneficiorum immensitatem nostris confessionibus lucidemur. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium suum: qui secum vivit.

Deus, qui per unigenitum Jesum Christum filium tuum Dominum nostrum hodie sanctificationem salutis æternæ aquis regenerantibus præstitisti, et veniente super caput illius spiritali columba, per Spiritum sanctum ipse venisti: dona quæsumus, ut veniat super hanc omnem ecclesiam tuam illa benedictio, quæ cunctos jugiter protegat.—Sac. Gall. 296b.

[b] The MS has *aquas*, which we have corrected from the authority in the margin.

(Collectio sequitur.) Deus, qui per Unigenitum Jesum Christum Filium tuum Dominum nostrum, sanctificationem salutis æternæ aquis [b] regenerantibus præstitisti; et veniente super caput illius spiritali columbâ, per Spiritum Sanctum ipse venisti: dona, quæsumus, ut veniat super hanc omnem Ecclesiam tuam illa benedictio, quæ cunctos jugiter protegat, quæ diversos sine cessatione benedicat, quæ cursum te sequentium dirigat, quæ se expectationi omnium januam regni cœlestis

aperiat. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum: qui semper tecum vivit et.

(Collectio post nomina.) Præsta, omnipotens Deus, per ineffabilem misericordiæ tuæ caritatem: ut cujus virtus atque majestas in mirabilium tuorum diversitate claruit: in nostrarum quoque mentium purificatione clarescat. Præsentem itaque oblationem ita inlabere, ut medelam viventibus, defunctis refrigerium præstet: et [b] quorum texuit recitatio præmissa, sortem inter electos jubeas adgregare. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum.

(Collectio ad pacem.) Deus inluminator omnium Gentium, da populis tuis perpetuâ pace gaudere: et illud lumen splendidum infunde cordibus nostris, quem trium Magorum † mentibus aspirasti. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, tecum vi.

(Immolatio Missæ.) Dignum et justum est. Verè dignum et justum est, nos te laudare, omnipotens sempiterne Deus, quia notam fecisti in populis virtutem tuam, et salutare tuum cunctis Gentibus declarasti, hodiernum declarans diem: in quâ ad adorandam veri Regis infantiam, excitatos de mundi partibus [c] viros clarior ceteris sideribus * stella perduceret; et cœli ac terræ Dominum in salutem omnium corporaliter natum, radius tuæ lucis ostenderet. Propterea profusis gaudiis ° totus per orbem terrarum mundus exultat: sed et supernæ concinunt Potestates hymnum gloriæ tuæ, sine fine dicentes, Sanctus, Sanctus, Sanctus.

(Benedictio Populi.) Deus, qui præsentem diem ita dignaris diligere, ut eum tot elegeris miraculis inlustrare: Amen.

Qui dignatus es pro formâ facturæ tuæ salutis nostræ, in Jordanis fontem Fons aquæ vivæ descendere: Amen.

In quo te adorandum stella Magos docuit, et aquæ pallor vina produxit: Amen.

Esto tuæ familiæ ipse lux itineris, qui stellâ indice clarificatus es Rex salutis: Amen.

Converte ad te quærendum stupidas mentes hominum, qui nuptiale convivio vertisti latices in falernum: Amen.

Ut juncta cum Angelis in excelsis, Deo tibi cantet gloriam plebs protecta: Amen.

Præsta Salvator mundi, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivis.

---

[b] See below M. Goth. p. 209a. et quorum nomina texuit recitatio præmissa, eorum sortem inter electos adgregare.

Mabillon here puts the comma after *sortem*.

† T. 251

* M. 208

[c] From the authorities in the mg. we should probably here add, *remotis*.

Deus illuminator omnium gentium, da populis tuis perpetua pace gaudere; et illud lumen splendidum infunde cordibus nostris, quod trium Magorum mentibus aspersisti.—S. Gel. p. 11b.

Vere dignum et justum est, omnipotens Deus, quia notam fecisti in populis misericordiam tuam, et salutare tuum cunctis gentibus declarasti, hodiernum declarans diem, in quo adoranda veri Regis infantia excitatos de remotis partibus viros clarior ceteris sideribus stella perduceret, et cæli ac terræ Dominum corporaliter natum radio suæ lucis ostenderet. Propterea profusis gaudiis totus per orbem terrarum mundus exultat. Sed et supernæ concinunt potestates, hymnum gloriæ tuæ sine cessatione dicentes. Sanctus.—S. Gall. p. 296b.

Æterne Deus. Quia notam fecisti in populis misericordiam tuam, et salutare tuum cunctis gentibus declarasti: hodiernum eligens diem, in quo adorandam veri regis infantiam, excitatos de remotis partibus Magos, clarior eæteris sideribus stella perduceret: et cæli ac terræ Dominum corporaliter natum, radio suæ lucis ostenderet. Et ideo.—Præfat Antiquæ apud Pam. Liturg. t. 2 p. 553.

Deus qui præsentem diem ita dignatus es eligere, et ut eligeres tot miraculis demonstrare, in quo te ad adorandum stella nova magos perduxit, et Jordanis tuo baptismo sanctificari meruit: necnon et aquæ pallor in Cana Galileæ vina produxit: esto, quæsumus, tuæ familiæ ipse lux itineris, qui stella indice clarificatus es rex salutis. Amen.

Da plebi tuæ Redemtoris sui plenum cognoscere fulgorem, ut per ejus incrementa ad perpetuam claritatem perveniat. Amen.

Converte ad te quærendum corda fidelium, ut juncta cum Angelis in excelsis, tibi Deo cantet gloriam plebs devota. Amen.

Et qui dignatus es hodie a Jordanis fonte, fons aquæ vivæ, descendere, et tuo baptismate sanctificare, tribue populis tuis perpetua pace gaudere, et splendore gratiæ tuæ cor eorum semper accendere. Amen.

Qaod ipse præstare, &c.—Ben. S. Theod. p.627. in Oct. Epiph.

Et qui dignatus es hodie ad Jordanis fontem, fons aquæ vivæ descendere.—Bened. apud Pamel. t. 2. 484.

XI. Missa in diem sanctum Epiphaniæ.

[*Præfatio.*] Venerabilem ac primitivum in mirabilibus Epiphaniæ diem, in quo noster Redemptor et Dominus, virtutis suæ documenta prætendens, ab annis infantiæ paternam protulit potestatem; obsequiorum nostrorum famulantibus votis, et celebri sollemnitate, fratres carissimi, veneremur, piâ obsecratione poscentes: ut qui tunc aquas in vina mutavit,[a] nunc in sanguinem suum oblationum nostrarum vina convertat: et qui aliis saturitatem meri potatione concessit; nos potationis suæ libamine, et Paracliti Spiritûs infusione sanctificet. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium suum: qui secum vivit.

(Collectio sequitur.) Deus, qui mirificis virtutum tuarum signis salutis nostræ indicia declarasti; qui Magis stellâ præfulgente degressis, adorare et promereri te Regem æternum, Dominumque perpetuum mysticis muneribus præstitisti: qui in corpore nostro mirabilis Baptismi sacramento regeneratos ex Spiritu nos abluis renascendo, et ineffabilis
† T. 252 potentiæ dono† hodie aquas in vina mutando,
* M. 209 discipulis tuis tuam manifestasti* divinitatem: exaudi nos supplices tuos ob diem sacratissimæ sollemnitatis, et præsta; ut gloriâ tuâ inluminati, sæculo moriamur; tibi Regi Christo vivamus, Salvator mundi, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivis et regnas in sæcula.

(Collectio post nomina.) Auditis nominibus ac desideriis offerentum, fratres carissimi, Dei Patris omnipotentis clementiam deprecemur: ut qui hodie per Filium suum mirificè aquæ speciem vertit in vinum; ita omnium simul oblationes et vota convertere dignetur in sacrificium divinum; et accepto ferre, ut accepto tulit Abel justi sui munera, et Abrahæ Patriarchæ sui hostias. Et quorum nomina texuit recitatio præmissa, eorum sortem inter electos jubeat adgregare.[b] Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium suum, secum viventem, semperque regnantem.

(Collectio ad pacem.) Domine Christe Jesu, qui majestate sublimis es, et potestate

[a] This apposition, made so much of by S. Cyril in his Catecheses, does not occur in the Mozarabic. There we read; "Alto et admirabili sacramento docens . . . in vinum prudentiæ spiritalis saporis fidem veritatis esse mutandam," p. 62. 15, and again, in a Benediction based on that in S. Greg. "Det vobis spiritualem intelligentiam, qui aquarum naturam vini in suavitate fecit esse saporem." *p.* 63. 71.

[b] See above, p. 53.

subnixus, cùm in virtute Patris obsequeris jussionibus Matris, ut et Filium hominis ostenderes obsequiis, et Deum virtutibus adprobares: qui ad omnium Gentium lavationem, Jordanis alveum sanctificaturus intrasti, ut peccata nostra ablueres, conscientiasque purgares: visita Ecclesiam tuam, et perfice omnium vota; pacem etiam non petentibus præsta: ut osculum quod in labiis datur, in cordibus non negetur. Quod ipse præstare digneris, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivis et regnas.

cf. Sive quod aquas baptismate suo ad omnium gentium lavationem Jordanis alveum sanctificaturus intravit.—M. Moz. p. 62. 8 in die Epiph.

Ἀγαλλιάσθω ἡ κλίσις, αἱ πατριαὶ τῶν ἐθνῶν ᾀδέτωσαν! Ἰησοῦς ὁ βασιλεὺς πάσης γῆς, προσέρχεται ῥοαῖς Ἰορδάνου, τὴν ἡμῶν ποιῆσαι κάθαρσιν.—So the Menæa for Jan. 4 Ode 1 Tropar. 2.

cf. ut pax quæ profertur in labiis, etiam cordibus non negetur.—M. Goth. p. 217a.

(Contestatio.) Verè dignum et justum est, æquum et justum est, nos tibi semper et ubique gratias agere, Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus. Qui nobis super Jordanis alveum de cœlis vocem in modum tonitrui præbuisti: ut Salvatorem sæculi demonstrares, et Patrem luminis æterni ostenderes; cœlos aperuisti, aerem benedixisti, fontem purificasti, et tuum Unicum per columbam Sancti Spiritûs demonstrasti. Susceperunt fontes hodie benedictionem tuam, et tulerunt maledictionem nostram: ita ut credentibus purificationem omnium delictorum exhibeant, et Deo filios regenerando faciant ad vitam æternam, quos ad temporalem vitam carnalis nativitas fuderat. Nam quos mors per prævaricationem ceperat, hos vita æterna à morte recipiens, ad cælorum regna revocat. Unde debitâ exultatione voces nostras jungimus confessionibus Angelorum qui gloriam tuam mirabile sacramento hodiernâ sollemnitate venerantes,* pro apparitione Jesu Christi Domini nostri, et pro nostræ vocationis exordio sacrificium tibi laudis offerimus, per ipsum Dominum nostrum. Per quem majestatem tuam laudant Angeli.

Æterne Deus. Qui te nobis super Jordanis alveum de cælis in voce tonitrui præbuisti, utsalvatorem mundi demonstrares, et te patrem æterni luminis ostenderes, cælos aperuisti, aerem benedixisti, fontem purificasti, et tuum unicum filium per speciem columbæ sancto spiritu declarasti: susceperunt hodie fontes benedictionem tuam, et abstulerunt maledictionem nostram, ita ut credentibus purificationem omnium delictorum exhibeant, et Deo filios generando adoptiue faciant, ad vitam æternam. Nam quos ad temporalem vitam carnalis nativitas fuderat, quos mors per prævaricationem ceperat, hos vita æterna recipiens, ad regni cælorum gloriam revocavit. Per eundem.—M. Ambros. t. 1. 315 eod. die.

* M. 210

(Collectio post Sanctus.) Verè sanctus, verè benedictus Dominus noster Jesus Christus Filius tuus, qui ad puerperii cœlestis indicium hæc† hodie contulit mundo suæ miracula majestatis, ut adorandam Magis ostenderet stellam; et transacto temporis intervallo, aquas in vino mutaret: suoque Baptismate sanctificaret fluenta Jordanis, Jesus Christus Dominus noster. Qui pridie quàm pateretur.

Per Christum Dominum nostrum. Qui a puerperio cælesti intulit mundo suæ miracula maiestatis, ut adorandam Magis ostenderet stellam: et transacto temporis intervallo, aquam mutaret in vinum: et suo quoque baptismate sanctificaret fluenta Jordanis, idem Jesus Christus Dominus noster. Quem una.—M. Ambros. t. 1. 314 in Vig. Epiph.

† T. 253

(Post Mysterium.) Sacrificiis præsentibus, Domine, quæsumus, intende placatus: quibus non jam aurum thus, et myrrha profertur; sed [quod] iisdem muneribus declaratur, offertur, immolatur, sumitur. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum: qui tecum et cum Spiritu sancto vivit.

Ecclesiæ tuæ, quæsumus, Domine, dona propitius intuere, quibus non jam aurum, thus, et myrrha profertur, sed quod eisdem muneribus declaratur, immolatur, et sumitur, Jesus Christus Dominus noster.—S. Greg. p. 16: M. Moz. 62. 35. Compare the hymn:

Jus in auro regium,
Thure sacerdotium,
Myrrha munus tertium
Mortis in indicium.

and the Sequence:

Thure Deum prædicant; auro Regem magnum; Hominem mortalem myrrha.

See above, p. 36.

(Ante Orationem Dominicam.) Non nostro præsumentes, Domine, merito, sed Domini nostri Jesu Christi Filii tui, quem ut nos à tenebris et umbrâ mortis liberaret misisti, obedientes imperio: indigni quidem sumus

nomine filiorum, sed jubemur dicere, Pater noster.

(Post Orationem Dominicam.) Libera nos à malo omnipotens æterne Deus, et dominare tu nostri, qui mortis à nobis dominia repulisti: ut tua semper, Domine, cogitemus cum alacritate mandata, cum timore judicia, cum exultatione promissa. Per eum, qui tecum vivit, dominatur, et regnat, Deus in unitate Spiritûs Sancti in sæcula sæculorum.

This benedictio bears marks of Spanish influence, there being two distinct references to the miracle of feeding the five thousand, which in the Mozarabic Missal is added to the three great events which the rest of the Western Churches celebrate on this festival. Indeed the words of this second clause are taken from the *Inlatio* in the M. Moz. Insuper infudisti aquas *hydriis*, aquis *vinum* . . ; ita in ora hominum *cibus* . . . . frustrorum plurima relata sunt *cophinis*. p. 62, 63. It will be observed that the two clauses which mention this fourth miracle, do not form part of the Roman benediction in the margin.

The hymn of S. Ambrose also commemorates the miracle of feeding the five thousand:

Sic quinque millibus virum
Dum quinque panes dividis,
Edentium sub dentibus
In ore crescebat cibus.

Descendat, Domine, a sedibus tuis super capita famulorum et famularum tuarum, Spiritus sanctitatis; ille, qui in Jordane, Johanne Dominum baptizante, in columba corporaliter visus est descendisse. Amen.

Reple animas eorum vino justitiæ, qui sermone tuo hodie aquarum saporem in vinum mutasti. Amen.

Qui omnium iniquitatum hujus plebis maculas purget, vitia mundet, corda sanctificet. Amen.

Infunde etiam super eos spiritalium dona virtutum, ut nihil in eis inimicus, aut violentia subripiat; sed per bonæ conversationis perseverantiam hi, qui in adoptionem vocati sunt filiorum, intrare in possessionem mereantur hæredum. Amen.

Quod ipse præstare dignetur &c.—S. Greg. apud Muratori 2. 365.

d Add *Dominum* from the margin.

e The marginal reading seems preferable.

(Benedictio Populi.) Omnipotens Artifex, qui sæpe quamplurimis, hodie tamen insignibus te declarasti miraculis: Amen.

Qui recurrenti tempore multiplicasti Pastor vina priùs in hydriis, deinde cibos in cophanis: Amen.

Descendat à sedibus tuis super capita famulorum et famularum tuarum Spiritus Sanctus tuus ille, qui in Jordane, baptizante Johanne,[d] in columbâ corporaliter visus est descendisse: Amen.

Reple animas eorum vino justitiæ, qui sermone tuo hodie ex a·uarum sapore[e] mutasti: Amen.

Adesto tuæ plebi, devotione singulari te sacra per mysteria veneranti: Amen.

Porrige Pastor epulum, quo, victâ fame sæculi, cibis æternitatis animæ saginentur.

Infunde etiam super eos spiritalium dona virtutum: ut nihil in eis inimicus aut violentiâ subrepat aut fraude decipiat: Amen.

Sed per bonæ conversationis perseverantiam ii, qui adoptione vocati sunt filiorum, intrare in possessionem mereantur heredum: Amen.

Ut cùm hinc transferri migrando præcipietur, illic admitti permittatur, unde te Deum adoravit Magis admiratum adstans sidus præsepio: Amen.

Quod ipse præstare digneris, qui in Trinitate perfectâ vivis, dominaris et regnas: Amen.

† T. 254

cf. Divinam misericordiam concordi oratione poscamus; ut hæc salutifera Sacramenta nostris recepta visceribus, purificent animam, corpusque sanctificent: atque ad spem cœlestium viscera pariter et corda confirment. Per.—M. Goth. p. 298b.

†*(Post Eucharistiam.)* Divinam misericordiam, fratres carissimi, concordi oratione poscamus: uti hæc salutifera sacramenta nostris recepta pectoribus, purificent animam, corpusque sanctificent; atque in spem cœlestium viscera pariter et corda confirment. Quod ipse præstare dignetur, qui vivit et regnat.

Respice Domine propitius ad plebem tuam: et quam divinis tribuis proficere Sacramentis, ab omnibus absolve peccatis. Per.—S. Gel. p. 19a.

(Collectio sequitur.) Respice, Domine, propitius ad plebem tuam: et quam divinis tribuis proficere Sacramentis, ab omnibus absolve peccatis. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum.

XII. Missa in Adsumptione[a] sanctæ Mariæ Matris Domini nostri.

[*Præfatio.*] Generosæ diei Dominicæ genitricis inexplicabile sacramentum, tanto magis præconabile, quantum est inter homines Assumptione Virginis singulare: apud quam[b] vitæ integritas obtinuit Filium, et mors non invenit par exemplum: nec minùs ingerens stuporem de transitu, quàm exultationem[c] ferens unico beata de partu. Non solùm mirabilis pignore, quod fide concepit; sed translatione prædicabilis, quâ migravit. Speciali tripudio affectu multimodo, fideli voto, fratres dilectissimi, corde deprecemur attento: ut ejus adjuti muniamur suffragio; quæ fœcunda Virgo, beata de partu, clara de merito, felix prædicatur abscessu: obsecrantes misericordiam Redemptoris nostri: ut circumstantem plebem illuc dignetur introducere, quò beatam matrem Mariam, famulantibus Apostolis, transtulit ad honorem. Quod ipse præstare dignetur, qui cum Patre, et Spiritu Sancto * vivit et regnat Deus in sæcula sæculorum. * M. 212

(Collectio sequitur.) Deus, qui dum opus illud fabricæ mundialis, quod solâ imperii jussione creaveras, perire non pateris, domum tibi in alvum Virginis fabricasti; et ne periret gens à te plasmata, revelasti sæculis inaudita mysteria: ut, quem cœlorum excelsa non capiunt, parvus puellulæ alvus includeret: precamur supplices, ut de quibus, et pro quibus suscepisti membra mortalia, intercedente beatâ Mariâ genitrice tuâ, capere facias, devictâ sæculi ambitione, victoriam, Salvator mundi, qui cum æterno Patre vivis et regnas Deus in unitate Spiritûs Sancti Deus in sæcula saculorum.

(Collectio post nomina.) Habitatorem virginalis hospitii, Sponsum beati thalami, Dominum tabernaculi,† Regem templi, qui eam innocentiam contulit Genitrici, quâ dignaretur incarnata Deitas generari: quæ, nihil sæculi conscia, tantùm precibus mens attenta, tenuit puritatem in moribus, quam perceperat Angeli benelictione visceribus: nec per assumptionem de morte sensit inluviem, quæ † T. 245

[a] The festival of the *Assumption* or *Dormition* or *Pausation* of the B.V.M. was formerly celebrated on the 18th of January. The ancient calendars of Corbie and Fleury so place it: and S. Gregory of Tours (de Gloria Mart. I. 9) says *Hujus festivitas mediante undecimo mense* (March reckoning as the first) *celebratur*. The festival was celebrated in France and Spain as early as the seventh century: but the ancient Gotho-Hispanic Calendar, of which a fragment was edited by Pisa, does not mention it: the present, besides the Assumption on the usual day, Aug. 15, has a festival *S. Mariæ de Pace*, on Jan. 24: in which *omnia dicuntur ut in Assumptione.*

Generosæ diei dominicæ Genetricis inexplicabile sacramentum, tanto magis præconabile sacramentum, quantum inter homines adsumptione Virginis singulare, apud quam vitæ integritas obtinuit filium, et mors non invenit par exemplum; nec minus ingerens stuporem de transitu, quam exultationem ferens unico beata de partu; non solum mirabilis pignore quod fide concepit, fratres carissimi, deprecemur: ut ejus adjuti muniamur suffragio, quæ beata Maria de partu clara, de merito felix prædicatur post transitum.—S. Gall. p. 300b.

[b] The Edd. have *quem*.

[c] The MS has *exultatione.*

vitæ portavit Auctorem; fratres carissimi, fusis precibus Dominum imploremus: ut ejus indulgentiâ illuc defuncti liberentur à tartaro, quò beatæ Virginis translatum corpus[d] est de sepulcro. Quod ipse præstare dignetur, qui in Trinitate perfectâ vivit.

(Collectio ad pacem.) Deus universalis machinæ propagator, qui in Sanctis spiritaliter, in Matre verò Virgine etiam corporaliter habitasti: quæ ditata tuæ plenitudinis ubertate, mansuetudine florens, caritate vigens, pace gaudens, pietate præcellens, ab Angelo gratiâ plena, ab Elisabeth benedicta, à Gentibus meritò prædicatur beata: cujus nobis fides mysterium, partus gaudium, vita provectum, discessus attulit hoc festivum: precamur supplices, ut pacem, quæ in adsumptione Matris tunc præbuisti Discipulis, sollemni nuper[e] largiaris in cunctis, Salvator mundi, qui cum Patre, et Spiritu Sancto vivis.

(Contestatio.) Dignum et justum est, omnipotens Deus, nos tibi magnas merito gratias agere, tempore celeberrimo, die præ ceteris honorando. Quo fidelis Israel egressus est de Ægypto: quo Virgo Dei Genitrix de mundo migravit ad Christum. Quæ nec de corruptione suscepit contagium,* nec resolutionem pertulit in sepulcro: pollutione libera, germine gloriosa, assumptione secura, Paradiso dote prælata; nesciens damna de coitu, sumens vota de fructu; non subdita dolori per partum, non labori per transitum, nec vita voluntate, nec funus solvitur vi naturæ. Speciosus thalamus, de quo dignus prodit Sponsus, lux gentium, spes fidelium, prædo dæmonum, confusio Judæorum, vasculum vitæ, tabernaculum gloriæ, templum cœleste: cujus juvenculæ melius prædicantur merita, cùm veteris Evæ conferuntur exempla. Siquidem ista mundo vitam protulit; illa legem mortis invexit: illa prævaricando nos perdidit, ista generando salvavit. Illa nos pomo arboris in ipsâ radice percussit: ex hujus virgâ flos[f] exiit, qui nos odore reficeret, fruge curaret. Illa maledictionem[g] in dolore generat; ista benedictionem in salute confirmat. Illius perfidia serpenti consensit, conjugem decepit, prolem damnavit; hujus obedientia Patrem

[d] So the second Collect in the Codex San Gallensis: "in qua sancta Dei genetrix mortem subiit temporalem, nec tamen mortis nexibus deprimi potuit." These passages, and that in the Contestatio are cited by Benedict XIV. (De Festis ii. 8. 17) in defence of the B.V.'s *corporal* Assumption: which gave rise to the celebrated controversy by which the Gallican Church was agitated in 1497. But cf. the magnificent poem of S. John Damascene in the Menæa. Ode 4 Tropar. 1. Ἐν τῇ μεταστάσει σου, Μῆτερ Θεοῦ, τὸ εὐρυχωρότατον σῶμά σου καὶ θεοδόχον, τῶν Ἀγγέλων στρατιαὶ, ἱερωτάταις πτέρυξι, φόβῳ καὶ χαρᾷ συνεκάλυπτον.

Εἰ ὁ ἀκατάληπτος ταύτης καρπὸς, δι' ὃν οὐρανὸς ἐχρημάτισε, ταφὴν ὑπέστη ἑκουσίως ὡς θνητὸς, πῶς τὴν ταφὴν ἀρνήσεται ἡ ἀπειρογάμος κυήσασα;

(Secreta.) Deus universalis, qui in sanctis spiritaliter, in Matre vero virgine etiam corporaliter habitasti; caritate decens, pace gaudens, pietate præcellens; ab Angelo gratia plena, ab Helizabet benedicta, ab gentibus prædicatur beata: cujus nobis fides mysterium, partus gaudium, pacem quam in adsumtione matris tunc præbuisti discipulis, nobis miserere supplicibus.—S. Gall. p. 300b.

[e] Sollemniter—or as it would have been written, *sollempniter*—is Mabillon's correction for *sollemni nuper*. Yet perhaps the word nuper may refer to the recent introduction of the festival, like a similar prayer in the service for the Nativity of the B. V. M. Unde post alia quedam ipsius antiquiora solemnia: non fuit contenta devotio fidelium: quin Nativitatis solemnem diem superadderet hodiernum.—M. Moz. p. 374. 38.

(Contestatio.) Vere dignum et justum est omnipotens Deus per Christum Dominum nostrum. Quo fidelis Israel egressa est de Ægypto; quo virgo Dei genetrix Maria de mundo migravit ad Christum, germine gloriosa, adsumtione secura, paradisi dote prælata, damna de coetu, sumens vota de fructu; non subdita labori per partum, non dolori per transitum; speciosus thalamus, de quo decorus procedit sponsus, lux gentium, spes fidelium, prædo dæmonum, confusio Judæorum, vasculum gloriæ, templum cæleste: [cujus juvenculæ melius prædicantur] merita, cum veteris Evæ conferentur exempla. Si quidem ista mundo vitam protulit; illa legem mortis invexit: illa prævaricando nos perdidit; ista generando servavit: illa nos pomo arboris in ipsa radice percussit; ex hujus virga flos exiit, qui nos odore refecerit, et fruge curarit: illa maledictione in dolore generat; ista benedictione in salute: illa perfidia serpenti consensit, conjugem decepit, prolem damnavit. nisi

* M. 213

[f] Cf. a hymn *de vita Christi* (Mone 1. 41.)

De excelso cadit ros,
Et in terra crescit flos,
Cujus odor sanat nos.

[g] Vezz. has *maledictione*, which is supported by the margin.

conciliavit, Filium meruit, posteritatem absolvit. Illa amaritudinem pomi succo [h] propinat; ista perennem dulcedinem [i] Nati fonte desudat. Illa acerbo gustu natorum dentes deterruit; hæc suavissimi panis blandienti [j] cibo formavit: cui nullus deperit, nisi qui de hoc pane saturari [k] fauce fastidit. Sed jam † veteres gemitus in gaudia nova vertamus. Ad te † T. 246
ergo revertimur, Virgo fœta, Mater intacta, nesciens virum puerpera, honorata per Filium, non polluta. Felix, per quam nobis inspirata [l] gaudia successerunt. Cujus sicut gratulati sumus ortu, tripudiavimus partu; ita glorificamur in transitu. [m] Parum fortasse fuerat, si te Christus solo sanctificasset introitu; nisi etiam talem Matrem adornasset egressu. Rectè ad ipso suscepta es in Assumptione feliciter, quem piè suscepisti conceptura per fidem: ut quæ terræ non eras conscia, non teneret rupes inclusa. Verè diversis infulis [n] anima redimita: cui Apostoli sacrum reddunt obsequium, Angeli cantum, Christus amplexum, nubes vehiculum, assumptio Paradisum, inter choros virginum gloria principatum, per Christum Dominum nostrum. Cui Angeli atque Archangeli non cessant.

(Collectio post Sanctus.) Verè sanctus, verè gloriosus Unigenitus tuus Dominus noster Jesus Christus, qui cùm de suo, Genitori esset æqualis; de nostro [o] factus est minor ab Angelis: et ex Patre habens immortalitatem, ex Matre quod moreretur adsumpsit: ut in se liberaret genus humanum de tartaro, dum ipsum mors non tenuit in sepulcro.* Ipse * M. 214
enim pridie quàm pateretur.

(Post Mysterium.) Descendat, Domine, in his sacrificiis tuæ benedictionis coæternus et cooperator Paraclitus Spiritus: ut oblationem, quam tibi de tuâ terrâ fructificante porregimus, cœlesti permuneratione,[p] te sanctificante, sumamus: ut translatâ fruge in corpore, calice in cruore, proficiat meritis, quod obtulimus pro delictis. Præsta omnipotens Deus, qui vivis et regnas in sæcula.

(Ante Orationem Dominicam.) Exaudi, omnipotens æterne Deus, supplicem plebem tuam ob honorem Mariæ beatissimæ genitricis; et ita preces nostras benignus intende, ut

8*

---

h The MS has *suco*.

i Vezz. omits *dulcedinem*, apparently by an error of the press.

j The MS has *blandimenti*.

k The MS has *saturare*.

l Mabillon corrects to *insperata*.

m Vezz. has *transitum*.

etiam tali matri adornasset egressum. Recte ab ipso suscepta es in adsumtione feliciter, quem pie suscepisti conceptura per fidem: ut qui terræ non eras conscia, te non teneret rupis inclusa. Vere diversis infolis anima redimita, cui Apostoli sacrum reddunt obsequium, Angeli cantum, Christus amplexum, nubis veicolum, adsumptio paradisum, in choris virginum gloria tenens principatum, per quem laudant Angeli.—Sac. Gall. p. 300b.

n A strange use of the word: but apparently meaning, as it does in Spartianus, the ensigns of office or rank. The MS has *infolis*. In the next line the MS has *redempta*, which can scarcely make sense; we have corrected to *redimita* on the authority of the mg.

o Mabillon's correction for *nostra*.

p More probably, as Mabillon suggests, *permutatione*.

cum fiduciâ dicere mereamur orationem, quam nos Dominus noster Jesus Christus Filius tuus orare sic docuit, dicens; Pater.

(Post Orationem Dominicam.) Libera nos ab omni malo, ab omni delicto, auctor omnium bonorum et conditor Deus: et intercedente beatâ Mariâ genitrice tuâ, contra quotidiani hostis insidias quotidianâ nos protectione defende, Salvator mundi, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivis et regnas.

(Benedictio Populi.) Deus, qui, cùm te non capiunt cœli, dignatus es in templo uteri Virginalis includi: Amen.

Ut mater integra haberet fructum de Spiritu, et incorruptionem de partu: Amen.

† Da plebi Angelum custodem, qui Filium Mariæ, fide concipiente, prædixit: Amen.

Sanctificet gregem tuum illa benedictio, quæ sine semine humano Redemptorem Virginis firmavit in utero: Amen.

Ut, te protegente, exultet Ecclesia de congregato populo; sicut Maria meruit gloriari de fructu: Amen.

Quod ipse præstare digneris, qui cum Patre et Spiritu Sancto vivis et regnas Deus in sæcula sæculorum: Amen.

† T. 257 *(Post Eucharistiam.)* Adesto, quæsumus, Domine, fidelibus tuis: ut quæ sumpsit fideliter, et mente sibi et corpore, beatæ Mariæ intercessione custodiat. Quod ipsi præstare digneris; qui cum æterno Patre vivis et regnas.

(Collectio sequitur.) Quæsumus, Domine Deus noster: ut, interveniente beatâ Mariâ, sacrosancta mysteria, quæ sumpsimus actu,[q] subsequamur et sensu; et ejus nobis indulta refectio vitam conferat sempiternam. Per eum qui tecum et cum Spiritu Sancto vivit et regnat.

[q] The Edd. place the comma before *actu* instead of after it, which we have altered, as being certainly wrong, although supported by S. Leon. p. 17 M. 38. The present Collect is one of the many post-communion prayers for receiving consciously the comfort of God's grace; that we may experience in our feelings those Mysteries which we have performed by outward action. We may compare the following collects: "Sacris reparati mysteriis, suppliciter exoramus, ut intervenientibus sanctis tuis, apprehendamus rebus, quod actionibus celebramus." — S. Leon. p. 8. "Sit nobis, Domine, reparatio mentis et corporis cœleste mysterium, et cujus exsequimur actionem, sentiamus effectum." – S. Leon. p. 70 "Refecti participatione muneris sacri, quæsumus Domine Deus noster, ut cujus exsequimur cultum, sentiamus effectum." — S. Leon. p. 28. On the other hand, *actio* is used elsewhere in a different way; "Perfice, Domine, quæsumus, benignus in nobis, ut quæ sacris mysteriis profitemur, piis actionibus exsequamur."—S. Leon. p. 121.

Deus qui cum te non capiant cœli dignatus es in templo uteri virginalis includi, ut mater integra haberet et fructum de Spiritu, et incorruptionem de partu: da huic plebi Angelum custodem, qui filium Mariæ fide concipiente prædixit. Amen.

Sanctificet gregem tuum illa benedictio, quæ sine semine humano Redemtorem Virginis formavit in utero. Amen.

Ut te protegente exultet Ecclesia de congregato populo, sicut Maria meruit gloriam de fructu sacrato. Amen. . . Quod ipse præstare.—Ben. S. Theod. p. 639. in Nat. S. Mariæ.

Adesto, quæsumus, Domine, fidelibus tuis, ut quæ sumpserunt fideliter, et mente sibi et corpore Beatæ Mariæ intercessione custodiant.—S. Gel. p. 150a.

Quæsumus, Domine Deus noster, ut intervenientibus Sanctis tuis, sacrosancta mysteria, quæ frequentamus actu, subsequamur et sensu. Per.—S. Leon. p. 41.

Deus, qui nos sacramentis tuis pascere non desistis, tribue, quæsumus, ut eorum nobis indulta refectio vitam conferat sempiternam.—S. Leon. p. 115.

* M. 215 * XIII. MISSA IN NATALE AGNES[a] VIRGINIS ET MARTYRIS.

[*Præfatio.*] In beatæ martyris Agnes natalitia tripudiantes, fratres carissimi, devoto corde Domino adsistamus. Verè enim hujus est honorandus natalis, quæ sic nata est mundo, ut sit cœlo renata: sic sub morte legis procreata, ut contereret mortis auctorem: sic infirmo sexu condita, ut metuenda

[a] Agnetis, Agnes, Agnae, Agnis, are usual forms of the genitive case.

viris fortibus despiceret tormenta; sic fragili conditione producta, ut puella virginibus[b] et potestatibus triumpharet. O vera nobilitas quæ sic terrenâ generatione processit, ut ad divinitatis consortium perveniret.[c] Oremus ergo, ut pro nobis interveniat precibus, quæ digna adsistit divinis obtutibus. Quod ipse præsta redignetur, qui cum Patre, et Spiritu Sancto vivit et regnat.

[b] Either there is some corruption, or the *double entendre* is unworthy of the Missa: triumphing over virgins in one sense, and over the heathen authorities in another. Perhaps we should read *virtutibus*.

[c] cf. below at the end of the Collectio post nomina.

(Collectio sequitur.) Deus, victricis Agnes adjutor et præmium, exaudi nos illius interventu, cujus passionis natalem celebramus; cui tanti muneris gratiam contulisti, ut diabolum, qui per Evam humanum genus omne subverterat, tenerâ ætate Agnes contereret, et sexu imbecilli superaret, veritatis confessione prosterneret! evidenter ostendens, quòd non solùm perpetuæ virginitatis Martyra esset et Virgo mansura; sed Agni immaculati sponsa fieri mereretur integrè de nomine. Adsume ergo hujus Sacrificii immolationem[d] gratanter, qui coronasti gloriosam pro tantis meritis Virginem. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum.

[d] Mabillon's conjecture for *immolatione*.

(Collectio post nomina.) Deus, qui virgineum florem per Mariæ uterum renovas, reddens nobis in Matre Virgine, quod per incontinentem perditum fuerat Matrem: quam sequentes sanctæ Virgines cum palmâ martyrii ad tuum usque thalamum † pervenerunt. † T. 258
Ex quibus est beata Agnes martyra, cujus hodie passionis sollemnitas agitur; quæ nos ad lætitiam suæ devotionis excitavit. Verè est enim honorandus hujus diei natalis: quæ sic terrenâ generatione processit, ut ad divinitatis consortium per consecrationem virginitatis perveniret. Per Dominum.

(Collectio ad pacem.) Læta nos, Domine, quæsumus, beatæ martyris tuæ Agnes festivitas semper excipiat: quæ et jocunditatem nobis suæ glorificationis, et pacis sinceritatem infundat: et tibi nos reddat acceptos. Per Dominum.

Læta nos, Domine, quæsumus, sancti Laurentii Martyris tui festivitas semper excipiat; quæ et jucunditatem nobis suæ glorificationis infundat, et tibi nos reddat acceptos. Per.—S. Leon. p. 90.

cf. Crescat, Domine, semper in nobis sanctæ jocunditatis affectus; et Beatæ Agnæ Virginis atque Martyræ tuæ veneranda festivitas augeatur.—S. Gel. p. 129a.

(Immolatio.) Verè dignum et justum est. Tibi enim, Domine, festa sollemnitas agitur, tibi dies sacrata * celebratur: quam beatæ Agnes virginis sanguis in veritatis tuæ testificatione profusus, magnifico nominis tui honore signavit. Cui ad mirificandam gratiam tuam, in tenero adhuc corpore, et necdum puellare * M. 216

flore maturo, hanc virtutem fidei et patientiæ fortitudinem contulisti; ut sævitiæ persecutoris non cederet constantia virginalis; quo gloriosior fieret corona martyrii: quia inter acerba supplicia nec sexui potuit eripere, nec ætati. Hujus igitur passionis diem hodierna devotione celebrantes, immolamus tibi, Domine Deus noster, victimam laudis. Quam cum Filio tuo Domino nostro et Sancto Spiritu, per claritatem regnantem, cum Angelis et Archangelis, Dominationes, Principatus, et Potestates, cœli cœlorumque Virtutes, ac beata Seraphin sociâ exultatione concelebrant, dicentes, Sanctus.

cf Per quem majestatem tuam conlaudant Angeli: adorant Dominationes: tremunt Potestates. Celi celorumque virtutes: ac beata Seraphin: socia exultatione concelebrant.—M. Moz. p. 276. 61.

XIV MISSA IN NATALE SANCTÆ CÆCILIÆ VIRGINIS.

[*Præfatio.*] Venerabilem ac sublimem beatæ martyris Cæciliæ passionem, et sanctam sollemnitatem piâ devotione celebrantes, conservatorem omnium Deum, fratres carissimi, deprecemur: ut piis Ecclesiæ suæ precibus propitiatus adsistat: et sicut illi hodie coronam dedit; nobis quoque misericordiam largiatur. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium suum, secum viventem.

cf. Venerabilem hunc diem passionis triumphatricis Cecilie: cum summa dedicemus dilectissimi fratres devotione.—M. Moz. p. 411. 13.

cf. Et sicut illi coronam sancte perfectionis tribuisti: ita nobis ejus intercessione omnium delictorum veniam: et indulgentiam.—ib. p. 434. 52. and; ut qui martyri tuo Vincentio victoriæ dedisti coronam; nobis peccatoribus indulgentiam de tua larga pietate concedas:—ib. 293 4.

(Collectio sequitur.) Omnipotens sempiterne Deus, qui eligis infirma mundi, ut fortia quæque confundas; da nobis in festivitate sanctæ Cæciliæ martyræ congruâ devotione gaudere: ut et potentiam tuam in ejus passione laudemus, et provisum nobis percipiamus auxilium. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum.

Omnipotens sempiterne Deus, qui eligis infirma mundi, ut fortia quæque confundas: da nobis in festivitate sanctæ Martyris Cæciliæ congrua devotione gaudere; ut et potentiam tuam in ejus passione laudemus, et provisum nobis percipiamus auxilium.—S. Leon. p. 139.

(Collectio post nomina.) Respice, Domine, quæsumus, plebem tuam de sanctæ Cæciliæ martyris glorificatione gratulantem, et beneplacitum tribue sacratarum tibi mentium famulatum: ut qui in Sanctis tuis te honorare non desinunt, perpetuâ donorum tuorum largitate potiantur: et quod visibiliter exhibent, invisibiliter apprehendant: ut sicut illius grata sunt merita, sic nostræ servitutis accepta reddantur officia. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum.

Respice, Domine, quæsumus, plebem tuam, de sanctæ Cæciliæ Martyris glorificatione gratulantem; et beneplacitum fieri tribue sacratarum tibi mentium famulatum; ut qui in Sanctis tuis te honorare non desinunt, perpetua donorum tuorum largitate potiantur, et quod visibiliter exsequuntur invisibiliter apprehendant.—S. Leon. p. 141.

Præsta, quæsumus, ut sicut illorum tibi grata sunt merita, sic nostræ servitutis accepta reddantur officia.—S. Leon. p. 145.

† *(Collectio ad pacem.)* Sanctæ martyræ tuæ Cæciliæ, Domine, supplicationibus tribue nos foveri: ut cujus venerabilem sollemnitatem prævenimus obsequio: ejus intercessionibus commendemur et meritis. Et præsta, quæsumus, Domine, * ut pax [a] quæ profertur in labiis, etiam cordibus non negetur. Per.

Sanctæ Martyræ tuæ Cæciliæ supplicationibus tribue nos foveri, ut cujus venerabilem solemnitatem prævenimus obsequio, ejus intercessionibus commendemur.—S. Gel. p. 153b.

[a] cf. above, p. 55

† T. 259
* M. 217

(Immolatio Missæ.) Dignum et justum est, æquum et salutare est, nos tibi semper gratias agere omnipotens sempiterne Deus: qui perficis in infirmitate virtutem. Quia beata gloriosaque Cæcilia, despecto mundi conjugio, ad consortia superna contendens, nec ætate mutabili præpedita est, nec inlecebris est revocata carnalibus, nec sexu fragilitatis deterrita: sed inter puellares annos, inter sæculi blandimenta, inter supplicium persequentium, multiplicem victoriam Virgo casta martyra implevit: et ad potiorem triumphum secum ad regna cœlestia Valerianum, cui fuerat nupta, perduxit. Et sic coronam pudicitiæ meruit, ut regium thalamum non solùm virgo, sed etiam martyra intraret, per Christum Dominum nostrum. Per quem majestatem tuam laudant Angeli, adorant Dominationes.

Vere dignum. Qui perficis in infirmitate virtutem, qua beata gloriosaque Cæcilia, despecto mundi conjugio, ad consortia superna contendens, nec ætate nutabili præpedita est, nec revocata carnis illecebra, nec sexus fragilitate deterrita. Sed inter puellares annos, inter sæculi blandimenta, inter supplicia persequentum, multiplicem victoriam Virgo casta, et Martyr explevit, et ad potiorem triumphum secum ad regna cælestia, cui fuerat nupta, perduxit.—S. Leon. p. 140.

Sicque virtute fidei et decore pudicitiæ polleret, ut cælestia regna virgo pariter et martyr intraret. Per. – S. Greg. apud Muratori p. 341

(Benedictio Populi.) Summe, optime, misericordissime Deus, benedic famulos et famulas tuas: Amen.

Tribue eis per interventum sanctæ Cæciliæ virginis, cor in tuo amore sollicitum, in tuo timore devotum, in tuo honore perfectum: Amen.

Da eis tranquillitatem temporum, salubritatem corporum, salutem animarum: Amen.

Benedicat vobis Dominus, cœlorum Rector et Conditor, et det vobis tranquillitatem temporum, salubritatem corporum, salutemque animarum. Amen. – Ben. S. Theod. p. 634 in Dom. 13 post Pent.

Mereantur te fide quærere, operibus invenire, gratia promereri: Amen.

Et illa studeant agere, te teste; quæ digna fiant in remuneratione, te judice: Amen.

Quod ipse præstare digneris, qui in Trinitate perfectâ vivis, dominaris, et regnas.

XV. Missa in Natale Sancti Clementis Episcopi.

[*Præfatio.*] Diem hunc gloriosæ passionis sancti ac venerabilis Clementis Episcopi, per quem superstitiosa gentilitas conruit Judæorum, et fides catholica in corda hominum radiavit, fratres carissimi, revoluto anni circulo, debito veneremur obsequio, Domini misericordiam exorantes: ut qui eum lumen teterrimo gentilitatis errori præbuit; nos suo lumine oriens ex alto clarificet: qui illum sacræ præposuit Ecclesiæ, nos sub mundialium fasce curarum gementes, ipso exorante, sublevare dignetur. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium suum, secum viventem.

(Collectio sequitur.) Christe omnipotens Deus, qui beatum Clementem Antistitem propter nomen tuum in altitudine maris, paganorum tempestate * dimersum, ut in certamine probasti bellorum, ita post bellum patefactis arenis educis gloriosum: quæsumus pietatem tuam, ut nos à concupiscentiæ procellis erutos,釗Paternæ† gloriæ repræsentes innoxios, Salvator mundi. Qui cum æterno Patre vivis, et regnas, Deus in unitate Spiritûs.

* M. 218

† T. 260

(Collectio post nomina.) Nominum serie relatâ defunctorum, fratres carissimi, omnipotentis Dei misericordiam supplices exoremus: ut interventu sancti Clementis antistitis et martyris sui, defunctis absolutionem, viventibus tribuat salutem. Memores etiam simus fidelissimorum suorum Sisennii atque Theodoræ: ut quibus per beatum martyrem fidem se credendi inseruit, eis paradisi regna participet. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium suum, secum viventem.

(Collectio ad pacem.) Concordator discordiæ, et origo societatis æternæ, indivisa Trinitas, Deus, qui Sisennii [a] infidelitatem ab Ecclesiæ unitate disjunctam, per sanctum Clementem antistitem et subdis catholicæ fidei, et innectis perpetuæ caritati; exaudi preces nostras, illamque nobis pacem tribue, quam quondam ætherem ascensurus,[b] Apostolis reliquisti: ut qui præsentium labiorum impressione inligati fuerint osculo; tuâ custodiâ pacifici permaneant in futuro. Quod ipse præstare digneris, qui cum Patre.

[a] The Mozarabic Missal in like manner: "Cum Theodora conjuge prædicti Sisinii, prædicatione pontificali Christiana effecta."—p. 22. 3

[b] cf. et jejunantibus pacem proximi et tuam largiaris, quam ad Patrem ascendens, nobis reliquisti sectandam—M. Goth. p. 265; ut pacem, quam ascensurus ad celos: tuis charis noticia commendasti, dones &c.—M. Moz. p. 39. 74; pacem quam ad celos remeans discipulis suis tradidit—M. Moz. p. 253. 105.

(Immolatio Missæ.) Dignum et justum est. Verè dignum est, nos tibi gratias agere, Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, in sollemnitate sancti martyris tui Clementis. Qui cognationem reliquit et patriam; et post odorem tui nominis, terras mariaque transmeans, abnegansque semetipsum, crucem peregrinationis adsumpsit, ut te per Apostolorum tuorum vestigia sequeretur. Cui tu, Domine, secundùm promissionem Filii tui, tam in præsenti sæculo, quàm in futuro centuplicata muneris præmia repensasti. Nam beatissimi Petri mox traditus disciplinis, parentes, quos in genitali solo perdiderat, in externâ regione restituis; quos terrenæ generationis amiserat, divinæ reddis naturæ participes. Deinde Magistri sui Vicarium per ordinem subrogando, Romanæ urbis, cujus propter te despexerat dignitatem, tenere constituis principatum. Pro quo transitoriâ claritate, cœlesti facis

Vere dignum. Sancti Clementis Martyris tui Natalitia celebrantes, qui cognationem reliquit et patriam; et post odorem tui nominis terras mariaque transmittens, abnegansque semetipsum, crucem peregrinationis assumsit, ut te per Apostolorum tuorum vestigia sequeretur. Cui tu, Domine, secundum promissionem Filii tui, tam in præsenti sæculo, quam futuro, centupli muneris præmia repensasti. Nam beatissimi Petri mox tradito disciplinis, parentes, quos in genitali solo perdiderat, in externa regione restituis; quos terrenæ generationis amiserat, divinæ reddis naturæ participes. Deinde Magistri sui Vicarium per ordinem subrogando, Romanæ Urbis, cujus propter te despexerat dignitatem, tenere constituis principatum, proque transitoria

honore conspicuum. Postremo martyrii gloriâ* sublimatum, pro temporalibus gestis ad[c] æternam provehis coronam, per Christum Dominum nostrum. Per quem majestatem tuam laudant Angeli, atque Archangeli non cessant clamare, dicentes, Sanctus, Sanctus, Sanctus.

claritate, cælesti facis honore conspicuum. Postremo martyrii gloria sublimatum, pro temporalibus gestis æternam provehis ad coronam.– S. Leon. p. 142.

* M. 219

(Benedictio populi.) Custos sacerdotii, dicator martyrii,† palma triumphi, Deus, benedic famulos et famulas tuas: Amen.

[c] Vezz. omits *ad*.

† T. 261

Dona eis Martyris hujus obtentu[d] rectè vivere, sobriè agere, salubriter conversari: Amen.

[d] This word is chiefly Spanish in its use, although instances of it may be found in Roman services, see e. g. Mur. Lit. Rom. Vet. 2. 284, 296, 349, 372

Ut illa agant suo arbitrio, quæ digna habeantur tuo judicio; et indigna inveniantur subjacere supplicio: Amen.

Quod ipse præstare digneris, qui in Trinitate perfectâ vivis et regnas,

XVI. Missa S. Saturnini[a] Episcopi et Martyris.

[a] Two Saturnini are celebrated on the 29th of November. The one, a Martyr at Rome in the Via Salaria: the other,—here commemorated,—Bishop of Toulouse, (called below, *Roma Garonnæ*) who suffered, as the more probable opinion is, under Valerian. His acts may be seen in Ruinart, page 109: S. Gregory of Tours mentions him in his Historia Francorum, 2. 30: and Sidonius Apollinaris and Venantius Fortunatus in their respective poems.

[*Collectio.*] Deum, qui immortales gloriosorum martyrum palmas triumphali cruore perfudit, et beatam diei hujus sollemnitatem suis pro se vincentibus dedicavit, fratres carissimi, suppliciter oremus: ut qui dedit diei hujus sollemnitatem, det plenum sollemnitatis effectum. Qui dedit hoc quod cultus festivitatis amplectitur, det ut affectu devotionis imitemur. Et quicquid sancto viro ac beatissimo martyri suo Saturnino hodierno die profuit ad gloriam, nobis proficiat ad salutem. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium suum: qui secum, et cum Spiritu Sancto.

(Collectio sequitur.) Debitas, omnipotens sempiterne Deus, referimus gratias Jesu Christo Domino nostro, in cujus similitudinem beatissimus Saturninus, dum offerret victimam, ipse fit victima: dum sacerdotium electus agit, martyrium devotus implevit, ut per eminentiam justitiæ atque victoriæ, et testis fieret[b] et Antistes; in quo proficiens fidei latitudo, dum cathedram suscipit sanctitatis, coronam rapuit passionis. Ita majestatem tuam, Domine, supplices exoramus, ut qui ei tantam pro nomine tuo præstitisti tolerantiam, per ejus intercessionem tribuas pro delictis plebi huic veniam. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum.

Debitas tibi Domine eterne referimus gratias: et Jesu Christo filio tuo Domino nostro. In cujus similitudinem beatissimus Saturninus: dum offert victimam: ipse est victima. Dumque electus agit martyrium devotus implevit: ut per eminentiam justitiæ atque victoriæ et testis fieret et antistes. In quo proficiens fidei latitudo, dum cathedram suscepit sanctitatis, coronam rapuit passionis.–M. Moz. p. 24. 104. eodem die. cf. p. 382. 49. where the same prayer occurs on the festival of S. Cyprian except that it has *dum sacerdotium eligit* instead of *dumque* [sacerdotium] *electus agit* and that it stops at *implevit*.

[b] The MS has *fuerit*, but we have adopted Vezzosi's conjecture which is supported by the mg.

Magnum nobis semper festivum summi pontificis et martiris Saturnini: fratres charissimi depensis fideliter precibus excolamus. Qui Salvatoris nostri precepta custodiens: non solum sacerdotium ac vite beatitudinem meruit: sed etiam tanti honoris officium felici martyrio consecravit.—M. Moz. p. 24. 80 eodem dic.

* M. 220

(Collectio post nomina.) Magnum nobis est semperque festivum, fratres carissimi, summi pontificis et martyris Saturnini meritis, depensis fideliter precibus exorare; qui Salvatoris* nostri præcepta custodiens, non solùm sacerdotium ac vitæ beatitudinem meruit; sed etiam tanti honoris officium felici martyrio consecravit. Per cujus meritis deprecemur omnipotentem Deum: ut illic defunctorum animas transferat à tartaro, quò illum causa amoris sui adsumere dignatus est post triumphum. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium suum, secum.

(Collectio ad pacem.) Deus, qui viscera misericordiæ atque uberi multiplici, sic sanctos tuos coronas pro meritis, ut discordantium animos eorum intercessione pacifices: quæsumus per interventum sancti Saturnini antistitis et martyris tui: ut pacificatam plebem, hujus festivitati collectam, sic ab omni simultate separes, ut perfectam tuo conspectui habere† digneris. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum.

† T. 262

(Contestatio.) Dignum et justum est. Optimum sanè est, nobisque speciali devotione præcipuum, omnipotentiam tuam, Trinitas Deus, pro cunctorum triumphalibus pœnis servitio linguæ supplicantis extollere: sed præcipuè hoc tempore beatum Saturninum, tremendi nominis tui conclamantissimum testem, debito honore suscipere: quem turba gentilium cùm impulit è fano, intulit cœlo. Siquidem ipse Pontifex tuus ab Orientis partibus in urbem Tolosatium destinatus, Roma Garonnæ[c] in vicem Petri tui, tam cathedram, quàm martyrium consummavit. Unde benedicimus te, Domine, in operibus tuis, et supplices deprecamur: ut spiritalia Christiani populi desideria sollemniter impleantur: et misericordia à te petita, per sancti tui Saturnini suffragia celeriter impetretur. Ut cùm tuæ majestatis super nos apparuerit gloria, meritorum nostrorum tribuas indulgentiam, per Christum Dominum nostrum. Cui merito omnes Angeli, atque Archangeli, Cherubim quoque, et Seraphim sine intermissione proclamant, dicentes. Sanctus, Sanctus, Sanctus.

c In like manner Ausonius:
"Non unquam altricem nostri reticebo Tolosam,
Coctilibus muris quam circuit ambitus ingens
Perque latus pulchro prælabitur amne Garumna:"

XVII. MISSA IN NATALE SANCTI ANDREÆ APOSTOLI.

(Præfatio.) Apostolicum et toti[a] almum sæculo diem, quo retifex ille præclarus Andreas post inluminatam prædicatione Achaiam, felici martyrio decoravit; vel proprii corporis hostiam crucis insignia amplectendo gestavit; fratres carissimi, intentis sensibus, et totis visceribus excolamus, inclytam omnipotentis Dei misericordiam deprecantes: uti hunc populum Crucis suæ signaculo* præmunitum,[b] illuc jubeat adire, adminiculante fide, quo Martyr præcessit impleto certamine. Quod ipse præstare dignetur qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat.

* M. 221

(Collectio sequitur.) Christe Domine, Crucifer[c] gloriose, qui constantiam beati Andreæ Apostoli propter gloriam tui nominis crucifixi ita confortasti in prælio, ut extolleres in triumpho: exaudi hunc cœtum supplicem ac præsentem: et præsta, ut qui hoc tempore ejus sollemnitati debitum fœnus exsolvimus, futuris temporibus modum vitæ castissimæ, ipso opitulante, servemus. Per te, Christe, Salvator mundi, qui cum æterno Patre vivis, dominaris, et regnas Deus in unitâte Spiritûs Sancti in sæcula sæculorum.

†*(Collectio post nomina.)* Omnipotentem Deum ac Dominum nostrum, fratres carissimi, deprecemur, ut hodierna sollemnia, quæ pro natale beatissimi Apostoli et martyris sui Andreæ suscepimus, sibi ipse commendet: ac sicut illi hodie ob prædicationem verbi sui capto,[d] inter vincula carceris, flagella, et crucis necem adfuit; et de triumpho nobili coronam dedit; ita interventu ejus nobis in se credentibus, qui pressuris hujus mundi et insidiis adversarii fatigamur; in omnibus tentationibus adesse, ac misericordiam largiri dignetur: et offerentum ac pausantum, quæ recitata sunt nomina, Apostoli sui intercessione sanctificet. Per Dominum nostrum, Jesum Christum Filium suum, secum viventem.

† T. 263

(Collectio ad pacem.) Omnipotens sempiterne Deus, qui tantâ tibi caritate beatum Andream Apostolum vinxisti, ut tuo auxilio

[a] The MS has *tot*.

[b] The very plausible correction suggested by a friend for *præmonitum*.

[c] This is not a very common epithet of our Lord: but it occurs in the hymn before food of Prudentius:
"O Crucifer bone, lucisator
Omnipotens, pie, verbigena."

[d] This seems a correction of Mabillon's for *captum;* as also the word *necem* in the next line, where Vezz. has *nece*.

mundi vinceret fluctus, carnis contereret motus, nitentisque gladii non paveret adsultus: quem crux elevata suscepit humilem, ut restitueret triumphantem: pacifica, quæsumus, hanc familiam ejus sollemnitati collectam: ut dum præbet oscula proximis, indulgens lædentibus, veniam obtineat pro delictis. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum: qui tecum.

(Contestatio.) Dignum et justum est, æquum et justum est, pietati tuæ ineffabiles gratias referre, omnipotens, sempiterne Deus: et inæstimabili gaudio passionem tuorum prædicare Sanctorum, per Christum Dominum nostrum. Qui beato Andreæ in primâ vocatione dedit fidem, et in passione donavit victoriam. Acceperat hæc utraque beatus Andreas; ideo habebat et in prædicatione constantiam, et in passione tolerantiam. Qui
* M. 222 post iniqua verbera,* post carceris septa, alligatus suspendio se purum sacrificium tibi obtulit, Deo. Extendit mitissimus brachia ad cœlos, amplectitur crucis vexillum,[e] defigit in osculis ora, Agni cognoscit arcana. Denique dum ad patibulum duceretur; in cruce suspenderetur; carne patiebatur, et spiritu loquebatur. Obliviscitur crucis tormenta, dum de cruce Christum præconat. Quantum enim corpus ejus in ligno extendebatur, tantum in linguâ ejus Christus exaltabatur: quia pendens in ligno, sociari [f] se ei gratulabatur. Absolvi [g] se non patitur à cruce, ne tepescat certamen in tempore. Turba circumspicit, et lamentat; demitti à vinculo cupit, quem reparatorem mentis intelligit. Laxari postulat justum, ne pereat populus hoc delicto. Interea fundit Martyr spiritum, possessurus sempiterni Judicis regnum. Per cujus meritis concede nobis, omnipotens Deus,
† T. 264 ut à malis omnibus tuti † atque defensi, tibi, Domino nostro, Deo Martyrum et Principi Apostolorum, laudes semper et gratias referamus cum Angelis et Archangelis, qui gloriam tuam non cessant clamare, dicentes.

(Collectio post Sanctus.) Hosanna in excelsis. Verè sanctus, verè benedictus, verè gloriosus Dominus noster Jesus Christus Filius tuus, qui beatum Andream Apostolum

e Here we have an early instance in the French Church of the metaphor by which the term *standard* was applied to the Cross: as about the time in which this Missa was written, it was used by Venantius Fortunatus in the world-famous *Vexilla Regis prodeunt.*

f *sociare* Vezz. seemingly by an error of the press.

g This Contestatio is based upon the Acts of S. Andrew, which, though of more than doubtful authority, are quoted as genuine in the eighth century by the Abbot Beatus, in his work against Elipandus.

primùm electione, exinde certamine consecravit. Ipse enim pridie quàm.

(Collectio post Secreta.) Recolimus te, Domine, passum pro mundi salute humilem, sed credimus subsistere semper in Genitore potentem: precamur, ut qui de altario tuo participamur, cùm beatis Apostolis in cœlestibus gloriemur. Præsta, Salvator mundi, qui cum æterno Patre et Spiritu Sancto vivis.

(Collectio ante Orationem Dominicam.) Deus, qui sanctos Apostolos tuos, exemptos ab hujus sæculi fluctibus, angelicis jussisti cœtibus adgregare:[h] quos etiam tuis præceptionibus inhærentes, qualiter te deprecarentur exhortator piissimus informasti: supplices quæsumus, ut qui illos hilari affatu salubriter imbuisti, nobis ipsam precem cum fiduciâ permittas clamare vel[i] dicere. Pater noster.

**(Collectio post Orationem Dominicam.)* * M. 223
Ab omni malo nos eripe, omnipotens Deus: et præsta, ut jubar apostolici luminis circumdati, omnem[j] nævum criminis cum pompis sæculi respuamus. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum.

(Benedictio Populi.) Domine Deus omnipotens, qui gloriosus super sidera sedens, almum nobis sidus, beatos Apostolos reliquisti: quorum speciosam cohortem felici claritate pollentem, priùs præelegisti merito,[k] ut prædestinares in regno: Amen.

Concede propitius circumstantem plebem crucis tuæ muniri signaculo; ut universum superet adversæ potestatis incursum: Amen.

Infunde sensibus ejus apostolica dogmata, quâ te contempletur mente serenâ: Amen.

Ut in illo tremendo discussionis tempore. eorum defensetur præsidio,[l] quorum est secuta præceptum; Amen.

Quod ipse præstare digneris: qui cum Patre et Spiritu Sancto vivis et regnas Deus.

XVIII. Missa in Natale sanctæ Eulaliæ[a] virginis.

[*Præfatio.*] Deum omnipotentem, fratres carissimi, qui tantum prudentem virginitatem fidei sociatam apice gloriæ† consecravit, ut per † T. 265

h Probably *adgregari*.

i Probably *et*.

j *circumdatione* MS.

k This expression, opposed as it is to the peculiar teaching of S. Augustine on the subject of grace, savours very much of the influence of the Council of Arles, held in 465, against the priest Lucian, a predestinarian.

Infunde sensibus nostris apostolica retinere dogmata, quibus te contemplemur mente serena. Amen.

Concede propitius circumstanti plebi, ut in illo tremendo discussionis tempore eorum defensetur præsidio, quorum est edocta præcepto. Amen.

Quod ipse præstare, &c.—Ben. S. Theod. p. 638.

Infunde sensibus nostris apostolica dogmata, quibus te contemplemur mente serena. Amen.

Concede propitius circumstanti plebi, ut in illo tremendo discussionis tempore, eorum defensetur præsidio, quorum est secuta præceptum. Amen.

Quod ipse præstare, &c.—Ib. p. 640.

l MS *præsidium*.

a This is S. Eulalia of Emerita, of whom Prudentius:—Perist. 3. 1

Germine nobilis Eulalia,
Mortis et indole nobilior,
Emeritam sacra virgo suam,
Cujus ab ubere progenita est,
Ossibus ornat, amore colit,

And again:

Lusitanorum caput oppidorum
Urbs, adoratæ cineres puellæ
Obviam Christo rapiens, ad aram
Porriget ipsam.—Ib. 4 37

She suffered at Merida in the Tenth Persecution, under Calphurnianus, 10 Dec. A.D. 303.

Dignum et justum est Domine Deus: qui tam prudentem virginem fidei sociata apice glorie consecrasti: tibi

gratias agere. Ut per quem facta est mater Maria; fieret martyr Eulalia: illa pariendi affectu felix: ista moriendi. Illa implens incarnationis officium; ista rapiens passionis exemplum: Illa credidit angelo; ista resistit inimico. Illa electa per quam Christus nasceretur: ista assumpta per quam diabolus vinceretur.—Moz. p. 31 49.

quem facta est mater Maria, fieret martyra Eulalia: illa pariendi effectu felix, ista moriendo: illa implens incarnationis officium, ista rapiens passionis exemplum: illa credidit Angelo, ista restitit inimico: illa electa, per quam nasceretur Christus, ista per quam vinceretur diabolus: supplici oratione poscamus, ut beatam Eulaliam pro nobis orantem exaudiat: et omnia quæ, peccatis adversantibus, impedimur; ejus auxilio ab omni labe peccaminum eruamur. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium suum, secum.

See above p. 43

(Collectio sequitur.) Deus, qui sanctæ martyræ tuæ Eulaliæ pro pœnâ gloriam, pro morte vitam, pro infirmitate virtutem, pro passione coronam tribuisti; præsta, ut sicut illa exultat in gloriâ, sic nos de tuâ misericordiâ gratulemur; et in æternum veniam, te donante, consequi mereamur. Per Dominum

* M. 224 *nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum.

(Collectio post nomina.) Deum, qui sanctæ famulæ suæ Eulaliæ gloriosam et immarcescibilem coronam martyrii contulit, fratres carissimi, supplices deprecemur: ut præstante divinâ misericordiâ, ipsius precibus obtineamus veniam, qui gloriam non meremur. Caris etiam nostris, qui nos in somno pacis præcesserunt,[b] perennis ævi beatitudinem et perpetuæ lucis gratiam remunerare dignetur. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium suum, secum viventem.

(Collectio ad pacem.) Deus, simultatum discussor, pacis quæsitor; cujus ut pietatis est, disjuncta conjungere; ita amoris est, casta pacificè alligare;[c] tu nunc nos, Domine, Apostolorum tuorum dogmate obsequentes pace necte, caritate orna, castitate sanctifica: ut[d] qui de beatæ virginis Eulaliæ passione meruimus habere exemplum; mereamur, devictâ iracundiâ, obtinere triumphum. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum, qui tecum vivit.

(Immolatio Missæ.) Dignum et justum est, æquum et salutare est, nos tibi semper et ubique gratias agere, Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus; teque laudare in omnibus operibus tuis. Qui dono gratiæ

[b] This is a curious example of the mixture of Gallican with Roman expressions, the word *caris*, as was remarked above p. 3, being distinctively Gallican, while *in somno pacis* is borrowed from the Roman. See below M. Gall. p. 333a "qui nos præcesserunt cum signo fidei et dormiunt in somno pacis ipsis et omnibus in Christo quiescentibus locum refrigerii, lucis et pacis ut indulgeas deprecamur."

[c] This seems Mabillon's correction for *alligari*.

[d] Apparently Mabillon's correction for *et*, which, however, may very well stand, if we consider how frequently these collects are composed of two or even three distinct prayers. See amongst many other examples, the *Collectio post nomina* of the following Missa.

tuæ famulam tuam Eulaliam nobiliore mentis stigmate decorasti; ut inlæsam in se imaginis tuæ pulcritudinem custodiret. Digna verè comes Filii tui: quæ tenero sexu bellum fortis invaderet; et ultra opinionem humanæ virtutis, ad tolerantiam pœnarum se, zelo tui amoris, obtulerit: quæ in speciem pretiosi Unigeniti sanguinem suum sub testimonio bonæ confessionis effunderet;[e] et incorrupta flammis viscera in odorem suavissimi thymiamatis adoleret. Vadit ad tribunal cruenti Præsidis nec quæsita; lucratura regnum, contemptura supplicium, inventura quæsitum, visura confessum; non trepida de sententiâ, non ambigua de coronâ; non defessa de eculeo; non diffisa de præmio. Interrogatur;† confitetur: ingentique miraculo majestas tua exhalatum[f] Virginis spiritum, quem adsumpsit per flammam,[g] suscepit per columbam: ut hoc prodigio in cœlis virgo et martyr ascenderet, quo in terris Filium tuum Pater ostenderas. Per quem majestatem tuam laudant * Angeli, atque Archangeli non cessant clamare dicentes.

[e] Mabillon's correction for *effunderit.*
Dignare Eulalia martyr et virgo placitura Domino suo: que Spiritu Sancto protegente tenero sexu bellum forte sudaverit: et ultra opinionem humane virtutis ad tollerantiam penarum zelo tui amoris se obtulerit: cum in specie preciosi Unigeniti sanguinem suum sub testimonio bone confessionis effuderit; et incorrupta flammis viscera in odorem suavissimi thimiamatis adoleverit. Vadit ad tribunal cruenti presidis: non quesita. In qua tam solum fuit animus incontinens ad secretum: quam locus competens ad triumphum. Lucratura regnum: contemptura supplicium: inventura quesitum: visura confessum. Non trepida de pena: non ambigua de corona: non defessa de eculeo: non diffisa de premio. Interrogatur: confitetur: occiditur: coronatur. Ingentique miraculo majestas tua exalatum virginis spiritum: quem assumpsit per flammam: suscepit per columbam. Ut hoc prodigio in celis martyr ascenderet: quo in terris filium pater ostenderat.—M. Moz. 31. 58.

[f] So we correct from the mg. instead of *exaltatum.*

† T. 266

[g] In like manner Prudentius:
Flamma crepans volat in faciem,
Perque comas vegetata caput
Occupat, exsuperatque apicem:
Virgo, citum cupiens obitum,
Appetit et bibit ore rogum.
Emicat inde columba repens,
Martyris os nive candidior
Visa relinquere, et astra sequi:
Spiritus hic erat Eulaliæ
Lacteolus, celer, innocuus.
Colla fluunt abeunte anima, &c.
Perist. 3 156

XIX. MISSA IN CONVERSIONE[a] SANCTI PAULI.

* M. 225

[a] This Festival is not of a very early date; it has no proper office in the Mozarabic Rite, and is unnoticed in the Codex Rhenaugiensis. Mabillon refers to it in the Martyrologium Gellonense, of the eighth century.

[*Collectio.*] Deus, qui beati Pauli Apostoli dignitatem ubique facis gloriosam; præsta, quæsumus, ut et doctrinâ semper ipsius foveamur, et meritis. Per.

Deus, qui beati Petri Apostoli dignitatem ubique facis esse gloriosam: præsta, quæsumus, ut et doctrina semper ipsius foveamur et meritis. Per &c. S. Leon. p. 15.

(*Collectio sequitur.*) Sanctorum decus, remunerator justorum, Deus, qui super omnes et per omnia et in omnibus nobis es: cui sacrificium est, cor contritum, et oratio, purum incensum: tribue nobis per intercessionem beatissimi Pauli Apostoli sanctificationem cordis, fervorem spiritûs, corporis puritatem: ut mortificatis terrenis vitiis, immaculati spiritu et corpore nostro, tibi semper laudis hostias referamus. Quod.

This is evidently the Collectio post nomina.

Deus, qui Apostolum tuum Paulum, insolentem contra Christiani nominis pietatem, cœlesti voce cum terrore perculsum, hodiernâ die vocationis ejus mentem cum nomine commutasti: et[b] quem priùs persecutorem metue-

[b] We might suggest *Ut.. lætaretur,* were it not for the peculiarity of these Gallican services noticed in the preceding Missa.

bat Ecclesia, nunc cœlestium mandatorum lætatur se habere Doctorem: quemque ideo foris cæcasti, ut introrsùs videntem faceres: cuique post tenebras crudelitatis ablatas, ad evocandas Gentes divinæ legis scientiam contulisti; sed et tertio naufragantem pro fide quam expugnaverat, jam devotum in elemento liquido fecisti vitare[c] discrimen: sic nobis, quæsumus, ejus et mutationem et fidem colentibus, post cæcitatem peccatorum, fac te videre in cœlis, qui inluminasti Paulum in terris: et munera præsentia libens accipe, quæ Apostoli tui precibus tibi fiant accepta.

[c] Mabillon's correction for *vita*.

(Collectio ad Pacem.) Deus, qui justitiæ leges in cordibus credentium digito tuo scribis; quique in Paulum hodiernâ die vocationis ejus de cœlis, non atramento, sed Spiritu tuo vivo, caritatis tuæ fervorem ita scribis, ut proprium quassandum corpus pro Ecclesiæ tuæ tradat membris, qui ipsius Ecclesiæ olim contriverat membra: sic nobis ipsius interventu Doctoris et fidelis Magistri, fraternæ caritatis sinceræ[d] consortium dona; et de tuæ dilectionis, quam ille habuit, multiplici flammâ, vel unam scintillam dignare largiri; ut sequamur per dilectionem ferventem Magistrum, cujus flagrantia in caritate frequentamus præcepta.

A reference to 2. Cor. 3. 3.

[d] Mabillon's correction for *sincere*.

(Immolatio Missæ.) Dignum et justum est.
* M. 226 Vere * æquum † et justum est, nos tibi gratias
† T. 267 agere, Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus. Qui ut ostenderes te omnium, cupere indulgere peccatis, persecutorem Ecclesiæ tuæ ad unum verbum tuæ vocationis lucratus es; et statim fecisti nobis ex persecutore Doctorem. Nam qui alienas epistolas ad destructionem[e] Ecclesiarum acceperat, cœpit suas ad restaurationem earum scribere: et ut seipsum Paulum factum ex Saulo monstraret, repentè architectus sapiens fundamentum posuit: ut sancta Ecclesia tua catholica eo ædificante gauderet, à quo fuerat antè vastata: et tantus ejus defensor exsisteret, ut omnia supplicia corporis, et ipsam cædem corporis non timeret. Nam factus est caput Ecclesiæ,[f] qui membra Ecclesiæ conquassaverat: caput terreni corporis tradidit, ut Christum caput in suis omnibus membris acciperet: per quod etiam Vas electionis esse

[e] Mabillon's correction for *destrictionem*.

See 1 Cor. 3. 10.

[f] This very remarkable expression deserves especial notice: particularly if we take into consideration the late date of this Missa. It seems strange that the work of the celebrated De Barios, on the two Heads that make only one,—i. e. in support of the doctrine that the authority of Rome is based on that of S. Paul as well as S. Peter, should have been declared heretical by Innocent X in 1647: so much stronger an assertion forming a part of Gallican doctrine up to so late a period. Cf. also the expressions about S. Peter in the next Missa.

meruit, qui eundem Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum in sui pectoris habitationem suscepit. Per quem majestatem tuam laudant.

XX. Missa in Cathedra [a] sancti Petri Apostoli.

[*Præfatio.*] Sollemnitatis prædicandæ diem præcipuè nobilem, in quo fidem præcellenti Filius excelsi Dei ori Petri monstratus est; et in coapostolos [b] interrogante de se Christo quis esset, verè confessus est, cùm beatus Bar-Jona voce Redemptoris, fide devotâ [c] prælatus est: ut per hanc Petri petram, bases Ecclesiæ fixus est; venerantes, fratres dilectissimi, deprecemur, ut tam gloriosâ laude fidem Petri qui prætulit; ipse beatitudinis auctor plebem conroboret. Per Dominum nostrum.

(Collectio sequitur.) Deus, qui hodiernâ die beatum Petrum post te dedisti caput Ecclesiæ, cùm te ille verè confessus sit, et ipse à te dignè prælatus sit; supplices exoramus, ut qui dedisti pastorem, ne quid de ovibus perderes; ut grex effugiat errores,[d] ejus intercessione quem præfecisti, salvifices. Quod ipse præst.

†*(Post nomina.)* Deum, qui beato Petro tantam potestatem disciplulo contulit, ut si ipse ligaverit, non sit alter qui solverit; et quæ in terrâ solverit, item[e] cœlo soluta sint; precibus imploremus: ut eductis * à tartaro defunctorum spiritibus, non prævaleant sepultis inferni [f] portæ per crimina, quas per Apostoli fidem vinci credit Ecclesia. Per Dominum nostrum Jesum Christum.

(Collectio ad Pacem.) Clementissime Conditor, qui tantâ caritate succendisti Discipulum, ut se de nave jactato, ad te celer festinaret pede nudo per pelagus; et videns hanc dilectionem, claves ei dares [g] siderum; voces inspice suggerentium: ut quicumque ex præcepto junguntur ad osculum; livore pectoris excluso, illuc per gratiam ducantur, quo [h] cœli Petrus est janitor. Præsta, Salvator mundi.

(Contestatio.) Dignum et justum est: qui dives infinitæ clementiæ copioso munere plasmam tuæ creaturæ in tantum dignaris

[a] This Feast was early of great note in the Gallican Church; and it is alluded to by the second Council of Tours as early as the sixth century, where the heathen custom of offering meat to the dead is strictly forbidden. There is a learned discussion of its origin in Delpezzo, *La difesa de' libri Liturgici;* opp. t. 7. 410. We may observe that the Purification is not celebrated; an argument for the great age of this Collection. The feast of the *Lupercalia* was abrogated by S. Gelasius at the end of the fifth century: but it is not stated that he substituted this for it: and according to Cedrenus and Anastasius it had its origin at Constantinople in 527 or 541. It is clearly mentioned as one of the principal festivals by the Council of Mayence, in 813: and we find S. Boniface putting down the "Spurcalia in February" in the Concil. Liptinense.

[b] Either we must omit *in* or must read *coapostolis,* so as to give the sense; "the question was asked of all, and Peter answered for all."

[c] Vezz. has *devote.*

(Collectio.) Deus qui hodierna die beatum Petrum post te dedisti caput Ecclesiæ, cum te ille vere confessus sit, et ipse a te digne prælatus sit, te supplices exoramus: ut qui dedisti Pastorem, ne quid de ovibus perderes, ut grex effugiat errores: ejus intercessione quem fecisti salvifices. S. Gall. p. 297b.

[d] We have altered the punctuation, placing the semicolon after *perderes* instead of *errores.*

† T. 268

(Post nomina.) Deum qui beato Petro tantam potestatem discipulo contulit, ut si ipse ligaverit, non sit alter qui solverit; et quæ in terra solverit, item cœlo soluta sint, precibus imploremus: ut eductis a tartaro defunctorum spiritibus, non prævaleant sepultis inferni portæ per crimina, quas per Apostoli fidem vinci credit Ecclesia. S. Gall. p. 297b.

[e] MS *idem.*

* M. 227

[f] MS *infernæ.*

(Ad Pacem.) Clementissime conditor, qui tanta caritate succendisti discipulum, ut se de nave jactatum ad te celere festinaret pede nudo per pelagus; et videns hanc dilectionem, claves ei dares siderum, voces inspice suggerentum.—S. Gall. p. 298a.

[g] Mabillon's correction (supported by the margin) for *dans.*

cf. quicunque junguntur ad osculum.—M. Rich. p. 6.

[h] MS *quæ.*

(Contestatio.) Vere dignum et justum est omnipotens Deus, qui dives infinitæ clementiæ copioso munere plasmam tuæ creaturæ in tantum dig-

erigere, ut vernaculo limi compatiens, homini [i] de terrenâ compage claves cœli committeres: et ad judicandas tribus solium excelsæ sedis in sublime componeres. Testis est dies hodierna beati Petri Cathedra Episcopatûs exposita: in quâ fidei merito revelationis mysterium,[j] Filium Dei confitendo, prælatus Apostolus ordinatur. In cujus confessione [k] est fundamentum Ecclesiæ: nec adversus hanc petram portæ Inferi prævalent; nec serpens vestigium expremit; nec triumphum mors obtinet. Quid verò beato Petro diverso sub tempore accessit laudis et gloriæ, quæ vox, quæ lingua, quis explicet? [l] Hinc est quod mare tremulum fixo calcat vestigio; et inter undas liquidas pendulâ plantâ perambulat. Hic ad portam Speciosam, contracti tendit vestigia; et tactus Petri digito, claudus non indiget baculo. Hinc carceratus dum dormitat, Christus cum ipso pervigilat: et retrusus ergastulo, foras procedit per Angelum. Hinc paralyticum erexit decubantem in lectulo; ac debilitato, verbo dedit vestigium. Hinc Tabitham mulierem revocavit de funere; et virtute imperanti prædare non licuit. Hinc tantâ fidei dote [m] inter Apostolos præiit, ut curaret universos languores dum præterit; et cadavera viverent, umbra salubris quæ tetigit, per Christum Dominum nostrum. Cui mer.

†(*Post Sanctus.*) Suscipe, Domine, inter angelicæ vocis officium, nostræ quoque servitutis obsequium. Per Christum.

(*Post Mysterium.*) Hæc igitur præcepta servantes, sacrosancta munera nostræ salutis offerimus, obsecrantes; ut * immittere [n] digneris Spiritum tuum Sanctum super hæc sollemnia: ut fiat nobis legitima Eucharistia in tuo Filiique tui nomine et Spiritûs Sancti, in transformatione corporis ac sanguinis Domini nostri Jesu Christi Unigeniti tui, edentibus nobis vitam æternam, regnumque perpetuum conlatura bibituris. Per ipsum Dominum.

(*Ante Orationem Dominicam.*) Divino magisterio edocti, et divinâ institutione formati, audemus dicere. Pater noster.

(*Post Orationem Dominicam.*) Libera nos, æterna Pietas et vera Libertas: neque

i MS *patiaris*, *homine* and in next line *committeris*.

naris erigere, ut vernaculo limi compatiens, homini de terrena compage claves cœli committeres, et ad judicandas tribus solium excelsæ sedis in sublimi conponeres. Testis est dies hodierna beati Petri cathedra Episcopatus exposita, in qua fidei merito revelationis mysterium fidei, Filium Dei confitendo, prælatus Apostolus ordinatur, in cujus confessione est fundamentum Ecclesiæ: nec adversus hanc Petram portæ inferi prævalent. Quid vero beato Petro diverso sub tempore accessit laudis et gloriæ. Hinc est quod mare tremulum fixo calcat vestigio, et inter undas liquidas pendula planta perambulat. Hic ad portam Speciosam contracti tendit vestigia, et tactus Petri digito claudus non indiget baculo. Hic carceratus dum dormitat, Christus pro ipso pervigilat, et retrusus ergastulo, foras procedit per Angelum. Hic paralyticum erexit decubantem in lecto: hic Tabitam mulierem revocavit de funere, et virtutem imperante, morti prædari non licuit, per.—S. Gall. p. 298a.

j Mabillon suggests, "revelationis mysterio Filium Dei confitendo prælatus Apostolis" or "Apostolus, ordinatur." The MS here has *Apostolos*, but we have changed it to *Apostolus* on the authority of the margin, especially as there is often a confusion between the vowels *u* and *o*. We see from this that the ancient Gallican Church held that S. Peter did not receive as a reward for his confession any privilege beyond the Apostolate; making him to differ from the others only in having received it before them; following in this the teaching of S. Cyprian.

k This expression deserves notice, as showing at that period the Gallican doctrine to have been that it was S. Peter's Confession and not himself, on which the Church is built:—and observe the repetition, "nec adversus HANC PETRAM." On the other hand, we read in the Mozarabic Missal, Qui Apostolum tuum Petrum firmissimam statuens petram, ædificare tibi in ea sanctam pronunciasti ecclesiam.

l *explicit* MS.

m This is Mabillon's correction for *tanta fidei dotem inter Apostolos petiit.* Perhaps, however, the original may stand, referring to the petition of the Apostles, and of course of S. Peter among them:—"Lord, increase our faith."

Hec igitur precepta servantes: sacrosancta munera nostre salutis offerimus: obsecrantes te clementissime omnipotens Deus: ut infundere digneris Spiritum tuum Sanctum super hec libamina: ut fiat nobis legitima Eucharistia: in te filiique tui nomine: et Spiritus Sancti benedicta: in transformatione ejusdem corporis Domini nostri Jesu Christi filii tui edentibus nobis in vitam eternam regnumque perpetuum.—M. Moz. p. 348. 98. See also above p. 47.

† T. 269 * M. 228

n A correction of Mabillon's for *immiscere*. In the next line Vezz. has *supra*.

Divino magisterio edocti: et salutaribus monitis instituti: audemus dicere: quia jubere dignatus es.—M. Moz. p. 276. 83.

sinas ab inimico capi, qui à te cupiunt possideri, Omnipotens. Qui vivis.

(Benedictio.) Supra cœlorum agmina sedens, totum orbem [o] terrarum pugillo concludens, votiva hæc hodierni diei sollemnia celebraturos peraudi: Amen.

Ut qui sancti Patroni nostri Petri tuique Apostoli festa colimus; per ejus intercessionem tibi placeamus: Amen.

Da Sacerdotum, Regum, cunctorumque populorum illa semper in mente: ut qui te Deum verum confitentes, laudes dicentes, inlata [p] nostrorum crimina salvantur; Amen

Et quemadmodum nos fecisti de sacro fonte procedere puros; ita nos jubeas in æterna repacula cum Sanctorum cœtibus sociari perpetuos. Quod ipse præstare digneris, qui cum Patre.

[o] The MS seems to have *toto orbe* and in the following line *hoc.*

[p] Mabillon suggests *inlatis . . . criminibus.*

XXI. Ordo Missæ in initium Quadraginsimæ.[a]

[*Collectio.*] Omnipotens, sempiterne Deus, præsta, ut Quadraginsimale hoc jejunium sollemne, et competentibus inchoemus † obsequiis, et tibi placitis effectibus celebremus. Humani generis Conditor et Redemptor, largire propitius, ut[b] continentiam nostræ restaurationis in tuis deputatam,[c] sincerâ conversatione tractemus. Quod ipse præstare.

(Collectio sequitur.) Deus abstinentiæ, Deus castimoniæ, qui libenter jejunantium humilitate placaris, et humiliantium se precibus benignus inflecteris; exaudi preces nostras in hac hodiernâ die, quo Quadraginsimale inchoamus jejunium: et diversarum tentationum, quibus gravamur,[d] tempestate discussâ continentiam nobis à vitiis, tuâ benignitate infunde, Salvator mundi.

(Collectio post nomina.) Offerentium nominibus recensitis, qui devota altaribus munera humiliati [e] jejunio mentis* et corporis à Domino deprecantur, pro merito devotæ sanctificationis obtineant. Per.

(Collectio ad pacem.)[f] Deus continentiæ, Deus caritatis et pacis, qui precibus humiliantium se inflecteris; miserere nostri, exaudi nos, et diversorum [g] turbinum tempestate re-

[a] The MS uniformly has quadra*gin*sima, which seems to have been at that time the orthography in France.

It is uncertain whether this Missa belongs to Ash Wednesday or to the first Sunday in Lent. There is no reference made to the use of ashes, so common in the later Rituals, nor any service for the three Sundays before Lent.

† T. 270

Omnipotens æterne Deus ut quadraginsimale hoc jejunium et competentibus inchoemus obsequiis, et tibi placitis effectibus celebremus, humani generis Conditor et Redemtor largire propitius, et continentiam nostræ salutis misericors exaudias. Per.—S. Gall. p. 302b.

[b] The MS like the mg has *et*, which is probably the true reading. In this case the full stop should be placed after *propitius* instead of *celebremus.*

[c] *depotatam* MS.

(Collectio.) Deus abstinentiæ, Deus castimoniæ, qui libenter jejunantium humilitate placaris, et humiliantium se precibus benignus inflecteris: exaudi preces nostras in hac hodierna die, quo quadraginsimale inchoamus jejunium: et diversarum turbationum, quibus gradimur, tempestate discussa, continentiam nobis a vitiis tuæ benignitatis infunde.—S. Gall. p. 303a. The resemblance between this Collectio sequitur and the Collectio ad pacem should be observed.

[d] Vezzosi omits this word *gravamur*, probably by an error of the press. Muratori has *gradimur.* Perhaps the Mozarabic gives the true reading, *quatimur.* In the next line, Vezz. has *tuis benignitatis*, which also seems an erratum.

* M. 229

[e] Apparently Mabillon's correction for *humilitatis.*

[f] See above the *Collectio sequitur.*

Deus qui jejunantium humilitate placaris et humiliantium se tibi precibus libenter inflecteris. Exaudi quesumus preces nostras et diversorum turbinum quibus quatimur tempestate discussa: pacem nobis

[g] MS *diversarum.*

motâ, pacem nobis tuæ serenitatis impertias: quam si peccatorum nostrorum nimietate perdidimus, per indulgentiam tuæ misericordiæ consequamur. Per Dominum nostrum Jesum.

(Immolatio Missæ.) Verè dignum et justum est, æquum et salutare est, nos tibi gratias agere,[g] Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, per Christum Dominum nostrum. Qui est Filius tuus unigenitus, manens in gloriâ tuâ: in quo jejunantium fides alitur, spes provehitur, caritas roboratur. Ipse est enim panis vivus et verus, qui de cœlo descendit, et habitat semper in cœlo; qui est substantia æternitatis, et esca virtutis. Verbum enim tuum, per quod facta sunt omnia, non solùm humanarum mentium, sed ipsorum quoque panis est Angelorum. Hujus panis alimento Moyses tuus famulus quadraginta diebus et noctibus legem suscipiens, jejunavit; et à carnalibus cibis, ut tuæ suavitatis capacior esset, abstinuit, de verbo tuo vivens. Cujus et dulcedinem videbat[h] in spiritu; et lucem accipiebat in vultu. Unde nec famem corporis sensit, et terrenarum est oblitus escarum: quia illum et gloriæ tuæ clarificabat aspectus; et, influente Spiritu, Dei sermo pascebat.[i] Hunc panem† Domine nobis per hos quadraginta dies (in quibus hodie, Quadraginsimalis[j] macerationem abstinentiæ inchoantes, ingredimur) ministrare digneris; quem ut sitiamus[k] indesinenter, hortaris. Cujus carne à te ipso sanctificatâ dum pascimur, roboramur: et sanguine, dum hausto sitienter potamur, abluimur,[l] per Christum Dominum nostrum. Per quem.

tue serenitatis infunde: ut quam peccatorum nostrorum nimietate perdidimus: tue pietatis indulgentia consequamur. Amen.—M. Moz. p. 122. 100

Dignum et justum est (per Christum Dominum *a.*—*s. g.*+qui est filius tuus unigenitus, manens in gloria tua) in quo jejunantium fides alitur, spes provehitur, caritas roboratur. Ipse est enim panis vivus et verus (verus et vivus *a; s. g.*+qui de cælo descendit et habitat semper in cælo) qui est (et +*m*) substantia æternitatis, et (et *om. a.*) esca virtutis. Verbum enim tuum (est+*m*) per quod facta sunt omnia, (quia+*m*) non solum humanarum mentium, sed (et+*s. g.*) ipsorum quoque panis est angelorum. Hujus panis alimento Moyses famulus tuus, quadraginta diebus ac (et *s. g.*) noctibus, legem suscipens, (accipiens *s. g.*) jejunavit: et a carnalibus cibis, ut tuæ suavitatis capacior esset, abstinuit, de verbo tuo vivens et valens, (et valens *om. s. g.*) cujus et dulcedinem bibebat (cujus dulcedine vivebat *s. g.*) in spiritu, et lucem accipiebat in vultu. (de verbo *ad* vultu *om. a.*) Unde (inde *m*) nec famem corporis (corporis *om. m.*) sensit, et terrenarum est oblitus escarum, (obl. esc. est *a*) quia illum et (et *om. a* & *s. g.*) gloriæ tuæ clarificabat (glorificabat *a mg m.*) aspectus, et influente Spiritu Dei (Sp. Sancto *m*) sermo pascebat (interius+*m.*) Hunc panem etiam (panem, Domine *s. g.*) nobis ministrare non desinas (desinis *a mg m*) quem ut (et ut eum *a mg* sed ut eum *m*) indesinenter (indeficienter *m*) esuriamus (sitiamus *s. g.*) hortaris, (*a*+Jesum Christum Dominum nostrum,) cujus carne (*s. g.*+a te ipso sanctificata) dum pascimur, roboramur: et sanguine, dum potamur, (potamus *m*) abluimur. Per (cui merito *m*) M. Ambros. 1. 327 M. Moz. 114 56 Sac. Gall. 303a

cf. S. Leon. p. 152. Da nobis, Domine, quæsumus, ipsius recensita nativitate vegetari, cujus cælesti mysterio pascimur et potamur. Per.

It is thus abridged in S. Greg.

Vere dignum et justum est. In quo jejunantium fides alitur, spes provehitur, caritas roboratur. Ipse enim est panis vivus et verus, qui substantia æternitatis, et esca virtutis est. Verbum enim tuum, per quod facta sunt omnia, non solum humanarum mentium, sed ipsorum panis est Angelorum. Hunc panem ministrare nobis non desinis: et, ut eum indesinenter esuriamus, hortaris. Cujus carne dum pascimur, roboramur: et sanguine dum potamur, abluimur. Per—S. Greg. p. 39.

[g] MS omits *agere*.

[h] The MS has *vivebat*.

[i] So the Mozarabic Missal for Ash Wednesday (the service originally for the first Sunday in Lent.) " Nihil in his diebus nisi tantum verbo Dei pascebatur, quod ex ore Domini procedebat.

[j] MS *Quadraginsimale*.

[k] Mabillon conj·etures *esuriamus*.

[l] MS potamus, abluemur.

† T. 271

(Post Sanctus.) Benedictus qui venit in nomine Domini, Deus scientiarum Dominus, qui præstat adinventiones suas, et disponit[m] omnia suaviter: qui ascendit super occasum Dominus nomen est illi. Hic Panis vivus et verus, qui de cœlo descendit, ut daret escas, esurientium; immo et ipse esset esca viventium: fiat nobis in pane, quo corda firmantur: ut in virtute Panis hujus per hos quadraginta dies sine impedimento carnis et sanguinis,

Dignum et justum est nos tibi gratias agere Domine sancte Pater eterne omnipotens Deus. Qui paras adiventiones tuas sapienter: et disponis omnia suaviter. Qui ascendisti super occasum: Dominus nomen est tibi. Tu panis es vivus et verus: qui descendisti de celo: ut dares escam esurientibus: imo ut ipse esses esca viventium. Qui es nobis in pane: quo corda firmantur: ut in virtute panis hujus per hos dicatos nomini tuo dies: sine impedimento carnis et sanguinis jejunare

[m] MS has *disponet*.

jejunare valeamus, ipsum panem habentes, qui pauperes pascit panibus: qui Moysi et Heliæ per quadraginta dies jejunantibus,* Quadraginsimam [n] dedicavit: deinde etiam in suo ipse jejunio, eundem nobis numerum dierum jejunii sollemnitate signavit: ut quod ipse Dominus in nostri [o] corporis infirmitate, pro nobis jugiter in XL diebus explevit; id nos vel minutatim eodem numero dierum calculo distributâ observantiâ, vespertinis [p] refectionibus studeamus imitari. Per.

The beginning of this prayer is little else than a *cento* of passages from Holy Scripture. Benedictus qui venit in nomine Dni. c. 21 Matt. v. 9 Deus scientiarum Dns. c. 2, 1 Reg. v. 3 et disponit omnia suaviter c. 8 Sap. v. 1 qui ascendit super occasum, Dns nomen illi Ps. 67 v. 4. hic est panis c. 6 Joan. v. 50 panis vivus qui de cœlo descendi ib. v. 51 panis cor hominis confirmet Ps. 103. 15 ambulavit in fortitudine cibi illius XL diebus et XL noctibus c. 19, 3 Reg. v. 8.

valeamus: te ipsum panem habentes. Qui pauperes tuos celestibus saturas panibus: qui Moysi et Helie per quadraginta dies jejunia continuantibus: quadragenum numerum dedicasti. Deinde etiam ipse jejunans eundem nobis dierum numerum jejunii solennitate signasti. Ut quod ipse in nostri corporis infirmitate pro nobis jugiter in quadraginta diebus vel noctibus implesti: nos vel minutatim eundem dierum numerum adimplentes: calculi distributa observantia vespertinis semper orationibus terminemus: te nos adjuvante atque salvante. Cui merito.—M. Moz. p. 123. 1.

* M. 230

n MS *quadraginsima*, and in the next line *numero*.

o MS *nostro*, Muratori *nostra*.

p Mabillon modestly observes, "Notissima Patrum nostrorum ad vesperam jejunia, sed tamen vel ad humilitatem nostram et pudorem notanda."

(Post Mysterium.) Accepta tibi sit, Domine, nostræ devotionis oblatio: quæ et jejunium nostrum, te operante sanctificet, et indulgentiam nobis tuæ consolationis obtineat. Per eum.

Accepta tibi sit Domine nostræ devotionis oblatio: quæ et jejunium nostrum, te operante, sanctificet, et indulgentiam nobis tuæ consolationis obtineat. Per.—S Gel. p. 18a.

(Ante Orationem Dominicam.) Non agnoscentes, Domine, meritum sed præceptum, quia jubere dignatus es, audemus dicere.

cf. M. Moz. 437. 95. Non agnoscentes Domine meritum: sed preceptum: audemus dicere: te jubente e terris.

(Post Orationem Dominicam.) Adesto, Domine, fidelibus tuis: et quos cœlestibus instituis [q] sacramentis, à terrenis conserva periculis, Salvator mundi.

Adesto, Domine, fidelibus tuis, et quos cælestibus instituis sacramentis, et quibus substantiam tribuis corporalem, a terrenis conserva periculis. Per.—S. Leon. p. 103.

(Post Eucharistiam.) Concede, Domine, quæsumus, morum nos correctione levari: qui cùm hæc dona contuleris, cuncta nobis utilia non negabis. Per Dominum nostrum Jesum Christum.

Concede, quæsumus, Domine, morum nos correctione relevari; quia quum hæc dona contuleris, cuncta nobis utilia non negabis. Per.—S. Leon. p. 106

(Consummatio Missæ.[r]) Virtutum cœlestium Deus, qui plura præstas, quàm petimus aut meremur: tribue, quæsumus, ut tuâ nobis misericordiâ conferatur, quod nostrorum non habet fiducia meritorum. Per Dominum nostrum Jesum Christum.

Virtutum cælestium, Deus, qui plura præstas quam petimus, aut meremur, tribue, quæsumus, ut tua nobis misericordia conferatur, quod nostrorum non habet fiducia meritorum. Per.—S. Leon. p. 108.

q MS *institues*, and in the next Collect *collectione*.

r The title Consummatio Missæ only occurs here, on the Feast of S. Stephen, and in the Sunday Missæ, as hereafter. The Benedictio, it will be observed, occupies an unusual position in this Missa.

† *(Benedictio populi in initium Quadraginsimæ.)* Ad custodiam gregis tui animarum Pastor, qui dormire nescis, invigila: Amen.

Et ne nocturnis terroribus fatigetur, invisibili eum adtactu sanctifica: Amen.

Fragilem solida, contritum eleva, invalidumque confirma, pietate alleva, caritate ædifica, castitate munda, sapientiâ inlumina, miseratione conserva: Amen.

Proficiat fidei vigilanti amoris tui perseverantia, morum temperantia, misericordiæ providentia, actuum disciplina. Amen.

Ut per concessa miserationis indulgentia, non abjicias eum à promissionis tuæ magnificentiâ: sed perducas ad veniam, quem hìc tibi adoptasti per gratiam: Amen. Per Dominum.

† T. 272

Fragilem solida, contritum releva, invalidum robora, validumque confirma; pietate alleva, caritate ædifica, castitate munda, sapientia illumina, misericordia serva. Amen.

Proficiant huic præcepto fidei vigilantia, amoris tui perseverantia, morum temperantia, misericordiæ providentia, actuum disciplina: ut post concessam miserationis indulgentiam, non abjicias eos promissionis tuæ munificentia: sed perducas ad veniam, quos hic tibi adoptasti per gratiam. Amen.

Quod ipse præstare, &c—Ben. S. Theod. p. 628 D. Several of these readings seem preferable to those in the text.

* XXII. ITEM MISSA JEJUNII.

[*Collectio.*] Omnipotens sempiterne Deus, qui nobis in observatione jejunii et eleemosynarum semine posuisti nostrorum remedia peccatorum; concede[a] quæsumus, nos opere mentis et corporis semper tibi esse devotos. Quod ipse præstare.

(*Collectio sequitur.*) Deus, humanæ salutis operator, da nobis exercere jejunia congruenter, quibus nostræ substantiæ sempiterna remedia providisti.

(*Collectio post nomina.*) Deus, qui non tantùm nos à carnalibus cibis, sed ab ipsius animæ noxiis delectationibus præcipis jejunare: sic nobis, quæsumus, indulgentiæ tuæ præbe subsidium, ut jejunando ab inlicitis contagiis, ad superna crescamus: et nomina [b] quæ recitata sunt, in cœlesti paginâ conscribi præcipias. Per.

(*Collectio ad Pacem.*) Concede nobis omnipotens Deus: ut per annua Quadraginsimalis exercitia sacramenti, et ad intelligendum Christi proficiamus arcanum; et affectus ejus dignâ conversatione sectemur: ut sinceram nobis pacem tribuas. Per Dominum nostrum Jesum Christum.

(*Immolatio Missæ.*) Verè dignum et justum est, nos tibi semper et ubique gratias agere, Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, tibi sanctificare jejunium, quod nos ab initio sæculi servare docuisti. Magnam enim in hoc munere corporis gratiam contulisti. Quod si illa humani generis Mater interdictam sibi arborem custodisset; et immortalitatem retinuisset, et patriam. Sed peccatum Matris antiquæ, quod inlicitâ † ligni vetiti [c] usurpatione commisit, in nostris, oramus, absolve jejuniis: et qui de[d] Paradiso non abstinendo cecidimus, ad[e] eundem nunc, jejunando, redeamus, per Christum Dominum nostrum. Per quem.

Magnam in hoc munere salubritatem mentis ac corporis contulisti – S. Greg. p. 39b.

† T. 273

[d] So the hymn:
Quo paradiso redderes,
Servata parsimonia,
Quos inde gastrimargia
Illecebrosa depulit.

XXIII. ITEM ALIA MISSA JEJUNII.

[*Collectio*] Deus, qui profundo consilio prospiciendo mortalibus, sancta instituisti jejunia, quibus corda languentium salubriter curarentur: tu animam nostram, corpusque castifica, corporis animæque Salvator, et æternæ felicitatis benigne Largitor. Per coæter.

(*Collectio sequitur.*) Deus, qui ob animarum medelam, jejunii devotione castigare corpora præcepisti; concede quæsumus: ut corda nostra * ita pietatis tuæ valeant exercere mandata, quatenus ab omnibus semper possimus abstinere peccatis. Per Dominum nostrum Jesum.

* M. 231

[a] MS has *concede* before *peccatorum*.

Omnipotens sempiterne Deus, qui nobis in observatione jejunii et eleemosynarum semine, posuisti nostrorum remedia peccatorum: concede quæsumus (quæsumus *om. S. Gel.*) nos opere mentis et corporis semper tibi esse devotos.—S. Gall. p. 304a. S. Gel. p. 17b.

Deus humanæ salutis operator, da nobis exercere jejunia congruenter, quibus nostræ substantiæ sempiterna remedia providisti. Per.—S. Gel. p. 152b.

Vere dignum. Qui non tantum nos a carnalibus cibis, sed ab ipsius animi noxiis delectationibus præcipis jejunare.—S. Leon. p. 104.

[b] See below p. 232a.

Concede nobis, omnipotens Deus, ut per annua quadragesimalis exercitia sacramenti, et ad intelligendum Christi proficiamus arcanum: et affectus ejus digna conversatione sectemur. Per.—S. Gel. p. 17b.

Contestatio.—Vere diguum et justum est, omnipotens Deus, tibi sanctificare jejunium, quod nobis (*s. gr.* nos) ab initio sæculi servare (*s. gr. om.* servare) docuisti. Magnam enim in hoc munere corporibus gratiam (*s. gr.* corp. salubritatem et sanitatem mentibus) contulisti: quod si illa humani generis mater interdictam sibi arborem (*s. gr.* ab interdicta sibi arbore) custodisset, (*s. gr.*+et) immortalitatem retinuisset et patriam. Sed peccatum matris antiquæ, quod inlicita ligni vetiti (*s. gr.* inl. vetustatis) usurpatione commisit in (*S. Gall.* et) nostris oramus absolve (*s. gr.* absolvi) jejuniis: ut qui (*s. gr.*+tunc) de paradiso non abstinendo cecidimus, eodem (*s. gr.* decidimus, ad eundem) nuuc jejunando redeamus, per.—S. Gall. p. 304b. S. Greg. apud Gerbert. p. 41b.

[c] MS has *vetitus*.

Magnam enim in hoc munere corporibus salubritatem: et sanitatem mentibus prebuisti: jamque ab initio seculi nobis jejunium venerabile dedicasti. Quod si illa generis humani mater Eva interdictam sibi arborem custodisset: et immortalitatem retinuisset: et patriam. Sed peccatum matris antique: quod inlicta ligni vetiti usurpatione commisit: in nostris ablue jejuniis. Ut qui de paradiso per inobedientiam Ade non abstinendo cecidimus: nunc autem per obedientiam Christi jejunando surgamus.—M. Moz. p. 92. 50.

... ut ad paradisum, de quo non abstinendo decidimus, jejunando solemnius redeamus.—S Greg. p. 39.

[e] *ad* is an addition of Mabillon's.

Deus, qui profundo consilio, prospiciendo mortalibus, sancta instituisti jejunia, quibus corda languentium salubriter curarentur: Tu animam nostram, corpusque castifica, corporis animæque Salvator, æternæ felicitatis benigne largitor. Per.—S. Gel. p. 28b.

Deus, qui ob (ad *S. Gall.*) animarum medelam jejunii devotione castigare (castigari *S. Gall.*) corpora præcipisti, concede, (quæsumus + *S. Gall*) ut corda nostra ita pietatis tuæ valeant exercere mandata; quatenus ab omnibus possimus semper (semper possimus *S. Gall.*) abstinere peccatis. Per.—S. Gel. p. 27a. S. Gall. p. 304a.

* M. 232

(Collectio post nomina.) Defensio tua, Domine, quæsumus, adsit humilibus; et jugiter protegat in tuâ misericordiâ confidentes, necessariis, in quibus indiget humana conditio, et immortalitatis dona præveniant; et offerentium nomina[a] recitata cœlesti chirographo in libro vitæ jubeas adscribi. Per.

(Collectio ad pacem.) Vide, quæsumus, Domine, infirmitatem nostram, et in jejunii[b] adflictione positis celeri nobis pietate succurre: ut ad superna crescamus, et sinceram nobis tribuas pacem.[c] Per.

(Immolatio Missæ.) Dignum et justum est, nos tibi hic et ubique gratias agere, Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus; et tibi sanctificare jejunium, quod nos ad animarum medelam et castigationem corporum servare docuisti: quia restrictis corporibus animæ saginantur; et in quo exterior homo noster adfligitur, dilatatur interior.[d] Memento, Domine, in hoc jejunio nostro miserationum tuarum, quas peccatoribus piè semper jejunantibus contulisti: ut non solùm à cibis, sed à peccatis[e] omnibus abstinentes, grato tibi jejunio placeamus, in quo non inveniantur voluntates nostræ à tuâ voluntate dissimiles, per Christum Dominum nostrum. Ante cujus.

Defensio tua, Domine, quæsumus, adsit humilibus, et jugiter protegat in tua misericordia confidentes; ut necessariis, quibus indiget humana conditio, competenter adjuti, ad immortalitatis dona perveniant. Per.—S. Leon. p. 106. This seems a much more correct copy than that in the text.

[a] See the same prayer in the next Missa.

[b] *in jejunii* is Mabillon's correction for *jejunia*. We may remark that although we have not been able to find this collect in any other service-book, it can hardly be doubted that (with the exception of the concluding clauses, which do not suit well with what precedes) it is of Roman origin.

[c] The two preceding clauses occur in separate prayers (*post nomina* and *ad pacem*) in the last Missa.

Vere dignum. Tibi sanctificare jejunium, quod nos ad ædificationem animarum et castigationem corporum servare docuisti: quia strictis corporibus, animæ saginantur: in quo exterior homo noster affligitur, dilatatur interior. Memento Domine jejunii nostri et misericordiarum tuarum, quas peccatoribus pie semper jejunantibus contulisti; ut non solum a cibis sed a peccatis omnibus abstinentes, devotionis tibi jejunio placeamus. Et ideo cum.—S. Gel. p. 103a. This is used in Miss. Gall. p. 378 as the Contestatio for one of the Rogation Days.

[d] An allusion to 2 Cor. 4. 16. which is thus translated by Ambrosiaster; "Et licet si exterior homo noster corrumpitur, sed interior renovatur de die in diem."

[e] So the hymn:
Sic corpus extra conteri
Dona per abstinentiam,
Jejunet ut mens sobria
A labe prorsus criminum.

XXIV. Item Missa jejunii.

[Collectio.] Omnipotens sempiterne Deus, qui sic hominem condidisti, ut meliorem, temporalibus beneficiis competenter instructum, ad cœlestia dona proveheres; præsta quæsumus: ut sicut per inlicitos appetitus de indultâ beatitudinis regione decidimus: sic per alimonia[a] tuo munere distributa,† et transitoria sustentetur humanitas, et amissa reparetur æternitas. Per.

(Collectio.) Semper nos, Domine, quæsumus, continentia salutaris erudiat; quæ et nos jejunio intentos efficiat puriores, et tua nobis dona conciliet. Per.

(Collectio post nomina.) Tua nos, Domine, gratia et sanctis exerceat veneranda jejuniis, et cœlestibus mysteriis efficiat aptiores: et recitata nomina cœlesti chirographo in libro vitæ jubeas adscribi. Per.

(Collectio ad Pacem.) Præsta nobis, omnipotens Deus: ut quia vitiis et litibus subjacet nostra mortalitas; tua, per præsentia jejunia, nos medicina* purificet per caritatem sinceram. Per Dominum.

(Immolatio.) Dignum et justum est, te auctorem et sanctificatorem jejunii conlaudare, per quod nos liberas à nostrorum debitis peccatorum. Ergo suscipe clemens jejunantium preces: atque ut nos à malis

Omnipotens sempiterne Deus, qui sic hominem condidisti, ut (*s. gr.*+ meliorem) temporalibus beneficiis competenter instructum ad cælestia dona proveheres: præsta, quæsumus, ut sicut per illicitos appetitus, de indultæ beatitudinis regione decidimus, sic per alimoniam tuo munere distributam, et transitoria sustentetur humanitas, et amissa recuperetur æternitas. Per.—S. Leon. p. 107. S. Greg. apud Gerb. p. 57b.

[a] Another of the many examples of the use of wrong cases.

† T. 274

Tua nos, Domine quæsumus, gratia et sanctis exerceat veneranda jejuniis; cælestibus mysteriis efficiat aptiores. Per.—S. Gel. p. 34a.

* M. 233

Præsta nobis omnipotens Deus, ut quia vitiis subjacet nostra mortalitas: tua nos et medicina purificet, et potentia tueatur. Per Dominum.—S. Gel. p. 26a.

Vere dignum et justum est te auctorem et sanctificatorem jejunii conlaudare, per quod liberas a nostrorum debitis peccatorum. Ergo suscipe libens jejunantium preces,

omnibus propitiatus eripias; iniquitates nostras, quibus justè adfligimur, rogamus, absolve. Per Christum Dominum nostrum.

atque nos a malis omnibus propitiatus eripias; iniquitates nostras, quibus juste adfligimur, rogamus absolve per Christum Dominum.—S. Gall. p. 307a.

Oratio post Sanctus in Quat. [a]

Deus rerum omnium conditor atque creator, qui Unus in Trinitate et Trinus in Unitate cognosceris; cujus magnitudinem deficiens [b] est lingua humana narrare; quem sine cessatione proclamant Angeli, Sanctus. Ideo nos minimi famuli tui, ore quidem indigno non tres Sanctos, sed ter Sanctus præconio [c] vocis attollimus; ut cum sono modulaminum proclametur ter repetita [d] laudatio. Ob hoc pietatem tuam, clementissime Domine, exoramus, optata tribuas, præsumta indulgeas: ut detersa nube peccaminum, pura et libera conscientia, tuam mereamur omnipotentiam [e] conlaudare Salt.

a "This prayer, written in Lombard characters upon a separate and small piece of parchment, has been inserted in the MS."
b MS *dificiens*
c MS *præconiæ vocis attollemus.*
d MS *repetitur.*
e MS *obolentia.*

XXV. Item Missa jejunii.

[*Collectio.*] Concede, quæsumus, Domine Deus noster: ut quod nobis de alimoniis ob macerationem carnis subtrahimus jejunando: voluntate à te datâ, jocundè [a] conferamus pauperibus largiendo: quia tunc jejunii observatio probabitur fructuosa, si et corporis sensibus per continentiam castitatis mens nostra sit purior; et conscientiam pietatis fœcundet affectus.

(*Collectio sequitur.*) Da nobis, omnipotens Deus: ut jejunando à corporalibus escis, spiritu vegetati,† satiemur robore: [b] et abstinendo ab alimoniis pariterque delictis, cunctis proficiamus [c] in virtute hostibus fortiores.

† T. 275

(*Collectio post nomina.*) Præsta nobis, Domine quæsumus, tuæ auxilium gratiæ: ut jejuniis et orationibus convenienter et devotè intenti, mentis et corporis à vitiorum hostibus liberemur; quique ad hoc esse jejunium dare dignatus es, [d] ut abstinentiâ et castigatione macerati carnali, in fide inveniamur firmi, et in operibus efficaces: suscipe jejunantium preces cum libatione præsenti, defunctis refrigerium, superstitibus indulgentiam donans, per eam placatus: et nomina quorum sunt distinctè vocata, figere in scriptione sempiternâ digneris.

a MS *jocunda.*
b MS *rubore.*
c MS *proficiamur.*

Præsta nobis, Domine quæsumus, auxilium gratiæ tuæ; ut jejuniis et orationibus convenienter intenti, liberemur ab hostibus mentis et corporis. Per.—S. Gel. p. 27b.

Deus qui ad hoc nobis dignatus es donare jejunium, ut abstinentia et castigatione carnali in fide inveniamur stabiles, in operibus efficaces; jejunia nostra suscipiens da nobis, ut. . . .—S. Gall. p. 304b.

d Mabillon, apparently by an error of the press, has omitted the word *dignatus*, inserting *es* which, though not in the MS, we have retained.

(*Collectio ad Pacem.*) Acceptum tibi sit, Domine quæsumus, hoc sacrificium jejunii nostri, quod expiando nos caritatis dono tuæ faciat sinceritatis [e] capaces; et per eam conjunctos ad promissa sempiterna perducat: cordibusque nostris jejunii adtenuatione inten-

Accepta tibi sint, Domine, quæsumus, nostri dona jejunii; quæ expiando nos tua gratia dignos efficiant, et ad sempiterna promissa perducant. Per.—S. Gel. p. 31a.

e MS *donum* and *sincerilate.*

tis, per fraterna oscula, puram tuæ * dilectionis, et proximi caritatem[n] benignus infunde; ut à terrenis jurgiis vel læsionibus cum abstinentiâ quiescentes, propensiùs cœlestia meditemur.

* M. 234

[n] MS *pura tuæ dilectione, et prox puritatem.*

(Immolatio Missæ.) Dignum et justum est, nos tibi semper gratias agere, Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus: ut modulum terrenæ fragilitatis aspiciens, non in irâ tuâ pro nostrâ pravitate nos arguas: sed immensâ clementiâ purifices, erudias, consoleris: quia cùm sine te nihil possimus facere, quod tibi sit placitum; tua nobis gratia sola præstabit, ut salubri conversatione vivamus. Per Christum Dominum nostrum; per quem majestatem.

Vere dignum et justum est, æquum et salutare, nos tibi semper et ubique gratias agere, Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus: et majestatem tuam cernua devotione exorare, ut modulum terrenæ fragilitatis aspiciens, non in ira tua pro nostra pravitate nos arguas, sed immensa clementia purifices, erudias, consoleris. Qui cum sine te nihil possimus facere, quod tibi sit placitum, tua nobis gratia sola præstabit, ut salubri conversatione vivamus. Per Christum.—S. Greg. p. 34 where Menardus remarks: "Et majestatem tuam cernua devotione exorare." Hæc verba desiderantur in codice Remensi.—note 202.

cf. Quia tibi sine te placere non possumus.—S. Gel. p. 170a

XXVI. Item Missa in Quadraginsima.[a]

[a] Vezzosi says, "An Missa in Quadraginsima aliquid denotet discriminis a Missa Jejunii, et an eo titulo Missa Dominicæ Palmarum distinguatur ab aliis, me latet."

[*Collectio.*] Domine Deus, qui populis tuis et justè irasceris, et clementer ignoscis; inclina aurem tuam supplicationibus nostris: ut qui te in jejuniorum nostrorum observatione[b] totis sensibus confitemur, non judicium tuum, sed indulgentiam sentiamus. Per.

Domine Deus, qui populis tuis et juste irasceris, et clementer ignoscis; inclina aurem tuam supplicationibus nostris: ut qui te totis sensibus confitemur, non judicium tuum, sed indulgentiam consequamur.—S. Gall. p. 282b.

cf. Deus qui offensionibus servorum tuorum et juste irasceris et clementer ignoscis.—S. Gel. p. 184b.

cf. ut qui de meritorum qualitate diffidimus, non judicium tuum sed indulgentiam sentiamus. Per.—S. Gel. p. 185b.

[b] MS *obsecratione.*

(Collectio sequitur.) Oblata munera superposita altario tuo, Domine, sanctificare dignare; et per ea placatus, peccata nostra, quæsumus, in die jejunii nostri, memor humanæ conditionis absolve; et quicquid eorum retributione meremur, averte. Per Dominum nostrum.

cf. quidquid pro peccatis meremur, averte.—S. Leon. p. 44.

cf. Peccata nostra, Domine, propitiatus absolve, et quidquid pro peccatis meremur, miseratus averte. Per.—S. Leon. p. 123

(Post nomina.) Deus, bonarum actionum et inspirator et doctor, qui voluptates per inediam[c] jejunii corporalis restrictas, agnitionem tuam nostris cordibus tribuis:[d] da nobis fidei, spei, et caritatis augmentum: † ut per sanctificationem jejunii, tuum in nobis sit templum, quod præmio fiat æternum: et nomina quæ vocabulorum sunt pro ætatibus memorata, æternitatis titulo jubeas præsignari.

[c] MS *inedia.*

[d] MS *tribues.*

† T. 276

cf. Da nobis fidei, spei et caritatis augmentum.—S. Leon. p. 72

(Ad Pacem.) Omnipotens et misericors Deus, exaudi preces jejunantium supplices, et misericordiæ tuæ munus, omni cessante fraudulentiâ, propitius impende: ut per conjunctionem pacis, omne[e] simultate compressâ, securis tibi mentibus serviamus. Per.

Omnipotens et misericors Deus, exaudi preces jejunantium Christianorum, et misericordiæ tuæ munus, omni cessante fraudulentia, propitius impende: ut per conjunctionem pacis omnes a te comprehensam, securis tibi mentibus serviamus.—S. Gall. p. 307a.

[e] for *omni.*

Juste enim corrigis, et clementer ignoscis: in utroque verax, in utroque misericors. Qui nos ea lege disponis, ut coercendo in æternum perire non sinas, et parcendo spatium tribuas corrigendi.—S. Greg. p. 183 in Dom. xxii post Pent.

f MS *pascendo.*

(Immolatio Missæ.) Verè dignum et justum est, nos tibi et ubique gratias agere, omnipotens sempiterne Deus. Qui justè corrigis, et clementer ignoscis, in utrumque misericors: quia nos eâ lege disponis, ut coercendo perire non sinas in æternum, et parcendo[f] spatium tribuas corrigendi. Per Christum.

* M. 235

a We shall have occasion to dwell at greater length on this ancient and venerable rite in another Missa hereafter.

In geminas partes diem hunc excolendum complectitur, Domine, nostræ servitutis famulatio, vel die (*s. g.* de) jejunii cultu sacrato, vel die (*s. g.* de) insignibus tuis, quæ hodie fulserunt, mirabilibus, qua (*s. g.* quo) Lazarum reduxisti post tartara, cum ad vocem intonantem (*s. g.* vocem tuam, Domine, tonantem) exilivit; et quatriduani jam fœtentis funus vivificans animasti: vel etiam causa miraculi obstupefacta plaudens turba Bettania (*s. g.* Bethaniæ) occurrit cum palmis tibi obviam Regi: exaudi (*s. g. om.* exaudi *ad* obsequio) nos in hoc geminato servitutis nostræ obsequio, et præsta propitiatus atque placatus (*s. g.* præsta Domine quæsumus) ut animæ nostræ, quæ tumulo sunt peccatorum conclusæ, et cicatricum morbidata corrup. (*s. g.* om. cicat. morb. *et sic concludit;* tabe corruptæ reviviscant ex tua interius visitatione, sicut Lazari viscera a tua voce fuerunt animata. Salvator mundi.)—Miss. Gall. p. 346b. S. Gall. p. 314a.

b MS *jejunio, culto;* and some lines after *Bethania.*

c MS *morbidata decorruptæ.*

Bone Redemptor noster Domine, qui mansueti animalis aselli terga insedens, ad passionem redemtionis nostræ spontaneus adpropinquans, cum tibi ramis arborum certatim sternitur via, et triumphatricibus palmis cum voce laudes occurrunt: præsta, quæsumus majestatem tuam, ut sicut illi in tua fuerunt obviam cum arboreis virgulis egressi, ita nos te redeunte in secundo adventu cum palmis victoriæ mereamur occurrere læti.—S. Gall. p. 314b.

d MS *jejunii.* This being supported by the prayer as given below from Martene, inclines us to believe that that form is the original from which that in the text has been (not very skilfully) altered; a passage of five lines in the middle of it, beginning with Ecce Jerusalem, being separated from the rest and placed in the Immolatio, modified in one clause to adapt it to its new situation. The S. Gall. continues the process of abridging.

Vere dignum. Domine sancte, Pater omnipotens, sempiterneque Redemptor, qui de cœlis ad terras descendere, et ad Passionem redemptionis nostræ voluntate tua venire dignatus es, ut humanum genus tuo pretioso Sanguine liberares; adesto Ecclesiæ tuæ votis et supplicationibus nostris: tu enim mansuetus mansueti animalis tergo insidens ad Passionem redemptionis nostræ spontaneus advenisti, cum tibi ramis arboreis occurrentibus discipulorum turbis, certatim sterneretur via, et triumphantibus palmis cum voce laudis occurrerent populorum plurimæ catervæ, resultantes pariter et dicentes, Osanna Filio David, benedictus qui venit in nomine Domini. Tibi in Monte Oliveti olivarum ramis via constrata est. Tu quondam Noe super undas diluvii in arca gubernasti, et columbæ ministerio per olivæ ramum pacem terris redditam nunciari voluisti; sed et Jacob Patriarcha in mysterium gloriæ tuæ erigens lapidem, et ex hujus arboris ramis oleum benedictionis in cacumen tituli infudit, unde unxisti reges et prophetas

*XXVII. Missa in Symbuli traditione.[a]

[*Collectio.*] In geminas partes diem hunc excolendum complectitur, Domine, nostræ servitutis famulatio, vel de jejunii cultu[b] sacrato, vel de insignibus tuis, quæ hodie fulserunt, mirabilibus: quo Lazarum reduxisti post tartara, cùm ad vocem tuam intonantem exsilivit; et quatriduani jam fœtentis funus vivificans animasti: vel etiam causâ miraculi obstupefacta, plaudens turba Bethaniæ occurrit cum palmis tibi obviam Regi. Exaudi nos in hoc geminato servitutis nostræ obsequio, et præsta propitius atque placatus: ut animæ nostræ quæ tumulo sunt peccatorum conclusæ, et cicatricum morbidâ tabe corruptæ,[c] reviviscant ex tuâ interiùs visitatione; sicut Lazari viscera à tuâ fuerunt animata voce, Salvator.

(Collectio sequitur.) Bone Redemptor noster Domine, qui mansuetus mansueti animalis aselli terga insedens, ad passionem redemptionis nostræ spontaneus adpropinquas, cùm tibi ramis arboreis certatim sternitur via; et triumphatricibus palmis cum voce laudis occurritur: quæsumus majestatem tuam divinam: ut oris nostri confessionem, atque corporis in jejuniis[d] humiliationem libens suscipias; et fructum nos viriditatis habere concedas; ut sicut illi in tuâ fuerunt obviâ cum arboreis virgis egressi; ita nos, te redeunte in secundo adventu, cum palmis victoriæ mereamur occurrere læti, Sal[vator] m[undi.]

tuos: Tu enim es Christus, Filius Dei; tibi competit fructus unctionis et pacis, in cujus ineffabilem laudem Psalmista cecinit dicens: Unxit te Deus Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. Quapropter supplices te, Domine, deprecamur, ut bene+dicas hos arborum ramos, quos tui famuli suscipientes manibus, in occursum tuum properare teque benedicere et glorificare desiderant. Ecce Jerusalem sedens super asinam Rex mansuetus advenisti. Adveni ergo, rogamus, et nobis et in medio nostri consiste, ut te in nostris cordibus advenire sentiamus. Et qui tunc nos reparasti per crucem, iterum lapsos repara per eamdem beatissimam Passionem. Oris nostri confessionem, ac jejunii humiliationem libens suscipe, et fructum nos viriditatis habere concede; quatenus tuis imbribus irrigati, mereamur tibi suavium fructuum ubertate placere. Et sicut illi tibi processerunt obviam, cum arboreis frondibus egressi; ita nos te redeunte et in secundo adventu cum palmis victoriæ læti mereamur occurrere, Salvator mundi. Qui cum Patre et Spiritu sancto vivis et regnas Deus per omnia sæcula sæculorum.—Martene vol. 3. p. 70b.

(Collectio post nomina.) Ecce, Domine, de te Caiphæ Pontificis vaticinium, ignarum sibi ipsi, in populis est probatum, ut unus occumberes pro gente, ne cuncti pariter interirent: † et tu singulare granum in terrâ morereris, ut seges plurima nasceretur. Supplices tibi ipsi, qui pro mundi salute es Hostia cæsus, deprecamur: ut nobis de te ipso[e] veniam dones, qui te ipsum obtulisti pro nobis. Et hos, quos recitatio commemoravit ante sanctum altare, qui in pacem jam tuam ab his sunt vinculis corporeis translati, quæsumus, Domine, ut te habeant ereptorem, quem per Baptismum meruerunt Redemptorem habere. Sed et si qui inter hos adstantes, qui ad Baptismi salutaris sacramenta præparentur; quæsumus, Domine Deus noster, ut imbutos in fide, instructos in sensu, confirmatos in gratiâ, ad percipiendam plenitudinem gratiæ tuæ, Spiritûs * tui munere jubeas præparari:[f] ut sancti lavacri fonte desiderato mereantur renasci. Quod.

Ecce Domine de te Caiphæ pontificis vaticinium, ignarum sibi ipsi, in populis est prolatum, ut unus occumberes pro gente, ne cuncti pariter interirent. Et tu singulare granum in terra moreris, ut seges plurima nasceretur: supplices tibi ipsi qui pro mundi salute es hostia cæsus deprecamur, ut nobis de ipso veniam dones.—S. Gall. p. 314b.

† T. 277

[e] MS *ipsum.*

cf. de omnibus inimicis te habeant ereptorem – Ben. S. Theod. p. 637A.

* M. 236

[f] Vezz. *preparare.*

(Collectio ad pacem.) Universorum ipse Dominator qui Conditor, creaturæ tuæ præstanter amabilis et amator: cui Martha satagit, Maria pedes abluit, cum quo Lazarus redivivus accumbit, (tota nempe domus est in amore:) annue plebi tuæ ita se exercitare per dilectionem, ut in te possit unita manere per pacem. Ministra in nobis illas lacrymas quas Maria de multâ dilectione protulit: flagrare[g] orationem nostram facito; sicut unguentum pisticum, sacris plantis infusum, Mariæ flagravit; ut eam pacem consequamur per oscula nostra in alterutrum porrecta; quam consequuta est Maria, sui osculans Redemptoris vestigia, Salvator mundi.

Universorum ipse Dominator qui conditor, creaturæ tuæ præstabilis amator, cujus Maria pedes abluit cum quo redivivus Lazarus accubuit; ministra in nos illas lacrimas, quas Maria de multa dilectione protulit. Fragrare facito nostram orationem, sicut unguentum pisticum sacris plantis infusum Mariæ fragravit: ut eam pacem consequamur in pectore, quam asseeuta est Maria sui osculans Redemptoris vestigia. – S. Gall. p. 314b

[g] Perhaps the marginal reading *fragravit* is preferable.

(Immolatio Missæ.) Verè dignum et justum est, tibi, Domine, ab omni sexu, ætate, et sensu dicere laudem in hac die jejunii et

Vere dignum et justum est, omnipotens Deus, ab omni sexu, ætate, et sensu dicere laudem in hac die jejunii et laudis tuæ triumphali

præconio, quo ab Hierosolymis et Bethania occurrerunt tibi plurimæ populorum catervæ, una voce perstrepentes: Osanna filio David, benedictus qui venit in nomine Domini. Tibi enim cum lingua coma servivit arborea, cum arenosa itinera ramis viruerunt conposita. Plebis quoque indumentum tuis plantis prosternitur, nudatisque viris via vestitur: Victori novo populus præstat triumphum. Surgit totus clamor in laude, voces clamantium penetrant templum, dicentes: Benedictus qui venit in nomine Domini. Ecce, Hierusalem, qualiter tibi Rex tuus sedens super asinum mansuetus advenit. Adveni ergo, rogamus, et in medio nostri adsiste, et qui nos tunc reparasti per crucem, per istum immolatum panem et sanguinem iterum lapsos repara: ut te advenire in nostris cordibus sentientes, exeamus obviam tibi, et cum supernis illis virtutibus clamemus dicentes, Sanctus.—S. Gall. p. 315a.

h Notice the unusual manner in which the outward and inward parts of the Holy Eucharist are coupled: it is altered in the prayer quoted above p. 83 from Martene.

laudis tuæ triumphali præconio: quo ab Hierosolymis et Bethaniâ occurrerunt tibi plurimæ populorum catervæ, unâ voce perstrepentes: Hosanna, Fili David, benedictus qui venit in nomine Domini. Tibi enim cum linguâ, coma servivit arborea, cùm arenosa itinera ramis viruerunt composita. Plebis quoque indumentum tuis plantis sternitur, nudatisque viris via vestitur. Victori novo populus præstat triumphum. Surgit totus clamor in laude; voces clamantium penetrant Templum, dicentes: Benedictus qui venit in nomine Domini. Ecce, Hierusalem, qualiter tibi Rex tuus, sedens super asinum, mansuetus advenit. Adveni ergo, rogamus, et in medium nostri adsiste: et qui nos tùnc reparasti per Crucem, per istum immolatum panem et sanguinem [h] iterum lapsos repara: ut te advenire in nostris cordibus sentientes, exeamus obviam tui; et cum supernis illis Virtutibus clamemus dicentes, Sanctus.

(Post Sanctus.) Hæc est sine fine felicitas, hæc est beatitudo sine termino, sic Deo indesinenter hærere, ut ipse sit spes, ipse sit requies. In ipso vigilet negotium, in ipso otium conquiescat. Sic nobis cibum præbendum vel poculum; ut quicquid præfiguravit in mysteriis, reddat in præmiis, per Christum Dominum nostrum. Qui pridie.

† T. 278

[*Post Secreta.*] Aspice sincero vultu pie miserator hæc munera, qui semper es propensus ad dona: ut ipsa contemplatione oblata sanctifices naturali Majestate, qui perpetue Sanctus es, et sancta largiris. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum.—Miss. Gall. p. 346b.

i MS *Aspices ... vultum tuum*, and in the next line *quæ* for *qui*.

†*(Post Secreta.)* Aspice in cœlo vultu tuo,[i] pie miserator, hæc munera, qui semper es propensus ad dona: et ipsâ contemplatione oblata sanctifices naturali majestate, qui perpetuè sanctus es, et sancta largiris. Quod ipse præstare.

* M. 237

[*Collectio ante Orationem.*] Venerabilibus informati præceptis, incitati munere pietatis, qui Mariæ flentis lacrymas non spernis; Lazaro dignanter cognomentum fratris imponis; Ecclesiæ soboles appellas ore gratiæ cohæredes: tibi supplices clamamus et dicimus. Pater noster.—Miss. Gall. p. 346b.

j MS *informator.*

k MS *sobolis.*

(Ante Orationem Dominicam.) Venerabilibus informati[j] præceptis, incitati munere pietatis, qui Mariæ flentis lacrymas non spernis, Lazaro dignanter cognomentum fratris imponis, Ecclesiæ soboles [k] appellas ore gratiæ cohæredes: tibi supplices clamamus et dicimus. Pater.

[*Post Orationem Dominicam.*] Exerce liberator in nobis juris proprii facultatem, qui Lazarum virtute, Maria pietate, Martham labore remuneras; favorem plebis excipis; et pacis voce concina gloriaris. Per Dominum.—Miss. Gall. p. 346b.

l MS *Lazarum virtute Mariæ pietate Martha labore.*

(Post Orationem Dominicam.) Exerce, Liberator, in nobis juris proprii facultatem: qui Lazari virtutem, Mariæ pietatem, Marthæ laborem[l] remuneras; favorem plebis excitas; et Patris voce concinâ gloriaris omnipotens Deus. Qui in T[rinitate.]

XXVIII. Missa in Cœna Domini.

[*Præfatio.*] Sacrosanctam, fratres dilectissimi, hodiernâ die[a] inchoandæ Paschæ sollemnitatem, ac salutiferam Dominicæ immolationis[b] effigiem in sacrificio spiritali, Christo offerente, transfusam, non jam in amaritudine azymi, neque in fermento veteris malitiæ celebrantes; sed in novâ et sincerâ conspersione,[c] immaculatas sacris altaribus hostias offerentes, omnipotentem Deum per unigenitum Filium suum Dominum nostrum Jesum Christum deprecemur; qui hæc in sacri corporis et sanguinis sui oblatione benedicere et sanctificare dignatus est; ita offerentium famulorum suorum munera oblata benedicat: ut per inlustrationem[d] Spiritûs Sancti, deferentibus nuntiis,[e] odor suavitatis ascendat. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium.

(Collectio sequitur.) Deus sanctificationum, et Dominus cœlestium virtutum, exaudi preces nostras: et benedictam hanc plebem, Domini nostri Jesu Christi redemptam sanguine, de sede sanctâ, inaccessibilis claritas, exaudi. Per coæt.

(Post nomina.) Diversis oblationibus sacris altaribus, unâ tamen fidei devotione conlatis, mutuæ invicem sollicitudinis vota promamus, à Domini pietate poscentes: ut corda omnium offerentum ad hostiam rationabilis et complacitæ sibi sanctificationis emundet, et quiescentium animas in sinu Abrahæ collocare dignetur, et in parte primæ resurrectionis admittat. Per Dominum nostrum.

(Collectio ad Pacem.) Deus, qui assumptum hominem evecturus † ad cœlos, inter præcipua mandatorum tuorum patribus nostris Apostolis pacem[f] reliquisti: tribue nobis famulis tuis sectatoribus eorundem, per exterioris hominis osculum, interioris hominis pacem. Quod ipse.

*(Immolatio Missæ.) Dignum et justum est. Per Jesum Christum Filium tuum Dominum nostrum. Qui suorum pedes Discipulorum linteo præcinctus abluit; ut humilitatis

[a] So in the Mozarabic; "Occurrentes, Domine, cum cœtu totius populi, ut solemne Pascha celebremus, initium nos propitiatus attende;" and in S. Gel. p. 51b. "Da, quæsumus, plenius et perfectius omnia festi Paschalis introire mysteria."

[b] MS *immolationem* and a little after *amaritudinem.* The word *effigiem* probably refers to the passover which Christ, as on this day, changed into the spiritual sacrifice of bread and wine. cf. the well known passage of S. Chrysostom, H. 1 de prod. Judæ t. 2. 382

[c] MS *consparsionem.*

[d] MS *inlustratione.*

[e] A literal translation of ἀγγέλοις.

Deus qui assumptum hominem evecturus ad celos; inter precipua mandatorum tuorum mysteria concordissimam pacem tuis Sanctis reliquisti Apostolis.—M. Moz. p. 252. 24.

† T. 279

[f] *pacem* is an addition of Mabillon's.

* M. 238

exemplum transiturus eisdem de mundo reliquit. Magister quippe verissimus factis informat, quos monitis salutaribus frequenter instruxerat.[g] Sed quid mirum[h] si præcinxit se linteo, qui formam servi accipiens, habitu est inventus ut homo? aut quid mirum, si misit aquam in pelvem, ut lavaret pedes discipulorum; qui in terrâ sanguinem fudit, ut immunditiam dilueret peccatorum? Ille itaque linteo quo erat præcinctus, pedes quos laverat, tersit; qui carne[i] quâ erat indutus, Evangelistarum vestigia confirmavit. Lavit ergo pedes discipulorum Dominus: quorum autem pedes extrinsecùs abluebat, ipsorum animas indulgentiæ hyssopo intrinsecùs expiabat. O admirabile sacramentum, grande mysterium! Turbatur Petrus cernens exemplum tantæ humilitatis in Rege[j] tantæ majestatis: tremiscit pavens humanitas, quia ad ejus vestigia sese inclinare dignatur Divinitas. Sed nisi Deus ad hominem humiliatus inclinaretur, ad Deum homo erectus nunquam levaretur. Ex tunc enim homo viventium terras cœpit adpetere, ex quo Deus, in regione mortalium, humanitatis est dignatus lumen ostendere. Ante cujus.

(Post Sanctus.) Verè sanctus et justus es, Domine, verè magnus et pius es: qui Filium tuum Dominum nostrum Jesum Christum nobis lumen ad terras ex summâ cœli arce[k] misisti captivorum corporum redemptorem. Ipse enim.

(Post Secreta.) Agnus Dei, qui tollis peccata mundi, respice in nos et miserere nobis, factus nobis ipse hostia, qui Sacerdos: ipse præmium, qui Redemptor: à malis omnibus quos redemisti, custodi, Salvator.

(Ante Orationem Dominicam.) Vivi Panis alimenta, et sacri Sanguinis dona sumpturi, Dominicâ prece mentes[l] et corda firmemus. Agnoscat Altissimus Filii sui vocem: et verba Christi ad aures Paternas concordis populi clamor adtollat, et dicat. Pater.

(Post Orationem Dominicam.) Libera, Domine, libera nos ab omni malo; et à fortissimis adversariis diabolo et morte, eâ, quæ cunctis fortior est, virtutis et dexteræ tuæ protectione defende.

---

g cf. the much fuller and more beautiful *immolatio* in the Mozarabic Missal p. 163.

h MS *nimirum* both here and two lines afterwards.

Et quid mirum si præcinxit se linteo, qui formam servi accipiens habitu inventus est ut homo? Quid mirum si misit aquam in pelvem unde lavaret pedes discipulorum, qui in terram sanguinem fudit, quo immunditiam dilueret peccatorum? Quid mirum, si linteo quo erat præcinctus, pedes quos laverat, tersit, qui carne qua erat indutus, Evangelistarum vestigia confirmavit!—S. Augustine Tr. 55 in Joan. § 7.

i MS *carnem*.

j MS *regem*.

k Perhaps an allusion to the hymn of Venantius Fortunatus—
Missus est ex arce cœli
Natus, orbis Conditor.

Agnus Dei, qui tollis peccatum mundi, respice in nos, et miserere nobis, factus ipse hostia, qui Sacerdos; ipse præmium, qui Redemptor: a malis omnibus, quos redemisti, custodi, Salvator mundi.—Miss. Gall. p. 369a.
v. M. Moz. 239. 81

l MS *mentis*.

†(*Post Communionem.*) Concede nobis, omnipotens Deus: ut sicut temporali cœnâ tuæ Passionis reficimur; ita satiari mereamur æternâ. † T. 280

*XXIX. INCIPIUNT ORATIONES IN BIDUANA.[a]

[a] The two days before Easter. So S. Hrabanus Maurus, cap. 26. Biduanum morem jejunii inde sumptum quod Apostoli jejunaverunt illo biduo, quo Dominus passus et sepultus est.

* M. 239

[*Collectio.*] Da nobis, Domine, perpetuæ benedictionis munus accipere: pro quibus Unigenitus tuus, sputis inlitus, palmas accepit et colaphos. Qui tecum.

Da nobis, Domine, perpetuæ benedictionis munus accipere; pro quibus Unigenitus tuus sputis inlitus, palmas accepit et colaphos. Per.—Miss. Gall. p. 352b.

(*Oratio nunc ad Sextam.*) Respice, Domine, super hanc familiam tuam propitiùs, pro quâ Dominus noster Jesus Christus non dubitavit manibus tradi nocentium, et crucis subire tormentum. Per eum.

Respice, Domine, quæsumus, super hanc familiam tuam, pro qua Dominus noster Jesus Christus non dubitavit manibus tradi nocentium, et crucis subire tormentum. Qui.—S. Gel. p. 55.

(*Oratio nunc ad Nonam.*) Deus, qui pro redemptione nostrâ accepisti sanguinem Jesu Christi; solve operam diaboli, et omnes laqueos disrumpe peccati: ut creaturam regenerationis nulla polluant[b] contagia vetustatis. Per.

Deus, qui pro redemptione nostra accepisti Sanguinem Jesu Christi, solve opera Diaboli, et omnes laqueos disrumpe peccati: ut creaturam regenerationis nulla polluant contagia vetustatis.—Miss. Gall. p. 352b. M. Ambros. p. 342

[b] MS *pulluant.*

(*Oratio sequitur.*) Deus, à quo et Judas reatûs sui proditor pœnam, et confessionis suæ Latro præmium sumpsit; concede nobis piæ[c] petitionis effectum: ut sicut in passione suâ Dominus noster Jesus Christus diversa utrisque intulit stipendia[d] meritorum; ita à nobis, ablato vetustatis errore, resurrectionis suæ gratiam largiatur Per Dominum nostrum Jesum.

Deus, a quo et Judas reatus sui pœnam, et confessionis suæ latro præmium sumpsit; concede nobis tuæ propitiationis effectum, ut sicut passione sua Christus Dominus noster diversa utrisque intulit stipendia meritorum; ita nobis, ablato vetustatis errore, resurrectionis suæ gratiam largiatur. Qui.—S. Gel. p. 63a.

[c] MS *pie.*

[d] MS *suspendia.*

Item Orationes in Bid[*uana*] *die Sabbati ad Se.*[a]

[a] Mabillon proposes to read *Sextam.* Perhaps *ad Sepulturam* or *ad Sepulchrum* might be suggested.

[*Præfatio.*] Deum omnipotentem, Patrem, et Filium, et Spiritum Sanctum, universitatis unum creatorem, in hac magnâ magni matutinâ Sabbati, Dominici scilicet corporis requiei, fratres carissimi, suppliciter deprecamur: ut qui Adam de profundis infernalis limi misericorditer eripuit: nos ejus Filius de luto fæcis hujus, cui inhæsimus, solâ misericordiâ tantùm clamantes eruat. Clamamus namque et oramus, ne urgeat super nos Inferni puteus os suum;[b] eruti de luto peccati, ne infigamur. Per Dominum.

Deum omnipotentem Patrem et Filium et Spiritum Sanctum, universitatis unum Creatorem, in hac magna Matutina Sabbati, Dominici scilicet Corporis requie, Fratres carissimi, supplices deprecemur: ut qui Adam de profundis infernalis limi misericorditer eripuit; nos ejus Filius de luto fæcis hujus, cui inhæsimus, sola misercordia tantum clamantes eruat. Clamamus namque et oramus: ne urgueat inferni puteus super nos os suum; eruti de luto peccati, ne infigamur. Per.—Miss. Gall. p. 355a.

[b] Ps. 68. 16

† T. 281

†(*Collectio sequitur.*) Domine Christe Jesu, Deus pie, exaudi nos; et præsta, precamur, quæ corde rogamus: et hoc rogamus, ut tibi placeamus, tibi hæreamus sine fine: ut semper tibi gratias agamus, quia,* Domine, redemisti nos in æternam vitam de æternâ morte. Qui descendisti in lacum, ut ex

Domine Christe Jesu, Deus pie, exaudi nos et præsta, precamur, quæ corde rogamus; et hoc rogamus, ut tibi placeamus, tibi hæreamus sine fine; ut semper tibi gratias agamus: quia tu Domine redemisti nos in æternam vitam de æterna morte. Qui descendisti in lacum, ut ex

* M. 240

inferis vinctos educeres; descende nunc quoque, precamur, visceribus tuæ pietatis: ut ex vinculis peccatorum, quibus unusquisque constringitur, nos absolvas. Per.—Miss. Gall. p. 355a.

inferis vinctos educeres; descende nunc quoque, precamur, visceribus tuæ pietatis; ut ex vinculis peccatorum, quibus unusquisque constringitur, nos absolvas, Salvator.

XXX. PRÆFATIO IN VESPERA PASCHÆ.

Domini gratia per aquam et Sanctum Spiritum renati, et per multiplicem Paternæ dilectionis provisionem innumeris laqueis abstracti, hujus divinæ dignationis Auctorem Dominum, incenso vespertinæ precis sacrificio, et in cælesti patina per spiritum erecto, et igne illo quem ipse in nobis accendi desiderat, solemniter assato, precariis affectibus, Fratres carissimi, deprecemur: ut totius vitæ crimina, et cotidiani erroris maculas, et humanæ fragilitatis debita in annis septimanæ dierum quadraginta, ac sepulti Corporis sui Sabbato nobis concedat: nos quoque in numero veri Israhelis Ægypto egredi faciat: et inimicis percussis, in una Ecclesia Catholicæ domus pascha Domini celebrantes, Agni immaculati Sanguine corporum nostrorum postibus aspersis, in istius noctis venerabilis sollemnitate vastatura mundum morte defendat, orantibus nobis. Per.—Miss. Gall. p.

[*Præfatio.*] Domini gratiâ [a] per aquam et Spiritum renati, et per multiplicem Paternæ dilectionis provisionem innumeris laqueis abstracti, hujus divinæ dignationis auctorem Dominum incenso[b] vespertinæ precis sacrificio, et in cœlesti patinâ per Spiritum erecto, et igne illo quem ipse in nobis accendi desiderat, sollemniter assato, precariis affectibus, fratres carissimi, deprecemur: ut totius vitæ crimina, et cotidiani erroris maculas, et humanæ fragilitatis debita, in anni [c] septimanæ dierum quadraginta, ac sepulti corporis sui Sabbato nobis concedat. Nos quoque in numero veri Israelis Ægypto egredi faciat: et inimicis percussis, in unam Ecclesiam, catholicæ domum pascha [d] Domini celebrantes,[e] Agni immaculati sanguine corporum nostrorum postibus aspersis, in istius noctis venerabilis sollemnitate,[f] vastaturâ mundum morte defendat, orantibus nobis. Per Dominum.

[a] MS *gratiam.* We have here a reference to the Paschal Baptism.
[b] MS *incensu.*
[c] Mabillon would read *in fine.*
[d] MS has *pacis:* which Mabillon does not correct.
[e] Vezz. *celebrantis.*
[f] MS *solemnitatem.*

Christe Jesu, in vespera mundi vespertino sacrificio per Crucem effectum, dignare nos nova Corpori tuo fore sepulchra. Qui cum æterno Patre vivis et regnas.—Miss. Gall. p. 356b.

(Collectio sequitur.) Christe Jesu, in vesperâ mundi vespertinum sacrificium per crucem effectus,[g] dignare nos nova corpori tuo fore [h] sepulcra. Salvator.

[g] MS *vespertino sacrificio ... effectu.*
[h] Id est, *esse,* stilo veterum.—Mab.

XXXI. PRÆFATIO AD INITIUM [a] NOCTIS SANCTÆ PASCHÆ.

[a] MS *initio.*

Auctorem lucis, Principem luminis, inspectorem cordis, credentium Redemptorem, Fratres dilectissimi, cunctis confessionibus veneremur: ut vergente die, vocis rugitus exaudiat: et superveniente caligine noctis, nos luminis sui splendore inlustret: ne sit in nobis ulla tentandi, vexandique occasio tenebrarum: sit noster defensor, qui est veræ lucis indultor: ut semper simus in lumine ejus, qui Christum Dominum gloriamur Auctorem. Per eum, qui tecum.—Miss. Gall. p. 356b.

[*Præfatio.*] Auctorem lucis, principem luminis, inspectorem cordis, credentium redemptorem, fratres dilectissimi, cunctis confessionibus veneremur: ut vergente die, vocis rugitus exaudiat; et supervenientem caliginem noctis, luminis sui splendore inlustret: ne sit in nobis ulla tentandi vexandique occasio. Tenebrarum sit [b] noster defensor, qui est veræ lucis indultor: ut semper simus in lumine ejus, qui Christum Dominum nostrum gloriamur auctorem. Per.

[b] We have altered the punctuation here, as there seems to be a contrast between the words *tenebrarum* and *lucis.* The edd. point as the ms does.

(Oratio sequitur.) Rege nos, Domine, per alternas temporum vices, et conserva nos per dispares dierum ac noctium successiones: ut adjuti Sanctorum tuorum precibus, qui diem hunc per munus misericordiæ tuæ duximus, noctem quoque istam† placitâ tibi animarum et corporum puritate[d] * ducamus. Per resurgentem à mortuis Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum.

Rege nos Domine per alternas temporum vices, et conserva nos per dispares (M. G. 337 Dne, brachio tuo excelso, et conserva nos per alternas) dierum ac noctium (M. G. 337 et temporum) successiones: ut adjuti sanctorum precibus, qui diem hunc per munus misericordiæ tuæ duximus, noctem quoque istam placita (M. G. 337 placitam) tibi animarum et corporum puritate ducamus. Per.—Miss. Gall. p. 337a, 357a.

Deus, sanctorum gloria et copiosus misericordia, exaudi plebem tibi supplicem, per sanctorum te suffragia postulantem. Rege nos per alternas temporum vices, et per (B. M. cccxv om. per) dispares dierum ac noctium successiones pari protectione custodi; ut adjuti sanctorum tuorum Babilæ et trium puerorum martyrum (B.M. cccxv Simonis et Judæ App.) precibus, qui diem hunc per misericordiam tuam (B. M. cccxv om. tuam) prosperum duximus, noctem quoque hanc beneplacita tibi animarum et corporum puritate ducamus.—Brev. Moz. p. cccxvb cccxva.

† T. 282 * M. 241

d MS *placitam... puritatem.*

XXXII. Benedictio Ceræ beati Augustini[a] Episcopi, quam adhuc Diaconus cum esset, edidit et cecinit.

[*Præfatio*] Exultet jam Angelica turba cœlorum, exultent divina mysteria; et pro tanti Regis victoriâ tuba intonet salutaris. Gaudeat se tantis illius[b] inradiata fulgoribus: et æterni Regis[c] splendore inlustrata, totius orbis se sentiat amisisse caliginem. Lætetur et mater Ecclesia, tanti luminis adornata fulgore: et magnis populorum vocibus hæc aula resultet. Quapropter adstantibus vobis, fratres carissimi, ad tam miram sancti hujus luminis claritatem, unà mecum, quæso, Dei omnipotentis misericordiam invocate: ut qui me non meis meritis intra sacerdotum[d] numerum[e] dignatus est adgregare; luminis sui gratiâ infundente, cerei hujus laudem implere præcipiat. Per resurgentem Filium suum.

b This is the reading of the three Gallican service-books; perhaps the Roman reading *tellus* is preferable.
c MS *regni* sp. *lustrata* and in the next line *urbis* for *orbis*.
d Mabillon prefers the reading in other service-books, *levitarum*, since this benediction was sung by deacons, and professes to have been composed by S. Augustine while yet a deacon. Perhaps, however, the various reading in the text may indicate a difference of usage with regard to the celebrator in different Churches.
e MS *numero*.

a This is the Benediction still used in the Roman Missal, with the omission of the part between *Apis cœteris* and *O vere beata nox*, which, however, is found in many MS service books of the Roman Liturgy. As to the alleged authorship of S. Augustine, "an verum esse possit" as Mabillon says, "alii viderint." At the same time it is worthy of him, and resembles him in its dogmatic teaching. It is found also in Miss. Gall. p. 357b and in Sac. Gall. p. 321a, b much abridged in the latter, according to its custom;—see also Muratori Lit. Rom. Vet. p. 143.

Ad benedictionem cerei paschalis per Diaconum. Exultet tam angelica turba cœlorum, exultent diuina mysteria, et pro tanti regis victoria, tuba intonet salutaris. Gaudeat et tellus tantis irradiata fulgoribus, et æterni regis splendore illustrata totius orbis sentiat se amisisse caliginem. Lætetur et mater Ecclesia, tanti luminis adornata fulgore, et magnis populorum vocibus hæc aula resultet. Quapropter adstantibus vobis fratres charissimi, ad tam miram hujus sancti luminis claritatem, vna mecum, quæso, Dei omnipotentis misericordiam inuocate, vt qui me non meis meritis intra Leuitarum numerum dignatus est aggregare, luminis sui gratiam infundendo, cerei hujus laudem implere perficiat. Præstante Domino nostro Jesu Christo filio suo, secum viuente atque regnante Deo, in vnitate spiritus sancti, per omnia secula seculorum.—M. Amb. p. 344.

(Consecratio Ceræ.) Dignum et justum est. Verè quia dignum et justum est, invisibilem Deum omnipotentem Patrem, Filiumque ejus unigenitum Dominum nostrum Jesum Christum, toto cordis ac mentis affectu et vocis ministerio personare. Qui pro nobis æterno Patri Adæ debitum solvit, et veteris piaculi † cautionem pio cruore detersit. Hæc sunt enim festa Paschalia,[f] in quibus verus ille Agnus occiditur; ejusque Sanguis postibus consecratur. In quâ primùm Patres nostros filios Israhel educens de Ægypto, Rubrum mare sicco vestigio transire fecisti. Hæc igitur nox est, quæ peccatorum tenebras columnæ inluminatione purgavit. Hæc nox est, quæ hodie per universum mundum in Christo credentes, à vitiis sæculi segregatos et caligine peccatorum, reddit gratiæ, sociat sanctitati.[g]

† T. 283

Vere quia dignum et justum est, invisibilem Deum, omnipotentem Patrem, Filiumque unigenitum Dominum nostrum Jesum Christum, toto cordis ac mentis affectu et vocis ministerio personare. Qui pro nobis æterno Patri Adæ debitum solvit, et veteris piaculi cautionem pio cruore detersit. Hæc sunt enim Festa Paschalia, in quibus verus ille Agnus occiditur, ejusque Sanguis postibus consecratur. In quo primum Patres nostros filios Israel eductos de Ægypto, rubrum mare sicco vestigio transire fecisti. Hæc igitur nox est, quæ peccatorum tenebras columnæ illuminatione purgavit. Hæc nox est, quæ hodie per universum Mundum in Christum credentes, a vitiis Sæculi segregatos et caligine peccatorum, reddit gratiæ, sociat sanc-

f MS *paschalium*. g MS *sanctitate*.

ctitati. Hæc nox est, in qua destructis vinculis mortis, Christus ab inferis victor ascendit. Nihil enim nobis nasci profuit, nisi redimi potuisset. O mira circa nos tuæ pietatis dignatio! O inæstimabilis dilectio caritatis? Ut servum redimeres, Filium tradidisti. O certe necessarium Adæ peccatum, quod Christi morte deletum est? O felix culpa, quæ talem ac tantum meruit habere Redemtorem? O beata nox, quæ sola meruit scire tempus et horam, in qua Christus ab inferis resurrexit! Hæc nox est, de qua scriptum est: et nox illuminatio mea in deliciis meis. Hujus igitur sanctificatio noctis fugat scelera, culpas lavat, et reddit innocentiam lapsis, mœstis lætitiam. Fugat odia, concordiam parat, et curvat imperia.

In hujus igitur Noctis gratia suscipe, sancte Pater, sacrificium vespertinum, quod tibi in hac Cerei oblatione solemni per Ministrorum manus de operibus Apium sacrosancta reddit Ecclesia. Sed jam columnæ hujus præconia novimus, quam in honorem Dei rutilans ignis accendit. Qui licet divisus in partes, mutuati luminis detrimenta non novit. Alitur liquentibus ceris, quas in substantiam pretiosæ hujus lampadis, Apis mater eduxit. Apis ceteris, quæ subjecta sunt homini, animantibus antecellit. Cum sit minima corporis parvitate, ingentes animos augusto versat in pectore: viribus imbecillis, sed fortis ingenio. Hæc explorata temporum vice, cum canitiem pruinosa hiberna posuerint, et glaciali senio verni temporis moderata deterserint, statim prodeundi ad laborem cura succedit. Dispersæque per agros libratis paululum pinnis, cruribus suspensis insidunt; parte ore legere flosculos, oneratis victualibus suis, ad castra remeant: ibique aliæ inæstimabili arte cellulas tenaci glutino instruunt, aliæ liquantia mella stipant, aliæ vertunt flores in ceram, aliæ ore natos fingunt, aliæ collectis e foliis nectar includunt. O vere beata et mirabilis apis, cujus nec sexum masculi violant, fœtus non quassant, nec filii destruunt castitatem! sicut sancta concepit virgo Maria, virgo peperit, et virgo permansit. O vere beata Nox, quæ exspoliavit Ægyptios, ditavit Hebræos: nox, in qua terrenis cœlestia junguntur. Oramus te, Domine, ut Cereus iste, in honorem nominis tui + consecratus, ad noctis hujus caliginem destruendam indeficiens perseveret, in odorem suavitatis acceptus, supernis luminaribus misceatur. Flammas ejus Lucifer matutinus inveniat. Ille, inquam Lucifer, qui nescit occasum. Ille, qui regressus ab inferis, humano generi serenus illuxit. Precamur ergo te, Domine, ut nos famulos tuos, omnem Clerum, et devotissimum Populum, una cum Patre nostro Papa, quiete temporum concessa in his Paschalibus gaudiis conservare digneris. Per.—S. Greg. apud Muratori p. 143

* M. 242

h This is the reading of Miss. Gall. also, but seems a corruption of the Roman *potuisset*, caused by the word *potuit* in the last clause.

i cf. below p. 257b.

† T. 284 * M. 243

Hæc nox est, in quâ destructis vinculis mortis, Christus ab inferis victor ascendit. Nihil enim nasci profuit, nisi redimi profuisset.[h] O[i] mira circa nos tuæ pietatis dignatio! O inæstimabilis dilectio caritatis; ut servum redimeres, Filium tradidisti! O certè necessarium Adæ peccatum, quod Christi morte deletum * est! O felix culpa, quæ talem ac tantum meruit habere Redemptorem! O[j] beata nox, quæ sola meruit scire tempus et horam, in quâ Christus ab inferis resurrexit! Hæc nox est, de quâ scriptum est: Et nox ut dies inluminabitur; et, Nox inluminatio mea in deliciis meis. Hujus igitur sanctificatio noctis fugat scelera, culpas lavat,[k] reddit innocentiam lapsis, et mæstis lætitiam: fugat odia, concordiam parat, et curvat imperia. In hujus igitur noctis gratiâ suscipe, sancte Pater, incensi hujus sacrificium vespertinum; quod tibi in hac Cerei oblatione sollemni per Ministrorum tuorum manus de operibus apum sacrosancta reddit Ecclesia. Sed jam columnæ hujus præconia novimus, quam in honore Dei rutilans ignis accendit. Qui licèt divisus in partes, mutuati luminis detrimenta non novit. Alitur liquantibus ceris, quam in substantiâ pretiosæ hujus lampadis apis mater eduxit. Apis cæteris quæ subjecta sunt homini, animantibus antecellit. Cùm sit minima corporis parvitate, ingentes animos angusto versat in pectore; viribus imbecilla, sed fortis ingenio. Hæc, exploratâ temporum vice, cùm canitiem proinosa[l] hyberna posuerint, et glaciale senium verni temporis moderata deterserint, statim prodeundi ad laborem cura succedit; dispersæque per agros, libratis[m] paululùm pinnibus, cruribus suspensis insedunt,[n] partem ore legere flosculos, oneratæ[o] victualibus suis, ad castra remeant: ibique aliæ inæstimabili arte cellulas tenaci glutino instruunt: aliæ liquentia mella stipant: aliæ vertunt flores in cerâ:[p] aliæ ore natos fingunt: aliæ collectis è foliis nectar includunt. O verè beata et mirabilis Apis, cujus nec sexum masculi violant, fœtus non quassant, nec filii destruunt castitatem! sicut sancta concepit Virgo Maria, Virgo peperit, et Virgo permansit.[q] O verè beata nox, quæ exspoliavit Ægyptios, ditavit Hebræos! Nox, in quâ terrenis † cœlestia junguntur! Oramus te, Domine, ut cereus iste in honore nominis tui consecratus, ad noctis hujus caliginem destruendam indeficiens perseveret; in odorem suavitatis acceptus, supernis luminaribus misceatur; flammas ejus Lucifer matutinus inveniat: ille, inquam, Lucifer, qui nescit occasum; ille qui regressus ab inferis, humano generi serenus inluxit. Precamur * ergo Domine, ut nos famulos et famulas tuas, omnem Clerum, et devotissimum populum, unà cum Patre nostro beatissimo viro *ill.*, quiete temporum concessâ, in his Paschalibus gaudiis conservare digneris. Per resurgentem à mortuis Dominum nostrum Filium tuum.

j cf. below p. 250b.

k MS *levat.*

l i. e. *pruinosa;* in the next line MS has *glacialem senio* and *deterserit.*

m MS *libratim* and *cruoribus.*

n Mab. conjectures *insident:* instead of the next word, all the other service-books have *parte.*

o MS *oneratis*, supported by Muratori and Miss. Gall., but not by Menard in his notes on S. Greg. p. 344.

p for *ceram;* in the next line MS *natus.*

q See the same comparison in S. Aug. Serm. Suppl. I Caillau serm. 32 § 2.

(Collectio post benedictionem Ceræ.) Sancte Domine, omnipotens Deus, qui ad nostrarum[r] contemplationem tenebrarum hæc in mundi hujus obscuro luminaria emicare jussisti; præsta, ut dum ad illum æternitatis diem, et Unigeniti tui properamus occursum; ad hanc interim, quam tenebris præparasti, Lucernam, dum nox ista transcurritur, sine peccatorum offendiculo ambulemus. Per resurg.

(Collectio post hymnum Ceræ.) Deus templum ignis æterni, Deus veræ[s] lucis habitaculum, Deus sedes perpetuæ claritatis, vota tibi, Domine, sollemnia diei consummationis et noctis inchoationis celebrantes, ac luminibus altaris tui incensis, temporarium lumen offerentes; ut famulis et famulabus tuis verum ac perenne lumen largiaris, oramus. Per resurg.

Nunc Collecta post benedictionem cerei incipit. Sancte Domine, omnipotens Deus, qui ad nostrarum contemplationem tenebrarum, hæc in mundi hujus obscuro luminaria emicare jussisti: præsta ut dum ad illum æternitatis diem Unigeniti tui properamus occursum, ad hanc interim quam tenebris nostris præparasti lucernam, dum nox ista transcurritur, sine peccatorum offendiculo ambulemus. Per.—Apud Martene vol. 3 p. 152b. See also Gerbert Mon. Vet. 1. 82 note and Miss. Gall. p. 359a,b.

r Edd. *nostram*, which we correct from the mg. but it occurs also in Gerbert, and Miss. Gall.

Collecta post hymnum cerei. Deus templum ignis æterni, Deus veræ lucis habitaculum, Deus sedes perpetuæ claritatis; vota tibi, Domine, solemnia diei consummationis et noctis inchoationis celebramus, ac luminibus altaris tui incensis, temporalium lumen offerentes, ut famulis tuis verum ac perenne lumen largiaris oramus. Per.—Ibid.

s MS *vere.*

XXXIII. Orationes Paschales duodecim cum totidem Collectionibus.[a]

a "Aliæ orationes habentur, sed similes in Missali Gallicano inferius." Mab. See also Sac. Gall. p. 320 which more resembles those in the text.

Oratio pro gratiarum actione.

(Præfatio.) Expectatum, fratres carissimi, et desideratum nobis Paschæ diem adepti, gratias agamus omnipotenti Deo Patri, quòd nos in hanc eandem diem per Filium suum Dominum nostrum Jesum Christum (quem pro nobis hostiam dedit in salutem æternam) vocavit: ob hoc fideli gratiarum actione laudemus, benedicamus, honorificemus benedictum et beatum nomen Dei Patris in Filio, Filiique in Patre et Spiritu Sancto in sæcula sæculorum.

(Oratio sequitur.) Sancte Domine, omnipotens Pater, exaudi, tuere, ac sanctifica plebem tuam præmunitam[b] signo crucis, Baptismate purificatam, Chrismate delibutam; quos ad celebrandam præsentis sollêmnitatis beatitudinem congregasti: universisque notitiam tui, participationem Sancti Spiritûs propitius infunde. Per.

b MS *præmonitam.*

Oratio pro exulibus.

(Præfatio.) Unianimes, et unius corporis in Spiritu † Dei Patris omnipotentis,* Domini misericordiam deprecemur pro fratribus et sororibus nostris captivitatibus elongatis, carceribus detentis, metallis deputatis:[c] ut

† T. 285
* M. 244

c A very remarkable proof of the extreme antiquity of this portion of the Missal.

12*

eis Dominus adjutor, protector, et consolator existat: neque deesse sibi reputet eos, qui fideli in se innocentiâ perseverant.

(Oratio sequitur.) Tribue, Domine, relegatis patriam, vinctis absolutionem, captivis libertatem: ut plebs tua et in hoc sæculo et in futuro misericordiæ tuæ munere liberetur. Per.

Oratio pro Sacerdotibus.

Deum ac Dominum nostrum Jesum Christum pro Sacerdotibus ac ministris Ecclesiæ suæ, fratres carissimi, supplices deprecemur: ut ingressi Sancta sanctorum, totiusque participes altaris, spiritalium gratiarum donis abundantiaque multimoda repleamur.—S. Gall. p. 320a.

(Præfatio.) In Sanctorum Sancta admissi, et altaris cœlestis Sacerdotii æterni participes effecti, Dei Patris omnipotentis misericordiam deprecemur: ut Sacerdotes suos ac ministros donis repleat spiritalium gratiarum.

(Oratio sequitur.) Domine Deus virtutum, justifica et sanctifica Pastores et Præpositos ovium tuarum: ut adversarius noster diabolus fide eorum et sanctitate superatus, contingere dominicum gregem ac violare non audeat. Per resurg.

Oratio pro Virginibus.

cf. inviolabilis naturæ Dominum suppliciter oremus.—Miss. Franc. p. 311b.

(Præfatio.) Incorruptæ æternitatis Deum, et inviolabilis naturæ Dominum unianimiter deprecemur, orantes pro fratribus nostris, qui gloriosam virginitatem corpore ac mente voverunt: uti eos usque ad consummationem propositi sui, misericordiæ Spiritus prosequatur. Per.

(Oratio sequitur.) Respice, Domine, virgines sacras et spadones voluntarios, id est, pretiosas Ecclesiæ margaritas: ut corpora eorum ac spiritum inlæsâ castitatis conscientiâ, pari exæstimatione custodiant. Per resurg.

Oratio pro eleemosynas facientibus.

(Præfatio.) Sanctum ac benedictum retributionis Deum unianimes,[d] fratres dilectissimi, oratione deprecemur, obsecrantes pro fratribus et sororibus nostris, quorum ministerio atque sumptu inopiam non sentiunt, qui in Ecclesiâ sunt indigentes: ut iisdem Dominus spiritales divitias communicet, qui fidelium animarum inopiæ, sæcularis substantiæ participant facultatem. Per resurg.

[d] MS *unianimis.*

(Oratio sequitur.) Piis servorum tuorum precibus annue, misericors Domine: ut quicumque præceptorum cœlestium memores, pauperibus tuis quæ sunt necessaria subministrant, incorruptibili et cœlesti gloriâ miserationis tuæ et misericordiæ coronentur. Per.

† *Oratio pro Peregrinantibus.*

† T. 286

(Præfatio.) Cœlestium et terrestrium * et infernorum Dominum Deum Patrem omnipotentem, fratres dilectissimi, deprecemur, obsecrantes: uti fratres nostros ac sorores, quicumque peregrinationum necessitatibus subjacent, omnipotens Deus auxilio suo comes adjutor reducat ac protegat. Per.

Cælestium et terrestrium Deum Patrem supplices deprecemur: ut omnes fratres nostros, qui peregrinationum necessitatibus subjacent, potentia auxilii sui protegat atque defendat. - S. Gall. p. 320b.

* M. 245

(Collectio sequitur.) Restitue, Domine, peregrinis desideratum patriæ solum: ut contemplatione[e] misericordiæ tuæ, dum ad præsens agunt beneficiis tuis gratias; cives esse Sanctorum, ac tui domestici concupiscant. Præsta per resurg.

e MS *contemplationem.*

cf. Jam non estis hospites et advenæ, sed estis cives sanctorum et domestici Dei. c. 2 ad Eph. v. 19.

Oratio pro Infirmis.

(Præfatio.) Universæ salutis Deum, et universæ virtutis Dominum deprecemur pro fratribus et sororibus nostris, qui secundùm carnem diversis ægritudinum generibus insultantur: ut his Dominus cœleste medicinæ suæ munus indulgeat. Per.

Universæ salutis Dominum deprecemur pro fratribus et sororibus nostris, qui secundum carnis infirmitatem diversis ægritudinum vexantur incommodis: ut is qui solus potest, pro sua pietate omnibus adesse dignetur.—S. Gall. p. 320b.

(Oratio sequitur.) Domine, cui vivificare mortuos facile est; restitue ægrotantibus pristinam sanitatem:[f] ne terreni medicaminis remedia desiderent, quicumque medelam cœlestis misericordiæ tuæ deprecantur. Per resurg.

f MS *pristinæ sanitati.*

Oratio pro Pœnitentibus.[g]

g Pænitentes quondam, alii voluntarii, alii addicti erant. Ex primis erat vir magnificus ille Agricola Gallus, qui morbo ingruente, ut pænitentem profiteretur, "pullis vestibus" indutus est, teste Ruricio Episcopo Lemovicensi in lib. 2 epistola 31. Lege Præfationem alteram tertii Sæculi Benedictini num. 193. Avitus in Homilia de Rogationibus, de nocte Paschæ hæc habet. "Adfuit ergo nox illa venerabilis, quæ ad spem publicæ absolutionis votivum sollemne patefecerat."

[*Præfatio.*] Confitentes bonitatis ac misericordiæ Deum, qui peccatorum mavult pœnitentiam quàm mortem, communicatis precibus ac fletibus pro fratribus ac sororibus nostris Domini misericordiam deprecemur: uti eos peccati sui crimina confitentes, à bonitatis suæ veniâ non repellat. Per.

(Oratio sequitur.) Rex gloriæ, qui non vis mortem peccatoris, sed ut convertatur, et vivat; da nobis peccatorum labe pollutis pœnitentiam: simul ut flere cum flentibus et dolentibus, et cum gaudentibus gaudere possimus. Per resurg.

cf. Deus, qui non mortem sed pœnitentiam desideras peccatorum.—S. Gel. p. 187a. cf. Deum omnipotentem et misericordem, qui non vult mortem peccatorum, sed ut convertantur et vivant.—S. Gel. p. 229a.

Oratio pro Unitate.

(Præfatio.) Unum Deum Patrem, ex quo omnia sunt, et unum Dominum nostrum Jesum Christum, per quem omnia, fratres carissimi, deprecemur: ut unitatem Ecclesiæ suæ concordi congregationis nostræ voluntate[h] confirmet. Per resurgentem Filium suum.

cf. Nobis tamen unus Deus Pater ex quo omnia, et nos in illum, et unus Dns Jesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum.–1 ad Cor. c. 8 v. 6.

h MS *voluntatem.*

† T. 287
* M. 246

†(*Collectio sequitur.*) Omnipotens Domine, qui es * Deus bonitatis et totius consolationis, te supplices deprecamur: ut Hæreticos et Infideles à perpetuis gehennæ ignibus manifestatione tuæ veritatis eripias: quoniam vis omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire. Per.

cf. Qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire.—1 ad Tim. c. 2 v. 4.

Oratio pro Pace Regum.

(*Præfatio.*) Dominum dominantium, et Regem regnantium, fratres carissimi, oratione unianimes deprecemur, ut nobis populo suo pacem regum tribuere dignetur: ut mitigatis eorum mentibus, requies nobis congregationis istius perseveret. Per.

(*Collectio sequitur.*) Carnis spirituum totius sator, cunctorumque regnorum mundialium indultor, da regum culmini religionis prosperitatem et pacis: ut nobis regno tuo cœlesti in terris adhuc positis liberiùs liceat deservire. Per resurgentem.

Oratio pro Spiritibus pausantium.

(*Præfatio.*) Deum judicem universitatis, Deum cœlestium et terrestrium et infernorum, fratres dilectissimi, deprecemur pro spiritibus carorum nostrorum, qui nos in Dominicâ pace præcesserunt: ut eos Dominus in requiem collocare dignetur; [f] et in parte primæ resurrectionis resuscitet. Per.

Deum judicem universitatis, Deum, cœlestium, et terrestrium et infernorum Dominum deprecemur pro spiritu cari nostri *illius*; uti eum Dominus in requiem collocare dignetur, et in parte primæ resurrectionis resuscitet. Per Dominum nostrum.—S. Gel. p. 217a.

[f] MS omits *dignetur*, which led Mabillon to change the preceding word into *collocet*; but the true reading is restored by the mg.

(*Oratio sequitur.*) Jesu Christe, vita et resurrectio nostra, dona consacerdotibus et caris nostris, qui in tuâ pace requieverunt, [g] exoptatæ mansionis refrigerium: et si qui ex his, dæmonum fraude decepti, errorum se multis maculis polluerunt, tu, Domine, qui solus potens es, peccata eorum concede: ut quos damnationis suæ participes diabolus gloriabatur effectos esse, per misericordiam tuam socios tuæ beatitudinis ingemiscat. Sal.

[g] MS *requiverunt.*

cf. ... et si qui in corpore delictorum sunt lapsibus maculati, pietate solita eis indulgeas.—M. Moz. p. 465. 91.

Oratio pro Catechumenis.

(*Præfatio.*) Precem spei fratrum nostrorum, carissimi, unianimes adjuvemus: uti Dominus omnipotens ad fontem eos beatæ regenerationis suæ euntes, omnes [h] misericordiæ suæ auxilio Spiritûs prosequatur.

Dei Patris misericordiam pro competentibus, fratres carissimi, supplices deprecemur, ut eos Dominus omnipotens ad fontem suæ regenerationis euntes omni cælestis misericordiæ auxilio prosequatur.—S. Gall. p. 321a.

[h] MS *omnis.* Perhaps the mg would furnish a better correction.

(*Collectio sequitur.*) Creator omnium, Domine, et fons aquæ vivæ, qui per lavacrum baptismi peccata eorum deles, quibus jam donasti Resurrectionis fidem, ut mortem hujus sæculi non timeant: reple eos Spiritu Sancto,

ut formari in illis Christum ac vivere glorientur. Per.

* †XXXIV. AD CHRISTIANUM FACIENDUM.

[*Præfatio.*] Domine, dignare benedicere hujus infantiæ [a] famulo tuo *ill.* quoniam nec conditione quisquam, nec ætate depellitur, dicente dilectissimo Filio tuo Domino nostro: Nolite prohibere infantes venire ad me. Hi [b] enim, Domine, antequam bonum aut malum sciant, Crucis tuæ sigillo [c] signentur: et qui indigent dietatem [d] ad sacri [e] nominis tui Baptismum percipere mereantur. Per Dominum.

(*Item Collectio.*) Accipe signaculum Christi, suscipe verba divina, inluminare verbo[f] Domini: quia hodie confessus es à Christo. Per Dominum.

(*Item Collectio.*) Signo te in nomine Patris, et Filii, et Spiritûs Sancti, ut sis Christianus: oculos, ut videas claritatem Dei: aures, ut audias vocem Domini: nares, ut odores suavitatem Christi: linguam [g] conversus, ut confitearis Patrem, et Filium, et Spiritum Sanctum: cor, ut credas Trinitatem inseparabilem. Pax tecum. Per Jesum Christum Dominum nostrum: qui cum Patre, et Spiritu Sancto vivit.

XXXV. COLL. AD FONTES BENEDICENDOS.

[*Præfatio.*] Stantes,[a] fratres carissimi, super ripam vitrei fontis novos homines adducitis de terrâ, laturi mercatores sua commercia: singuli navigantes pulsent mare novum, non virgâ, sed cruce; non tactu, sed sensu; non baculo, sed Sacramento. Locus quidem parvus, sed gratiâ plenus,[b] benè gubernatus est Spiritu Sancto. Oremus ergo Dominum et Deum nostrum, ut sanctificet hunc fontem: ut omnes qui descenderint in hanc[c] fontem, faciat eis lavacrum beatissimæ[d] regenerationis in remissione omnium peccatorum. Per Dominum.

(*Collectio sequitur.*) Deus, qui Jordanin fontem pro animarum salute sanctificasti: descendat super aquas has Angelus benedic-

This preface cannot be of very high antiquity, as it refers to a state of things when adult baptisms had become so infrequent as not to occupy a place in the service books of the Church. Perhaps we are to refer to the same cause the omission in this Collection of the long expositions of the Creed, the Lord's Prayer and Four Gospels which are found in other Service-books.

* M. 247 † T. 288

a MS *infantia*, and in the next line *conditionem quicquam*.

cf. c. 19 Math. v. 14 Sinite parvulos, et nolite eos prohibere ad me venire.

b MS *hic*.

c MS *sigilla*, and *quæ* for *qui*.

d "an *pietate* vel *ætate* alii divinabunt."—Mab. We ought surely to read, "qui indigent ætate ad sacri nominis tui confessionem, baptismum &c."

e MS *sacris*.

f MS *verbum*.

Signo te in fronte+in nomine Domini nostri Jesu Christi, ut confidas in eo: benedico oculos+tuos: ut videas claritatem ejus: aures+ut audias verbum veritatis ejus: nares,+ ut percipias odorem suavitatis ejus; pectus,+ut credas in eo: scapulas,+ ut suscipias jugum servitutis ejus: os,+ut confitearis illi, qui cum Patre, et Spiritu-Sancto vivit et regnat in sæcula sæculorum. Amen—Martene vol. 1 p. 17a.

g MS omits *linguam*. Martene instead of adding this word, would read os *versus* for *conversus*.

a This passage is exceedingly corrupt in the MS where it runs as follows: Stantes. Fratres Karissimi, super ripam vitrigi fontes novos homines adhuc eis de terra litori mercatores sua commercia singuli navigantes pulsent mare novo non virga sed Cruce, non tactu sed sensu, non baculo sed Sacramentum. (Muratori has *adduc*, and a little after *locum*.) Mabillon doubts whether *vitrigi* may not be the name of a place. But even so, we can elicit no sense. If our correction be the true one, we should give the meaning thus; "Standing, brethren, on the edge of this water, ye bring hither to us those who are to be made new men, *i. e.* Christians, like merchants who bring the goods with which they traffic."—in the sense of the text, "He that winneth souls is wise."

b So we read for the original, "Spiritus Sanctus."

c *Fons* here and thrice in the following page is used in the feminine gender, which the edd. change for the masculine; but wrongly; as there is sufficient authority for the other, which is especially used of the vessel, while *fons* in the masculine means the water. Perhaps we may find a reference to this distinction in the varied inflection of the demonstrative pronoun in this and the preceding line.

d MS *beatissimi*.

tionis tuæ: ut quibus perfusi famuli tui, accipiant remissionem peccatorum; ac renati
† T. 289 ex aquâ et Spiritu Sancto, devoti† tibi serviant in æternum. Per Dominum.

(*Contestatio.*) Dignum et justum est: Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, initiator Sanctorum, Chrismatum Pater,
* M. 248 et * novi per unicum Filium tuum Dominum et Deum nostrum inditor [e] Sacramenti: qui portantibus aquis Spiritum tuum Sanctum ante divitias [f] mundi largires: qui Bethsaidas aquas, Angelo [g] medicante, procuras: qui Jordanis alveum, Christo Filio tuo dignante, sanctificas: respice, Domine, super has aquas, quæ [h] præparatæ sunt ad delenda hominum peccata. Angelum pietatis tuæ his sacris fontibus adesse dignare: vitæ prioris maculas [i] abluat, et parvum habitaculum sanctificet tibi, [j] procurans, ut regenerandorum viscera æterna florescant; et verè Baptismatis novitas reparetur. Benedic, Domine Deus noster, hanc creaturam aquæ, et descendat super eam virtus tua: desuper infunde Spiritum tuum sanctum Paraclitum, Angelum veritatis. Sanctifica, Domine, hujus laticis undas, sicut sanctificasti fluenta Jordanis: ut qui in hanc fontem descenderint, in nomine Patris et Filii et Spiritûs Sancti, et peccatorum veniam et Sancti Spiritûs infusionem consequi mereantur. Per Dominum nostrum Jesum Christum, qui est benedictus apud Patrem et Spiritum Sanctum per omnia sæcula sæculorum.

Deinde facis cruce de Chrisma, [k] *et dicis.* Exorcizo te, creatura aquæ: exorcizo te, omnis exercitus diaboli, omnis potestas adversaria, [l] omnis umbra dæmonum. Exorcizo te in nomine Domini nostri Jesu Christi Nazarei, qui incarnatus est in Mariâ Virgine; cui omnia subjecit Pater in cœlo et in terrâ. Time et treme tu, et omnis malitia tua: da locum Spiritui Sancto: ut omnes qui descenderint [m] in hanc fontem, fiat eis lavacrum Baptismi regenerationis in remissione omnium peccatorum. Per Dominum nostrum Jesum Christum: qui venturus est in sedem majestatis Patris sui cum sanctis Angelis suis judicare te, Inimice, et sæculum per ignem in sæcula sæculorum.

[e] MS *indetor.*

[f] MS *diviciæ* Mab. *divicias.*

[g] MS *angelum.*

[h] MS *qui.*

[i] MS seems to omit *maculas.*

[j] MS *tui* and in the next line, *florescat.*

[k] So this word is often declined.
Exorcidio te creatura aquæ in nomine Dei Patris omnipotentis, et in nomine Domini nostri Jesu Christi filii ejus, et Spiritus-sancti, ut omnis virtus adversarii, omnes exercitus diaboli, omnes incursus, omne fantasma eradicare et effugare ab hac creatura aquæ, ut sit omnibus, qui in eam descensuri sunt, fons aquæ salutaris in vitam æternam: ut cum baptizatus in ea quisquis fuerit, fiat templum Dei vivi in remissione peccatorum in nomine Dei Patris omnipotentis, et Christi Jesu filii ejus et Spiritus-sancti, qui judicaturus est sæculum per ignem, per hoc signaculnm quod permanet in sæcula sæculorum.—S. Gall. p. 323a

[l] MS *adversariæ.*

[m] MS *Spiritum Sanctum: ut omnis qui discenderint.*

Deinde insufflas aquam[n] *per tres vices, et mittis Chrisma in modum crucis, et dicis.* Infusio Chrismæ salutaris Domini nostri Jesu Christi: ut fiat fons aquæ salientis cunctis descendentibus in eâ, in vitam æternam. Amen.

† *Dum baptizas interrogas*[o] *ei, et dicis.* Baptizo te *ill.*[p] in nomine Patris, et Filii, et Spiritûs Sancti in remissionem peccatorum; ut habeas vitam æternam. Amen.

* *Dum chrisma eum tangis, dicis.*

Perungo te chrismâ sanctitatis, ...[q] tunicam immortalitatis, quâ Dominus noster Jesus Christus traditam à Patre primus accepit: ut eam integram et inlibatam perferas ante tribunal Christi; et vivas in sæcula sæculorum.

q There is no lacuna in the MS; but it is evident some such expression as *induo te* or *induere* is required. The conclusion of this benediction is alluded to in a sermon in the works of S. Augustine; "Ut stolam baptismi sine aliqua luxuriæ macula integram illibatamque servantes, ad æterni sponsi thalamum ... feliciter veniamus."—t. 5 *app.* serm. 163 § 3.

Dum pedes ejus lavas,[r] *dicis.*

Ego tibi lavo pedes. Sicut Dominus noster Jesus Christus fecit Discipulis suis, tu facias hospitibus et peregrinis; ut habeas vitam æternam.

Dum vestimentum ei[s] *imponis, dicis.*

Accipe vestem candidam: quam immaculatam perferas ante tribunal Domini nostri Jesu Christi.

(Collectio.) Oremus, fratres carissimi, Dominum et Deum nostrum pro neophytis[t] suis, qui modò baptizati sunt: ut cùm in majestate suâ Salvator advenerit, quos regeneravit ex aquâ et Spiritu Sancto, faciat eos ex æternitate vestire salutem. Per Dominum.

(Item alia.) Baptizatis et in Christo coronatis, quos Dominus noster à chrismâ petentibus regeneratione donare dignatus est, precamur omnipotens Deus: ut baptismum quod acceperunt, immaculatum ipsùm perferant usque in finem. Per Dominum.

n MS *aqua.*

† T. 290

Deinde in Fonte chrisma decurrente, signum+facis et dicis. Infusio chrismæ salutaris Domini nostri Jesu Christi, ut fiat fons aquæ vivæ salientis cunctis venientibus in vitam æternam.—S. Gall. p. 324a.

o The interrogations here omitted may be found in the other Service-books.

p The indefinite form, where we should now use M or N. The latter expression came into use after A.D. 1000, and its occurrence in the Missa published by Illyricus has been used as an argument against the antiquity of that service.

* M. 249

Laudes et gratias Domino referamus, fratres dilectissimi, quod augere dignatus est Ecclesiæ suæ congregationem per caros nostros, qui modo baptizati sunt. Petamus ergo de Domini misericordia, ut baptismum sanctum quod acceperunt, inlibatum inviolatum, et inmaculatum perferant ante tribunal Christi.—S. Gall. p. 325a. This prayer seems made up from the one in the text and the *Collectio* a little lower down.

r A Gallican and Milanese use, upon which see Mabillon's note on S. Gall. p. 325.

Ego tibi labo pedes, sicut dominus noster Jesus-Christus fecit discipulis suis, ita tu facias hospitibus et peregrinis.—S. Gall. p. 325a.

s Vezz. omits *ei.* It should be observed that in the S. Gall. these two rites are transposed.

Accipe vestem candidam, quam inmaculatam perferas ante tribunal Christi.—S. Gall. p. 325a.

t MS *aufetis suis quomodo* and in the next line *cujus* for *quos.* Vezz. observes, "In postremo tomo Bibliothecæ Patrum, ubi hujus Missalis fragmenta quædam adducuntur ex Officio tridui ante Pascha, hoc in loco legitur, *pro amphibiis suis,*" which is not altogether inapplicable; since amphibious animals have, so to speak, two lives, one earthly, the other in the water; and Christians likewise; one "of the earth, earthy;" the other dependent on the water of Baptism.

XXXVI. MISSA IN VIGILIIS SANCTÆ PASCHÆ.

[*Præfatio.*] Sacrosanctæ noctis istius gratia, tenebris sæcularibus liberati, et ad justitiæ atque lucis cœlestis gratiam promissam electi, omnipotentis Dei Patris infatigabilem

bonitatem per Christum Filium ejus, fratres dilectissimi, deprecemur: ut ecclesiam suam sanctam catholicam diffusam [a] per orbem terrarum, quam sibi amantissimi† Filii sui passione et gloriosissimo sanguine conquesivit, jugi majestatis suæ protectione custodiat; atque contra omnes mundi insidias tutam defensamque concedat; ac præstet ei tempora tranquilla in perpetuum. Per resurgentem.

† T. 291

(Collectio.) Redemisti nos, Domine Deus, per lavacrum regenerationis et sanguinem crucis: ut illa caro quæ priùs in Adam mortalis fuerat effecta, per passionem majestatis [b] tuæ rursum revocaretur in cœlum. Salvator.

(Post nomina.) Oremus pro his qui offerunt munera Domino Deo nostro sacrosancta * spiritalia [c] pro se, et pro caris suis, et pro spiritibus carorum suorum, in commemoratione sanctorum martyrum: ut Dominus Deus noster preces illorum clementer exaudire dignetur. Per resurgentem.

* M. 250

(Ad Pacem.) Comple, Domine, vota supplicum, exaudi gemitus peccatorum; osculetur nos ab osculo oris sui pacis Magister et Conditor: ut in nobis hoc recipientibus holocaustum, pacem quam speramus, habeamus. Per.

(Immolatio.) Dignum et justum est, æquum et justum est, nos tibi hîc et ubique gratias agere, tibi laudes dicere, et hostias immolare, et confiteri misericordias tuas, Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus: Quoniam magnus es tu, et faciens mirabilia: tu es Deus solus. Tu fecisti cœlos in intellectu: tu formasti [d] terram super aquas: tu fecisti luminaria magna, solem in potestatem diei, lunam et stellas in potestatem [e] noctis. Tu fecisti nos, et non ipsi nos: opera manuum tuarum non omittas. Tuus est dies, et tua est nox. In die enim mandasti misericordiam tuam, et in nocte declarasti: quam hodiernis vigiliis in luminis hujus festivitate celebramus. Hæc est enim nox, salutarium conscia sacramentorum. Nox, in quâ veniam peccatoribus præstas; de veteribus hominibus, novos efficis: de senibus effetis, [f] maturos reddis infantes, quos in novam creaturam renatos de sacro fonte producis. Hac nocte in æternum diem renascentes populi procreantur, regni cœlestis atria reserantur, et beatâ

[a] MS *defusam.*

[b] This is a curious use of the word *majestas,* which is generally applied to the Godhead.

[c] On the use of the word spiritual as applied to the material gifts, see above p. 21 and Sac. Gall. p. 375b.

cf. c. 1 Cant. v. 1 Osculetur me osculo oris sui.

cf. ut in nobis hoc recipientibus holocaustum, pacem quam in labiis proferemus, in intimis teneamus visceribus.—Miss. Gall. p. 365a.

This immolatio is very much made up of verses from Holy Scripture. Ps. 85. 10. Quoniam magnus es tu, et faciens mirabilia: tu es Deus solus. Ps. 135. 5–9. Qui fecit cœlos in intellectu. Qui firmavit terram super aquas. Qui fecit luminaria magna. Solem in potestatem diei. Lunam et stellas in potestatem noctis. Ps. 99. 3. Ipse fecit nos, et non ipsi nos. Ps. 137. 8. Opera manuum tuarum ne despicias; (but the reading *omittas* seems to have been prevalent in France to judge by the authorities quoted in the preface to the Benedictine ed. of S. Augustine on the Psalms) Ps. 73. 16. Tuus est dies et tua est nox. Ps. 41. 8. In die mandavit Dns misericordiam suam et nocte canticum ejus. (where S. Augustine reads, *et nocte declarabit.*) Ps. 138. 11. Et nox illuminatio mea in deliciis meis.

These numerous quotations from the Bible rather belong to the Spanish than to the Gallican services.

[d] Should we not read *firmasti,* from the mg?

[e] MS *potestate.*

[f] MS *effectis.*

lege commerciis divinis humana mutantur. Hæc est enim nox illa, quæ facta est in deliciis:[g] in quâ maximè delectasti nos, Domine, in facturâ tuâ. Nox, in quâ inferna patuerunt: nox, in quâ absolutus est Adam:[h] nox, in quâ inventa est dragma quæ perierat; nox, in quâ boni Pastoris humeris reportata est ovis perdita: nox, in quâ diabolus occubuit, et Sol justitiæ, Christus, exortus est: et solutis inferni nexibus claustrisque perfractis, multa Sanctorum corpora, de sepulcris erumpentia, intraverunt in sanctam civitatem.[i] O verè beata nox, quæ sola meruit scire tempus et horam, quâ Christus resurrexit; de quâ jam in Psalmo fuerat prophetatum: Quia nox ut dies illuminabitur.† Nox, in quâ exorta est resurrectio in æternum: Te enim, omnipotens Deus, creaturarum cœlestium multitudo, et innumerabiles Angelorum chori sine cessatione proclamant, dicentes. Sanctus.

(Post Sanctus.) Tuo jussu, Domine, condita * sunt universa in cœlo et in terrâ, in mari et in omnibus abyssis. Tibi Patriarchæ, Prophetæ, Apostoli, Martyres, Confessores, atque omnes Sancti gratias agunt: quod et nos facientes, has hostias spiritales et sincera libamina, ut libens exaudias, deprecamur. Te oramus, uti[j] hoc sacrificium tuâ benedictione benedicas, et Spiritûs Sancti tui rore perfundas: ut sit omnibus legitima Eucharistia, per Christum Dominum nostrum. Qui pridie.

(Collectio ad Panis fractionem.[k]) Respice ad hanc oblationem, omnipotens Deus, quam tibi offerimus in honorem nominis tui pro salute Regum, et exercitu eorum, et omnium circumadstantium, et præsta: ut qui ex eâ sumpserint, accipiant sanitatem mentis, integritatem corporis, tutelam salutis, intellectum sensûs Christi, securitatem spei, corroborationem fidei, æternitatem Spiritûs Sancti. Præsta per eum, qui tecum vivit et regnat.

[g] cf. Ps. 138. 11. Nox illuminatio mea in deliciis meis; and Ps. 91. 5. Delectasti me, Domine, in factura tua.

[h] The Early Church seems to have held unanimously that Adam obtained favour with God, and was translated from hell to paradise when Christ after His crucifixion descended into hell. There are several references to this in the Mozarabic Missal. The next two sentences refer to the parables of the lost piece of silver and of the lost sheep as applied to man's redemption.

[i] cf. c. 27 Matth. v. 52, 53. Multa corpora sanctorum . . . exeuntes de monumentis post resurrectionem ejus, venerunt in sanctam civitatem.

cf. O beata nox, quæ sola meruit scire tempus et horam, in qua Christus ab inferis resurrexit! Hæc nox est, de qua scriptum est: Et nox ut dies inluminabitur;—*supra* p. 89.

† T. 292

* M. 251

cf. Omnia quæcunque voluit, Dominus fecit in cœlo, in terra, in mari, et in omnibus abyssis. Ps. 134. 6.

[j] See above p. 15

[k] This seems the only example preserved in the Gallican Liturgies of a prayer during the breaking of the bread. In the Mozarabic it frequently occurs, being placed before the Lord's prayer, and consisting either of the Creed or of an anthem taken from Holy Scripture. The present collect more resembles those in the Eastern Liturgies.

XXXVII. MISSA PRIMA DIE SANCTO[a] PASCHÆ.

(Collectio post Prophetia.) Summe omnipotens Deus, qui cornu salutis nostræ in crucis tuæ mysterio extulisti, ut nos in domo David pueri tui regali fastigio sublimares:

[a] MS *sanctum*, and three lines after, *mysterium*.

With regard to this prayer and that which follows, see the remarks above p. 34. The allusions to the Benedictus should be observed.

Erexit cornu salutis nobis in domo David pueri sui. S. Luke 1. 69.

in quo etiam trifario titulo Trinitatis nobis Unitas manifestata clarescens ostenditur: Salvator nempe in homine, Sacerdos quippe in chrismate, Rex scilicet secundùm carnem ex genere: preces nostras tuæ supplices prosternimus majestati: ut quos in tuo nomine per lavacrum regenerationis consecrare dignatus es, præstes etiam in sanctitate et justitiâ tibi Domino servientes, unanimitatem fidei per infusionem Spiritûs tui Sancti inviolabiliter custodire; ac per viam pacis liberis gressibus properantes, cœlestia regna conscendere. Per resurgentem.

cf. serviamus illi in sanctitate et justitia S. Luke I. 74, 75.

cf. ad dirigendos pedes nostros in viam pacis. ib. v. 79.

(Post Precem.) Deus, qui evulsis superstitionum spinis, in Ecclesiâ tuâ plantaria fidei altâ radice posuisti; exaudi precem familiæ tuæ: respice de cœlo, et vide et visita vineam istam, et præsta: ut te inrigante, fructum accipiat in ubertate, quæ, te plantante, incrementum accipit in germine. Per resurgentem.

cf. Ps. 79. 14 Respice de cælo, et vide, et visita vineam istam.

(Apologia Sacerdotis.) Ante tuæ immensitatis conspectum,† et ante tuæ ineffabilitatis oculos, O Majestas mirabilis, scilicet ante tuos sanctos vultus,* magne Deus, et maximæ[b] pietatis et potestatis omnipotens Pater, quàmlibet non sine debitâ reverentiâ, attamen nullâ officii dignitate, vilis admodum precator accedo, et reus conscientiæ testis adsisto. Quidne rogabo quod non mereor? At ne piè (non sine Dei pace dictum sit) quòd peccati magis est accusator, qui pro peccatis debuit esse interventor? Accuso ergo me tibi, et non excuso: et coram testibus confiteor injustitiam meam tibi Domino Deo meo. Confiteor, inquam, confiteor sub testibus injustitiam impietatis meæ, ut remittas impietatem peccati mei. Confiteor, quòd nisi remittas, rectè me punias. Habes me confitentem reum, sed (scio) nisi verbis non emendantem. Verbis enim placo, operibus offendo. Culpam sentio, emendationem differo. Subveni ergo, subveni, pietas ineffabilis. Ignosce, ignosce mihi, Trinitas mirabilis. Parce, parce, parce, supplico, Deitas placabilis. Exaudi, exaudi, exaudi me, rogo, his verbis illius Filii tui clamantem: Pater, æterne Deus, peccavi in cœlo, et coram te: jam non sum dignus vocari

Such Apologies are not unfrequent in the earlier Roman Liturgies in France, though we have not met with the one now before us.

† T. 293
* M. 252

[b] MS *maxime*.

cf. Ante oculos tuos Domine, reus adsisto: conscientiæ testis rogare non audeo, quod impetrare non mereor.—Martene I. 187b.

cf. Ps. 31. 5 Dixi, Confitebor adversum me injustitiam meam Domino: et tu remisisti impietatem peccati mei.

See Sac. Gall. p. 375a. Habes Domine confitentes reos.

cf. c. 15 Lucæ v. 18, 19 "Pater, peccavi in cœlum et coram te; jam non sum dignus vocari filius tuus: fac me sicut unum de mercenariis tuis;" and observe the substitution of the ablative *cælo* for the accusative.

filius tuus; fac me ut unum de mercenariis tuis. Et nunc, Pater misericors, unicum [c] misericordiæ tuæ portum, Christo favente, peto : ut quod per me vilescit, per illum acceptum ferre digneris. Qui in æternum tecum vivit et regnat.

[c] Compare this very strong expression with the equally strong phrases in later offices applied to the B. V. M. as the *mediatrix, salvatrix, porta cœli.* &c.

(Præfatio Missæ.) Expectatum, fratres carissimi, et desideratum nobis atque universo generi humano salutarem Paschæ diem adepti, concordi ac religiosâ prece omnipotenti Deo gratias agamus, poscentes ejus misericordiam in hac die [d] Resurrectionis Domini nostri Jesu Christi Filii sui, ut tribuat temporum quietem, Regum pacabilitatem,[e] Judicum mansuetudinem, hostium infirmitatem, corporum salubritatem, aeris temperiem, anni benignitatem, fructuum copiam, schismatum pœnitentiam, Gentium vocationem : et conventum Ecclesiasticum [f] pacificâ et purâ congregatione, Paracliti sui sanctificatione conlustret : devotum [g] ac dicatum sibi virginalem pudorem, et continentiæ propositum gloriosum atque beatum in omnibus custodiat : viduarum laboriosam continentiam suâ miseratione confoveat : orphanis opem pietatis paternæ impertiat. Per resurgentem à mortuis Dominum nostrum.

[d] *die* is an addition of Mabillon's.

[e] MS *pagabilitatem.*

[f] MS *ecclesiasticæ.*

[g] The conclusion of this prayer occurs above p. 20 in M. Richen.

(Collectio sequitur.) Deus omnipotens, exaudi populum tuum, hac die ad gloriam Resurrectionis Domini nostri Jesu Christi Filii tui in tuo nomine congregatum; et majestatem * tuam suppliciter exorantem dirige ex præsenti festivitate in lætitiam sempiternam : atque ex hac hodiernæ sollemnitatis exultatione ad gaudia incorrupta transmitte. Per resurgentem.

* M. 253

†*(Post nomina.)* Suscipe, quæsumus, Domine, hostiam placationis et laudis ;[h] et has oblationes famulorum famularumque tuarum, quas tibi offerimus hodie in Resurrectione Domini nostri Jesu Christi secundùm carnem, placatus adsume. Tribue etiam per intercessionem Sanctorum tuorum caris nostris, qui in Christo dormierunt, refrigerium in regione vivorum. Per.

† T. 294

[h] MS *laudes.*

(Ad Pacem.) Annue, quæsumus, Domine, supplicibus tuis : ut hæc nostræ servitutis oblatio in diem Resurrectionis Domini nostri Jesu Christi, et salutem nobis conferat et pacem. Per resurgentem.

This prayer and the first part of the preceding one seem to be Roman rather than Gallican. cf. S. Leon. p. 65. Supplices et rogamus, Deus, ut munera, quæ deferimus, et devotionis gratiam nobis conferant et salutem. Per &c.

(Contestatio.) Dignum et justum est, æquum et salutare est, nos tibi hîc et ubique semper gratias agere, Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus. Sed in hac die Resurrectionis Domini nostri Jesu Christi Filii tui gratulatio major exultat in cordibus nostris. Hic est enim dies, in quo nobis exorta est perpetuæ causa lætitiæ. Hic est dies resurrectionis humanæ, et vitæ natalis æternæ. Hic est dies, in quo satiati sumus mane misericordiam tuam :[i] quo nobis ille Benedictus, qui venit in nomine Domini, Deus noster inluxit nobis.[j] Hic enim Dominus noster Jesus Christus Filius tuus adimplens prophetias temporibus[k] præstitutis, visitavit nos post biduum, die tertiâ resurrexit.[l] Hic est enim dies tanti muneris benedictione signatus, qui hodiernâ festivitate gaudentibus in toto orbe mortalibus frequentatur. Quia omnium mors perempta est in cruce Christi, et in Resurrectione ejus omnium vita surrexit. Et nunc, Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, supplices deprecamur : uti hanc oblationem benedicere et sanctificare digneris. Per Christum Dominum nostrum.

* M. 254

(Post Sanctus.) Hæc te vox,[m] Domine, mysticâ luce comitatur, quæ cùm in supernis Dominicæ perennitatem laudis [n] exerceat, celebrationem tanti nominis invexit et terris : ut hujusmodi Personas si homines tacerent, saxa clamarent.[o] Viderunt te inferi, Deus; viderunt, et timuerunt à voce tonitrui tui, dicentes: Absorptâ est mors in victoriâ. [Ubi est, Mors, victoria][p] tuâ ? Ubi est, Mors, aculeus tuus ? Adtonita paululum miserorum stetere supplicia; nec habuerunt tormenta cruciatum; et Judicem suum * ipsa etiam pœna contremuit: quia natura terribilium tenebrarum, præsentiâ tui fulgoris habitâ, jam tunc timuit judicari. Exultaverunt[q] sancti in gloriâ, lætantes in cubilibus suis : quòd Auctorem promissæ sibi lucis agnoscerent. Quorum tu, Domine, stipatus agminibus, et tibi tantùm noto[r] splendore perfusus, sacrificia per te instituta sanctifica, non invitantis[s] merito sed sanctificantis exemplo : ut cunctis ritè perfectis, Salvatore † nostro ab inferis jam reverso, et mors se

† T. 295

i cf. Ps. 89. 14 "Replcti sumus mane misericordia tua;" where S. Augustine mentions that "alii interpretes" have, "satiati sumus maue misericordia tua;" this we find in the Mozarabic psalter, with the accusative instead of the ablative, as in the text, which accordingly we retain, though Mabillon changes it.

j cf. Ps. 117. 27 Deus Dominus, et illuxit nobis.

k MS *temporum*.

l cf. Hos. 6. 3 "Vivificabit nos post duos dies; in die tertia suscitabit nos;" this prophecy is also referred to in M. Moz. p. 200. 46 where it is more accurately quoted.

m We ought surely to read *nox* from the mg.

n MS *Laudes*.

o A reference to S. Luke 19. 40 Dico vobis, si hi tacuerint, lapides clamabunt. The following words are made up from several texts; Ps. 76. 16 Viderunt te, aquæ, Deus; viderunt te aquæ et timuerunt. Ps. 103. 7 A voce tonitrui tui formidabunt. 1 Cor. 15. 54, 55 Absorpta est mors in victoria. Ubi est, mors, victoria tua? ubi est, mors, stimulus tuus?

p We have supplied these words on the authority of the Apostle and the M. Moz. The omission was easy owing to the repetition of the word *victoria*.

q cf. Ps. 149. 5 Exultabunt sancti in gloria; lætabuntur in cubilibus suis.

(Post Sanctus.) Hec te nox Domine mixta luce comitatur: que cum in supernis Domini perennitatem exerceat: celebrationem tanti nominis invexit in terris: ut hujusmodi preconia si homines tacerent saxa. clamarent. Viderunt te inferi: Deus Viderunt te, et tremuerunt a voce tonitrui tui: dicentes. Absorpta est mors in victoria. Ubi est mors victoria tua? Ubi est mors aculeus tuus: Propter quod attonita paululum stetere supplicia miserorum. Nec habeant cruentum (*l.* habebant cruciatum) tormenta sic vicisse cernentia crucifixum: et judicem suum ipsa etiam pena contremuit. Quia natura horribilium tenebrarum presentia sui fulgoris : et vetata jam tunc timuit judicari. Exultaverunt Sancti in gloria letantes in cubilibus suis: quod auctorem promisse sibi lucis agnoscerent: quorum tu Domine stipatus agminibus: et tu tanto noti splendoris candore perfusus: sacrificia per te instituta sanctifica. Non invocantis merito: sed instituentis magisterio vel exemplo. Ut cunctis rite perfunctis: Salvatore nostro ab inferis jam regresso: et mors se

r MS *noti*, seemingly adopted from the mg. by a careless copyist, who altered the sentence but partially. This shows that the Mozarabic is the original source of those prayers which it has in common with the Gothic.

s MS has *invitantes* and in the same line *sanctificantes*. Perhaps the reading in the mg. *invocantis* is preferable.

intelligat victam, et vitam revocatam, per Christum Dominum nostrum. Qui pridie quàm pateretur.

lugeat victam: et vita tripudiet restitutam. Per te Dominum ac redemptorem eternum.—M. Moz. p. 206. 75.

XXXVIII. Missa Matutinalls per totum Pascha pro Parvulis qui renati sunt.[a] Secunda Feria.

[a] In the Miss. Gall. this title is given to a Missa distinct from those assigned to the days within the Octave of Easter, and composed of the Roman prayers in the following service for Easter Monday, i. e. the first, third and fifth collects, q. v. p. 372 *infra*.

[*Collectio.*] Deus, qui credentes in te populos gratiæ tuæ largitate multiplicas; respice propitius ad electionem tuam: ut qui sacro Baptismate sunt renati, regni cœlestis mereantur introitum. Per Dominum.

Deus, qui credentes in te populos gratiæ tuæ largitate multiplicas, respice propitius ad electionem tuam; ut qui Sacramento Baptismatis sunt renati, Regni cælestis mereantur introitum. Per.—S. Gel. p. 82a.

(*Collectio.*) Famuli tui, Domine, qui ad tuam sunt gratiam vocati, tuo indesinenter protegantur auxilio; ut qui divino sunt Baptismo regenerati, numquam à tui regni potentiâ possint evelli. Per.

Famuli tui, Domine, qui ad tuam sunt gratiam vocati, tuo indesinenter protegantur auxilio: ut qui divino sunt Baptismo regenerati, nunquam a tui regni potentia possint evelli. Per D.—Miss. Gall. p. 370a

cf. Ut qui per te renati sumus ex aqua et Spiritu Sancto; non patiamur ab ethnicis et irregeneratis divelli a sancto proposito.—M. Moz. p. 22. 100

(*Post nomina.*) Adesto, Domine, supplicationibus nostris: et oblationes famulorum ac famularum tuarum, quas tibi offerimus, placidus ac benignus adsume. Per

Adesto Domine supplicationibus nostris: et oblationes famulorum tuorum, quas tibi offerimus, diem octavarum suarum spiritalium celebrantes (quo die eos sacro Fonte Baptismatis renasci jussisti) placitus ac benignus adsume.—Miss. Gall. p. 372a

Propitiare Domine supplicationibus nostris; et has oblationes famulorum famularumque tuarum benignus adsume; ut quod singuli obtulerunt ad honorem nominis tui, cunctis proficiat ad salutem. Per.—S. Gel. p. 165b. Miss. Franc. p. 322b

(*Ad pacem.*) Concede, quæsumus, omnipotens Deus: ut festa Paschalia, quæ devotione colimus, moribus exsequamur. Per.

In the Sac. Gall. it occurs in what looks like the most genuine Gallican form, viz. with an addition at the end to adapt it to its place as the Collect *ad Pacem*, which makes it probable that what we have in the text is of Roman origin.

Concede, quæsumus, omnipotens Deus: ut festa Paschalia, quæ devotione colimus, moribus exequamur. Per.—Miss. Gall. p. 371a Sac. Gall. p. 332a.

cf. Perfice, Domine, quæsumus, benignus in nobis, ut quæ sacris mysteriis profitemur, piis actionibus exsequamur. Per &c.—S. Leon. p. 121.

(*Immolatio.*) Verè dignum et justum est: quia verus ille Agnus, qui pro nobis est immolatus. Qui mortem nostram, moriendo, destruxit; et vitam nostram, resurgendo, reparavit, Jesus Christus Dominus noster. Cui merito omnes Angeli.

Vere dignum . . . ipse enim verus est Agnus, qui abstulit peccata mundi: qui mortem nostram, moriendo, destruxit; et vitam resurgendo, reparavit.—S. Gel. p. 77b; see also p. 78b; Miss. Gall. p. 367b: Sac. Gall. p. 330b.

XXXIX. Item Missa Paschalis. Tertia Feria.

[*Collectio.*] Deus, qui omnes in Christo renatos genus regium et sacerdotale esse fecisti, da nobis velle et posse quod præcipis: ut populo ad æternitatem vocato una sit fides mentium, et pietas actionum. Per.

Deus, qui omnes in Christo renatos genus regium et sacerdotale fecisti; da nobis et velle et posse quod præcipis, ut populo ad æternitatem vocato una sit fides cordium et pietas actionum. Per.—S. Gel. p. 80a. cf. Miss. Gall. p. 367a.

(*Collectio.*) Omnipotens sempiterne Deus, per quem nobis redemptio præstatur et adoptio: respice in opera pietatis tuæ; et quæ dignatus es conferre, conserva: ut in Christo renatis æterna tribuatur * hereditas et vera libertas. Per.

Deus, per quem nobis et redemptio venit, et præstatur adoptio; respice in opera misericordiæ tuæ, ut in Xpo renatis et æterna tribuatur hæreditas et vera libertas, per eundem.—S. Gel. p. 84b. cf. Miss. Gall. p. 371a.

* M. 255

(*Post nomina.*) Suscipe, Domine, munera nomini[a] tuo oblata; quæ in Filii tui resurrec-

[a] MS *nomine* and in the next line *triumphantes*.

Suscipe Domine munera nomini tuo oblata: quæ in Filii tui Resurrec-

tione triumphantis in gloria, universalis ejus quæsita Sanguine, offert Ecclesia.—Miss. Gall. p. 368a.

Deus, qui per Unigenitum tuum devicta morte æternitatis nobis aditum reserasti! erige ad te tuorum corda credentium ut—S. Gel. p. 85a. See also below p. 258b.

cf. ... ut qui sacramento baptismatis sunt renati, regni cœlestis mereantur introitum, per.—S. Gel. p. 82a quoted above p. 103.

† T. 296

Dignum et justum est, Nos tibi gratias agere omnipotens sempiterne Deus, per Jesum Christum Filium tuum Dominum nostrum. Per quem humanum genus vivificans, Pascha etiam per Moysen et Aaron famulos tuos Agni immolatione jussisti celebrare: consequentibus temporibus usque ad adventum Domini nostri Jesu Christi, (qui sicut ad victimam ductus est) eamdem consuetudinem in memoria observare præcepisti. Ipse est Agnus immaculatus, qui prioris populi prima Pascha in Ægypto fuerat immolatus. Ipse est Aries, in vertice montis excelsi de vepre prolatus, sacrificio destinatus. Ipse est Vitulus saginatus, qui in tabernaculo patris nostri Habrahæ, propter hospites est victimatus. Cujus Passionem et Resurrectionem celebramus; cujus et adventum speramus: et ideo cum Angelis et Archangelis non cessant clamare dicentes. Sanctus, Sanctus, Sanctus.—Miss. Gall. p. 368b.

[b] MS *prima*.

tione triumphantis in gloriâ, universalis ejus adquisita sanguine offert Ecclesia. Per.

(Ad Pacem.) Omnipotens sempiterne Deus, qui per Unigenitum tuum æternitatis nobis aditum, devictâ morte, reserasti; erige ad te corda credentium; ut omnes in Christo renati ex aquâ et Spiritu † Sancto, regnum cœlorum ingredi mereantur. Per.

(Immolatio.) Dignum et justum est, nos tibi gratias agere, omnipotens sempiterne Deus, per Jesum Christum Filium tuum Dominum nostrum. Per quem humanum genus vivificans, Pascha etiam per Moysen et Aaron famulos tuos Agni immolatione jussisti celebrari: consequentibus temporibus usque ad adventum Domini nostri Jesu Christi (qui sicut agnus ad victimam ductus est) eandem consuetudinem in memoriam observare præcepisti. Ipse est Agnus immaculatus, qui prioris populi primum[b] Pascha in Ægypto fuerat immolatus. Ipse est Aries in verticem montis excelsi de vepre prolatus, sacrificio destinatus. Ipse est Vitulus saginatus, qui in tabernaculo patris nostri Abrahæ propter hospites est victimatus. Cujus Passionem et Resurrectionem celebramus: cujus et adventum speramus. Et ideo cum Angelis et Archangelis clamantes dicimus.

XL. Item Missa Paschalis. Quarta Feria.

Omnipotens sempiterne Deus, qui populum tuum, quondam Jordane transiecto, terram fecisti promissionis intrare.—Miss. Ambr. p. 361

Deus, qui populum tuum sacro Jordane flumine transacto, terram tuæ fecisti promissionis intrare; concede quæsumus: ut et nos quoque Majestatis tuæ revelato mysterio, divina semper beneficia sentiamus. Per Dominum.—Miss. Gall. p. 369a.

[a] MS *relevato*.

Annue nobis, quæsumus, Domine: ut quemadmodum mysteria Resurrectionis Domini nostri Jesu solemnia colimus; ita et in adventu ejus gaudere cum Sanctis omnibus mereamur. Per Dominum. –Miss. Gall. p. 369a.

[Collectio.] Deus, qui populum tuum sacrum, Jordane flumine transacto, terram tuæ fecisti repromissionis intrare; concede quæsumus: ut et nos quoque majestatis tuæ revelato[a] mysterio, divina semper beneficia sentiamus. Per.

(Collectio.) Annue nobis, quæsumus, Domine: ut quemadmodum mysteria Resurrectionis Domini nostri Jesu Christi sollemnia colimus; ita et in adventu ejus gaudere cum Sanctis omnibus mereamur. Per.

(Post nomina.) Auditis nominibus offerentum, debitâ cum veneratione beatissimorum Apostolorum et Martyrum omniumque sanctorum commemoratione decursâ, et offerentum et pausantium commemoremus nomina: ut æternalibus indita paginis, Sanctorum cœtibus adgregentur. Per.

* M. 256

(Ad Pacem.) Deus, per cujus os prolatum est, quòd pacem omnibus dares,* et pacis statuta relinqueres; infunde in cordibus nostris pacis studium et piæ voluntatis affectum: ut vitiorum omnium labe purgati, pacem,[b] quam labiis ore[c] prosequimur, immaculatis cordibus teneamus. Per.

(Contestatio.) Dignum et justum est, nos tibi semper laudes et gratias agere, omnipotens sempiterne Deus, per Jesum Christum Filium tuum Dominum nostrum. Qui[d] sicut ovis ad occisionem pro nobis ductus est, et ut agnus còram tondente se sine voce, sic non aperuit os suum. Hic enim est Agnus Dei, Unigenitus† Filius tuus, qui tollit peccatum mundi: qui se pro nobis offerendo non desinit, nosque apud te perpetuâ advocatione defendit; quia nunquam moritur immolatus, sed semper vivit occisus. Pascha enim nostrum immolatus est Christus: ut jam non in fermento veteri, neque in carnalium sanguine victimarum, sed in azymis sinceritatis, et corporis veritatis[e] immolemus. Per Christum Dominum nostrum.

XLI. ITEM MISSA PASCHALIS, QUINTA FERIA.

[*Collectio.*] Deus, qui sollemnitate Paschali cœlestia mundo remedia benignus operaris; annuæ[a] festivitatis hujus dona prosequere: ut per observantiam temporalem ad vitam nobis proficiat sempiternam. Per.

(Collectio.) Deus, qui et libertatis nostræ auctor es et salutis; exaudi supplicantium voces: atque eos, quos sanguinis tui effusione[b] redemisti, præsta, ut per te vivere, et perpetuâ in te facias incolumitate gaudere. Salvator.

(Post nomina.) Auditis nominibus offerentum, æternitatis Dominum deprecemur: ut in nobis vel timor ejus, vel cordis puritas, vel caritas quæ casum non habet, immobilis perseveret. Quia hæc est salutaris oblatio, hæc vera, hæc pinguis hostia. Ista sunt pura libamina, quæ et pro nobis, et pro requie defunctorum, contritis et humiliatis cordibus offeruntur. Per.

(Ad Pacem.) Tribue Domine, ut ita apud universos redemptionis[c] tuæ famulos infractæ caritatis exundet affectus, ut nihil odiorum

[b] See the same prayer *infra* p. 289a 299b

[c] Should we not correct *oris?*

[d] This passage of Isaiah 53. 7 is here quoted as it occurs in Acts 8. 32 "Tanquam ovis ad occisionem ductus est: et sicut agnus coram tondente se, sine voce, sic non aperuit os suum." Of the sentences that follow, two are from Holy Scripture. S. John 1. 29 Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. 1 Cor. 5, 7, 8 Pascha nostrum immolatus est Christus . . . non in fermento veteri.

[e] *veritas* is here opposed to the figures under the Law. Compare a passage in M. Moz. p. 192. 14 "Ille verus agnus qui abstulit peccata mundi. Qui non in figura veteri: alio offerente mactatus est: sed in corpore veritatis adveniens: adimplevit figuras carnalium sacrificiorum."

Dignum et justum est, nos tibi semper laudes et gratias agere, omnipotens sempiterne Deus, per Jesum Christum Filium tuum Dominum nostrum. Qui sicut ovis ad occisionem pro nobis ductus est: et ut agnus coram tondente, sic non aperuit os suum. Hic enim est Agnus Dei, unigenitus Filius tuus, qui tollit peccatum mundi; qui se pro nobis offerendo non desinit, nosque aput te perpetua advocatione defendit: quia nunquam moritur immolatus, sed semper vivit occisus. Pascha enim nostrum immolatus est Christus; ut jam non in fermento veteri, neque in carnalium sanguine victimarum, sed in azymis sinceritatis et corporis veritatis immolemus. Per Christum Dominum nostrum. Per quem Majestatem tuam laudant.—Miss. Gall. p. 369a. The first part of it down to *occisus* occurs in Sac. Gall. p. 322b with other matter before it.

† T. 297

[a] MS *annue.*

Deus, qui solemnitate Paschali cælestia mundo remedia benignus operaris; annua festivitatis hujus dona prosequere, ut observantia temporalis ad vitam proficiat sempiternam. Per.—S. Gel. p. 79a.

Deus omnipotens, qui et vitæ nostræ auctor es et salutis, exaudi supplicum voces, atque eos quos sanguinis tui effusione redemisti, præsta, et per te vivere, et perpetua facias sensuum incolomitate gaudere.—S. Gall. p. 329a

[b] See above p. 48 note [k], as also M. Moz. 248. 65 Conserva Domine, in pace tua, quos redemisti effusi sanguinis unda.

[c] MS *redemptioni.*

* M. 257 interpellatio * prævaleat adpetitus: sed testimonium osculi, quod pro[d] perfectione mansuræ pacis impenditur, nullâ deinceps simultatis fraude frustretur. Salvator.

[d] MS *per*.

(Immolatio.) Verè dignum et justum est, unianimes et concordes omnipotentem Deum profusiùs deprecari cum unico Filio ejus Domino Jesu Christo Salvatore nostro, qui Ecclesiam suam secundâ liberavit à morte, quando sanguis ipsius effusus est super cruce. Per ipsum te rogamus, omnipotens Deus: ut Ecclesiam tuam augeas in fide, custodias in spe, protegas in caritate: et sacrificia nostra libens suscipere digneris cum gloriâ et honore. Et ideo cum Angelis et Archangelis laudamus, dicentes.

XLII. ITEM MISSA PASCHALIS, SEXTA FERIA.

Omnipotens sempiterne Deus, qui ad æternam vitam in Christi resurrectione nos reparas.—S. Gel. p. 78b.

[*Collectio.*] Deus qui ad æternam vitam in Christi Resurrectione nos reparas: da nobis cœlestia sapere, et à terrenis cupiditatibus abstinere. Per.

† T. 298 †*(Collectio.)* Deus gloriæ, cui complacuit in Unigenito tuo omnem plenitudinem habitari, omnes principatus et potestates exuere, atque in eo reconciliare omnia, in quo condideras universa: aspice festivas subditæ congregationis excubias, accipe preces Paschalibus[a] supplicationibus votivas: et qui dedisti nobis Dominicæ Resurrectionis temporum revolutione victoriam,[b] da nobis ipsius festivitatis operum sanctificatione lætitiam. Per.

The introduction to this prayer is taken from the Epistle to the Colossians. In ipso complacuit omnem plenitudinem inhabitare. c. 1 v. 19 exspolians principatus et potestates, (where an old reading preserved by S. Ambrose 3. de Fide § 12 and Ambrosiaster in loc. has *exuens*) c. 2 v. 15; per eum reconciliare omnia. c. 1. v. 20 in ipso condita sunt universa. ib. v. 16.

[a] MS *paschalis*.

[b] MS *victoria*.

(Post nomina.) Da, misericors Deus: ut in Resurrectione Domini nostri Jesu Christi percipiamus veraciter portionem. Per.

Da misericors Deus, ut in Resurrectione Domini nostri Jesu Christi, inveniamus et nos veraciter portionem. Per.—S. Gel. p. 85a. ("percipiamus veraciter."—S. Greg. p. 82 as in the text)

(Ad Pacem.) Deus, qui populum tuum tuæ fecisti redemptionis participem; concede nobis, quæsumus: ut de [die][c] Resurrectionis Dominicæ in perpetuo gratulemur. Per.

Deus qui populum tui fecisti Redemptionis participem; concede nobis, quæsumus; ut et Resurrectionis Dominicæ in perpetuo gratuletur. Per.—Miss. Gall. p. 370a

[c] *die* is an addition of Mabillon's. The mg. will supply an easier correction.

(Immolatio.) Dignum et justum est, nos tibi gratias agere, Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, per Jesum Christum Filium tuum Dominum nostrum, quem pro nobis omnibus tradi hostiam voluisti. O mira circa nos pietatis tuæ dignatio! O ineffabilis dilectio caritatis; ut servum redimeres, Filium tradidisti! O certè necessarium Adæ peccatum, quod Christi morte deletum est! O felix culpa, quæ talem ac tantum meruit habere Redemptorem! Numquam enim quanta circa

Dignum et justum est, nos tibi gratias agere, Sancte Pater omnipotens æterne Deus, per Jesum Christum Filium tuum Dominum nostrum; quem pro nobis omnibus tradi hostiam voluisti. O mira circa nos pietatis tuæ dignatio! O ineffabilis dilectio caritatis, ut servos redimeres, Filium tradidisti! O certe necessarium Adæ peccatum, quod Christi morte deletum est! O fidelem culpam, quæ talem ac tantum meruit habere Redemptorem. Nunquam enim quanta

nos pietatis tuæ dilectio esset, cognosceremus, nisi ex morte unici et coæterni Filii tui Domini ac Dei nostri Jesu* Christi probaremus. Vicit malitiam diaboli pietatis tuæ dignatio: quia ubi abundavit peccatum, superabundavit et gratia.[d] Sed plus nobis tua misericordia reddidit, quàm invidus inimicus abstulerat. Ille Paradisum invidit: tu cœlos donasti. Ille mortem temporalem intulit; tu vitam perpetuam tribuisti. Propterea profusis gaudiis totus in orbe terrarum mundus exultat: sed et supernæ concinunt Potestates hymnum gloriæ tuæ, sine fine dicentes.

cf. O mira circa nos tuæ pietatis dignatio? O inæstimabilis dilectio caritatis; ut servum redimeres, Filium tradidisti! O certe necessarium Adæ peccatum, quod Christi morte deletum est! O felix culpa, quæ talem ac tantum meruit habere Redemtorem!—*supra* p. 89.

circa nos pietatis tuæ dilectio esset, agnosceremus, nisi ex morte unici et coæterni Filii tui Domini ac Dei nostri Jesu Christi probaremus. Vincit malitiam Diaboli pietas tuæ dignationis: quia ubi abundavit peccatum, superabundavit et gratia: sed plus nobis tua misericordia reddidit, quam invidus inimicus abstulerat: ille Paradisum invidit, Tu cælos donasti: ille mortem temporalem intulit, Tu vitam perpetuam tribuisti. Propterea profusis gaudiis, totus in orbe terrarum mundus exultat; sed et supernæ concinunt Potestates hymnum gloriæ tuæ sine fine dicentes.—Miss. Gall. p. 370a.

* M. 258

[d] cf. ubi autem abundavit delictum, superabundavit gratia. c. 5 ad Rom. v. 20. The same text was quoted above p. 20 but in other words.

XLIII. Missa in die Sabbato Octavæ[a] Paschæ.

[*Collectio.*] Conserva, Domine, familiam tuam, quos ex aquâ et Spiritu Sancto propitius redemisti: ut veterem hominem cum suis actibus exspoliantes, in ipsius conversatione vivamus, ad cujus substantiam, per hæc paschalia dierum octavarum tuæ Resurrectionis mysteria, transtulisti. Per.

[*Collectio.*] Fac, omnipotens et misericors Deus: ut quod octavarum dierum Resurrectionis tuæ paschalibus celebramus officiis, fructiferum nobis omni tempore sentiamus. Salvator.

†(*Post nomina.*) Deus misericordiæ sempiternæ,[b] qui in ipso Paschalis festi recursu fidem sacratæ tibi plebis accendis; auge[c] gratiam, quam dedisti: ut dignâ omnes intelligentiâ comprehendant, quo lavacro abluti, quo Spiritu regenerati, quo Sanguine sunt redempti. Per.

(*Ad Pacem.*) Deus, qui[d] per Unigenitum tuum æternitatis nobis aditum, devictâ morte reserasti; deduc nos ad societatem cœlestium gaudiorum: ut Spiritu Sancto renatos, regnum tuum facias introire. Per resurgentem.

(*Contestatio.*) Dignum et justum est, necessarium et salutare est, ut te Dominum ac Deum, totis visceribus humana conditio veneretur, Rex mirabilis Christe. Cujus condemnatione, tartareis vinculis absoluta credentium turba, libertatis insignia gratulatur. Qui verè ut Leo de tribu Juda mundo ostensus,

[a] MS *octava.*

Concede, quæsumus omnipotens Deus, vt veterem cum suis actibus hominem deponentes, illius conuersatione viuamus, ad cuius nos substantiam paschalibus remediis transtulisti. Per eundem Dominum nostrum—S. Greg. vet. p. 121.

Confirma Domine famulos tuos, quos ex aqua et Spiritu Sancto propitius redemisti; ut veterem hominem cum suis actionibus deponentes, in ipsius conversatione vivamus; ad cujus substantiam per hæc Paschalia mysteria transtulisti. Per.—Miss. Gall. p. 371a.

Fac misericors Deus: ut quod Paschalibus celebramus officiis, fructiferum nobis omni tempore sentiamus. Per.—Miss. Gall. p. 370a.

Concede, quæsumus, misericors Deus, ut quod Paschalibus exequimur institutis, salutiferum nobis omni tempore sentiamus. Per Dominum nostrum. –S. Greg. p. 90.

† T. 299

[b] MS *sempiterne* which Vezz. thinks correct. In the same line it has *festæ recursum.*

[c] cf. S. Greg. p. 83 "... auge super famulos tuos gratiam quam dedisti: ut ..." This and the following prayer are evidently purely Roman. It will be observed that they are not even adapted to the positions they here occupy.

[d] See above, p. 104.

Dignum et justum est, necessarium et salutare est, ut te Dominum ac Deum totius visceribus humans conditio veneretur, Rex mirabilis Christe. Cujus condemnatione tartareis vinculis absoluta credentium turba, libertatis insignia gratulatur. Qui vere et Leo de Tribu Juda mundo ostensus, animarum devorationem ex-

animarum devoratorem extinctum leonem diabolum omnis terra lætatur. Permittis[e] te clavorum nexibus alligatum ad stipitem Crucis tereri:[f] ut non sit parva, quem impius quondam expavescat, potentia. Ad cujus vocem emittens[g] spiritum, terra tremuit, cœlum expavit, dies fugit, sol obscuratus est, astra abscondentes radios suos, simul omnia migraverunt.* Cujus descensu, confractis portis, luget infernum. Quo resurgente, lætantur Angeli; exultat terra cum habitatoribus suis. In quo triumpho conspicitur comitatio[h] illa, prophetico ore promissa: Ero mors tua, O Inferne. Ubi est ergo victoria tua? Nec enim ab alio poterat, nisi à vitâ mors devorari. Qui descensu suo eos qui tenebantur à morte, superis reddidit resurgendo: ut ejus Resurrectio vivorum vel mortuorum testimonio firmaretur.[i] Unde sancte Pater, omnipotens, æterne Deus, per Jesum Christum Filium tuum Dominum nostrum gloria tibi semper: qui in te, et ex te, et tecum semper est. Per quem te laudant.

tinctum leonem diabolum, omnis terra lætatur. Permittis te clavorum nexibus alligatum, ad stipitem Crucis tereri: ut non sit parva, quem impius quondam expavescat potentiam. Ad cujus vocem emittens spiritum, terra tremuit, cælum expavit, dies fugiit, sol obscuratus est, astra abscondentia radios suos, simul omnia migraverunt. Cujus descensu confractis portis, luget infernus: quo resurgente, lætantur Angeli; et exultat terra cum habitatoribus suis. In quo triumpho conspicitur conminatio illa Prophetico ore promissa: Ero mors tua, o inferne. Ubi est ergo victoria tua? nec enim ab alio poterat nisi a vita mors devorari. Qui descensu suo eos qui tenebantur a morte, superis reddidit resurgendo: ut ejus resurrectio vivorum vel mortuorum testimonio firmaretur. Unde sancte Pater, omnipotens æterne Deus per Jesum Christum Filium tuum Dominum nostrum gloria tibi semper, qui in te et ex te et tecum semper. Quem te etiam laudant Angeli.—Miss. Gall. 373a.

e MS *permittes*.

f "Sic in Missali Gallicano; an teneri?"—Mab.

* M. 259

g Patois for *emittentis*.

h Perhaps the reading in the mg. is better.

i Edd. have *formaretur* which we correct from mg.

XLIV. Missa Clausum Paschæ.[a]

[*Præfatio.*] Deum, qui pro ruinâ totius mundi unicum Filium suum, adsumptam ex carne Virginis viri[b] hominis formam, mittere dignatus est, fratres carissimi, suppliciter exoremus: ut sicut in hâc Resurrectione ejusdem nos à morte perpetuâ cum illo resuscitavit; ita pietatis suæ dono ab omnibus nos inimici tutans insidiis, inlæsos faciat in matris Ecclesiæ gremio resedere: et conscientiæ integritate de regeneratione † gaudentes, æternæ primitivorum Ecclesiæ, quemadmodum devotione ad præsens, ita et remuneratione adsociet in æternum; et hæc munera plebis suæ benedicere dignetur. Salvator.

a "Eo nomine denotabant veteres Paschatis octavam qua solemnitas ipsa concludebatur. Vide S. Gel. p. 86." Vezz.

"Nihil hic de Pascha *annotino* quod Baptizatus quisque anniversarium, id est, ipso die, quo Baptismum suscepisset, quotannis rememorari debebat ex Herardo sæculi noni Episcopo Turonensi in Capitulo xciii." Mab.

b Rather *veri* as in mg.

Deum, qui pro ruina totius mundi unicum Filium suum, adsumpta ex carne Virginis veri hominis forma, mittere dignatus est, Fratres carissimi, suppliciter exoremus: ut sicut in hac Resurrectionis ejusdem nos a morte perpetua cum illo resuscitavit; ita pietatis suæ dono ab omnibus nos inimici tutans insidiis, inlæsos faciat in matris Ecclesiæ gremio residere; et conscientiæ integritate de regeneratione gaudentes æternæ primitiorum Ecclesiæ, quemadmodum devotione ad præsens, ita remuneratione adsociet in æternum: et hæc munera plebi suæ benedicere dignetur. Per.—Miss. Gall. 374a.

† T. 300

(*Collectio.*) Deus, totius claritatis conditor et moderator, quem cœlestia mirantur, et terrena pavitant, inferna tremiscunt: cui Angelorum turmæ et archangelorum exercitus militant: non uti mundum expugnes, quem ipse fecisti; sed ut subruas mundi peccata, quæ[c] diabolus adinvenit: quia ita[d] dignatus es diligere hunc mundum, ut Uni-

c MS *quem*.

d cf. S. John. 3. 16 Sic enim Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret.

Deus totius claritatis conditor et moderator, quem cælestia mirantur, et terrena pavitant, inferna tremiscunt; cui Angelorum turmæ, et Archangelorum exercitus militant, non uti mundum expugnes, quem ipse fecisti; sed ut subruas mundi peccata, quæ Diabolus adinvenit: quia ita dignatus es diligere hunc mundum, ut Unigenitum tuum tra-

genitum tuum traderes pro nostrâ salute: cujus cruce redempti sumus, morte vivificati, passione salvati, resurrectione glorificati. Per ipsum itaque te supplices invocamus: ut huic familiæ tuæ in omnibus adesse digneris, sicut adfuisti patribus nostris sperantibus in tuâ misericordiâ: sic et his omnibus adesse dignare, ut sit in sensibus eorum timor devotionis tuæ, in corde fides, in opere justitia, in actu pietas, in linguâ veritas, in moribus disciplina: ut dignè riteque [e] immortalitatis * sibi præmium consequi mereantur. Per.

(Post nomina.) Concede, quæsumus, omnipotens Deus: ut qui Resurrectionis Dominicæ sollemnia colimus, per innovationem tui Spiritûs, à morte animæ resurgamus. Per.

(Ad Pacem.) Exaudi nos, Domine, sancte Pater, omnipotens Deus; et his oblationibus precibusque susceptis, præsentiam tuæ virtutis [f] intersere: ut quod singuli ad majestatis tuæ obtulerunt honorem, cunctis proficiat ad salutem. Per resurgentem.

(Immolatio.) Dignum et justum est, necessarium et salutare est, nos tibi gratias agere, omnipotens Deus, licèt gloriæ tuæ mortalium membra non congruant, Redemptionis nostræ perferre præconia: dum hominum genus mancipatum morte, infernorum sedibus tenebrarum vincla restringerent, spiritale [g] Verbum, per quod in principio omnia fuerant constituta, descendit in Mariam; quæ dum partum suum Virgo miratur, inclusum hominem edidit Deum. Quem [h] tamen tuum esse, summe omnipotens Deus, antequàm nasceretur, cognoverat: quippe quæ sciebat mundi esse Principium. Is [i] namque Crucem spontaneâ voluntate, propter redemptionem humani generis, de inimico tyranno triumphaturus, ascendit: et relicto paulisper corporis templo, inferorum claustra confringens, pristinæ, ut antè fuerat, vitæ restituit. Nec suffecerat solum hominem emendasse peccatum: sed per ablutionem cœlestem renatus redivivo ac novo nativitatis genere, remeans ad originem suam nos ad cœlestia regna perduxit. O consilium divinæ providentiæ! O inæstimandum reparationis auxilium! Per Virginem nobis gloriosa vita restituitur, [j] quæ per ligni inobedientiam credebatur extincta:

deres pro nostra salute: cujus Cruce redempti sumus, Morte vivificati, Passione salvati, Resurrectione glorificati. Per ipsum te itaque supplices invocamus: ut huic familiæ tuæ in omnibus adesse digneris, sicut adfuisti Patribus nostris aperantibus in tua misericordia; sic et his omnibus adesse dignare: ut sit in sensibus eorum timor devotionis tuæ, in corde fides: in opere justitia, in actu pietas, iu lingua veritas, in moribus disciplina: ut digne riteque immortalitatis sibi præmium consequi mereantur.—Miss. Gall. p. 374a. * M. 260

[e] MS *recteque.*

Concede, quæsumus, omnipotens Deus: ut qui Resurrectionis Dominicæ solemnia colimus; per innovationem tui Spiritus a morte animæ resurgamus. Per.—Miss. Gall. p. 373b.

Concede, quæsumus omnipotens Deus, ut qui resurrectionis dominicæ solemnia colimus, innovationa tui spiritus a morte animæ resurgamus per eundem. In unit. ejusd. Spiritus.—S. Greg. apud Gerb. p. 92b. See also S. Gel. p. 78a.

Propitiara Domine supplicationibus nostris, et has oblationes famulorum famularumque tuarum benignus adsume: ut quod singuli obtulerunt ad honorem nominis tui, cunctis proficiat ad salutem. Per Dominum—Miss. Franc. p. 322b.

[f] MS has *præsentiæ tuæ virtutis* which Mabillon changes to *præsentiæ tuæ virtutem*, but the prayers we refer to in mg. show that this is incorrect.

Respice quæsumus, Domine, preces nostras, et his muneribus præsentiam tuæ majestatis intersere; ut quod nostro servitio geritur, te potius operante formetur. Per.—S. Leon. p. 68. cf. also ib. p. 122; Miss. Amb. p. 403 and M. Moz. p. 71. 26.

Dignum et justum est, necessarium et salutare est, nos tibi gratias agere, omnipotens (licet gloriæ tuæ mortalium membra non congruant) redemptionis nostræ præferre præconia: Dum hominum genus mancipatum morte, inferorum sedibus tenebrarum vincla restringerent; spiritale Verbum (per quod in principio omnia fuerant constituta) descendit in Mariam: quæ dum partum suum Virgo miratur, inclausum hominem edidit Deum. Quæ tamen tuum esse, summe Omnipotens, antequam nasceretur, cognoverat: quippe quæ sciebat mundi esse Principium. Is namque Crucem spontanea devotione propter redemptionem humani generis, de inimico Tyranno triumphaturus, ascendit: et relicto paulisper corporis templo, inferorum claustra confringens, pristinæ (ut ante fuerat) vitæ restituit: nec suffecerat solum hominia emendasse peccatum; sed per ablutionem cælestem renatos, redivivo ac novo nativitatis genere remeans ad originem suæ, nos ad cælestia regna perduxit. O consilium, O divinæ providentiæ, O inæstimandum reparationis auxilium! Per Virginem nobis gloriosa vita restituitur, quæ per ligni inobedientiam

[g] MS *spiritali.*   [h] MS *quæ.*

[i] MS *his.*

[j] MS *restituetur.* One might almost suppose that two clauses had here been omitted, both in the text and in the mg., contrasting Eve the *mulier* with the B. V. M., and the tree of Calvary with that of Paradise.

credebatur extincta. Per aquam mundi peccata diluuntur: per quam ante senserat mundus ipse naufragium. Tibi ergo, summe Genitor, pura devotione inmaculatum mnnus offerimus: et elevatione manuum nostrarum juxta Filii tui Jesu Christi dispositionem, pium Sacrificium celebramus. Per quem te laudant Angeli et Archangeli, dicentes.—Miss. Gall. p. 374b.

per aquam mundi peccata diluuntur, per quam ante senserat mundus ipse† naufragium. Tibi ergo, summe Genitor, purâ devotione immaculatum munus offerimus: et elevatione manuum nostrarum, juxta Filii tui Jesu Christi dispositionem, pium sacrificium [k] celebramus. Per Christum Dominum nostrum.[1]

† T. 301

k cf. Ps. 140. 2 Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum.

1 "Nullæ hic adsignantur Missæ pro Dominicis inter Octavam Paschæ occurrentibus et Ascensionis festum: quod idem quum observetur in S. Gall. retur Mabillonius id contingere qnod Paschales repeterentur." Vez. From the numerous Roman prayers that occur in them, it is evident that the additional services during the Octave of Easter, like those during Lent, did not form any part of the original Liturgy of the Gallican Church.

XLV. Missa in Inventione Sanctæ Crucis.[a]

[*Præfatio.*] Gloriemur in Cruce Domini nostri Jesu Christi, fratres carissimi, et totâ mentis exultatione lætemur: et hujus diei festivitatem cum grandi reverentiâ * et spiritali gaudio celebremus: in quâ Cruce ipse Dominus noster et Salvator pro nostrâ salute pependit, et diabolum triumphavit. Per hanc ergo Crucem, malæ concupiscentiæ adpetitum, quod dulcedo arboris inlexit, amaritudo fellis coercuit: et gulæ desiderium, quod suavitas pomi decepit, aceti asperitas refrenavit. Salvator.

* M. 261

a "Hoc festum item præscriptum est in Ordine Gregoriano." Mab.

(*Collectio.*) Dona nobis, omnipotens Pater, per mysterium Crucis Unigeniti tui: ut venenum serpentis antiqui [b] (quod fidelibus nititur propinare) per illud medicamentum, quod Christi manavit latere, possit à fidelium pectoribus expurgari: quosque transgressio præcepti de Paradiso expulit, confessio nominis Christi in Paradiso reformet. Salvator.

b MS *et ven. serpentes antiquæ quod fidelis.*

(*Post nomina.*) Domine Jesu Christe, qui in patibulo Crucis [c] suspensus, Patrem, ex formâ servi quam susceperas, ut quid te dereliquerit, adclamasti: et [d] ut persecutoribus veniam tribueret, postulasti: tuam supplices imploramus clementiam: ut [e] quod tunc pro susceptâ carnis humilitate à Patre expetere videbaris; nunc cum eodem, connexâ semper Divinitatis potestate, consistens præstare digneris. Salvator.

c MS *cruce.*

d Vezz. omits *et.*

e MS *et.*

(*Ad. pacem.*) Deus, qui Ecclesiam tuam catholicam, quam tuo sancto Sanguine redemisti, nunquam derelinquis; nobisque indignis in eâdem concurrentibus, criminum indulgentiam placatus concedis: [f] et qui Latronis tecum in cruce pendentis confessionem justificare dignatus es; quæsumus, ut omnium in te credentium fidem augeas, multiplices; et

f MS *concedas.*

solitâ pietate pacem, quam custodire jussisti, inlibatam in nos conservare digneris. Salvator.

(Contestatio.) Dignum et justum est, omnipotens Deus, tibi sacrificiorum vota persolvere, te in laudis præconio indesinenter adtollere, ac[g] utriusque Adæ,† illius scilicet habitatoris Paradisi et istius Redemptoris[h] humani generis, exempla proponere. Ille quidem prior, sed iste melior: ille terrenus, iste cœlestis: ille de limo factus, iste verbo conceptus. Tunc diabolo suadente, Eva decipitur; nunc Angelo nunciante, Maria clarificatur. Tunc per invidiam Serpentis homo qui fuerat creatus, perimitur; nunc per misericordiam Redimentis homo qui perierat, liberatur. Tunc homo mandatum non custodiendo, de Paradiso pellitur; nunc Latro Christum Dominum confitendo, Paradisum[i] meretur. Unde supplices rogamus, clementissime Pater, per inclytæ * Crucis innarrabile Sacramentum, et per Domini nostri Jesu Christi Filii tui admirabile regnum: ut hodiernum diem, in quo Crucis ejus festivitatem celebramus,[j] nos omnes cum lætitiâ spiritali et modestâ exultatione peragere, et inter cœlestium Virtutum laudes, humilitatis nostræ voces suscipias, multiplici confessione ita dicentes. Sanctus.

i MS *Paradyso*, and two lines after *innarrabili sacramento.*

j Mab. puts the words *ejus festiv. celebramus* before *hodiernum*. The mg. supplies the words *inventionis* and *concedas*, omitted in the text.

XLVI. Missa S. Johannis Apostoli et Evangelistæ.[a]

[*Collectio.*] Omnipotens sempiterne Deus, qui hujus diei festivitatem fecisti ad lætitiam beati Johannis Evangelistæ: da Ecclesiæ tuæ etiam[b] amare quod credidit, et prædicare quod docuit. Per Dominum nostrum Jesum Christum Filium tuum.

[*Collectio.*] Deus, qui per os beati Johannis Evangelistæ, Verbi tui arcana reserasti; præsta, quæsumus: ut quod ille nostris auribus excellenter infudit, intelligentiæ competenti eruditione capiamus. Per.

(Post nomina.) Præsta, omnipotens Deus, ut Verbum caro factum, quod beatus Johannes Evangelista prædicavit, per intercessionis suæ præsidium habitet semper in nobis. Per.

(Ad pacem.) Pacem tuam, Domine, de cœlo da nobis: et posside nos, ut non hæreat in visceribus nostris fraudulentus osculus[c] Proditoris: sed pax illa, quam tuis reliquisti

Dignum et justum est: equum vere et salutare est: nos tibi gratias agere Domine sancte Pater eterne omnipotens Deus: tibi sacrificiorum vota persolvere: te in laudis preconio indesinenter attollere: et in conspectu admirande clementie tue preteritorum temporum acta recolere. Ac de utriusque Ade: illius scilicet habitatoris paradisi: et istius redemptoris humani generis exempla proponere. Ille quidem prior: iste melior. Ille terrenus: iste celestis. Ille de limo fictus: iste de verbo conceptus. Tunc diabolo suadente Eva decipitur: nunc Angelo nunciante: Maria clarificatur. Tunc per invidiam serpentis: homo qui creatus fuerat perimitur: nunc per misericordiam redimentis homo qui perierat liberatur. [Ille per transgressionem legis paradisum amisit: iste per passionem Crucis mundum adquisivit. Ille per indicte arboris gustum mortem incurrit: iste per gloriose Crucis triumphum mortem devicit. Ille post admissum peccatum sub arbore absconditur: iste propter delictum nostrum in Cruce levatur. Tunc post vetite arboris contagionem Sol meridie friguit: nunc in nostre Crucis manifestatione medio die Sol occidit.] Tunc homo mandatum non custodiendo de paradiso pellitur: nunc latro Christum confitendo in paradiso introducitur. Unde rogamus et supplices quesumus clementissime Pater: per inclite Crucis inenarrabile sacramentum: per Domini nostri Jesu Christi filii tui ammirabile regnum: in hodiernum diem in quo Crucis ejus festivitatem inventionis celebramus: nos cum leticia spiritali: et modesta exultatione peragere concedas: et inter celestium virtutum laudes humilitatis nostre voces suscipias: supplici confessione dicentes. Sanctus.—M. Moz. p. 323. 78. Observe the large addition which the Mozarabic has in the middle, which has been omitted by the compiler of the Gothic in transcribing it. We have distinguished it by brackets. In the fourth line of it, we ought, probably to read *interdictæ.*

g MS *ac de utriusque ad illius.* Mab. *ac utriusque, et illius.*

† T. 302 * M. 262

h MS *Redemptores.*

a "Ad portam Latinam appellamus." Mab.

Omnipotens sempiterne Deus, qui hujus diei venerandam, sanctamque lætitiam beati Apostoli tui Joannis Evangelistæ festivitate tribuisti. Da Ecclesiæ tuæ, quæsumus, et amare quod credidit, et prædicare quod docuit. Per.—S. Leon. p. 153.

b Thomasius would change *etiam* into et.

Deus, qui per os beati Apostoli tui Joannis Evangelistæ Verbi tui nobis arcana reserasti: præsta, quæsumus, ut quod ille nostris auribus excellenter infudit, intelligentiæ competentis eruditione capiamus. Per.—S. Leon. p. 153.

Præsta, quæsumus, omnipotens Deus, ut verbum caro factum, quod B. Joannes Evangelista prædicauit, per hoc sui mysterium habitet semper in nobis. Qui tecum.—M. Ambros. p. 308.

c Edd. *osculos.*

Discipulis, semper inlibata permaneat in cordibus nostris. Per.

(Immolatio.) Verè dignum et justum est, æquum et salutare est, nos tibi, omnipotens Deus, gratias agere, beati Johannis Apostoli tui et Evangelistæ natalitia [d] venerantes. Qui Domini nostri Jesu Christi Filii tui vocatione susceptâ, terrenum respuit patrem, ut posset invenire cœlestem. Retia sæculi quibus implicabatur, abjecit; ut æternitatis dona mente liberâ sectaretur. Natantem in fluctibus navem reliquit; ut† ecclesiasticæ gubernationis tranquillitate consisteret. A piscium captione cessavit, ut animas mundanis gurgitibus immersas, calamo doctrinæ salutaris abstraheret. Destitit pelagi profunda rimari; secretorum scrutator redditur divinorum; eo usque procedens, ut et in Cœnæ mysticæ sacrosancto [e] convivio, ipsius recumberet pectore Salvatoris: et eum[f] in Cruce Dominus constitutus, vicarium sui Matris[g] Virginis Filium[h] subrogaret: et in principio Verbum, quod Deus erat apud Deum, ipse præ * cæteris ostenderet prædicando, per Christum Dominum nostrum.

XLVII. Missa Prima die in Rogationibus.

[*Collectio.*] In jejunio [a] hoc, afflicti corpore et corde contriti frequentamus ad te preces, clementissime Deus, ut cum abstinentiâ corporali, abstinentia nobis vitiorum donetur: ut restricto corpore ab epulis, tu, qui es refectio vera, in nostris cordibus oriaris. Per.

[*Collectio.*] Gratias tibi agimus, Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus; qui nos post transgressionem jejunii vetita contingendo, ad continentiam salutis reparasti per Christum: te in hoc jejunium supplices ac provoluti rogamus: ut dones nobis rectam à vitiis mentem et Spiritu principali (qui est mortificationis amator) nos conrobores: ut post actum jejunium ad æternæ refectionis nos pascua perducas. Per.

(Post nomina.) Tua sunt, Domine, alimonia, quibus in cotidiano victu ad sustentationem reficimur: tuaque jejunia, quibus carnem à lubricâ voluptate, te præcipiente, restringimus. Tu ad consolationem nostram vicissitudines temporum disposuisti: ut tempus edendi corpora nostra refectio sobria aleret; et jejunandi tempus ea in justitiam tibi placitam faceret macerata. Hanc hostiam ob jejunium [b] triduanæ macerationis à nobis oblatam sanctificans dignanter adsume, et præsta placatus: ut sopitâ delectatione corporeâ mens ab iniquitatibus pariter conquiescat. Per.

---

d Mabillon changes this word to *natalia*, apparently without reason, as the reading in the text is contained in all the Roman service books.

Vere dignum. Beati Apostoli tui Joannis Evangelistæ Natalitia venerantes. Qui Domini nostri Jesu Christi Filii tui vocatione suscepta, terrenum respuit patrem, ut posset invenire cælestem: retia sæculi, quibus implicabatur, abjecit, ut æternitatis dona mente libera sectaretur: nutantem fluctibus navem reliquit, ut in ecclesiasticæ gubernationis tranquillitate consisteret: a piscium captione cessavit, ut animas, mundanis gurgitibus immersas, calamo doctrinæ salutaris abstraheret: destitit pelagi profundari mari, secretorum scrutator redditus divinorum. Eo usque procedens, ut et in cænæ mysticæ sacrosancto convivio in ipsius recumberet pectore Salvatoris; et cum in cruce Dominus constitutus, vicarium sui, matri Virgini, filium subrogaret, et *in principio Verbum, quod Deus erat apud Deum*, præ ceteris ostenderet prædicandum. Per.—S. Leon. p. 153. † Γ. 303

e MS *sacrosanctæ*, and a little after *pectoris*.

f MS *cum*.

g Edd. *Magistri*. * M. 263

h MS *filius*.

In Jejunio hoc afflicti corpore, et corde contriti frequentamus ad te preces, clementissime Deus, ut cum abstinentia corporali, abstinentia nobis vitiorum donetur, ut restricto corpore ab epulis, tu, qui es refectio vera, in nostris cordibus oriaris. Per.—S. Greg. apud Gerb. p. 118b.

a "Non solam, ut modo, abstinentiam, sed etiam jejunium in Rogationibus præcipiunt Concilia Gallicana, Aurelianense I canone 27, et Turonense II canone 17. Unde Rogationum 'operosissimam festivitatem' appellat Avitus in Homilia de Rogationibus. 'Festivitas siquidem est, cujus jocunditas tota sola sobrietas, cujus epulæ lacrymæ; cujus pastus esuries est.' Hæc 'non per Gallias modo, sed pæne per orbem totum' celebris initio Homiliæ dicitur. Tunc lectum fuerat Evangelium ex Matthæi cap. 8 de Christo Domino in navi dormiente, et a discipulis excitato. quod Evangelium in nostro Lectionario non præscribitur. Itaque varia erat Evangeliorum in diversis provinciis lectio, licet idem esset ubique Gallicarum ordo ac ritus."—Mab.

b MS *jejunio*.

(*Ad Pacem.*) Refectio tua, Domine, restrictis corporibus, in spiritu contribulato gustatur: et ideo prostrati jejunii pænitentiâ, supplices exoramus, misericordiâ solâ petentes, quod opere non meremur: ut sentiamus in spiritu dilectionis tuæ pabulum suave; quod corda nostra ab epulis vacantia, ad proximi dilectionem succendat. Per.

† T. 304
* M. 264

†(*Immolatio.*) Verè dignum et justum est,* te in observatione jejunii quærere; qui es panis verus et vivus de cœlo descendens. Te itaque humiliatis jejunio corporibus, mente famulantes devotâ per hanc sacrificii immolationem[c] rogamus; ut humiliationem jejunii hujus, quam pro nostris reatibus in hac triduanâ observatione persolvimus, ita intuearis placatus: ut à delictis jejunantes absolvas, quos incontinentia vorarum in pravitatis transgressione immersit. Per Christum Dominum.

VD. æquum et salutare; nos te observatione ieiunii quærere, qui es panis verus et vivus de cœlo descendens. Te itaque humiliantes ieiunio corpora, menteque famulantes devota, per huius sacrificii immolationem rogamus, ut humiliationem ieiunii huius, quam pro nostris reatibus in hac triduana observatione persolvimus, intuearis placatus, et a delictis ieiunantes absolvens, quos incontinentia ciborum in pravitatis transgressionem immersit, eosdem continentia revocet ad salutem, quem laudant angeli.—S. Greg. apud Gerb. p. 117b.

[c] MS *hoc sac. immolatione.* In the last line we should on the same principle correct to *transgressionem.*

XLVIII. ITEM MISSA SECUNDA DIE IN ROGATIONIBUS.

[*Collectio.*] Deus, cujus exemplo jejunium datum est post gustum prohibitionis, per inobedientiam ligni ingressum; tibi, Domine, corda nostra in jejunii maceratione subjecta, per inlustrationem tuæ inspirationis sanctifica: et de cœlestibus sedibus tuis nos in luto fæcis ac squalore jejunii substratos intuens, in virtutum successibus releva. Per.

(*Collectio.*) Omnipotens sempiterne Deus, mundentur, quæsumus, viscera nostra à cunctis carnis delictis, jejunii adtenuatione confecta: ut[a] in ipsius jejunii humilitate prostratis non valeat carnis infirmitas dominari: quia tu institutor sobrietatis, si vis potes nostri citiùs misereri: ut spiritalia cogitemus, et concupiscentias carnis, te adjuvante, vincamus. Per.

[a] MS *et*

(*Post nomina.*) Deus, qui mentis puritatem adprobas, non jejunium à cibis solummodo gloriam humanam captantem; dignare oculos cordis nostri in hoc jejunio ita inluminare introrsus; ut tibi in his, quæ homines nesciunt, in occulto à vitiis jejunio placeamus; quia doni tui est hoc ipsum, quod à cibis abstinemus; sit muneris[b] tui, ut à peccatis etiam cum jejunio emundemur: et desiderabile fonte ubertatis ita hæc munera imbre Sancti Spiritûs perfunde: ut à jejunantibus percepta, cuncta

[b] Vezz. *numeris* and two lines afterwards MS *ymbrem.*

vitia mundent, et virtutes inserant morum. Per.

(*Ad pacem.*) In jejunii humilitate substratis, omnipotens sempiterne Deus, absterge omnem labem peccati; ut mundata nostri cordis arcana, cum abstinentiâ ciborum, jurgiorum etiam inquietudines exclusas, dilectio tua et proximi,[c] nostris in cordibus pura succrescat. Per.

(*Contestatio.*) Verè dignum et justum est, te totâ cordis contritione in jejunio, omnipotens sempiterne Deus, per Christum Dominum nostrum. Qui nos mysteriorum tuorum secretis informans,* pacificum nemus[d] ore columbæ gestatum, Noe oculis ostendens, nobis† de virente arbore crucis gloriosum signum expressit: quem columbæ species in Christi decoravit honore, cunctis colendum Spiritûs sanctificatione demonstrans. Cujus animalis innocentiâ esse similes præoptantes, ab eoque sanctificari Spiritu, cujus ipse sumpsit[e] speciem, exorantes; in hoc jejunio triduanâ humiliatione instituto, invictum hoc signum[f] cùm plebium cuneis præferentes, atque majestatem tuam psallentii[g] modulatione[h] laudantes, petimus, omnipotens Deus: ut accipias cuncta plebis vota, quæque quoquo ritu tibi reddit subjecta: et ita eos in hoc jejunio sanctifices, ut à cunctis mereantur exui peccatis. Per Christum Dominum.

* M. 265

† T. 305

c MS *proximis.*

d Notice this remarkable use of the word *nemus,* not to be found in Ducango.

e MS adds *in.*

f Hinc probatur, quod in lib. 2 ex Gregorio Turonensi Episcopo diximus, crucem in his supplicationibus fuisse prælatum.—Mab.

g MS *psallencii.*

h Avitus in Sermone de Rogationibus ait, Mamertum cum Deo definiisse, quicquid hodie Psalmis ac precibus mundus inclamat.—Mab.

XLIX. MISSA TERTIA DIE IN ROGATIONIBUS.

[*Collectio.*] Deus, quem nullus mortalium sensus, usûs carnis inlecebrâ prægravatus, nisi à te jejunii expiatione fuerit inlustratus agnoscit; pelle de cordibus nostris cum abstinentiâ turbam[a] vitiorum de ingluviæ saturitate gignentium: ut pura tibi serviat etiam post exactum jejunium, quam tu propitius donaveris, devotio novitatis. Per.

(*Collectio.*) Jam in triduani jejunii fine conclusa, sinceritatem tuam, Domine, deprecamur in visceribus nostris, maceratione jejunii adflictis, advenire: et ut de atriâ tuâ sanctâ exaudias peccatores in squalore miseriarum jacentes rogamus: ut des nobis fontem

a MS *turba.*

gratiarum tuarum; et pandas iter quo, post jejunium escarum carnalium, itur ad refectionem pascuæ sempiternam. Per.

(Post nomina.) Jejunantium, Domine, quæsumus, supplicum vota propitius intuere; et munera præsentia sanctificans, per perceptionem eorum[b] occulta cordis nostri remedia tuæ clarifica pietatis: ut opera carnalia, nec fluxa nos teneant, quos institutor jejunii Christus reparavit redemptor. Per.

(Ad Pacem.) Deus, qui intemperantiam saturitatis, tuæ abstinentiæ dedicatione superasti; et puritatem castimoniæ, ut cognoscaris, dedisti; serenus nos tuo vultu circumspice: et jejunantibus pacem proximi et tuam[c] largiaris; quam ad Patrem ascendens,* nobis reliquisti sectandam. Per.

Ieiunantium, Dne quæsumus, supplicum vota propitius intuere, et munera præsentia sanctificans, perceptionem eorum occulta cordis nostri remedia tua effice pietate, ut opera carnalia et fluxa non teneant, quos institutor ieiunii Christus reparavit redemptor, qui tecum vivit.—S. Greg. apud Gerb. p. 117b. The same Collect occurs in another edition of this Sacramentary with considerable diversity of reading; . . . "perceptione eorum occulta cordis nostri remedio tuæ clarifica pietatis, ut nec opera carnalia, nec fluxa nos teneant, quos institutor Jejunnii Christus Dominus reparavit. Qui tecum.—S. Greg. vet. p. 124.

b MS *earum*, and two lines afterwards *non* for *nos*.

c MS *tua*.

(Immolatio.) Verè dignum et justum est, satisque est dignum, te solum à jejunantibus quærere, qui es magister abstinentiæ et continentiæ remunerator æterne: quique à jejunantibus, fidele tantùm corde exposcant, abstergis omnem maculam, quam saturitas contrahit indecens. Hoc itaque sanctum jejunium †in Leviticis apicibus per famulum tuum Moysen evidentiùs declarasti: in quo jussisti ut humiliaremus animas nostras, ne exterminaremur; sicut esu gulæ deditus populus, exterminatur. Quod etiam nobis Unigenitus tuus ita sanctificavit implendo: et ut regnum perditum per jejunium panderet, et peccatis veniam daret. Et ideo quæ instituisti, jejunia suscipe libens, per ea nos à reatibus cunctis absolvens, per Christum Dominum nostrum.

* M. 266

† M. 306

Post Sanctus *per totas tres Missas dicis.*

Hanc igitur oblationem familiæ tuæ tibi adstantis, quorum tibi fides cognita est, et nota devotio, quam tibi offerunt pro devotione animorum suorum, pro quorum tibi placitis desideriis supplicamus, memor esse dignare, Domine, sancte Pater, æterne Deus, in diebus jejuniorum ipsorum: ut à cunctis eos peccatis abstergas et residuum temporis, quo eis alimoniorum perceptio concedetur, ita eos conservare digneris; ut sobriam vitam habentes, non involvantur peccatorum laqueis ab epulis excitatis, per Christum Dominum nostrum. Quam oblationem tu, Deus, in omnibus, quæsumus, benedictam, ascriptam. *Et reliqua.*

The three Missæ on the Rogations are of considerable interest on the following account. We learn from S. Avitus of Vienne that S. Mamertus not only instituted the Rogations (in A.D. 468 as is generally believed) but composed or set in order the office for them. It is not impossible then that these Missa may be of that date. They seem to have a certain internal resemblance (*e. g.* the use of the word *squalor*, which is not often found elsewhere) and the very corrupt Latin in which they are written, seems to point to a later date than should be assigned to others of this Collection.

L. Collectiones in Rogationibus per diversa loca Sanctorum.

In sancto Petro nunc.[a]

[a] Hæc particula nunc passim occurrit in Missali Gallicano.—Mab.

[*Collectio.*] Deus, refugium pauperum, spes humilium, salusque miserorum, interveniente pro nobis beatissimo fundatore Ecclesiæ tuæ Petro, supplicationes supplicum tuorum in die triduani hujus jejunii clementer exaudi; et tranquillitatem à vitiis pariter et hostibus, nostris concede temporibus: ut quos justitia flagellorum tuorum justè facere potest esse adflictos, abundantia misericordiæ tuæ, ipso beato Petro obtinente, faciat consolatos. Per.

Deus, qui Apostolo tuo Petro collatis clavibus regni cælestis ligandi atque solvendi pontificium tradidisti: concede, ut intercessionis eius auxilio, a peccatorum nostrorum nexibus liberemur, per—S. Greg. apud Gerb. p. 145a.

(*Collectio.*) Omnipotens sempiterne Deus, qui beato Petro Apostolo, conlatis clavibus Regni cœlestis, animas[b] ligandi atque solvendi * pontificium tradidisti; exaudi propitius preces nostras in die jejunii hujus, et intercessione ejus, quæsumus, ut à peccatorum nostrorum nexibus liberemur. Per.

* M. 267

[b] This word (animas) is generally omitted in the Roman editions of the Collect.

Collectio in sancto Paulo.

Vide, Domine, quæsumus, infirmitatem nostram: et in diebus jejuniorum istorum, quos trina consecratio trino numero facit extensos, interveniente beato Apostolo tuo Paulo, celere nobis pietate succurre: ut quos justitia corripis, misericordiâ consoleris. Per.

† T. 307

†(*Item Collectio.*) Exaudi, Domine, quæsumus, gemitum nostrum in diebus jejuniorum trino numero Trinitati[c] sacratorum: et intercedente beato Paulo Magistro nostro atque Doctore, quæsumus; ne apud te plus valeat offensio delinquentium, quàm miseratio tua semper indulta fletibus supplicantium. Per.

[c] MS *trinitate.*

Oratio in sancto Stephano.

Oratio in S. Stephano. Præsta, quæsumus, omnipotens et misericors Deus: ut fragilitati nostræ adflictæ in diebus istorum jejuniorum, magnificus Levita B. Stephanus auxilium interventionis exhibeat; qui imitator Dominicæ Passionis et Pietatis, primus in cruore Martyrii enituit; et semper sit perfectus suffragator; atque, te concedente, promtus adjutor. Per Dominum.—Miss. Gall. p. 376b.

Præsta, quæsumus, omnipotens et misericors Deus: ut fragilitati nostræ adflictæ in diebus istorum jejuniorum magnificus Levita ac beatus Stephanus auxilium interventionis exhibeat: qui imitator Dominicæ passionis et pietatis, primus in cruore martyrii enituit: et semper sit perfectus suffragator,[d] atque, te concedente, promptus adjutor. Per.

[d] MS *suffratur.*

(*Item Collectio.*) Preces nostras in hoc jejunio protentas, quæsumus, Domine, beati Levitæ et martyris tui Stephani prosequatur

oratio : et ut adsit nobis adflictis misericordia tua, ejus precibus adjuvemur. Per,

Oratio in sancto Martino.

Porrige dexteram tuam, quæsumus, Domine, plebi tuæ, in die jejuniorum suorum misericordiam postulanti : et[e] intercedente beato Martino, terrores imminentes declinemus, et solatia vitæ immortalitatis accipiamus, et sempiterna gaudia comprehendamus. Per.

(Item alia.) Deus auctor jejunii, institutor abstinentiæ, qui jejunii formam[f] complectens, submovisti ingluviem saturitatis, ut in nobis castimoniæ sobrietas regnaret : respice, Domine, propitius super hos supplices tuos, jejunio triduanæ abstinentiæ vacantes : et intercedente summo viro beato Martino, gratiam tuam benedictionis tuæ nobis omnibus, ab eo exoratus infunde : ut sicut hoc jejunium ad cultûs tui timorem constitutum, vincit ingluviem gulæ : ita inluminatio tua in sensibus nostris superet omnem nostrorum fomitem vitiorum. Per.

Item Oratio in Sancto Martino. Porrige dexteram tuam, quæsumus, Domine plebi tuæ in die jejuniorum suorum tuam misericordiam postulanti : et intercedente Beato Martino, terrores imminentes declinemus, et solatia vitæ immortalis accipiamus, et sempiterna gaudia comprehendamus. Per Dominum.—Miss. Gall. p. 376b.

e Mab. has *ut* for *et*.

f MS *forma*.

Oratio in sancto Gregorio. * M. 268

Omnipotens sempiterne Deus,* jejuni, de tuis etiam donis satiati, vel quâlibet maceratione confecti, majestatem tuam supplices exoramus : ut expulsis de cordibus nostris peccatorum tenebris, in die hac jejunii, intercedente summo Antistite nostro et divinorum mysteriorum capace Gregorio, ad veram lucem, quæ Christus est, nos facias pervenire.

Oratio in Sancta Gregorio. Omnipotens sempiterne Deus, jejunii de tuis etiam donis satiati, vel qualibet maceratione confecti, Majestatem tuam supplices exoramus : ut expulsis de cordibus nostris peccatorum tenebris in die jejunii, intercedente summo Antistite nostro et divinorum mysteriorum capace Gregorio, ad veram lucem, quæ Christus est, nos facias pervenire. Per Dominum nostrum.—Miss. Gall. p. 377a.

(Collectio.) Omnipotens sempiterne Deus, cujus jussu caro à voluptatibus jejunii maceratione restringitur ; et Satorem suum caro nostra, per sobrietatem restricta, cognoscit ; per intercessionem summi Apostolici Patris nostri Gregorii,† in hoc jejunio tribue cunctis † T. 308
immaculatum in te credentibus exercere cultum : ut etiam si jejunantibus vitia succedunt, et deserunt virtutes ; tua erga eos, Pater omnipotens, custodia perseveret. Per.

LI. Missa in Ascensione Domini.[a]

[*Collectio.*] Deus, qui Ecclesiam tuam evangelicæ exhortatione doctrinæ, quæ sursum sunt jubes sapere ; et ad eam se altitudinem, ad quam Salvator mundi con-

a It is very remarkable that the original offices for two such great festivals as the Ascension and Whitsuntide should have been so completely supplanted by others of foreign origin.

Deus, qui Ecclesiam tuam, euangelicæ doctrinæ exhortatione, quæ sursum sunt, iubes sapere, et ad eandem se altitudinem, ad quam mundi Saluator ascendit, erigere: da

populis tuis intellectu capere, quod multi viderunt conspectu, ut in secundo mediatoris aduentu ditentur donis, qui premissis crediderunt. Per eundem.—Miss. Ambros. p. 374.

Adesto, Domine, supplicationibus nostris; ut sicut humani generis Salvatorem consedere tecum in tua majestate confidimus, ita usque ad consummationem sæculi manere nobiscum, quemadmodum es pollicitus, sentiamus. Per Dominum.—S. Leon. p. 19.

Sacrificium, Domine, pro Filii tui, supplices, venerabili nunc Ascensione deferimus; præsta quæsumus, ut et nos per ipsum his commerciis sacrosanctis ad cælestia consurgamus. Per.—S. Gel. p. 89a.

[b] MS *dudum*, and in the next line *Dietatis*.

Deus qui dum sublimia deitatis ascendis: observare nos pacem auctoritate Evangelica precipis: da nobis placidus pacem tuam: ut discordie prona fugiamus: et per pacis bonum celorum ardua conscendamus. Amen. M. Moz. p. 329 40. in Dom. pro adventu Sancti Johannis.

VD. Per Christum Dominum nostrum. Qui ascendens super omnes cælos, sedensque ad dexteram tuam, promissum Spiritum Sanctum in filios adoptionis effudit. Vnde lætantes inter Altaria tua, Domine virtutum, Hostias tibi laudis offerimus per Christum Dominum. Quem laudant.—S. Gel. p. 97b.

scendit, erigere; da supplicibus tuis subsequi intellectu, quod multi viderunt conspectu; ut in secundo Mediatoris adventu ditentur donis, qui tuis crediderunt promissis. Per.

[*Collectio sequitur.*] Præsta nobis, omnipotens et misericors Deus, ut sicut humani generis Salvatorem consedere tecum in tuâ majestate confidimus: ita usque ad consummationem sæculi manere nobiscum, quemadmodum est pollicitus, sentiamus. Per.

(*Post nomina.*) Sacrificium, Domine, pro Filii tui in cœlis hodie Ascensione deferimus, præsta quæsumus; ut ad tuam gloriam per ipsum his commerciis venerandis surgamus. Per.

(*Ad Pacem.*) Deus, qui dum[b] subsellia Deitatis ascendis, observare nos pacem evangelicâ auctoritate non desinis docere; da nobis placidus pacem tuam: ut dum discordiæ prona refugimus, cœli ardua consequamur. Per.

(*Immolatio.*) Verè dignum et justum est, per Christum Dominum nostrum. Qui mortuus est propter peccata nostra, et resurrexit propter justificationem nostram. Ascendit super omnes cœlos; et exaltatus throno gloriæ tuæ, sedetque ad dexteram tuam, promissum Sanctum Spiritum in filios adoptionis effudit. Unde lætantes inter altaria tua, Domine * virtutum, hostias tibi laudis offerimus cum Angelis et Archangelis, per Christum Dominum.

* M. 269

LII. Missa in die sancto Pentecosten.

Præsta nobis, ineffabilis et misericors Deus, ut adoptio, quam in idipsum Sanctus Spiritus advocavit, nihil in dilectione terrenum, nihil habeat in confessione diversum. Per.—S. Leon. p. 23.

[a] MS *dicere.*

[*Collectio.*] Deus, inluminatio et vita credentium, cujus munerum ineffabilis magnitudo hodiernæ festivitatis testimonio celebratur; da populis tuis capere intellectu, quod didicere[a] miraculo: ut adoptio, quam in eos Spiritus Sanctus advocavit, nihil in dilectione tepidum, nihil habeat in confessione diversum. Per.

† T. 309

[b] MS *procedet.*

Mentes nostras, Domine, Spiritus Paraclitus, qui a te procedit, inluminet; et inducat in omnem, sicut tuus promisit Filius, veritatem. Per.—S. Gel. p. 100a.

Munera nostra Domine sancti spiritus sacrentur aduentu, per quem a peccatis omnibus absoluti, adoptionis tuæ filij renascantur. Per Dominum in unitate eiusdem.—Miss. Ambros. p. 380.

[c] We add the word *absoluti* from the mg.

[d] MS *adoptiones tui.*

Deus, cujus Spiritu totum corpus Ecclesiæ multiplicatur et regitur, conserva in nova familiæ tuæ progenie sanctificationis gratiam, quam dedisti: ut corpore et mente renovati, in unitate fidei ferventes tibi, Domine, servire mereantur. Per.—S. Gel. p. 97b.

† (*Collectio.*) Mentes nostras, quæsumus, Domine, Paraclitus Spiritus, qui de te procedit,[b] inluminet: et ad omne opus bonum perducat; sicut nobis promisit Filius veritatis. Per.

(*Post nomina.*) Munera nostra, quæsumus, Domine, Sancti Spiritûs tui dignatione sacrentur; per quæ à peccatis omnibus absoluti[c] adoptionis tuæ[d] filii renascamur. Per.

(*Ad Pacem.*) Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, cujus Spiritu totum corpus Ecclesiæ multiplicatur et regitur; conserva in novam familiæ tuæ progeniem sanctificationis gratiam, quam dedisti; ut corpore et mente renovati, puram tibi animam cum securitate pacis, et purum pectus semper exhibeant. Per.

(*Immolatio.*) Verè dignum et justum est, nos tibi semper hîc et ubique gratias agere, et gloriari in operibus tuis, Domine sancte, Pater omnipotens, æterne Deus, in hoc præcipuè die; in quo sacratissimum Pascha quinquaginta dierum mysteriis tegitur; et per sua vestigia, recursantibus dierum spatiis, colleguntur: et dispersio linguarum, quæ in confusione facta fuerat, per Spiritum Sanctum adunatur. Hodie enim de cœlis repentè sonum audientes Apostoli, unius Fidei Symbolum exceperunt: et linguis variis Evangelii tui gloriam Gentibus tradiderunt, per Christum Dominum nostrum.

Aequum et salutare: nos in hac præcipua festiuitate gaudere, quia sacratissimum Pascha quinquaginta dierum mysterijs tegitur, et mysticus numerus adimpletur, et dispersio linguarum quæ dudum per superbiam in confusione facta fuerat, nunc per spiritum sanctum adunatur. Hodie enim de cælis repente sonum audientes Apostoli, vnius fidei symbolum exceperunt, et linguis varijs euangelij tui gloriam cunctis gentibus tradiderunt. Per Christum Dominum nostrum. Per quem.—Miss. Ambros. p. 382.

LIII. Missa Sanctorum Ferreoli et Ferrucionis.[a]

[a] MS *Ferruci.*

[*Præfatio.*] Dominum Deum nostrum, fratres carissimi, supplices exoremus, qui sanctis martyribus suis, Ferreolo et Ferrucioni,[b] quædam tribuit futurorum præmia gaudiorum in ipsâ præsentium conditione certaminum * (dum per inextinguibilem[c] sui amoris ardorem intelligunt suavitatem vitæ damnis adquirere, et mortem moriendo calcare: quibus dum prætervolans hic dies per urgentium pœnarum acerbitatem[d] concluditur, aditus æternæ lucis aperitur) det nobis famulis suis: ut sicut illos nulla tormentorum genera, corpore licèt deserente, fregerunt; ita nos nullæ mundi hujus inlecebræ à suæ proposito servitutis perniciosâ securitate deflectant: ut virtutem fidei nostræ divinus ignis[e] suæ caritatis accendat, et omnia in nobis corporalium vitiorum fundamenta consumat. Per.

[b] MS *Ferruccione* Mab. *Ferruccioni.*

* M. 270

[c] MS *dum perire extinguibilem.*

[d] MS *acerbitate.*

[e] MS *ille* instead of *ignis;* Mur. *illæ.*

(*Collectio.*) Deus, cujus amorem[f] piissimi Confessores et Martyres[g] tui, Ferreolus et Ferrucio, cruore adserunt et morte confirmant: qui dum tibi tam libenter sumptum à te vitæ munus impendunt, neminem non pro Vitâ mori † testantur: concede ut fidem, quam cordibus nostris proprio inscriptam sanguine reliquerunt, vitæ meritis excolamus: et quod in eis admiramur, imitemur; quod colimus, diligamus; quod laude prosequimur, conversatione sectemur. Per.

[f] MS *amore.*

[g] MS *martyris tui Ferreoli et Ferrucionis.*

† T. 310

(*Post nomina.*) Recensitis nominibus fratrum carorumque nostrorum, oremus Dominicam misericordiam: ut in medio Hierusalem in congregatione Sanctorum hæc nomina sibi faciat ab Angelo sanctificationis in beatitudi-

nem æterni gaudii recenseri: Sacrificiumque hoc nostrum sicut in præformationem Melchisedech, in virtute sanctificet: preces quoque offerentium hanc oblationem[h] propitiatus exaudiat in commemorationem beatissimorum martyrum, Ferreoli et Ferrucionis, omniumque Sanctorum: ut eorum precibus adjuti, non solùm viventibus præsidia, verùm etiam defunctis caris nostris requiem obtinere mereantur. Per.

(Collectio ad Pacem.) Mirabilis in Sanctis tuis, Domine virtutum, et peccatoribus nobis beatissimorum martyrum tuorum, Ferreoli et Ferrucionis, patrocinio largire.[i] Illi coronas insignes[j] gemmibus, lapidibus pretiosis martyrii virtute meruerunt: nos eorum suffragiis, te donante, delictorum veniam consequamur; et concede nobis, ut conjunctio labiorum, copula efficiatur animarum: et ministerium osculi perpetuæ proficiat caritati. Per.

(Contestatio.) Dignum et justum est. Verè dignum et justum est: quotienscumque pugnas Sanctorum recolimus,[k] te laudamus: et in quo martyres tuos, Ferreolum et Ferrucionem, proferimus, tuis virtutibus* adscribamur: quia illorum corona, tua est gloria: qui per unicum Filium tuum Jesum Christum Dominum ac Salvatorem nostrum mortalia corpora docuisti pretiosi palmam portare martyrii. Justè autem tuis meritis exhibemus, quo fortissimorum Martyrum facta veneramur; qui humanas mentes ad certamen cœlestis gloriæ amore tuæ pietatis accendis. Tuæ namque virtutis est præmium, pœna Sanctorum. Nam in quâ subjacuerunt sævi membra carnificis, tibi servit Martyrum effusus sanguis; tibi triumphum reportat manus cruenta lictoris: quique gladio voluntaria colla subposuit, tibi vicit: quique ungulis flammisque subjacuit, tui palmam nominis reportavit. Habes ergo, Domine, in quo exultes, quotienscumque tantæ virtutis memoriam recolimus: nec inmerito[l] singulis quibusque cœlestia dona disponis, qui tantum per Sanctos tuos undique amorem adquiris.[m] Quis non post tantam pietatis tuæ magnificentiam, animum ad martyrii vota componat? aut quis non provocetur[n] ad pugnam, cùm videat magno laboris fructu remu-

* M. 271

h MS *in hac oblationem*: Vez. *in hac oblatione.* In the next line MS omits *in.*

This is evidently a Roman prayer with a Gallican addition at the end, beginning with the words *et concede.*

i Should we not add here the words *ut sicut?*

j MS *insignis.*

k MS *pugna S. recolemus,* and in the next line *Ferreoli et Ferrucionis.*

l MS *inmeritu.*

m MS *adquires.*

n MS *pio vocitur.*

Catholic Church
Liturgy & ritual.
Missal. Gallican
rite. 360344

	Martin L. Gronding	
	Dress	3-9-51
	C. Tanner	
	R. Polowski 5528 S. Hyde park	

AT THE [illegible]*SS* [illegible]

P[illegible]

THOUGHTS C[illegible]N [illegible] by Alexander, t[illegible]RD [illegible] Memoir of the a[illegible] LO[illegible] Memoir (reprinte[illegible]mission [illegible] WALTER SCOT[illegible]

*** This revie[illegible]

"Highly calcula[illegible] look upon the no[illegible] with the storms of adversity, but the feelings of that [illegible] readers who enjoy the interest annexed to hair-breadth escapes, and the detail of singular sufferings."—Sir Walter Scott.

"A most interesting narrative."—Literary Churchman.

Price 2s, 6d.

S. GREGORII NYSSENI, Basilii Magni fratris, Opera Omnia, Græcè et Latinè ad fidem MSS edidit Georgius H. Forbesius.

Tom. 1. fasciculus 1.

This work is the continuation of the plan which the Benedictines were engaged in carrying out when they were interrupted by the Great French Revolution. Their editions of the Greek Fathers have been brought down as far as S. Gregory Nazianzen, the last volume of which has recently been printed from the copy which they had prepared for the press. The treatises of S. Gregory of Nyssa (whom they would naturally have next taken up) have hitherto been little studied by divines owing to the very corrupt state of the editions which have hitherto been published. It is hoped that the present edition will remedy this defect, and make them as accessible as their great importance merits. Neither expense nor labour have been spared to render the work as complete as possible. In some cases as many as twenty MSS. have been collated, and when it is added that the Libraries of Oxford, London, Paris, Munich, Vienna, Turin, Venice, and Rome, have all contributed towards it, it is believed that the text will be found satisfactory.

To this it must be added that the genuine works of this Father have hitherto been so mixed up with the compositions of other writers (some of them of much later date) that much distrust has not unreasonably been felt in adducing them at all as authorities. An endeavour will be made to separate those that are spurious from such as are genuine, and it is hoped that satisfactory results will be arrived at.

Price 1s. paper; 2s. cloth.

THE FARM of APTONGA, a story for children, of the times of S. Cyprian. By the Rev. J. M. Neale, Warden of Sackville College.

In the Press.

THE WORKS of the Rev. JOHN KETTLEWELL.